

ВІСНИК

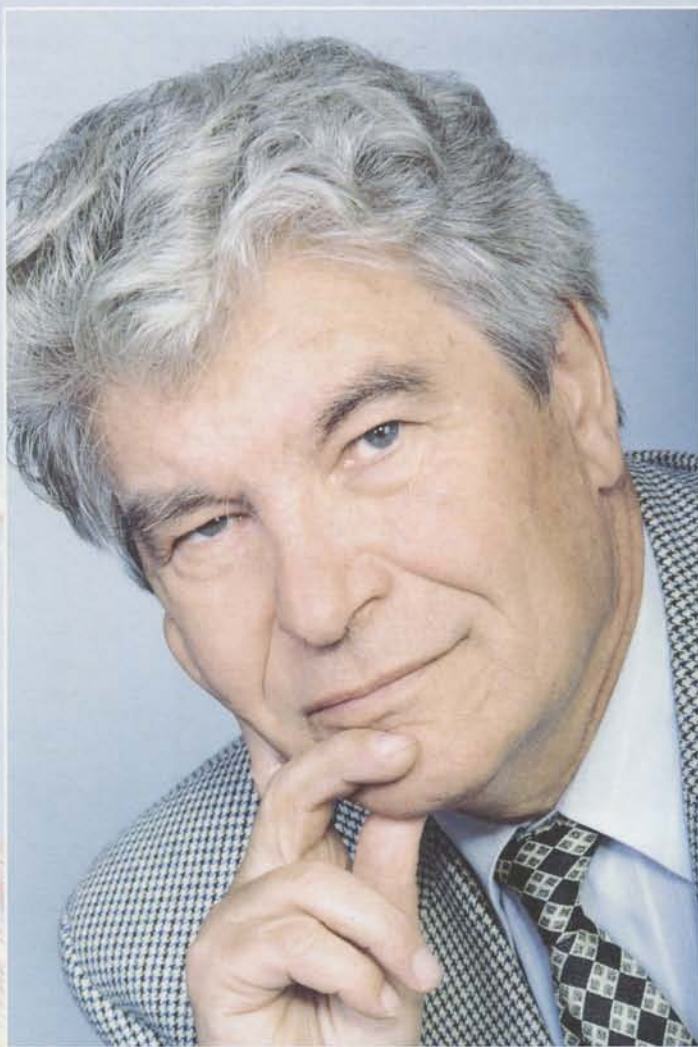
Вісник Національного банку України

**Меморіальний випуск,
присвячений 70-річчю
від дня народження
ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

2005

Слово про Гетьмана

У важкі для України часи з нею завжди були наші герої і поети. Стояли, як вічні скелі, розбиваючи піну марноти. Вадим Гетьман був однією із цих вічних скель. На переломі тисячоліть, у занепадницькі, інфляційно-бідняцькі для нашого народу часи, коли люди втрачали і віру, і любов, і честь, ганили з відчаю рідний край, він обстоював нетлінні гуманістичні ідеали і стояв у обороні Вітчизни. Гетьман, без сумніву, усвідомлював значення свого імені і свою місію.

Цей меморіальний випуск "Вісника НБУ" присвячено нашому Гетьману, його 70-літтю. Нашому – бо він був Головою Правління Національного банку і багато зробив для його становлення та розвою вітчизняної банківської системи. Нашому – тому що був повноважним представником української нації у Верховній Раді. Нашому – тому що був уособленням людяності й доброти – наших одвічних прагнень.

Гетьман мав орлині крила, літав легко й високо. І багатьох навчив літати. На його дужих крилах і відвазі зроста новітня наша еліта – політична, бізнесова, банківська.

Уклін тобі, Гетьмане! На таких, як ти, й тримається слава України.

Вісник Національного банку України

2005

**Меморіальний випуск,
присвячений 70-річчю
від дня народження
ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Здано до друку 25.06.2005 р.

У номері використано фотознімки з архівів родини Гетьмана В.П., Редакції періодичних видань Національного банку України, Негребецького В.С., Закусила В.П., а також авторів спогадів.

Фотоілюстрації до спогадів підбирали автори та Редакція періодичних видань НБУ.

Редакція періодичних видань НБУ висловлює вдячність за допомогу у виданні меморіального випуску "Вісника НБУ" авторам спогадів, родині Гетьмана В.П., працівникам редак-

Редакційна колегія:
КІРЄЄВ О.І. (голова),
БУРЯК С.В., БАЖАЛ Ю.М., ГАЙДАР Є.Т., ГАЛЬ В.М.,
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С., ГЕЄЦЬ В.М., ГРЕБЕНІК Н.І., ГРУШКО В.І.,
ДОМБРОВСЬКИЙ Марек, ІЛАРІОНОВ А.М., КРАВЕЦЬ В.М.,
КРОТЮК В.Л., КРЮЧКОВА І.В., ЛАНДІНА Т.В., МАТВІЄНКО В.П.,
МЕЛЬНИЧУК М.О., МІЩЕНКО В.І., МОРОЗ А.М., ОСАДЕЦЬ С.С.,
ПАЛАМАРЧУК А.Б., ПАСІЧНИК В.В., ПАТРИКАЦ Л.М., ПЕТРИК О.І.,
ПОДОЛІВ І.В., РАЄВСЬКИЙ К.Є., РИЧАКІВСЬКА В.І., САВЛУК М.І.,
САВЧЕНКО А.С., СЕНИЦЬ П.М., СМОВЖЕНКО Т.С.,
ФЕДОСОВ В.М., ХОФФМАНН Лутц, ШЕВЦОВА О.Й., ШЛАПАК О.В.,
ШУМИЛО І.А., ЮЩЕНКО В.А., ЯРЕМЕНКО С.О., ЯЦЕНЮК А.П.

Номер підготовлено редакцією періодичних видань НБУ

Головний редактор

ПАТРИКАЦ Л.М.

Заступник головного редактора

КРОХМАЛЮК Д.І.

Відділ з випуску журналу "Вісник НБУ"

Начальник відділу **ПАПУША А.В.**

Заступник начальника відділу **РУДКО І.М.**

Редактор з питань бухгалтерського обліку, розрахунків
та інформаційно-програмного забезпечення

КОМПАНІЄЦЬ С.О.

Редактор з питань валютного регулювання
та міжнародних банківських зв'язків **БАКУН О.В.**

Відповідальний секретар **ЛІПІНСЬКА С.М.**

Головний художник **КОЗИЦЬКА С.Г.**

Літературний редактор **КУХАРЧУК М.В.**

Дизайнери **ПЛАТОНОВА Н.Г., ХАРУК О.В.**

Коректори **СІЛЬВЕРСТОВА А.І., ГОРБАНЬ Н.В., ПОНУР Л.О.**

Оператор **ЛИТВИНОВА Н.В.**

Реклама і розповсюдження:

ГРЕБІШКОВ В.І., ГРИЦЕНКО М.Р.

Черговий редактор

ПАПУША А.В.

Адреса редакції:

просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна

тел./факс: (044) 524-96-25

тел.: (044) 267-39-44, 267-38-06, 525-38-25

E-mail: litvinova@bank.gov.ua

Журнал зареєстровано Держкомвидавком України
09.06.1994 р., свідоцтво КВ № 691

Засновник і видавець: Національний банк України.
Адреса: вул. Інститутська, 9, Київ-8, 01008, Україна
Журнал рекомендовано до друку Вченою радою
Київського національного економічного університету
Публікації в журналі Вищою атестаційною комісією
України визнано фаховими

Видається у комплекті з додатком "Законодавчі
і нормативні акти з банківської діяльності"

Передплатний індекс 74132

Дизайн

Редакція періодичних видань НБУ

Журнал надруковано у ЗД "Бліц-Прінт"

тел: 205-57-58

Формат 60 × 90 / 8. Друк. офсетний.

Фіз. друк. арк. 23.0

Умовн. друк. арк. 23.0.

Тираж 2000 прим.

При передруку матеріалів, опублікованих у журналі,
посилання на "Вісник Національного банку України" обов'язкове.

Відповідальність за точність викладених фактів несе автор.

© Вісник Національного банку України, 2005

ційного відділу головного управління документального забезпечення апарату Верховної Ради України Гундареву Ю.Ю., Мороз В.М., Горі І.М., працівникам Національного банку України Бабічеву В.П., Смовженку М.Я., Ростовщikovій Т.Ф., виконавчому директору Всеукраїнського фонду відтворення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини імені О.Гончара Іршенку В.М., усім, хто сприяв виходу цього меморіального випуску журналу.

Слово про Гетьмана	1
В.Ющенко Вадим Гетьман був неординарною особистістю	5
Ю.Тимошенко Того, що він зробив для становлення нашої незалежності, вистачило б на кілька життів	8
В.Стельмах Гетьман був банкіром демократичним ..	9

СПОГАДИ СУЧАСНИКІВ ПРО ВАДИМА ГЕТЬМАНА

О.Кіреєв Разом із Гетьманом у банк прийшов дух оновлення	14	А.Дробязко Вадим Гетьман навчив зазирати за горизонт сьогодення	52
Д.Гриджук Це були справжні ноу-хау в управлінських технологіях	15	О.Білоусенко У мене таке відчуття, що він живий..	54
Філарет У боротьбі зі злом і неправдою він заплатив найвищу ціну — віддав своє життя	16	Л.Воронова Він завжди надихав новими ідеями ..	56
А.Бурдюгов За відпустку Гетьман написав книгу “Як народжувалась Конституція України”	17	В.Ситник Люди тягнулися до нього за порадою, за допомогою, за щирим словом	57
О.Мороз Він викликав довіру	18	В.Чудний Локомотив революційних зрушень ...	58
О.Андрійчук Притча про пароплав	19	Ю.Килимник Це була людина не тільки свого часу	60
В.Фокін Згадка про нього — світла	20	А.Хромов Чудовий посол України	62
А.Осадчий Гетьманова регата	22	В.Дружбинський Він завжди був самим собою ..	64
Один із творців завершеного циклу виробництва грошей в Україні	23	О.Штолько Гетьман любив усіх	65
Дорога до храму, освячена благодійністю	24	П.Зібров Гетьмана було видно здалеку	66
П.Тронько Справою відродження національних святинь Гетьман переймався всією душею	24	Ю.Рибчинський Нас єднала любов до пісні і слова	67
В.Терпило Справжній лідер	26	Л.Мостова “Ми люди один одному”	68
О.Андронов З його смертю ми враз осиротіли ..	30	О.Коваленко Коли на Гетьмана вийшло стадо диких кабанів, він не здрейфив	69
О.Береславська Буду вдячна йому все життя ...	32	С.Кушнірюк Він просто жив — повнокровно й багатогранно	70
О.Сорокін До Гетьмана прислухалися, з ним радилися, у нього вчилися	33	В.Гетьман У нас у родині панував справжній рай ..	72
О.Шаров Віват, король!	34	О.Гетьман У моєму житті Вадим відіграв величезну роль	75
А.Селіванов Духовний політик	42	А.Гетьман-Баранова Він у нас був, як сонце: всіх зігрівав своїм теплом	77
Ю.Власенко Його ідеали продовжують жити і сьогодні	43	І.Гетьман Ти в боротьбі не відступив	79
В.Кравець Куля в майбутнє	44	Л.Патрікац Нам він подарував крила	81
В.Бабічев Ангел-хранитель для багатьох	45	ВАДИМ ГЕТЬМАН У “ВІСНИКУ НБУ”	
М.Карнаух Не забуваймо це світле ім'я	46	Д.Крохмалюк Він був доступним	94
О.Ткаченко Гетьман не здався і не здався ...	47	Вадиму Гетьману — 60	95
М.Жулинський На пам'ять про нього не найде затемнення	48	В.Гетьман Валютний ринок України. Шлях до стабільності?	96
В.Дем'янов Він був нашою гордістю, нашим прапором, нашою совістю	51	В.Гетьман За стабільністю гривні — майбутнє України	99
		В.Гетьман Україні — цивілізоване банківське законодавство	102
		В.Гетьман Маловідома передісторія реформи	106
		Д.Крохмалюк З думою про Золоте рало	107
		Вадим Гетьман: банківська система — головна ланка в ринковій економіці	109
		Вадим Гетьман — двічі лауреат програми “Людина року”	109

ВИСТУПИ ВАДИМА ГЕТЬМАНА У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ

Виступ під час обговорення проекту Декларації про державний суверенітет України	114	України, Голови Правління НБУ та звіту Голови Правління Фонду державного майна України	152
Виступ під час постатейного обговорення проекту Декларації про державний суверенітет України	115	Виступ від депутатської групи "Незалежні" з приводу організації роботи четвертої сесії Верховної Ради України	154
Виступ із нагоди прийняття Декларації про державний суверенітет України	116	Виступ під час обговорення проекту Закону "Про валютне регулювання"	156
Виступ із питання реалізації положень Декларації про державний суверенітет України щодо банківської сфери (про необхідність створення українських акціонерних комерційних банків)	117	Виступ із заявою від депутатської групи "Незалежні" з питання встановлення межі малозабезпеченості ..	157
Виступ під час обговорення проекту Закону "Про економічну самостійність Української РСР" ..	118	Співдоповідь під час розгляду звіту про роботу Національного банку України за 1994 рік та Основних напрямів грошово-кредитної політики НБУ на 1995 рік	158
Виступи під час обговорення проекту Закону "Про селянське (фермерське) господарство"	119	Виступ під час обговорення проекту Постанови Верховної Ради України "Про заходи щодо підтримки сільськогосподарських товаровиробників у 1996 році"	160
Виступ під час обговорення питання про соціальний захист населення і внутрішнього ринку України в умовах лібералізації цін	120	Виступ з питання про проект Конституції України	162
Виступ під час обговорення проекту Постанови Верховної Ради України "Про формування валютних фондів України в 1992 році"	121	Виступ з питання внутрішнього державного боргу України	162
Доповідь з питання про внесення змін і доповнень до законів "Про банки і банківську діяльність" та "Про зовнішньоекономічну діяльність" і відповіді на запитання депутатів	122	Виступ із пропозиціями щодо організації роботи шостої сесії Верховної Ради України, зокрема наповнення конкретними законодавчими актами нової Конституції, створення депутатського об'єднання центристського спрямування тощо	164
Виступ із питання щодо подолання платіжної кризи	126	Доповідь з питання про призначення Голови Національного банку України	165
Виступ під час обговорення проекту Закону України "Про Державний бюджет на 1992 рік"	129	Виступ з питання про необхідність постійного контролю за зовнішньою заборгованістю України	168
Виступ з питання врегулювання кризи розрахунків та взаємної заборгованості суб'єктів господарювання і відповіді на запитання депутатів	131	Доповідь під час обговорення проекту Закону України "Про ратифікацію угоди між Україною та Російською Федерацією про врегулювання питань правонаступництва щодо зовнішнього державного боргу та активів колишнього СРСР" і відповіді на запитання депутатів	169
Виступ під час обговорення у першому читанні проекту Закону "Про державний внутрішній борг України" ..	139	Виступ під час обговорення проекту Закону "Про призупинення спаду сільгоспвиробництва та продовольче забезпечення країни" і проекту Закону "Про пріоритетність соціального розвитку села"	173
Виступ під час обговорення у другому читанні проекту Закону "Про державний внутрішній борг України" ..	141	Співдоповідь під час розгляду звіту Національного банку України за 1996 рік і відповіді на запитання депутатів	174
Виступ під час обговорення документів щодо розмірів мінімальної заробітної плати і пенсії	141	Виступи під час обговорення проектів Бюджетної резолюції	181
Інформація і відповіді на запитання у зв'язку з відставкою з посади Голови Правління Національного банку України	144	Співдоповідь під час обговорення проекту Закону "Про Національний банк України"	182
Виступ під час обговорення питання про відставку з посади Голови Правління Національного банку України	152		
Виступ під час обговорення доповідей Прем'єр-міністра			

ВАДИМ ГЕТЬМАН БУВ НЕОРДИНАРНОЮ ОСОБИСТІСТЮ

**Віктор
Ющенко**

Президент України

— Вікторе Андрійовичу, відомо, що Вадим Гетьман дуже цінував Вас як колегу. Ким він був для Вас?

— У моєму житті є люди, які мене ніколи не покидають. Вадим Петрович — один із тих, хто завжди біля мене. Постійно.

Я пережив велику трагедію, коли його не стало. Пережив велике душевне розчарування — в сенсі тесту на справедливість: чому такі люди йдуть із життя і країна лишається без них?

Тепер я вже досяг віку і світобачення, коли до поняття смерті ставишся набагато врівноваженіше, ніж десять чи двадцять років тому. Я переконаний: небіжчики з нами, тільки вони в іншому світі. Вони нас чують, бачать. Думаю, що Вадим Петрович чує нашу розмову.

— І все ж хоч як боляче говорити про Гетьмана в минулому часі, все-таки спогад про нього світлий...

— Так, у якому б контексті я не говорив про Гетьмана, — це буде світлий спогад. Він був світлою людиною.

Вадим Гетьман багато зробив для нашої нації, для держави. Пригадую, як виник задум із української контори Агропромислового банку СРСР створити перший у нашій країні комерційний банк. Це було дуже непросто. Ніякої кальки: як писати статут, які вимоги щодо заснування, які умови стосовно банкрутства? Все треба було брати з теорії.

Пам'ятаю, як Вадим Петрович зачинився у кабінеті, сказав, щоб йому не заважали, і почав працювати над проектом Агропромбанку. Ми з ним зареєстрували цей банк під номером 425.

— Вікторе Андрійовичу, а що особливого було в цій людині? Що вирізняло Гетьмана з-поміж інших?

— Мене він просто вражав. Цей чоловік пройшов найпатологічніші з точки зору ринкової економіки організації — Держкомцін, Держплан. Тобто основна частина його життя минала у структурах, які людину могли поламати, зробити калікою у поглядах на світ. Уявіть собі совдепівського чиновника, котрий молиться на те, щоб держава сіяла хліб, плавила метал, видобувала вугілля, аби потім із того всього людям дісталось по бутерброду на сніданок...

Але повернувся до Агропромбанку. Коли його створювали, у Гетьмана не було ні дня, ні ночі. Тільки робота.

Пам'ятаю, як думали ми над назвою банку. Мені хотілося, щоб вона асоціювалася з Україною, щоб

Німеччина. 1995 рік.

свідчила, що це новий банк — наш банк! Я запропонував Вадиму Петровичу декілька варіантів. Він виніс їх на засідання правління, сказав, що завів для ініціатив цілу книжечку, куди пропонує записувати всі пропозиції щодо назви банку. Хто подасть кращу — це й винагороду отримає. Придумали навіть певну процедуру. Здається, Саша Кіреєв запропонував назву: “Банк “Україна””. Це була нормальна пропозиція — всіх влаштовувала.

Пізніше дискутували щодо другої частини назви: аграрно-промисловий, акціонерний, комерційний банк. Аграрне лобі добивалося, аби підкреслити, що йдеться про аграрний сектор. Залишили довгу назву. А для загального вжитку в статуті записали: Банк “Україна”.

— Вікторе Андрійовичу, на початку своєї розповіді Ви сказали, що Гетьман нас чує і бачить. Напевне ж, боляче йому було, що таке зробили з Банком “Україна”?

— На цей злочин пішли ті, хто ніколи не мав ніякого відношення до банківської системи. Це були кадрові службовці тієї влади, яка завела їх у банк. І вони вчинили там абсолютно відкриту крадіжку. Причому крали-крали, крали-крали в тому банку, а потім оголосили його банкрутом. Такий банк потопити!

За десять років загинули десятки структур, по-

дібних до Банку “Україна”. Починаючи із Чорноморського пароплавства, від якого нічого не залишилося. Мова йде не про двадцять суден, навіть не про сто. Ті флотилії були гордістю колишнього Радянського Союзу. Нищилося все: від флоту — до військових містечок. Таке відбувалося в будь-якій галузі. Банк “Україна” — не виняток. Може, для банківської системи — виняток, але в цілому, для того курсу, який проводила тодішня влада, — не виняток.

Нині ми відновлюємо кримінальну справу. Звичайно, винні будуть відповідати. Є думка відродити Банк “Україна”. Я міркую над цим. Якби у мене були зараз ефективні союзники в цьому питанні, думаю, ми б відродили банк.

— *І все-таки повернемося до особистості Гетьмана...*

— Вадим Гетьман був людиною сильною — із покоління наших батьків. Мене дивувало, що чоловік, який пройшов усі ці, так би мовити, економічні табори, залишився із чистою душею. У житті він був класною людиною. В роботі — модерновим спеціалістом. Мало хто тепер згадує, але ті проекти, які він втілював на початку формування банку, були супермодерними. Мене захоплювало: оця копиця сивого волосся — і такі молоді думки! Тридцять-сорок відсотків людей мого, молодшого покоління ті думки не сприймали. А це були думки сучасні, ринкові, хоча, здавалося тоді, дискусійні.

Щодо новацій Гетьман був проводирем. Він підтримував, здавалося б, авантюру, а насправді — нову ідею. Він пропонував такі методи (ну, щоб не передати куті меду!), з яких починалася нова справа, котрі мобілізували людей до дії, до творчого мислення, до роботи.

Вадима Петровича завжди оточувало багато молоді — люди, котрим менше сорока. Були, звісно, і люди, які добрих два десятиліття років провели в радянській банківській системі. Стовпи минулої банківської системи. Вони теж були в його команді.

Вадим Гетьман і Віктор Ющенко у Верховній Раді України. 1 березня 1995 року.

Але чим він різнився? Він міг набрати до команди пацанів, яких особисто й не знав, таких, як, скажімо, я. Пригадую, покликав мене до себе в кабінет. Сказав, що знає про мене з моєї автобіографії і хоче запропонувати мені блок планово-економічних питань, питання заробітної плати, регулювання зовнішніх відносин, кореспондентські відносини. Словом, віддав 2/3 роботи банку. Пам'ятаю, минуло декілька тижнів, і штаб був сформований...

Роботи було дуже багато. Я жив тоді на Троещині. Поки на метро й автобусом дістанешся — хвилин сорок. Приїжджаю додому, а донечка чекає. Їй тоді роки три було. Плаче, чому я так пізно приходжу. Я їй пояснюю: "Гетьман дав роботу. Роботи багато". І так весь час: Гетьман, Гетьман, Гетьман! Вона набрала в пам'ять стільки таких епізодів! І якось каже мені: "Тату, наберіть мені по телефону номер цього Гетьмана. Я скажу, щоб він вас не ображав".

Так, Гетьман вимагав від мене багато роботи. Але й сам працював. Це був дуже славний період. Відповідальна маленька епоха у становленні національної економіки, банківської системи. Дякуючи зусиллям Вадима Петровича наша банківська система ставала ефективнішою, прогресивнішою, ніж, скажімо, в Росії, Білорусі, — та будь-де.

У Гетьмана вороги були. Вороги від заздрості. Він був людиною екзальтованою, але водночас і дуже ефективною. Його кар'єра була успішною. На нього дивилися як на людину нової України.

Вадим Гетьман не хотів бути другим, це його прищувало. І від нас вимагав завжди йти попереду. Не дай Боже, якщо якась газета чи радіостанція щось не так скаже про Банк "Україна"! Він за ноги підвісить своїх підлеглих, щоб цього не допустити. Банк "Україна" — це віра, канон, іконостас, на який треба молитися.

Але водночас він був дуже толерантним чоловіком. Міг круто полаятися, а наступного дня помириться. У нього була така звичка: ліву руку тримати в кишені. Підійде до вчорашнього опонента — до того, з ким учора конфліктував, — схилить голову. І здається, що конфлікту й не було. Дивовижно! То не був жест слабшого, це свідчило, що в собі він уже простив свого візаві, а вчорашнє — просто епізод... Гетьман умів фільтрувати стосунки.

У Вадима Петровича був ряд проектів, які йому не давали спокою, які він хотів реалізувати. Пам'ятаю історію з тепличним комбінатом у Черкаській області. Гетьман мені розповів про ту трагедію: вікна побиті, парники зруйновано... І загорівся ідеєю його підняти. Він, як той реп'ях, як візьметься, — не відступить. Так усіх накрутить, що кожен, аж до електрика, знає: банк займається тепличним комбінатом, який треба підняти...

Гетьман був новатором. Уявіть, що банк наприкінці 1980-х — на початку 1990-х спонсорує якусь спортивну програму. Та не прийнято це було! Ні в яких канонах діяльності банку не було такого записано! Завдяки Вадиму Петровичу ми відкрили для себе гандбол як вид спорту, достойний слави України. Ми підтримали збірну команду, підтримали тренувальну базу... Тоді це було дуже модерним, не-

сподіваним кроком.

Гетьман полюбляв утягувати нас у різні подібні справи. Хтось вважав це авантюрою. Але це був стиль, до якого нам треба прагнути і який у собі формувати.

А взагалі він був неординарною особистістю. Мені, наприклад, imponувало, що для Вадима Петровича не існувало поняття полювання, розкішної риболовлі або якогось творчого загулу десь на полянах. Гетьман був людиною тактовною й поміркованою — і в застіллях, і в усьому іншому.

— *Вікторе Андрійовичу, як вшановуватиметься пам'ять Вадима Петровича Гетьмана?*

— Ту дорогу, яку треба пройти щодо увічнення імені Гетьмана, щоб віддати належне за все, що він зробив во славу України, я як Президент пройду обов'язково.

Для багатьох українців причетність якоюсь мірою до імені Гетьмана додавала б кращих рис, формувала б світогляд. Тому абсолютно логічною є ідея, підтримана київським міським головою Олександром Омельченком, назвати його іменем одну з вулиць у Києві. Думаю, варто робити такі речі, що уособлюють пам'ять про цю людину, — у формі назви вулиці, імені навчального закладу, іменній стипендії...

Знаєте, щоразу, коли я проходжу повз будинок Національного банку по Інститутській у Києві, дивлюся, як там наша калина: чи вона росте, чи квітуча. Вона зараз, як віночок, стоїть, така кругленька шапочка, таке товстеньке кремезеньке стебельце стало...

Я пам'ятаю, на другий день після похорону Вадима Петровича ми взяли лопату і пішли з хлопцями до банку, викопали ямку і посадили ту калину. Для мене це наче калина Вадима Петровича. Я завжди дивлюся, щоб на неї тля не сіла, щоб листячко не пожовкло, щоб вона була зелененька, кучерявенька. Пам'ять повинна завжди залишатися живою.

*Інтерв'ю взяла
Людмила Патрікає,
"Вісник НБУ".*

Віктор Ющенко з дружиною Гетьмана Валентиною Опанасівною на Байковому кладовищі.

ТОГО, ЩО ВІН ЗРОБИВ ДЛЯ СТАНОВЛЕННЯ НАШОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ, ВИСТАЧИЛО Б НА КІЛЬКА ЖИТТІВ

Юлія
Тимошенко

Прем'єр-міністр України

Я прийшла у політику в 1996 році, після перемоги на довиборах у Верховну Раду. Знаєте, це було справді цікаво — прийти в парламентське середовище, яке страждало на невпевненість і страх перед карколомними і часто неконтрольованими процесами у країні. Серед невеличкої жменьки людей, які знали, що і як треба робити для подолання кризи, — був Гетьман. Він постійно тримав біля себе записник. Такий великий, більше схожий на книжку. Туди він записував усі новини, вів перелік прийнятих законів або законопроектів, які тільки готувалися до розгляду. Із цією “книгою мудрості” він з’являвся на офіційні заходи і приходив на зустрічі. До нього можна було звернутися за будь-якою консультацією й отримати максимум інформації, з економічним обґрунтуванням і особистим коментарем. Іншого такого фахівця в галузі фінансів у той час в Україні просто не було.

Привертали увагу його зібраність, інтелігентність і політична зрілість. Депутати знали, що позиція Гетьмана може кардинально вплинути на будь-яке рішення стосовно фінансової системи країни.

Він щиро вірив у Бога, вважаючи, що кожному написана його доля, і саме тому не користувався послугами охорони. Це робило його відкритим для друзів, але, як виявилось, зробило занадто доступ-

ним і для ворогів, яких лякали його політичний вплив та авторитет.

Того, що він зробив для становлення нашої незалежності, вистачило б на кілька життів. Створив гривню, підготував проведення грошової реформи, за його участі й під його безпосереднім керівництвом формувалися державні фінансові інститути, була модернізована радянська система функціонування народногосподарського комплексу. На моє переконання, ми значною мірою йому зобов’язані демократичними змінами, які відбулися у країні на минулих президентських виборах і під час Помаранчевої

Робочий момент пленарного засідання Верховної Ради України 14 жовтня 1997 року. У “ложі” реформаторів.

Вадим Гетьман, Віталій Масол і Валентин Симоненко.

революції. Створена Гетьманом школа нової пострадянської державної еліти викристалізувала когорту нових політиків, які очолили країну після падіння неототалітарного режиму Кучми. Серед його учнів — Президент України Віктор Ющенко — і цим, я думаю, все сказано.

Кожен раз, проїжджаючи повз будівлю Національного банку України, я бачу посаджені Віктором Ющенком у пам’ять про Вадима Петровича кущі калини. Це символ української душі... Це символ життя Вадима Гетьмана.

ГЕТЬМАН БУВ БАНКІРОМ ДЕМОКРАТИЧНИМ

**Володимир
Стельмах**

Голова
Національного банку України

Із Вадимом Петровичем Гетьманом я познайомився у грудні 1987 року, коли працював уповноваженим правління Держбанку СРСР в Україні з питань роз'єднання Держбанку СРСР на Будбанк, Агробанк, Соцбанк, Ощадний та Зовнішекономбанк. То був час перемін. Реорганізовувалася банківська система СРСР: ліквідовувалася стара система централізованого державного банку, створювалися державні спеціалізовані банки, або, як їх називали, господарські. Пам'ятаю нашу першу півторагодинну розмову з Вадимом Петровичем напередодні його затвердження головою правління Українського республіканського банку Агропромбанку СРСР. Він тоді вразив мене своїми знаннями з економіки, широкою ерудицією, баченням перспектив.

Під керівництвом В.П.Гетьмана в Україні було створено перший акціонерний комерційний банк — Агропромисловий банк “Україна”. За всіма параметрами діяльності банк тоді був на висоті. Вадим Петрович умів відчувати людей, легко розпізнавав професіоналів. Він відкрив талант молодого Ющенка. Він зібрав навколо себе когорту банкірів та економістів, серед яких — Мітюков, Степаненко, Андронов... Мене, наприклад, вразило, що, прийшовши в Національний банк, він не забрав цю команду із собою — не хотів послаблювати кадровий потенціал Агропромбанку “Україна”.

Але повернуся до наших особистих стосунків. У грудні 1991 року, коли відбулася реорганізація Держбанку СРСР, я опинився у вакуумі. Залишивши Москву, приїхав до матері на Сумщину. Після напружених років роботи, взявши такий тайм-аут, я відпочивав серед розкішної української природи. І раптом — дзвінок. Через Сумську контору Держбанку мене розшукав Вадим Петрович: “Повертайтеся остаточно в Україну. Такі кадри нам потрібні тут”. І запросив мене на роботу в апарат Національного банку. Я побачив, що за п'ять років роботи в банківській системі Гетьман став висококласним банкіром. А очоливши Національний банк, він за короткий час освоїв суть і основні функції головної банківської інституції в державі. Він розумів необхідність співпраці з міжнародними організаціями. Виступаючи в парламенті, неодноразово обстоював необхідність незалежності цент-

рального банку. Вивчаючи досвід банківської системи зарубіжних країн, особливо Німеччини, все краще намагався запровадити в нас.

Вадим Петрович був банкіром демократичним. Однак не можу сказати, що працювати під його керівництвом було легко. Гетьман не сприймав ніякі профанації, не терпів чванства і фальші, не поважав тих, хто приходив до нього з невідповідними питаннями. І в усьому вимагав чіткості й конкретики.

У питаннях особистого плану Вадим Петрович був безвідмовний. Завжди з готовністю йшов на контакт, ніколи не проявляв незадоволення, оперативно вирішував усі питання, з якими до нього зверталися.

З іменем Гетьмана також пов'язано створення вітчизняної платіжної системи, створення вітчизняного сучасного виробництва банкнот і монет, вступ України до Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку, створення Української міжбанківської валютної біржі.

...У той чорний день 22 квітня, коли трагічно обірвалося життя Вадима Петровича, він був зранку в Національному банку. За кілька годин до його смерті ми спілкувалися по телефону. Був звичайний робочий день, і ніщо не віщувало біди...

Минають роки, а в пам'яті нашої він назавжди залишиться живим — діловим і цілеспрямованим.

Робоча президія міжнародної науково-практичної конференції “Грошові реформи в зарубіжних країнах: досвід та уроки для України”. Травень 1996 року. На фото зліва направо: Вадим Гетьман, Віктор Ющенко, Володимир Стельмах та Григорій П'ятаченко.

Вадим Гетьман мав рідкісний талант: чоловік доброзичливий і толерантний, він гуртував коло себе багато людей, запалював цікавими ідеями і кожного міг зрозуміти. Тому, певно, оточення Вадима Петровича було таким же широким, як його натура – проста, безпечна, щира, для всіх відкрита і водночас – стійка й могутня. Як море, де кожному вистачить простору і кожен відчуває радість життя.

Серед його друзів і приятелів були високоповажні урядовці, банкіри, депутати, журналісти, митці, спортсмени, підприємці, а загалом – дуже багато людей, і кожному вистачало уваги й тепла.

У цьому розділі ми публікуємо спогади людей, які працювали з Вадимом Гетьманом, які жили поряд із ним, спілкувалися, і в котрих не минає ностальгія за другом, братом і вчителем. Це спогади людей, які його любили, і яких любив він.

Спогади сучасників про Вадима Гетьмана

РАЗОМ ІЗ ГЕТЬМАНОМ У БАНК ПРИЙШОВ ДУХ ОНОВЛЕННЯ

**Олександр
Кірсев**

Голова Державної
податкової адміністрації
України

Як відомо, у січні 1988 року в Україні розпочалася реформа банківської системи. На той час я працював у Республіканській конторі Держбанку СРСР, займався питаннями агропромислового комплексу. Якраз тоді почали створюватися перші спеціалізовані банки, серед них і Республіканська контора Агропромбанку СРСР. Мене запросили очолити в ній відділ кредитування промисловості агропромислового комплексу. Буду відвертим: почувши, що керівником банку буде перший заступник голови Державного комітету по цінах, я дуже стурбувався. Подумав: чи під силу керувати таким фінансовим інститутом людині, далекій від банківської системи?

Але буквально з першої зустрічі з Вадимом Петровичем я зрозумів, що це Банкір з великої літери. Разом із Гетьманом у банк прийшов дух оновлення, той особливий настрій на роботу, коли прагнення модифікувати банківську систему, зробити її сучасною у світовому розумінні стає твоєю особистою справою. Я б сказав так: до Гетьмана банківська система була дуже консервативна, за Гетьмана вона почала розвиватися. Вадим Петрович завжди наполягав на необхідності змін, на тому, щоб банки були ближче до економіки.

Через півроку після того, як я прийшов у банк, Гетьман ініціював створення підрозділу, який би займався валютними операціями та новими методами роботи. Вадим Петрович одразу поставив перед нами завдання опрацювати все нове, що є із цих питань у світовій практиці, і запровадити в нашому банку. З поставленим завданням ми успішно впоралися. Не випадково ми були першими серед українських банків, хто отримав тоді, ще за СРСР, право на здійснення валютних операцій.

В.П.Гетьман був людиною поміркованою і скромною. Серед новостворених комерційних банків у нас, скажімо, була найнижча зарплата. Вадим Петрович не раз повторював: «Ми знаходимося в одному човні з нашим основним клієнтом — агропромисловим комплексом, а ви знаєте, як він живе. Отож ми

не маємо права відриватися від них — і насамперед у платні».

Вадим Петрович завжди мислив перспективно. Коли у Верховній Раді почали обговорювати питання незалежності нашої держави, він від слів перейшов до діла — ініціював створення на базі Агропромбанку СРСР самостійного українського банку. Вже у вересні 1990 року було зареєстровано Республіканський акціонерний агропромисловий банк «Україна». До слова, В.П.Гетьман одразу ж запровадив книгу пропозицій, яка знаходилася в його приймальні і в якій кожен міг занотувати свої ідеї та побажання. Я в ній зробив такий запис: «Пропоную назву: Банк «Україна».

Навколо Вадима Петровича завжди гуртувалися професіонали, особистості, люди прогресивних, сміливих поглядів, зацікавлені в розбудові незалежної і багатой Української держави. Разом із ним ми пройшли школу політичної зрілості. У нього ми вчилися життєвської мудрості. Вадим Петрович не раз казав: аби побити горшки, великого розуму не треба, а от знайти форму компромісу — тут необхідна мудрість. Я глибоко переконаний: якби Гетьман був живий, банк «Україна» існував би й

Українсько-німецька зустріч.1992 рік.

нині, незважаючи на проблеми, які були в АПК. Банк уберегли б дипломатичність Вадима Гетьмана, його вміння володіти ситуацією, об'єднувати інтереси. Прикро, що банку вже немає. Ви тільки уявіть собі: він мав понад тисячу філій, які обслуговували в основному сільське населення! Гетьман ще тоді розумів, як потрібен країні Земельний банк — тепер до цього висновку дійшла й Верховна Рада...

Гетьман усім довіряв і завжди ходив без охорони. І хоч йому не раз її пропонували, щоразу відмовлявся, жартуючи: “Скажіть, що я поганого зробив, щоб ходити з охороною?”

1998 року, напередодні чергових парламентських виборів, відбулося багато загадкових убивств — так званих самогубств, автокатастроф. Гетьмана

“не обрали” на наступний термін народним депутатом, хоч це була очевидна несправедливість. Адже він міг бути й чудовим Президентом. Проте того ж року, в квітні, рука найманого вбивці обірвала його життя...

Сьогодні десятки учнів Вадима Гетьмана очолюють банки, обіймають інші високі керівні посади. Серед них — наш Президент Віктор Ющенко, який увібрав усе найкраще від свого вчителя.

Як би радів Вадим Петрович нашому оновленню! Впевнений, він був би серед перших на Майдані, серед тих, хто організовував би переговори з тодішнім Президентом, адже він усе життя дбав про розквіт і кращу долю своєї країни.

ЦЕ БУЛИ СПРАВЖНІ НОУ-ХАУ В УПРАВЛІНСЬКИХ ТЕХНОЛОГІЯХ

*Дмитро
Гриджук*

Голова правління
БАТ КБ “Хрещатик”

У часи, коли Вадим Гетьман очолював один із перших комерційних банків нашої держави — Агропромисловий банк “Україна”, я працював завідуючим сектором, а згодом начальником відділу зовнішньоекономічної діяльності в Івано-Франківській дирекції банку. І хоча робочі ситуації не давали мені тоді можливості працювати під його безпосереднім керівництвом, але той стиль корпоративного управління, який вибудовувався і впроваджувався Вадимом Петровичем, відчували всі співробітники — і головного офісу, і регіональних установ, які становили одну команду. Команду досвідчених професіоналів, котрих уміло підбирав голова правління і котрі стали основою менеджменту банку в його подальшому розвитку.

Це були справжні ноу-хау в управлінських технологіях, реальні засади управління комерційним банком: як визначати тактичні завдання і стратегічні цілі діяльності банку, які позиції повинні мати її керівні органи, розв'язуючи те чи інше питання, яким чином налагоджувати взаємовідносини з гілками влади, органами місцевого самоврядування, партнерами і клієнтами.

Рішення, що приймалися головою правління одного із прогресивних на той час банків, свідчили про масштабність і державність мислення цієї людини, Фінансиста з великої літери, який стояв біля витоків банківської системи країни взагалі і становлення такого її велета, як банк “Україна”, зокрема.

Досвід роботи під керівництвом Вадима Гетьмана — людини глибоко ерудованої, з багатим життєвим досвідом і водночас дуже сучасної стосовно сприйняття всього нового і передового — переконав мене насамперед у тому, що кожен повинен мати в собі стрижень щодо професіональних засад, моральних принципів, власних уподобань. Можна робити ті чи інші кроки у пошуках нових шляхів реалізації своєї мети, проте світосприйняття, що визначається таким внутрішнім стрижнем і ґрунтується на усвідомленні твоєї відповідальності за прийняте рішення, вимагає ставитися до світу, який тебе оточує, неупереджено, зважено і щиро.

Хліб і сіль від виборців Тальнівського виборчого округу № 426.

**У БОРОТЬБІ ЗІ ЗЛОМ І
НЕПРАВДОЮ ВІН ЗАПЛАТИВ
НАЙВИЩУ ЦІНУ —
ВІДДАВ СВОЄ ЖИТТЯ**

Філарет

Патріарх
Київський
і всієї
Руси-України

Вадим Петрович Гетьман — світла постать у сучасній історії України. Один із будівничих молодій Українській державі і її важливої інституції — Національного банку, він був не лише видатним економістом, фінансистом, мудрим політиком — він, що найважливіше, був за життя і залишається й нині взірцем високоморальної людини.

Київський Патріархат шанує його також як мецената, котрий опікувався Церквою. Завдяки його підтримці та допомозі відновлено прекрасний храм у селі Мокра Калигірка на Черкащині. Минуло вже понад сім років від дня смерті Вадима Петровича, а парафіяни цього храму з теплотою і любов'ю згадують про нього. Долаючи неблизький шлях до Києва, вони приїждять на могилу В.П.Гетьмана на Байковому кладовищі, щоб на місці вічного спочинку помолитися за упокоєння його душі. Прості черкаські селянки плачуть на цій могилі — плачуть, мов за рідною людиною. І ця людська любов — одна з найвищих оцінок, які може поставити народ державному діячу.

Сьогодні ми є свідками того, як оновлюється життя нашої держави. І хоча з нами немає Вадима Петровича, можна впевнено стверджувати, що в цьому і його велика заслуга. Він не тільки сам органічно поєднував професіоналізм із любов'ю до Батьківщини, високою моральністю, а й умів розпізнавати ці якості в інших, підтримувати і плекати їх. У часи Помаранчевої революції — революції духу, повстання людей проти зла і неправди — Вадим Петрович був з нами. У боротьбі зі злом і неправдою він заплатив найвищу ціну — віддав своє життя. Він — в одному ряду з іншими героями українського народу, які не словом, а ділом довели свою любов до рідної землі.

Рано чи пізно смерть забирає кожну людину. Всі помирають — але не про кожного можна сказати, що він жив. На жаль, багатьма великий Божий дар — життя перетворюється на бездумне марнотратне існування. Життя ж Вадима Петровича Гетьмана, обірване злочинною рукою, в пам'яті кожного, хто

його знав, залишилося Життям — з великої літери.

Вадим Петрович покинув цей світ, але ми повинні пам'ятати: він не зник, не пішов у небуття. І любов, яку ми виявляємо до нього, попри роки, що минули після його смерті, переконує нас у цьому. Бо якщо людина після смерті йде у небуття, зникає — то кого ми любимо? Порожнечу? Ні, справжня любов долає навіть смерть і переконує нас у тому, що душі померлих продовжують жити, і в останній день історії світу всі воскреснуть, аби дати відповідь за своє життя перед найвищим Суддею — перед Богом.

Церква молиться за упокоєння душ померлих у місці, яке приготував Господь для праведників. І ми як християни маємо не тільки добрими словами згадувати Вадима Петровича, а й молитися за нього.

Нехай Милосердний Господь упокоїть душу раба Свого Вадима в оселях праведників, дарує йому Царство Небесне і вічну пам'ять.

Під час презентації у Національному банку України Всеукраїнського фонду відтворення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини імені Олеса Гончара. 18 квітня 1997 року.

ЗА ВІДПУСККУ ГЕТЬМАН НАПИСАВ КНИГУ “ЯК НАРОДЖУВАЛАСЬ КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ”

**Анатолій
Бурдюгов**

Начальник
Головного управління
Національного банку
України в Автономній
Республіці Крим

Влітку 1996 року, невдовзі після прийняття Верховною Радою нової Конституції України, Вадим Петрович Гетьман із сім'єю — дружиною та онукою — приїхав до Криму на відпочинок. Як дорогого і довгожданого гостя я зустрічав його на Чонгарському перевалі. Зустріч була надзвичайно радісною та приємною: ми міцно обнялися і розцілувалися.

Вадим Петрович виглядав схвилюваним і втомленим, хоча очі його випромінювали бадьорість і життєлюбство.

Після виснажливої дороги я запропонував зробити короткий привал. Під високим кримським небом накрили похідний стіл: кавуни, овочі, фрукти, кримське червоне вино.

Проте келих сухого вина, випитий за зустріч на благодатній кримській землі, не зняв внутрішньої напруги, яка відчувалася у стані Вадима Петровича. Невдовзі я зрозумів причину його схвилюваності: він усе ще жив під враженням недавніх подій, пов'язаних із прийняттям Основного Закону нашої країни.

Дорогою до Ялти Вадим Петрович розповів, як довго і важко проходила робота над створенням нової Конституції України. Численні засідання комісії з підготовки проекту (а Вадим Петрович очолював одну з її груп) не завжди були результативними. Титанічна робота тривала майже два роки. Адже Основний закон повинен був врахувати всі проблеми перебування суспільного життя й економіки країни, питання екології, культури, етики, національних відносин тощо.

Окремий розділ було відведено статусу Автономної Республіки Крим. Вносилися зміни, які приймалися дуже важко. Багато членів комісії боялися нового, багато що сприймалося в багнети.

Вадим Петрович із властивою йому делікатністю і наполегливістю переконував колег у необхідності тих чи інших змін, бо нова Конституція — це початок нової держави — України. Верховна Рада працювала цілодобово. Конституцію було прийнято практично в тій редакції, яку підготувала комісія.

...Кілька годин нашої бесіди минули непомітно. За вікнами машини миготіли кипариси, пропливали квітучі чагарники, синє море. Ось і санаторій. Здавалося б, забудь про все і насолоджуйся південною кра-

сою. Але Вадим Петрович налаштувати себе на безтурботний лад так і не зміг.

Побажавши приємного відпочинку, я повернувся до Сімферополя.

Через кілька днів відвідав Гетьмана. Привіз фрукти, накрили стіл. Проте ні краса кримських ландшафтів, ні екзотична південна рослинність, ні тепле море й ласкаве сонце не розвіяли самозаглиблення і внутрішньої напруги, яка відчувалася у поведінці Вадима Петровича. За чаюванням він раптом сказав: “Анатолію, мене не полишає думка про написання книги, в котрій я маю розповісти, як народжувалася нова Конституція. Якщо я цього не зроблю — спокою не матиму. Хочу, щоб люди з перших вуст дізналися, як створювався наш Основний Закон”.

Коротенька відпустка Вадима Петровича добігала кінця. В день від'їзду я побачив його життєрадісним, веселим, із сяючими очима. У руках він тримав товстого зошита. Це був рукопис його книги “Як приймалась Конституція України”.

Того ж року книга була видана і миттєво розійшлася. Серед тих, хто першим одержав її екземпляр з дарчим написом: “Анатолію Федоровичу, одному з найкращих українців, самій сонячній людині Криму”, був я...

Незабутня зустріч у санаторії “Нижня Ореанда” (Ялта).

На фото: Анатолій Бурдюгов і Вадим Гетьман. Серпень 1996 року.

ВІН ВИКЛИКАВ ДОВІРУ

**Олександр
Мороз**

Народний депутат України.
Голова Соціалістичної
партії України

Кожен період в історії країни потребує своїх дійових осіб, від яких ця історія і залежить. Такою дійовою особою (в різних проявах дії) був і Вадим Петрович Гетьман. А для того треба мати принаймні декілька рис: професіоналізм, відчуття моменту і незалежність поглядів. Остання риса перевірялась у Вадима Петровича в різних умовах, принаймні тих, коли ми працювали разом — в українському парламенті першого і другого скликань.

Це були різні за змістом періоди. І хоча на початку 1990-х позиція багатьох депутатів істотно визначалася ЦК КПУ, Гетьман до депутатських обов'язків ставився прагматично — так, ніби відчував, що попереду надзвичайно складні переміни. Зберігши приязні стосунки з керівниками ЦК, він не був запобігливим, вів свою лінію як професіонал, маючи повагу і серед новоствореної Народної ради. Не став він годити "начальству" і тоді, коли влада змінилася, не долучився до тих, хто залюбки шельмував радянські часи, хоча недавно вдавав із себе опору того, попереднього ладу.

У часи радикальних перемін важливо було, що в парламенті, в державі взагалі є людина, котра добре розуміється на природі грошей. Не пам'ятаю жодної дискусії із цього приводу, яка б обходилася без виваженого слова спеціаліста, котрий через обіг грошей бачить живу справу: економіку, виробництво, потреби людей. При всіх негараздах, пов'язаних із появою купонокарбованців, початком виготовлення власних грошей, виходом із рублевої зони, Україні пощастило з головним банкіром. Вадим Гетьман уважно стежив, що відбувається з грошми, людьми та державою. Обстоюючи порядок, він був невідчужим у дискусіях з урядом, і, коли черговий Прем'єр почав розкидатися кредитами під урядові гарантії, вимагаючи під свої невиважені реформації адекватних дій головного банку, не зміг із тим змиритися. Хоч посада його була незалежна від уряду, тодішній Голова Верховної Ради таки переконав його:

— Вадиме Петровичу, так буде краще. Бачите, не буде він із Вами працювати...

Виявилося згодом, що той Прем'єр не може працювати ні з ким.

Створивши у парламенті другого скликання групу незалежних депутатів, Вадим Гетьман справді зайняв незалежну позицію, що особливо прислужилося під час роботи над Конституцією України. Пригадую тривалі розмови з ним у кабінеті голови парламенту, в ході яких він проявляв ще одну необхідну для політика рису — здатність до компромісу. Гетьман був безперечним лідером, але не тиснув своїм авторитетом, підтримуючи думки та

Офіційна парламентська делегація у Литві. 1996 рік.

ініціативу інших. Не випадково, займаючи насправді лідерські позиції в депутатській групі, він ініціював керівництво нею співголовами. То був рідкісний в українській політиці випадок, коли три гетьмани мирно ділила поміж собою владу.

І все ж основний фах більше вабив Гетьмана, переважав у ньому політика. Згадується створена ним Українська міжбанківська валютна біржа, перші операції на товарній біржі, якими, попри їх зародковий, ще неокреслений зміст, він пишався. Запрошував: гляньте, цим шляхом будемо йти. Непрості стосунки з колегами по ще недавно спільній у Союзі банківській діяльності, дискусія щодо активів, спроби уряду і того-

На останній торговельній сесії купонокарбованцями на Українській міжбанкській валютній біржі. 1996 рік.
На фото: Віктор Ющенко, Олександр Мороз, Вадим Гетьман.

У сесійному залі Верховної Ради України.

часного президента вдатися до віртуальних грошей через фінансові “піраміди” — десь у тих колізіях треба шукати джерело трагедії Вадима Гетьмана. Слідство не випадково так довго і так ретельно імітувало пошук злочинців. Аби не вийти на слід. Здавалося, що на Байковому, поміж сумуючих та співчуваючих ховалася і тінь злочинця...

— Ось тут є запобіжник, — говорив Вадим Петрович, даруючи мені гарного кишенькового годинника. — Ви його зніміть, якщо будете годинником користуватися. Якщо ні — не чіпайте. Так треба. Прикмета така.

Я повірив йому на слово. Він викликав довіру.

ПРИТЧА ПРО ПАРОПЛАВ

**Олександр
Андрійчук**

Директор департаменту
аудиту банків АФ “Де Візу”

Ім'я Вадима Гетьмана для мене завжди буде пов'язане з притчею про пароплав. Ще працюючи в агропромисловому банку “Україна”, на розширених засіданнях правління та нарадах я не раз чув її з вуст Вадима Петровича. Притча така: пливе річкою пароплав, наближається до берега, і капітан дає довгий затяжний гудок, щоб сповістити тих, хто на березі, про наближення корабля. В цей гудок виходить увесь пар, напрацьований двигунами, і його не вистачає, аби пароплав зміг причалити до берега.

Закінчував цю притчу Вадим Петрович побажанням учасникам засідання так розподіляти свої сили, щоб завжди “вистачало пару” завершити розпочаті справи. Не раз у своєму житті я оцінив мудрість цих слів Гетьмана. Я не раз згадував і його вимогливість до підлеглих, наполегливість, цілеспрямованість у досягненні мети, які інколи здавалися перебільшеними. Лише згодом, на відповідальних посадах у структурі Національного банку України, Державного казначейства, я сповна усвідомив виправданість такої позиції.

У цій людині вимогливість гармонійно поєднувалась із чуйним ставленням до працівників та їхніх життєвих проблем. Пам'ятаю, коли банк “Україна” набув статусу комерційного банку, я звернувся до Вадима Петровича з проханням надати мені кредит

на придбання будинку. Уважно вислухавши мене, Гетьман доречно зауважив, що аналогічна проблема може виникнути також і в інших працівників банку й запропонував розробити відповідне положення про кредитування та внести його на розгляд правління. Так у банку “Україна” була започаткована система споживчого кредитування.

Вадим Петрович не тільки підтримував ініціативу працівників, а й сам ініціював багато фінансових інновацій. Його ім'я пов'язане з формуванням вітчизняної банківської системи, створенням Української міжбанкської валютної біржі, Національного депозитарію, запровадженням української грошової одиниці тощо. Інтуїція і стратегічне мислення Гетьмана випереджали час. Ще в 1997 році він обстоював ідею створення національного рейтингового агентства. Та, на жаль, у той час проект не отримав підтримки. Хоч сьогодні очевидно, що відсутність такого фінансового інституту є стримуючим фактором на шляху залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій в економіку України. Але ідеї В.П.Гетьмана запалили серця його учнів. Гадаю, найкращим пам'ятником нашому вчителю буде розвиток розпочатих ним справ. А пару для цього у нас, учнів, вистачить.

Вічна пам'ять Вам, Вадиме Петровичу!

ЗГАДКА ПРО НЬОГО — СВІТЛА

**Вітольд
Фокін**

Прем'єр-міністр України
у 1991—1992 роках

Змінюються часи, змінюються люди, моральні цінності, мовні засоби виявлення почуттів. На жаль, не на краще. Відбувається тотальна девальвація слова. З лексикою високого тону зазвичай поводяться без пієтету, з будь-якого приводу і без приводу, передаючи куті меду на адресу звичайнісінької особи, пересічної події. І не розуміють, що в такий спосіб принижується високе, скорочується проміжок між істинно великим і дрібеньким. Ми захрясли у пишномовності. Невже в запасниках рідної мови бракує простих, незаляжених слів, аби без пафосу, по-доброму згадати видатного державного діяча, близьку людину, товариша, який залишив помітний слід у новітній історії України? Вживати ж словесний “секонд хенд” ні бажання, ні права не маю. Тож у моїх спогадах про Вадима Петровича Гетьмана марно шукати гучних прикметників: мудрий, великий, геніальний і подібних панегіричних “оздоблень”. Гетьман не був небожителем. Він був земною людиною, і говорити про нього треба людською мовою.

Кажуть, що кожен із нас живе на землі доти, доки є люди, які зберігають пам'ять і сумують за ним. Коли так — Вадиму Петровичу забезпечено світле довголіття, бо відданих друзів, рідних і близьких у нього надзвичайно багато. Маю честь бути одним із них.

Уперше нас доля звела в середині 1970-х років. Я, на той час

заступник голови Держплану УРСР, приїхав до Запоріжжя, щоб зібрати матеріал щодо області, проаналізувати її господарську діяльність і зробити відповідні висновки: незабаром мав відбутися черговий пленум ЦК Компартії України. Серед тих, хто мене зустрів у аеропорту, був голова планової комісії облвиконкому. Він одразу привернув мою увагу: стрункий, атлетичної статури, мужнє обличчя, веселі, трішки лукаві очі. В розмові — легкий, конкретний, може, навіть занадто: цифри, показники — статистика. Демонструє свою обізнаність, подумав я, але нічого, все згодиться. Мені потрібно було працювати над довідкою, і я розраховував на його допомогу. Тому, як ведеться, прагнув привернути його до себе. Сказав, що народився на Запоріжжі, що мої діди й прадіди жили неподалік від Хортиці, козакували. Це справило враження. Вадим Петрович, хоч і був родом із під Полтави, добре знав і любив область, у якій працював, де знайшов свою долю — Валентину Опанасівну, дружину. Він розповів, як незвичайно вони зустрілися, як оригінально поборалися, як жили в гуртожитку. Контакт був налагоджений, і я дуже плідно попрацював у Запоріжжі два чи три дні.

Невдовзі Вадима Петровича призначили першим заступником голови Державного комітету по цінах, і ми почали бачитися частіше. Нестандартність мислення, налаштованість на співпрацю,

уміння знаходити вихід зі, здавалося б, безвихідної ситуації робили його помітною фігурою серед урядовців середньої управлінської ланки. Вадим Петрович трішки молодший за мене, і з самого початку нашого знайомства я звертався до нього на “ти”. Але він був дуже запальний і коли “заводився”, грані між нами стиралися. А дискусії виникали часто. Особливо з приводу постійної залежності рішень республіканських органів від волі союзних сюзеренів. Ми не те що сперечалися, а наче змагалися: хто запропонує кращий спосіб обійти загальнодержавні обмеження і звести до спільного знаменника безліч економічних

Фото часів роботи Вадима Гетьмана у Державному комітеті України по цінах.

суперечностей. Він краще, ніж я, володів методами управління на регіональному рівні. Я знався на макроекономічних пропорціях і балансах. Урешті-решт, наше співробітництво завжди було плідним.

Як не дивно, певний час наші стосунки не виходили за межі суто офіційних, службових, хоча мене він приваблював як людина. Підсвідомо я відчував, що бачу тільки "один бік місяця". Хотілося пізнати його глибше, всебічно.

Життя згодом дало таку можливість. Невдовзі ми стали сусідами: у мене одинадцятий поверх, а сім'я Гетьманів жила на восьмому. Стосунки стали тіснішими, по-дружньому щирими. Бачилися мало не щодня. У нас виявилось безліч спільних інтересів. Вадим, як і я, був палким прихильником спорту, професійно грав у гандбол, був головою республіканської федерації. Я захоплювався тенісом, і він попросив свого друга — тренера збірної України Євтушенка привезти для мене з Англії рідкісні як на той час професійні ракетки — "Данлоп" і "Шлезінгер". Із дитинства я обожнював класичну музику, а Вадим навчив мене цінувати й сучасну, в основному інструментальну. Він відкрив для мене "Хаммон", "Фаусто Папетті", "Зодіак", "Спейс".

Для переважної більшості людей звична річ — слухати музику і заодно щось робити: розмовляти, їсти. Для нас це було неможливо. Я приходив до Гетьмана (як правило, в домашньому одязі, в капцях), ми сідали у крісла, вмикали магнітофон і сповна віддавалися музиці. У нього завжди був чудової техніки звукозапис. У моїй фонотеці чи не половина записів, які зробив і подавав мені він.

Зрідка невелика, але затишна, зі смаком обставлена квартира Вадима Петровича перетворювалася на таке собі казино. У нас виявилася ще одна спільна пристрасть — преферанс. Я знаю дуже вправних гравців, виграти у яких практично неможливо. Грати з ними нудно — вони все прагматично, до дрібниць прораховують. Вадим не належав до таких. Його абсолютно не цікавив кінцевий результат. Його приваблював

На сесії Верховної Ради України. 9 вересня 1991 року.

процес. Він сідав пограти, розплутати химерні карткові розклади, "упіймати" когось на мізері, зробити нестандартне знесення. Грав весело, не дратувався, програючи, не кепкував із невдач. Усіх завжди приваблювали такі "вечорниці" в Гетьманів і, зізнаюся, не останню роль у цьому відіграло неабияке кулінарне мистецтво Валентини Опанасівни. Лагідна, завжди привітна, спокійна, вона накривала для нас стіл "за найвищим розрядом", а сама кудись зникала. Особливо смачними були овочеві українські страви. Завдяки Валентині кожен, хто хоча б раз скористався з гостинності сім'ї Гетьманів, ставав щирим її другом.

Наприкінці 1980-х Вадима Гетьмана призначили головою правління Українського республіканського банку Агропромбанку СРСР. На цій посаді він остаточно сформувався як банкір вищого гатунку. За короткий час осягнув усі тонкощі банківської справи, зробив чимало корисного, вдосконалюючи систему кредитування підприємств АПК. Та йому було тіснувато в лежцях нормативної залежності, де будь-яке рішення потребувало погодження із союзним банком. Тому коли виникла ідея створити вітчизняний агропромисловий банк "Україна", — кращої кандидатури шукати не було потреби.

Думаю, що саме на той час припадає зоряний злет Вадима Гетьмана. Це був період доленосних

перетворень в усіх сферах економіки: руйнувалися застарілі форми стосунків між республіками і метрополією, знімалися "табу" з теорії та практики ринкових відносин; до громадської свідомості поверталися напівзабуті слова "підприємництво", "акції", "валюта", "біржа". Йшлося про докорінну зміну галузевої структури української економіки, реформування всього суспільно-політичного ладу країни.

Вадим Петрович легко знайшов своє місце у штабах, де розроблялися програми радикальних перетворень. Він бере активну участь у створенні на той час економічній Думі при Президентові України. Як член координаційної ради з питань економічних реформ готує пропозиції щодо практики ціноутворення, подає проект доповнень і змін у системі оподаткування, обстоює ідею створення комерційних банків, очолює комісію з монетарної політики. Ми бачилися тоді не часто — напевне, через завантаженість роботою — але коли зустрічалися — мали про що поговорити. Виявилися деякі розбіжності в наших позиціях: я додержувався принципу "не зашкодь" і був переконаний, що для проведення будь-якої реформи треба копітливо готувати відповідне підґрунтя, економічну ситуацію, аби уникнути непоправного ризику. Гетьман же був надто запальним: йому, як кажуть, "усе і відразу".

Він доклав неймовірних зусиль, аби прискорити введення української валюти. Від природи та завдяки вихованню порядний і чесний, він виявляв довіру навіть до прихованих пройдисвітів і шахрайчуків, якою вони зловживали. На відміну від Вадима Петровича, я був переконаний, що перші й найнебезпечніші сплески інфляції Україна має пройти під прикриттям радянського рубля. Згодом ми порозумілися. Вадим погодився, що в цій справі поспішати треба без поспіху.

У березні 1992 року Верховна Рада переобирає мене на посаді Прем'єр-міністра, а через кілька днів Гетьман стає Головою Правління Національного банку України. На

жаль, нам обом не судилося втілити всі свої ідеї та плани: я в листопаді, а він у грудні пішли з посад.

Але громадська і політична діяльність В.Гетьмана на цьому не закінчилася. Як народний депутат він бере активну участь у роботі над Основним Законом країни, створює першу в історії незалежної України валютну біржу, успішно проводить виборчу кампанію на Черкащині, де його авторитет був незаперечним. Він мав жити довго і щасливо. Його оптимізму й віри у майбутнє можна було позаздрити.

Упевнений у власних силах, він не ухилявся від боротьби, не пас задніх, коли треба було обстоювати свою правоту. Часом він гостро

критикував і був безкомпромісним. Що не всім подобалося.

Напередодні трагічного фіналу ми випадково зустрілися у дворі: він їхав з обіду, а я щойно приїхав пообідати. Поговорили. Поскаржилися на мінливість долі, поспівчували один одному. Він поспішав і, прощаючись, запропонував зустрітись в неділю. Не вийшло...

Хтось із французьких філософів сказав: кожне щасливе життя — довге. Це про Вадима. Він загинув, але не пішов у безвість, не зник. Живуть його діти, онуки, його вірна дружина, рідні, друзі, товариші, однодумці. Коли я чую, що розігрується Кубок Гетьмана, радію: не забули! Згадка про нього — світла.

ГЕТЬМАНОВА РЕГАТА

**Анатолій
Осадчий**

Прес-секретар
ЗАТ "Банк "НРБ — Україна"

Вшановуючи пам'ять видатного вітчизняного фінансиста і політика Вадима Гетьмана, українські спортсмени вже шостий рік поспіль проводять яхтові перегони на кубок його імені.

Змагання відбуваються у червні на Київському водосховищі і складаються із трьох перегонів: перший — 30 морських миль, другий і третій — по 10. У регаті беруть участь десятки екіпажів: із Києва, Харкова, Черкас, Одеси, Славутича, Автономної Республіки Крим, зарубіжних країн. Цікаво те, що в перегонах беруть участь кильові яхти чвертьтонного класу, котрим, за міжнародними правилами, дозволено виходити навіть у відкрите море. Такі вітрильники мають необхідне навігаційне обладнання і можуть здійснювати тривалі морські переходи — на відміну від олімпійських яхт, що змагаються лише впродовж дня і на невеликій відстані від берега.

Організатори перегонів прагнуть зібрати на Київському водосховищі найпрофесійніші екіпажі та найвищої якості яхти, аби зробити змагання на честь Вадима Гетьмана престижною і помітною спортивною подією.

"Мені довелося працювати з Вадимом Петровичем, і я завжди захоплювався талантом і професіоналізмом цієї людини, — якось зізнався голова оргкомітету змагань за Кубок Вадима Гетьмана Юрій Власенко. — Він був лідером, умів перемагати навіть за найскладніших обста-

вин. Це — приклад найвищого професіоналізму. Присвячуючи нашу регату пам'яті Вадима Гетьмана, ми хочемо віддати шану цій видатній людині, продемонструвавши Україні і світові, що наші спортсмени — представники молодого покоління, — прагнучи такої ж досконалості у спорті, здатні досягти успіху".

Організатори змагань вдячні установам і підприємствам, котрі підтримали проект. Серед них — Українська міжбанківська валютна біржа, Укрінбанк, Перший інвестиційний банк, Акціонерний банк "Креді Свісс Фьорст Бостон (Україна)", АКБ "Райффайзенбанк Україна", Вітрильна академія, "Мілайн лімітед", відомі виробники вітрильного спорядження "Тюнтер" та "Пластімо". Визнавши винятковий професійний рівень регати і її спортсменів, цей список очолив організатор відомої навколосвітньої гонки автомобілістів марки "Вольво"...

Яхтинг у певному сенсі можна порівняти із фінансовим світом. Треба точно визначити, звідки дме вітер. І обрати єдино правильне рішення. Одна помилка — і гонку програно. Перемагає той, хто вибирає найрезультативніший курс і майстерно йде ним. Яхтинг перевіряє людей не лише на фізичну міцність. Це також випробування на міцність моральну. Можливо, тому його й любляють короновані особи. Адже в яхтингу все ба-

Регата крейсерських яхт на Кубок Вадима Гетьмана — дещо більше, ніж просто спортивні змагання.

зується на особистій чесності, повазі до суперника та взаємній підтримці. У відкритому морі досить складно помітити всі порушення, тому головний суддя — ти сам. Загроза для життя тут однакова для всіх. Не підтримавши у складних обставинах суперника, ризикуєш опинитися в аналогічній ситуації. Із сумним фіналом.

В Україні яхтинг розвивався одночасно із бізнесом — як спосіб дозвілля ділової верхівки. На жаль, ілюстрацією “перемоги будь-якою ціною” стало вбивство Вадима Петровича Гетьмана...

Фінансовий менеджмент виступив проти варварських дій у бізнесі, заснувавши яхтові перегони пам'яті Вадима Гетьмана. У 2000-му відбулася перша регата, філософію якої можна передати фразою чотириразового переможця чемпіонату світу з цього виду спорту П.Ельвстрема: “Ти не переміг у гонках, якщо на шляху до перемоги втратив повагу до суперників”.

Люди перевіряються морем. І якщо, ламаючи яхти, воно не в змозі зламати їхній дух і волю до перемоги, вони гідні шани.

Що важливіше — гроші, влада, слава чи людяність? Організатори щорічних вітрильних перегонів на Кубок Вадима Гетьмана без вагань скажуть, що головне — завжди залишатися Людиною.

Перегони на Кубок Вадима Гетьмана — це дещо більше, ніж щорічні спортивні змагання. Їх мета — поширення гетьманових цінностей у бізнесі та спорті. За словами повноважного посла України у Великобританії

Ігоря Мітюкова, “до організації й участі в змаганнях на Кубок залучаються лише ті люди чи організації, чия професійна репутація не викликає жодних сумнівів, лише ті, кому зрозумілі і близькі принципи, що уособлював Вадим Гетьман”. Професіоналізм. Якість. Чесна гра. Три цінності, притаманні регаті на честь Гетьмана, без яких перемогти в ній просто неможливо.

У фінансистів і яхтсменів чимало спільного. Щоб мати успіх у бізнесі, необхідні ті ж переваги, що і в яхтингу: інтуїція, стратегічне й тактичне мислення, командний дух. Аби виграти перегони, потрібно пройти весь шлях із максимальною швидкістю. Шлях — це стратегія (куди рухатися?) і тактика (як обминати суперників, які йдуть тим же шляхом?). Швидкість залежить від техніки управління. Злагоженість дій — від команди.

Яхтинг називають одним із найшляхетніших видів спорту. Саме цим, певно, він і вабить. Яхтсмени — це “люди, котрі пішли в море”, як називали мореплавців давні греки. Це люди стихії. Вони не помічають болю, зате відчувають вітер. Не знаючи страху, вони знають, куди спрямувати свій вітрильник. Вони мають достатньо майстерності, щоб обігнати суперника. Однак припиняють боротьбу за перемогу, якщо супернику потрібна допомога. Це, звісно, не поразка. Це робить людину сильнішою.

У тому полягав головний моральний принцип Вадима Гетьмана. В тому полягає і головний моральний принцип змагань, освячених його чесним іменем.

ОДИН ІЗ ТВОРЦІВ ЗАВЕРШЕНОГО ЦИКЛУ ВИРОБНИЦТВА ГРОШЕЙ В УКРАЇНІ

Вадим Гетьман був одним із найактивніших провідників ідеї виготовлення національної валюти на власній, вітчизняній базі. Звичайно ж, він не міг не прибути 1 квітня 1997 року на відкриття Фабрики банкнотного паперу в Малині — унікального підприємства, яке за рівнем оснащення сучасним технологічним устаткуванням не має рівних серед аналогічних підприємств країн СНД.

Банкір, фінансист, народний депутат України В.П.Гетьман осягав далекі перспективи. Він

усвідомлював, що наявність у державі власного виробництва банкнотного паперу і грошей — це одна з головних ознак державності.

Вадим Петрович як ніхто багато зробив для створення в Україні завершеного циклу з виробництва грошей — Банкнотної фабрики, Фабрики банкнотного паперу та Монетного двору НБУ. Перші два підприємства було відкрито за його участі. Він ще встиг порадіти за завершення будівництва і Монетного двору, але на урочистості з нагоди введення в дію першої чер-

Офіційне відкриття Фабрики банкнотного паперу НБУ в Малині. 1 квітня 1997 року.

ги підприємства 23 квітня 1998 року прийти не судилося. Він не дожив до цієї події один день.

ДОРОГА ДО ХРАМУ, ОСВЯЧЕНА БЛАГОДІЙНІСТЮ

Вадим Гетьман зробив вагомий внесок у благородну справу відродження видатних історико-архітектурних пам'яток України. 1996 року в Національному банку було започатковано благодійну акцію зі збору коштів на відтворення унікальних пам'яток архітектури XI і XII століть — Успенського собору Києво-Печерської лаври і Михайлівського Золотоверхого монастиря. Тоді ж з ініціативи громадських організацій, відомих діячів культури засновано Всеукраїнський фонд відтворення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини імені О.Гончара. Презентація цього фонду відбулася 18 квітня 1997 року — напередодні Світлого Христового Воскресіння — у Національному банку України.

На вечір були запрошені меценати — банкіри, відомі політики, діячі культури, підприємці, бізнесмени, громадяни, які зробили вагомий внесок у відтворення цих архітектурних перлин.

Прибув також Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет.

Вадим Петрович Гетьман, який теж брав участь у благодійній акції, спілкувався із Владикою, зворушено слухав виступ хору студентів Київського інституту культури.

Ці моменти зафіксував на плівку наш фотокореспондент Владислав Негребецький.

Думалося, що для звичайного фоторепортажу, а виявилось — для історії.

СПРАВОЮ ВІДРОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СВЯТИНЬ ГЕТЬМАН ПЕРЕЙМАВСЯ ВСІЄЮ ДУШЕЮ

Петро Тронько

Герой України,
голова правління
Всеукраїнського фонду
відтворення видатних
пам'яток історико-
архітектурної спадщини
імені Олеса Гончара,
академік Національної
академії наук України

“Історія людства, всіх країн і народів свідчить про те, що міцність держави, кожної нації і навіть саме її існування ґрунтується на патріотизмі, тобто на духовності, на любові народу до своєї історії та культури”. Таким зверненням видатного письменника Олеса Гончара до Президента України розпочалася діяльність Всеукраїнського фонду відтворення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини імені Олеса Гончара, створеного згідно з указом Президента України від 12 червня 1996 року на підтримку ініціативи громадських організацій і відомих діячів культури України. Завданням фонду є сприяння відтворенню втрачених пам'яток, які мають архітектурну та історико-культурну цінність, виконання державних програм із цих питань. Фонд є однією з перших благодійних організацій з відродження перлин нашої культури. Основним джерелом фінансових надходжень до фонду, які спрямовуються на відбудову цих святинь, є добродійні внески і пожертви громадян та установ України й іноземних благодійників.

До складу керівного органу фонду — правління — увійшли відомі діячі науки та культури, представники органів державної влади, громадських організацій. Серед них — і колишній заступник голови

Голова Біржового комітету Української міжбанківської валютної біржі Вадим Гетьман передає фонду благодійні кошти.

Комісії Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності Вадим Петрович Гетьман.

Чому він — державний діяч, політик, банкір — виявляв небайдужість до відродження втрачених

*Крушу приносячи від кербу на
Української міжбанківської
фондової біржі на відродження
наших славних пам'яток
історії 10 мільярд крб.*

*Вадим Гетьману
29.03.96.*

Успенський собор Києво-Печерської лаври після відтворення. Фото 2000 року.

пам'яток історії та культури України? Бо розумів: якщо нація не збереже минулого — вона не матиме й майбутнього. І саме своє покоління вважав покликанним повернути її втрачені шедеври.

На презентації фонду в Національному банку України Вадим Петрович одним із перших передав благодійний внесок Української міжбанківської валютної біржі на відродження культурних пам'яток. Справою відродження національних святинь Гетьман переймався всією душею, вважав її своїм обов'язком.

За активне сприяння відбудові Михайлівського Золотоверхого собору та Успенського собору Києво-Печерської лаври, високу національну свідомість і патріотизм Вадима Гетьмана було відзначено подякою Президента України.

Смерть Гетьмана вразила серця дуже багатьох людей — усіх, хто знав його, працював із ним. Найманий убивця вирвав із наших рядів благородну, високих чеснот людину. Але — не з нашої пам'яті. Гетьман вів широкопланову подвижницьку діяльність щодо охорони і примноження духовної спадщини України, але запам'ятався сучасникам не лише цим, а й високою інтелектуальністю, добротою й сердечністю людини, для якої примноження добра й відродження культури нашого народу — справа честі.

За великий особистий внесок і подвижницьку діяльність у відтворенні духовних скарбів українського народу фонд прийняв рішення про нагород-

Вадим Гетьман і Віктор Ющенко зробили величезний внесок у відтворення Успенського собору та Михайлівського Золотоверхого монастиря. Фото 18 квітня 1997 року.

ження пам'ятною медаллю Всеукраїнського фонду відтворення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини імені Олеса Гончара "За благодійність та доброчинність у відтворенні втрачених святинь" почесного члена правління фонду Вадима Петровича Гетьмана посмертно. Медаль вручено його дружині Валентині Опанасівні.

Ми ніколи не забудемо великого патріота, благородну людину, яка так багато могла б іще зробити для відродження величчя й слави України.

Михайлівський Золотоверхий собор після відтворення. Фото 2000 року.

Під час презентації фонду у Національному банку України. 18 квітня 1997 року.

СПРАВЖНІЙ ЛІДЕР

Валентин Терпило

Колишній
перший заступник
Голови Правління
Національного
банку України

З Вадимом Гетьманом я познайомився погожого вересневого дня 1952 року в Матвіївській затоці, що на Дніпрі, під час тренувань з веслувального спорту команди Київського фінансово-економічного інституту. Він тоді був першокурсником у групі банкірів, а я вже навчався на другому курсі у групі фінансистів. Найчастіше зустрічалися на спортивних майданчиках. Пізніше Вадим став не тільки хорошим спортсменом, а й одним із керівників спортивного і профспілкового комітетів. Завжди був у числі організаторів масових студентських заходів.

Після закінчення вищого навчального закладу наші шляхи тимчасово розійшлися. Я поїхав на роботу в контрольно-ревізійне управління Міністерства фінансів по Донецькій області, Вадим — до Запоріжжя, в обласну контору Сільгоспбанку СРСР.

Знову зустрілися ми через кілька років — під час мого відрядження до Запоріжжя. Зустріч виявилася зворушливою, було про що згадати, розповісти один одному про професійну діяльність, сімейне життя, про дітей. Не обійшлося й без спорту. Вадим Петрович у Запоріжжі не тільки обіймав високі посади в органах виконавчої влади, а й був здібним менеджером у великому спорті, не раз очолював гандбольні команди у поїздках на змагання за кордон. Захоплено розповідав про такі поїздки, про спортсменів, друзів. Це становило частину його життя. Не обходилися наші зустрічі й без козацької юшки на острові Хортиця.

Але справжньою, майже повсякденною стала наша професійна співпраця після переїзду родини Гетьманів до м. Києва, куди Вадима Петровича запросили на посаду першого заступника голови Державного комітету по цінах. Я в той час обіймав посаду заступника міністра фінансів. Функції наших споріднених відомств потребували спільних дій контрольних органів, аналізу стану економіки та фінансів галузевих міністерств і відомств, проведення ревізій роботи управлінь і відділів обласних Рад щодо виконання бюджету й ефективності витрачання бюджетних коштів, підготовки й участі в розгляді на засіданнях Ради Міністрів, Президії Верховної Ради, в ЦК Компартії України різних економічних і фінансових питань.

Та попереду нас чекала нова робота — у банківській

системі. Після прийняття рішення про створення в Україні спеціалізованих комерційних банків Вадима Гетьмана призначили головою правління Агропромбанку “Україна”, а мене — Головою правління Українського республіканського банку Зовнішекономічного банку СРСР. Це була надзвичайно цікава і відповідальна робота. Вадим Петрович за короткий час сформував потужний банк із широко розгалуженою системою в областях, містах і районах, підібрав на ключові посади найдосвідченіших фахівців. Швидко було сформовано клієнтуру. АПБ “Україна” став флагманом у банківській системі нашої країни.

А Вадима Петровича чекало нове випробування. У березні 1990 року його обрали народним депутатом України, а рівно через два роки призначили Головою Правління Національного банку України.

Мені приємно згадувати ті події, адже вони торкнулись і мене. Десь через тиждень після свого призначення Вадим Петрович зателефонував мені і запросив до себе поговорити. Щойно зустрілися, Вадим, звертаючись до мене, сказав: “Старий, мабуть сама доля розпорядилась, щоб ми працювали разом”, — і запропонував мені посаду першого заступника Голови Правління Національного банку України. Після недовгих роздумів я прийняв його пропозицію. Я розумів, що мова йде про найважливішу, найвідповідальнішу роботу мого життя.

Під час переговорів із керівництвом Комерцбанку. Франкфурт-на-Майні, Німеччина. 1992 рік.

Через три дні, 7 квітня 1992 року, Президія Верховної Ради України затвердила мене на посаді першого заступника Голови Правління НБУ разом з іншими заступниками і членами Правління банку. Настали часи вкрай напруженої роботи — по 14—16 годин на добу без вихідних днів. Особливо важко було Вадиму Петровичу, адже йому доводилося поєднувати організаційну роботу в Національному банку з не менш напруженою роботою в парламенті. Наради в банку здебільшого проводили о восьмій годині ранку.

Необхідно було вирішити ряд таких нагальних питань, як підготовка до проведення грошової реформи, завезення від закордонних виробників і розміщення в орендованих приміщеннях національної валюти — купоно-карбованців і гривні, створення власної матеріально-технічної бази (будівництво Банкнотної фабрики, Монетного двору, Фабрики банкнотного паперу в м. Малині, Центрального сховища грошей), організація міжбанків-

Фрагмент ділової розмови.

ських і міждержавних розрахунків, налагодження контактів із міжнародними фінансовими організаціями — Міжнародним валютним фондом і Світовим банком, зміцнення банківської системи.

Важливу роль у розбудові Національного банку України і банківської системи України відіграли в той час В.С.Стельмах, Б.І.Марков, Д.І.Зайченко, А.К.Станков, О.М.Сорокін, О.М.Шаров, Н.І.Гребеник, Л.В.Воронова, А.С.Савченко, М.В.Туманов, А.І.Степаненко, О.М.Кандибка, Г.В.Товкач і багато інших.

Найважчий тягар відповідальності за розв'язання складних проблем Вадим Гетьман брав на себе. Ніщо, мабуть, не відбирало в нього стільки моральних сил, як спілкування з тодішніми керівниками держави. Часто після спілкування з ними він пізно ввечері повертався в банк і розповідав мені про всі перипетії таких розмов, де сила перемагала розум.

А тим часом у країні поглиблювалася економічна криза, рвалися роками налагоджені зв'язки між підприємствами, стрімко зростали ціни на товари повсякденного попиту, спустошувалися полиці магазинів. Крик душі Вадима Гетьмана не був почутим... Урешті-решт склалася ситуація, коли влада змусила його подати у відставку. Два дні вирували пристрасті в парламенті. Більшість народних депу-

татів підтримувала Вадима Петровича. Лише на другий день, після наполягання Гетьмана, його "прохання" задовольнили.

Так несправедливо і передчасно завершилася його недовга за часом, драматична за змістом, але яскрава і плідна робота на посаді Голови Правління Національного банку України.

Проте є такі на світі Бог і добрі люди. Тодішній Голова Верховної Ради України Іван Плющ запропонував на посаду нового Голови Правління Національного банку Віктора Ющенка, першого заступника голови правління Агропромислового банку "Україна" — друга й соратника В.П.Гетьмана, професійного банкіра, людину широкого світогляду і неабияких здібностей, великого патріота України. Верховна Рада переважною більшістю голосів підтримала кандидатуру В.А.Ющенка. Вадим Петрович щиро радів цьому призначенню і завжди був бажаним гостем Національного банку.

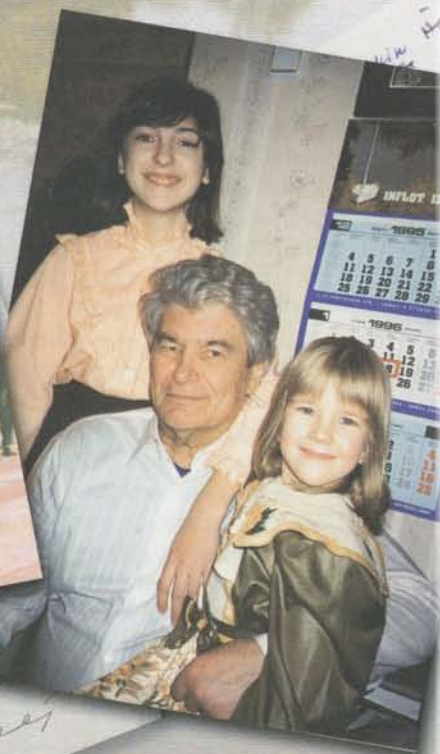
Із Віктором Ющенком Гетьман познайомив мене ще в перші дні нашої спільної роботи. Згодом упродовж кількох місяців ми з Ющенком за пропозицією Гетьмана виїздили до Центрального банку Угорщини для ознайомлення з його роботою; на запрошення колишнього прем'єр-міністра Франції П'єра Моруа побували у Франції, де разом із делегаціями керівників центральних банків Росії, Казахстану та Узбекистану презентували нашу банківську систему, побували в Німеччині, де разом із Гетьманом брали участь у засіданні Німецько-української банківської комісії. До речі, у ході тієї поїздки ми з Віктором Андрійовичем мали тривалу розмову з президентом Бундесбанку і виступили на засіданні його ради директорів. Отож іще до призначення Віктора Ющенка на посаду Голови Національного банку ми з ним були добрими знайомими.

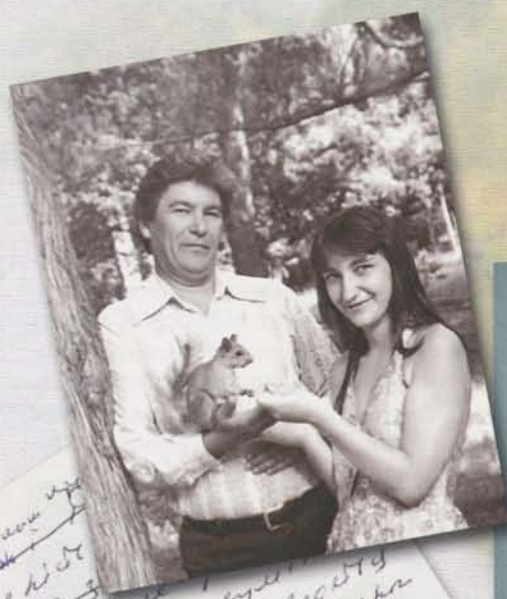
Після вимушеної зміни керівництва Національний банк продовжував жити активним життям. Було розв'язано, здавалося б, неподоланні проблеми — приборкано гіперінфляцію, успішно проведено грошову реформу, стабілізовано курс гривні. Запрацювали оснащені новітньою технікою і технологіями Банкнотна фабрика, Монетний двір, Фабрика банкнотного паперу в м. Малині, першокласне Центральне сховище грошей. Пам'ятаю, як радів Вадим Петрович пуску в 1994 році Банкнотної фабрики. Та не все він зміг побачити за свого життя. Лиш одного дня не вистачило йому до урочистого відкриття Монетного двору. Напередодні ввечері Вадима Гетьмана було жорстоко вбито на порозі свого дому.

...За тиждень до цієї трагедії ми з Вадимом Петровичем обідали в ідальні будинку відпочинку "Конча-Заспа". Він з боєм розповідав про фальсифікацію виборів на його виборчій дільниці в Черкаській області, сподівався виграти справу в суді, з оптимізмом дивився в майбутнє, навіть передбачив ім'я нового Президента...

На жаль, не судилося йому дожити до кращих часів.

Але такі люди, як Вадим Петрович Гетьман, не вмирають. Вони назавжди залишаються в пам'яті друзів, колег по роботі, всіх, хто знав їх і працював із ними.

З ЙОГО СМЕРТЮ МИ ВРАЗ ОСИРОТИЛИ

Вадим Петрович Гетьман мав дивне чуття на людей. Довкола нього завжди збиралася талановита молодь. У людині він цінував насамперед суть людські якості. Він не боявся довіряти важливу справу молодим, але й жорстко контролював виконання завдань. Багато нинішніх керівників банківської і фінансової системи України пройшли "школу Гетьмана". Він завжди уважно стежив за своїми учнями, готовий був у будь-яку хвилину прийти на допомогу, підказати, а іноді і вчитати, байдуже яку посаду обіймав учень.

Я познайомився з Вадимом Петровичем у 1988 році, коли він очолював Республіканську контору Агропромбанку СРСР. Це був період горбачовської перебудови. Вадим Петрович одразу вловив зміну політичної ситуації, і завдяки його енергійним зусиллям уперше із союзних спеціалізованих банків відокремився великий комерційний банк на базі цілої республіканської контори з усіма її відділеннями. Цілком цивілізовано відокремився. Уперше немосковський банк одержав генеральну ліцензію на роботу з іноземною валютою з порядковим номером 8, що теж багато про що говорить. Агропромбанк "Україна" став одним із перших членів Валютної біржі Держбанку СРСР, а згодом — одним із засновників Московської міжбанківської валютної біржі.

**Олег
Андронов**

Голова
ради директорів
ЗАТ "Українська
міжбанківська
валютна біржа"

Усі складні, проблемні питання Вадим Петрович вирішував самостійно — без його авторитету, невичерпної енергії й уміння відкривати будь-які двері ми довго б не могли добитися ані самостійного банку, ані валютної ліцензії.

Вадим Петрович дуже тонко відчував як політичну, так і економічну ситуацію. Мене завжди дивувала його здатність точно спрогнозувати розвиток подій. Саме прогнозувати, а не вгадати.

для людей, що стояли на вершині владної піраміди. Було дуже непросто, коли, скажімо, доводилося переконувати деяких можновладців, що встановлювати курс національної валюти шляхом голосування на сесії Верховної Ради неприпустимо, що його визначає ринок.

Як сьогодні пам'ятаю перші кроки Української міжбанківської валютної біржі. Нас було всього чоловік 12. Задача стояла чітка і конкретна: стати біржею. По-

Прийом Клауса-Петера Мюллера (Комерцбанк) на Українській міжбанківській валютній біржі. 1996 рік.

Моє тісне співробітництво з Вадимом Петровичем почалося зі створення валютної біржі України. Спочатку — при Національному банку. Все вперше, у тому числі і

трібно було здобувати авторитет і довіру банків, їхніх клієнтів... Фінансування "збоку" — ніякого, та ми й не просили. Орендували зал, відгородили кімнату для бух-

Перше знайомство Клауса-Петера Мюллера (Комерцбанк) із українською гривнею. 1996 рік.

галтерії та валютного відділу. Про окремі кабінети навіть гадки не мали. У нас із Вадимом Петровичем був маленький стіл, один на двох, у кутку торгового майданчика. За таких-ось умов із його рідкісним оптимізмом та енергійністю ми згуртували навколо біржі кращих банкірів того часу, завоювали визнання впливових міжнародних фінансових інститутів. І навіть у часи фіксованого курсу і тендерного комітету, дякуючи авторитету Вадима Гетьмана, його вмінню переконувати, вдалося зберегти біржу і її позиції на валютному ринку країни.

Більше п'яти років тому УМВБ перебралася в нове приміщення.

Про це ми мріяли давно. І вибір приміщення Контрактового будинку для біржі був визначений теж Вадимом Петровичем. Багато хто, напевно, пам'ятає, яким був цей будинок десять років тому. Стан жахливий, гроші для реставрації потрібні були величезні. Але саме тут двісті років тому була створена перша в Києві біржа. І кому, як не нам, говорив Вадим Петрович, відновити будинок — цю прекрасну пам'ятку архітектури й історії і повернути йому історичне призначення — укладення контрактів.

Мене часто запитують, чи були суперечки в нашій роботі. По-моєму, ми тільки те й робили, що

сперечалися. Вадим Петрович умів аргументовано обстоювати свою думку. Але й в опоненті цінував такі ж якості.

Коли ми почали працювати на біржі, багато що доводилося робити вперше. Постійно виникали дискусії, в яких "революційний" ентузіазм і теоретичні знання молодих та професійний досвід і здоровий глузд Гетьмана конструктивно поєднувалися, формуючи в підсумку нормативну базу, котра відповідала й умовам України, і міжнародним стандартам. За всіх своїх переваг учителя й лідера Вадим Петрович мав рідкісну якість — умів визнавати свої помилки та не соромився переглянути прийняті раніше рішення. Але це не означає, що його легко було переконати.

Стосунки Вадима Петровича з людьми "при владі" склалися незалежно від того, яким "портфелем" володіла людина. Він на рівних спілкувався з адміністрацією Президента, народними депутатами, урядом. Наявність у людини владних повноважень не відігравала для нього ніякої ролі. Він сміливо і відверто висловлював свою точку зору в розмові з будь-яким опонентом. Професіоналізм і порядність були головними критеріями його оцінки людей. Відкритих ворогів чи явних недоброзичливців у Вадима Петровича не було. Опоненти були, що природно. Але мені б хотілося зауважити головне: його завжди поважали й прислухалися до його думки, хоча, звичайно, далеко не кожний був із ним згоден.

Вадим Петрович, без сумніву, був неординарною людиною. Такі люди зустрічаються дуже рідко. Він був майже вдвічі старший за мене, але вражав кипучою молоддю енергією. Навіть у літаку, коли ми летіли у справах, він ніколи не відпочивав. Читав пресу, спілкувався з людьми. І завжди був у курсі всіх подій. Його невгамовній натурі, здавалося б, завжди було замало тих навантажень, які він постійно брав на себе. Додам, що при всьому тому він був людиною внутрішньо незахищеною, вразливою, дуже делікатною. Дивовижною людиною. Без нього ми враз осиротіли.

Олег Андронов і дружина Вадима Гетьмана Валентина Опанасівна.

БУДУ ВДЯЧНА ЙОМУ ВСЕ ЖИТТЯ

Я давно дійшла висновку, що в нашому житті усе закономірно. І якщо за певних обставин знайомишся з людиною, одержимою великими ідеями, — це не випадково. Така людина завжди привносить у життя щось позитивне, а може й докорінно його змінити. Для мене такою людиною був Вадим Петрович Гетьман. Спілкування з ним і робота під його керівництвом суттєво вплинули на мій професійний розвиток.

Із Вадимом Гетьманом я зустрілася на початку січня 1996 року. Знайомство з ним було досить несподіваним для мене. Ніколи б не подумала, що аналітична записка про систему валютного регулювання в Україні, яку я, співробітник Інституту економіки НАН України, підготувала і відправила до Верховної Ради, потрапить саме до Вадима Петровича і зацікавить його. А сталося саме так.

За його дорученням мені зателефонували і запросили на зустріч. Я була дуже здивована і вражена. Не могла собі уявити, що такий впливовий політик і фахівець знайде час на розмови зі мною.

Вадим Петрович очолював тоді Біржовий комітет Української міжбанківської валютної біржі, про діяльність якої щодня розповідали в економічних новинах. Після нетривалої розмови він запропонував мені очолити відділ аналітичної інформації та прогнозування. Сама себе не впізнаючи, я одразу погодилася, хоча зазвичай

Олена Береславська

Провідний науковий співробітник
Науково-дослідного
центру з проблем оподаткування
Національної академії Державної
податкової служби України.
Кандидат економічних наук

перед прийняттям важливого рішення довго розмірковую.

Досі пам'ятаю враження, яке справив на мене Вадим Петрович. Він викликав велику повагу і симпатію. Інтуїція підказувала, що це цікава людина, великий професіонал і життєлюб.

Думаю, не буду оригінальною, коли скажу, що Вадим Гетьман на диво добре відчував людей. Він завжди збирав навколо себе талановиту молодь, допомагав їй і словом, і ділом. Багато нинішніх керівників фінансових установ і політиків пройшли школу Гетьмана.

Особливою рисою характеру Вадима Петровича, на мій погляд, було прагнення перебувати у круговерті економічних і політичних подій. Але більше я знала його як економіста — патріота своєї справи, і мало — як політика. Він багато зробив для розбудови фінансової системи України та створення умов для розвитку повноцінного фондового ринку.

Валютна біржа за часів, коли головою Біржового комітету був Вадим Гетьман, виступала у ролі своєрідного стартового майданчика, на якому започатковувались і відпрацьовувались механізми торгівлі фінансовими інструментами в Україні. Вадима Петровича не доводилося довго переконувати у необхідності розвитку того чи іншого інструменту. Достатньо було навести кілька вагомих аргументів, і він активно долучався до справи. Із практики моєї роботи на УМВБ можу сказати, що на фінан-

совому ринку України немає жодного інструменту, торгівля яким би не започатковувалася свого часу на біржі. Попри те, що УМВБ була суто валютною біржею, на ній торгували державними цінними паперами, акціями, векселями, фінансовими ф'ючерсами тощо. До речі, Вадим Петрович приділяв велику увагу розвитку ринку фінансових деривативів, бо розумів, що за ним — майбутнє. Також він розумів, що країна без розвинутого фондового ринку не зможе стати на шлях поглиблення ринкових відносин. І не його вина в тому, що цей процес в Україні надто затягнувся.

Перебираючи у пам'яті події тих днів, згадую, як непросто було з ним працювати. Він сам багато працював і вимагав повної віддачі від своїх підлеглих. Іноді доводилося затримуватися на роботі до темна, але особливих нарікань не було, оскільки ми бачили високий результат зробленого, і це додавало сил. Вадим Петрович завжди знаходив тепле слово, щоб похвалити за працьовитість і старанність.

Завдяки високим вимогам Вадима Петровича мої звіти, доповіді та аналітичні записки ставали кращими та кваліфікованішими. Робота на УМВБ дала мені змогу ізсередили та в усіх тонкоцях оволодіти практикою роботи фінансово-банківської системи України. Я стала фахівцем із валютних питань і вважаю, що допоміг мені у цьому Вадим Петрович Гетьман. Буду вдячна йому все життя.

ДО ГЕТЬМАНА ПРИСЛУХАЛИСЯ, З НИМ РАДИЛИСЯ, У НЬОГО ВЧИЛИСЯ

Олександр Сорокін

Радник Голови
Національного банку
України

Мене завжди вражала людяність Вадима Петровича, його безвідмовність. Він був надзвичайно енергійним, багатогранним, щирим, глибоко переймався турботами інших людей.

Ми познайомилися з ним у середині вісімдесятих років, займалися різними видами спорту і кожного ранку впродовж п'яти років відвідували один і той же спортивний клуб. Ходили разом у басейн. Але Гетьман любив не лише спорт. Це був чоловік різнобічний — захоплювався літературою, історією, мистецтвом. Боляче мені говорити про нього в минулому часі. Таких людей, як Вадим Петрович, ніколи не забувають.

Пригадується надзвичайно важкий 1992-й рік. Із червня Росія "посадила" Україну на окремих коррахунок. Накопичилася маса неоплачених рахунків. Що робити? Адже експорт-імпорт із Росією був переважним. До речі, таким він залишається для України ще й сьогодні: обсяги внутрішніх торговельних операцій з експорту-імпорту становлять 60%. Дуже важливо було організувати правильні розрахунки, тим паче, що наприкінці 1992 року Україна вийшла з рублевої зони і запроваджувала власну грошову одиницю. Щоб не допустити у зв'язку із цим збою в роботі ряду галузей економіки, нам доводилося працювати навіть ночами й у вихідні дні.

Разом із Гетьманом наша команда розробила і втілила одну глобальну і стратегічно важливу справу. Йдеться про вирішення вельми складної проблеми розрахунків, яка виникла у дев'яностих роках. Якщо раніше всі користувалися однією і тією ж системою внутрішніх розрахунків через МФО, то з появою різних форм власності і різних політичних напрямів стара система стала буксувати.

У цей період з'явилися так звані чеченські авізи і багато інших документів, для опрацювання яких необхідно було шукати нові методи, оскільки у ході внутрішніх розрахунків з'явилися можливості проводити незаконні операції, самостійно емітувати платіжні засоби. Тому виникла необхідність створити в Києві власну платіжну систему. Я був, так би мовити, одним із її розробників. І треба віддати належне Гетьману: він одразу зрозумів суть ідеї і підтримав нас. Невдовзі було сформовано групу спеціалістів, до якої ввійшли працівники служби бухгалтерського обліку і звітності, комп'ютерники.

Очоловувати цю групу, як і роботу зі створення системи, доручили мені. Ми розробляли її тут, у Києві, на базі обчислювального центру. З нами активно співпрацювали такі досвідчені фахівці, як Іван Коваль, Юхим Бендерський, Анатолій Савченко. Ми виїжджали в Німеччину,

щоб ознайомитися з тамтешнім досвідом функціонування клірингової системи розрахунків. В основі такої системи було підтвердження наявності реальних коштів на рахунках і баланс. Слід згадати добрим словом наших математиків, які вивчили економічні принципи системи, розробили блискучу комп'ютерну програму. Завдяки їм Україна досі користується унікальною платіжною системою, аналогів якій немає у жодній європейській країні. У 1993 році систему було відпрацьовано. Із 1994 року вся Україна перейшла на цю платіжну систему. Її впровадження було прогресивним кроком. І значною мірою завдячуємо цим Вадиму Петровичу, адже саме він благословив нашу роботу.

Гетьман умів надихати своїх підлеглих, особливо за скрутних обставин. Хоч як важко, але треба було шукати вихід. І робилося це в атмосфері доброзичливості, з гумором, посмішкою. Не пригадую, щоб Вадим Петрович колись підвищував голос на підлеглих. Можливо, тому, працюючи Головою Правління НБУ, й зумів створити дієву, високопрофесійну команду з представників Центральної, Західної і Східної України. Він згуртував навко-

1997 року в Міжнародному рейтингу керівників центральних банків оцінку "відмінно" отримали керівники банків США, Польщі, Іспанії, Угорщини, Канади та України. Українська делегація брала участь у церемонії вручення нагород. На фото зліва направо: міністр фінансів Польщі Марек Белка, голова Укресімбанку Олександр Сорокін, Вадим Гетьман, голова центрального банку Польщі Ганна Гронкевич-Вальц, Віктор Ющенко, Сергій Тігіпко.

ло себе таких "зубрів" банківської справи, як Валентин Терпило, Володимир Стельмах, Віктор Ющенко, Микола Сивульський і багато інших талановитих фахівців.

До Вадима Петровича прислухалися, з ним радилися, у нього вчилися.

ВІВАТ, КОРОЛЬ!

Велике осягається на відстані... Волею долі (чи адміністративного рішення?) Олександра Шарова закинуло в Південно-Африканську Республіку. Саме там його знайшла пропозиція журналу "Вісник НБУ" поділитися спогадами про Вадима Гетьмана. Олександр Миколайович писав їх через сім років після трагічної загибелі свого Вчителя, за тисячі кілометрів, в іншому економічному, соціальному і культурному середовищі, без жодних архівних чи довідкових документів. За таких обставин відфільтрувалося і залишилося в пам'яті те, що ще довго не зітреться, те, що вже стало невід'ємною частиною особистості...

Мабуть, тому чималі за обсягом записки так легко читаються, а постать Вадима Петровича ніби повертається у сьогодення...

СПОСТЕРЕЖЕННЯ З БАЛКОНА ВЕРХОВНОЇ РАДИ

— Гетьман, Гетьман, Гетьман!
— окремі вигуки посилювалися і поступово зливалися, перетворюючись у скандування.

— Гетьман! Гетьман!! Гетьман!!!

Я не бачив подібного вже давно — з доперебудовних часів: зала скандувала це ім'я без жодної організаційної підготовки, дехто піднявся зі свого місця. І це була не просто зала, це була сесійна зала Верховної Ради, скандували народні депутати... Я дивився на все це з балкона і не знав, як реагувати...

Початок березня 1992 року. Тривало закрите засідання Вер-

ховної Ради України, присвячене розгляду питання про підготовку грошової реформи. Спочатку ніщо, здається, не віщувало якихось несподіванок для тодішнього керівника Національного банку. Але коли пролунала його заява про те, що "цього року реформи точно не буде", настрої зали різко змінилися, і вже за кілька хвилин Голову Правління НБУ Володимира Матвієнка було відправлено у відставку. Потім хтось із депутатів заявив, що центральний банк країни — це така установа, яку не можна залишати без догляду жодного дня, і тому нового Голову Правління необхідно обрати вже зараз. Схоже, у керівництва Верховної Ради на такий випадок не було ніяких "заготовок". І раптом із різних сторін почали лунати спочатку поодинокі вигуки, до яких приєднувалося все більше і більше народних обранців:

— Гетьман! Гетьман!! Гетьман!!!

Високий, імпозантний чоловік з густим сивим волоссям підвівся зі свого місця і почав якимось розгублено ходити між рядами, щось промовляючи до своїх колег, а вони все настирливіше підштовхували його до трибуни, доки вже і головуючий не почав пропонувати йому слово. Так я вперше побачив Вадима Петровича Гетьмана.

"УКРАЇНСЬКИЙ ТИТМАЙЄР"

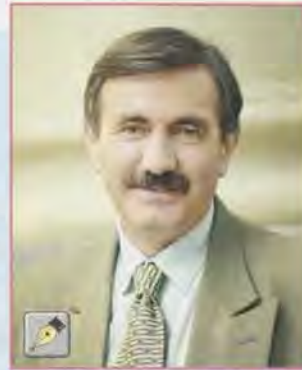
Пишу ці спогади далеко від дому, як кажуть, на іншому кінці світу, тому не маю під рукою жодних документів, які мог-

ли б допомогти. Розповідаю те, що пам'ятаю. І пам'ять послужливо викликає з минулого окремі яскраві картинки, які складаються у цілісну мозаїку.

Я працював у невеличкій за складом групі з підготовки грошової реформи (спочатку вона діяла при Комісії Верховної Ради з питань економічної реформи та управління народним господарством, а потім була перепідпорядкована віце-прем'єру В.Лановому) і мав перепустку до Національного банку, де бував доволі часто. Тому наступного після засідання Верховної Ради ранку я пішов на Інститутську (перепрошую, тоді ще — вулицю Жовтневої революції) і якось опинився на четвертому поверсі, де тоді розміщувався Агропромбанк "Україна", керівником якого працював В.П.Гетьман. Секретарка (чи помічник?) була розгублена: тільки-но телефонували з Франкфурта-на-Майні, якщо не помиляюся, з Дойче Бундесбанку. Вони чекають на запланований візит Гетьмана і не можуть збагнути, як можна його переносити у зв'язку з призначенням на якусь іншу посаду... (Слід зауважити, що Україна — одна з небагатьох країн, де "Національний банк" означає центральний. Як правило, таку назву носять звичайні комерційні банки). Я вирішив допомогти, і коли німці знову вийшли на зв'язок, підійшов до слухавки і пояснив: "пана Гетьмана обрали "українським Титмайєром". Питання одразу було знято. Але я по-

Олександр Шаров

Доктор
економічних наук,
професор

милився: за всієї поваги до великого професіонала, багаторічного керівника Бундесбанку можна впевнено сказати: Гетьман відіграв для України значно більшу роль. І не лише в налагодженні роботи центрального банку, не тільки у галузі економіки...

“У ПРЕМ’ЄРА НЕ ЗАТРИМУЙСЯ: В НАС БАГАТО СПРАВ”

У перше ми зустрілися з ним через декілька днів: Гетьман підбирав нову команду в Національний банк (до неї увійшло багато фахівців, які працювали в банку раніше; та практично усі й залишилися і навіть вважали себе старими членами його команди. І нині небезпідставно так вважають). Тепер, коли Національний банк переходив до інтенсивної підготовки грошової реформи, не було потреби мати окрему структуру в уряді, тому мене, як і інших співробітників групи, було рекомендовано Вадиму Петровичу. Після короткої співбесіди (“Знаєте, як проводити реформу?” — “Уявляю проблеми.” — “Де захищалися?” — “У Москві.” — “Стажування?” — “Лондон” — “Не боїтеся відповідальності?” — “Хтось же має взяти її на себе...””), Гетьман запропонував мені посаду начальника управління валютного регулювання. (Ну, тоді це було... Та нічого не було! Все починали з нуля.)

Уже маючи досвід роботи з керівниками “старої школи” різних рівнів, я розумів небезпеку створення “київського варіанта” старого радянського апарату, ніяк не пристосованого до ринкової економіки, і тому дещо зухвало (молодість!) відповів цитатою зі своєї улюбленої книги: “Для Атоса це забагато, а для графа де ля Фер — замало!” З мого боку це була ще й певна перевірка на почуття гумору та комунікабельність. Знайшов кого перевіряти! Вадим Петрович на кілька секунд замислився, потім лукаво посміхнувся і відповів: “Ну-ну, подивимося, який із тебе граф... Будеш заступником Голови — начальником управління. А ні — то ні.”

Що значить “ні”? Тоді ми йшли не за посадами (при мені трохи більш як за рік змінилося два Прем’єри і з півднячини віце-

прем’єрів). Але потрібні були важелі впливу. Тільки набагато пізніше я зрозумів, чому Гетьман піддався на мій “блеф”. Зрозумів тоді, коли познайомився з членами його команди з банку “Україна” (В.Ющенком, І.Мітюковим, І.Францкевичем, О.Кіреєвим, О.Андроновим...), коли побачив його ставлення до інших “молодих та перспективних”... Пам’ятаєте, ельцинське “беріть суверенітету, скільки зможете...”? Так от, у Гетьмана був такий підхід: “Беріть відповідальності, скільки зможете... Але й несіть цю відповідальність. Потурань не буде”. Проте на його допомогу у справі можна було розраховувати завжди. Тому й створив він не одну команду (знаєте, бувають такі “групи товаришів”, які усе життя тягнуть один одного. Так і йдуть єдиним кланом по життю і “по кістках”. Нічого подібного у випадку з командою Гетьмана не було). Він просто створював і створював нові команди однодумців на кожному новому місці, у кожній новій справі. Він виступав і як наставник, і як центр об’єднання. Ні, він не читав нудних лекцій і не посилався на власний приклад. Він просто показував його. В усьому. І ви вже не могли не орієнтуватися на його стандарт професіоналізму, моральності, людяності...

Сам В.П.Гетьман нікого не розштовхував ліктями (ні в бізнесі, ні в політиці), але всі одразу відчували, що йде він. Так поводитися і його команда. Вона ніколи не намагалася зайняти чиєсь “тепле місце”, а просто виконувала роботу, яку не могли належним чином виконати інші. І потрапити до цієї команди міг кожен, аби лиш хотів узяти на себе і винести цей тягар. Адже і до Національного банку Вадим Петрович не запросив майже нікого зі своєї попередньої “команди” — він волів створювати нових союзників і прихильників. (Це нагадує мені один із випадків з історії дипломатії: коли Іван Грозний відправив англійській королеві листа зі словами “Ми сподіваємося, що вороги Нашої Величності стануть ворогами і Вашої Величності”, то отримав у відповідь: “Надішліть нам перелік ворогів, і ми перетворимо їх на друзів”.

В.П.Гетьману вдавалося робити це неодноразово).

Разом із тим Вадим Петрович був вимогливим до своїх колег, якщо йшлося про норми взаємовідносин усередині колективу. Якось він сказав мені: “Тебе хоче бачити Прем’єр. Іди до нього, але не затримуйся: у НАС багато справ”. Я пішов. Після короткої бесіди у присутності першого віцепрем’єра В.П.Фокін запропонував мені посаду голови правління Державного експортно-імпортного банку. Я одразу відмовився, пославшись на необхідність завершити роботу з проведення грошової реформи. Мабуть підсвідомо я ще чув слова В.П.Гетьмана. Повернувшись до Національного банку, доповів усе Голові Правління. Вадим Петрович спочатку, здається, ніяк не відреагував: “Добре. А зараз подивись ось це...” Але коли я вже виходив, біля самих дверей почув: “Так кажеш, один за всіх і всі за одного...”. Я озирнувся і побачив на його обличчі лукаву посмішку. Пам’ятав. Він усе пам’ятав. Тільки після цього випадку, відпрацювавши заступником Голови Правління НБУ вже кілька місяців, я відчув, що між нами виникла довіра — і професійна, і проста, людська довіра.

ПОРАДА МІШЕЛЯ КАМДЕСЮ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БАНКІРА ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ

Банкір і банкір центрального банку — це, як кажуть в Одесі, “дві великі різниці”. Але тоді це ще мало хто розумів. Особливо багато непорозумінь виникало у таких абсолютно нових для українських банкірів питаннях, як емісійна діяльність і валютне регулювання. У Москві хоч і не у зовсім ринковому вигляді, але ці функції все ж виконувались і за радянських часів, а в республіках згаданими питаннями взагалі не займалися. Пам’ятаю, як ще в 1991 році побачив на столі в одного з керівників Національного банку візитку Мішеля Камдесю. “Невже Ви з ним бачилися?” — питаю з певним пієтетом. А у відповідь чую щось на зразок: “Та їздять тепер тут усілякі...” Вадим

Щорічна сесія МВФ. На передньому плані зліва направо: тодішній заступник директора МВФ від України Олександр Шаров, представник України в МВФ Олег Гаврилишин та Голова Правління НБУ, директор Світового банку від України Вадим Гетьман. Вашингтон. 1992 рік.

Петрови́ч одразу оцінив і зрозумів роль міжнародних фінансових установ. Повернувшись, здається, у липні 1992-го з Будапешта, де проходили річні збори нещодавно створеного Європейського банку реконструкції та розвитку, він викликав мене і сказав: “Оце документи по ЄБРР. Думаю і сподіваюся, що цей банк стане нашим великим партнером. У будь-якому разі необхідно докласти до цього усіх сил.” І хоча ЄБРР, як правило, працює з урядами, а не із центральними банками, саме увага, приділена В.П.Гетьманом, дала змогу ініціювати підхід, який пізніше привів і до створення при Національному банку спеціальної групи управління проектами ЄБРР, і до участі ЄБРР у капіталі окремих українських банків, і до створення нових спільних банків. Упевнений, що і в ЄБРР одразу відчули щирий, професійний інтерес з боку Голови Правління НБУ. А в ті роки налагодження таких стосунків давалося нелегко: тодішній керівник ЄБРР Ж.Аталі сповідував доктрину орієнтації на співпрацю лише з Росією, яка “як локомотив, повинна витягнути усі пострадянські країни”. Доводилося і словом, і ділом пояснювати “хто є хто”. І скоро євробанкіри визнали Україну як самостійного гравця. Не в останню чергу завдяки позиції В.П.Гетьмана.

Багато зусиль доклав він і для розвитку наших відносин із МВФ, в якому панували приблизно такі ж настрої, як і в ЄБРР. Але вже згаданий мною М.Камдесю якось одразу відчув саме у Вадимі Петровичу достойного партнера. На за-

вершення першої зустрічі української делегації з керівництвом Міжнародного валютного фонду (у жовтні 1992-го) Мішель Камдесю подарував В.П.Гетьману банкноту в 1 мільйон заїрів зі словами: “Рік тому це було майже тисяча доларів. А сьогодні — всього 1 долар. Я хочу, щоб цей папірець завжди нагадував Вам про відповідальність банкіра центрального банку.” “Це один із членів “світового Політбюро,” — сказав хтось, коли ми вийшли з кабінету. “Ні, — зауважив Вадим Петрови́ч, — він швидше член “Ради мудреців”. Не зайвим було б, щоб його послушали у нас у Верховній Раді...”

Варто нагадати, що в ті часи рішення про емісію грошей приймали простим голосуванням у парламенті: потрібні, мовляв, гроші для посівної, для підтримки тієї чи іншої галузі, для виплати заробітної плати бюджетникам... Та хіба мало для чого потрібні гроші — ось і давали вказівки друкувати. Вадим Петрови́ч дуже важко переживав такий тиск (насправді це був не тиск, а прямі вказівки з колективною, тобто розмитою відповідальністю), приймаючи близько до серця і безвідповідальність народних обранців, і індивідуальність уряду в питаннях недопущення розкручування інфляційної спіралі. Влітку того року в центральній пресі було надруковано відкритого листа шахтарів до уряду та Національного банку. Вони, серед іншого, вимагали, по суті, вирішити всі еконо-

мічні проблеми шляхом невпинного використання друкарського верстата. Зібралось Правління НБУ, розглянули звернення, висловили свої думки. Здається Б.І.Марков, один із заступників Голови Правління, запропонував, щоб я сформулював нашу реакцію у формі листа-відповіді. Знайшли, як кажуть, молодшого. Зранку наступного дня я приніс свій “твір” Голові Правління. Він уважно прочитав його, підписав і зауважив: “Усе правильно. Ось тільки чи почують нас? Чи захочуть почути?”

ПІДГОТОВКА ГРОШОВОЇ РЕФОРМИ І РОБОТА НАД ВАЛЮТНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Почути нас не захотіли. І не лише тоді. Як я вже згадував, призначення В.П.Гетьмана Головою Правління Національного банку відбулося на хвилі очікування рішучих кроків з проведення грошової реформи. Тоді це було дуже важливо. І до відповідної підготовки ми приступили з першого ж дня. Вадим Петрови́ч особисто вникав у всі подробиці. Вже тоді закладалися підвалини гривні: і організаційні, й економічні (не випадково на моєму робочому столі стоїть у рамочці одного гривневого купюра з двома оригінальними підписами — Гетьмана та Ющенка). Але часу катастрофічно не вистачало: ми виконували “домашнє завдання на вчора” і не завжди встигали за подіями. Реформу потрібно було проводити негайно (естонці

Вадиму Гетьману вдалося домовитися з Головою Центробанку Росії Віктором Геращенко про співпрацю у галузі кредитування і міждержавних розрахунків. 3 жовтня 1992 року.

першими вийшли з так званого рублевого простору у червні), але цього не можна було робити без економічної, законодавчої та методологічної бази...

У червні мене відрядили до Центробанку Росії. Тоді Головою ЦБ РФ був Г.Г.Матюхін, мій перший науковий керівник. Тому розмова наша була, скажемо так, напівофіційна. "Якщо ви не запровадите свою валюту, — сказав він мені, — то ми запровадимо її вам". Подробиць не було, але "чорну мітку" ми отримали.

Повернувшись, я негайно переповів ці слова Вадиму Петровичу. "Щось вони там затівають, — відповів він. — Потрібно терміново прискорити підготовку нового законодавства". Ми ще раз пройшлися по всіх статтях проекту закону про валютне регулювання, проаналізували можливі наслідки... Загалом нічого нового порівняно зі світовою практикою проектом закону не передбачалося. Фактично такий самий варіант закону про валютне регулювання дав чудові результати у сусідній Польщі. Але для політиків та економістів радянської школи це було щось абсолютно нове: ні тобі штучного курсу, який встановлює влада і за яким обрані можуть конвертувати собі "трошки грошей"; ні спеціальних валютних фондів, які, на відміну від рубля, не знецінюються, і якими, знову ж таки, наближені до влади можуть скористатися, ні... Тобто — ринкові відносини, якими як заманеться не порегулюєш.

Парламентська сесія наближалася до завершення і лише завдяки особистим старанням В.П.Гетьмана вдалося досягти того, що слухання проекту закону було заплановане на 1 липня 1992 року. Але цього дня ми отримали два удари. Із самого ранку чекала новина з Москви: Центробанк Росії запровадив новий порядок розрахунків із суб'єктами господарювання колишніх радянських республік — через так звані кореспондентські рахунки. Не вдаватимуся у деталі нововведення, але якщо коротко — суть його полягала в тому, що росіяни почали трактувати "українські рублі" (так само, як і рублі інших пострадянських країн)

фактично як іноземну валюту. Це було неприємно, але, як кажуть, не смертельно — нам потрібно було лише легалізувати нові відносини, чому і мав слугувати новий закон про валютне регулювання (адже він розроблявся саме з розрахунком на власну валюту). Але коли на десяту ранку я прийшов до Верховної Ради, то з'ясувалося, що проект "в останню хвилину" знято з розгляду... на прохання уряду, якому не сподобалася норма про обов'язковий продаж валюти експортерами. Хоча у тій же Польщі (яку нам ще наздоганяти і наздоганяти!) тоді діяла вимога про обов'язковий продаж усіх валютних надходжень безпосередньо центральному банку. У нас вирішили, що це "обмежує права підприємців". У результаті ми ще довго залишалися практично без валютного резерву, який — єдиний — і міг гарантувати тоді відносну стабільність нашої валюти. (Чітко пам'ятаю, як тоді, на закритому засіданні Верховної Ради, коли з трибуни було оприлюднено розмір нашого валютного "резерву", хтось поруч зі мною голосно сказав: "Та в мого кума-кооператора більше доларів!"). Загальмувалося вирішення й інших "дріб'язкових" проблем, які, однак, унеможливлювали подальший рух реформ. Вадим Петрович, розуміючи як професіонал їх справжнє значення, особисто був змушений приділяти увагу кожній такій "дрібничці".

Якось ми втрюх (з В.К.Симоненком, який тоді був виконуючим обов'язки глави уряду) поїхали на Володимирський ринок у Києві, щоб на власні очі побачити, як і на яких підставах працюють валютні обмінки. Зухвалий валютник відмовився надавати будь-які документи і навіть номер телефону своїх господарів... (Хто знає, може, просто не повірив, що перед ним справді керівники уряду та центрального банку. Хіба "совок" міг собі таке уявити: без свити, без охорони, без преси?.. Просто прийшли у справі). Проблема, власне, полягала в тому, що в країні ніхто ліцензій небанківським установам на такі операції не надавав; та вони й не просили. Законодавства ж не було.

Звісно, і податки не сплачувалися, і "брудні" гроші відмивалися "за повною програмою"... Здається, тоді питання вирішувала лише міліція, але насправді його вдалося врегулювати тільки через півроку, після прийняття нашого проекту закону у формі урядового Декрету "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" (№ 15-93 від 19.02.1993 р.).

Так на конкретних прикладах Вадиму Петровичу доводилося демонструвати всю хибність "політики вичікування". Слід зазначити, що в особі Валентина Костянтиновича Симоненка Національний банк тоді знайшов доброго й авторитетного союзника. На жаль, ненадовго. Доки він був в уряді, проблем фактично не виникало, а ось з іншими високоурядовцями... Взяти хоча б і досі не вирішену проблему так званих боргів України за розрахунками 1992—1993 років з іншими пострадянськими країнами. Тоді, за відсутності власної валютної системи, ці борги кожен рахував як хотів. У результаті українські підприємства за продукцію повністю заплатили, поставальники з інших країн належні суми отримали, претензій від них немає, а "держава винна". І всі позирають на Національний банк, який бачив, як у каламутній воді дехто виловлює великі капітали, а зробити нічого не міг. Певні сподівання були на новий уряд "реформатора" Л.Д.Кучми. Повернувшись після першої зустрічі з новопризначеним Прем'єром, В.П.Гетьман розповідав: "Сидить за столом, заваленим папірцями. Тримається за голову, питає: "З чого почати? Куди не кинь — усюди клин..." Потрібно підготувати наше бачення економічних проблем. Будемо співпрацювати..." Та не судилося.

Гірко Вадим Петрович сприймав

абсурдні звинувачення у... некомпетентності і навмисному гальмуванні реформи. Та одному лише Богу відомо, в чому ще. Мені про це неприємно і згадувати, але, мабуть, потрібно. Щоб знали...

Ранком того листопадового дня я пішов до кабінету Голови Правління, щоб дати відповідь на пропозицію зайняти вакантну посаду першого заступника (тобто, інакше кажучи, "вийти з окопу"). Почувши моє "так", він не став слухати роздуми про бачення невідкладних завдань, а сказав: "Потім поговоримо про це серйозно, а зараз — пішли на нараду в уряді". Нарату вів один із віце-прем'єрів.

Звинувачень було достатньо, не було лише доказів. Все зводилося до того, що в ситуації законодавчої нерегульованості та волюнтаризму (це пізніше виник евфемізм — "ручне керування") Голова Правління центрального банку теоретично міг би допустити скільки завгодно зловживань. А якщо міг, то, мовляв, і допускав... Причому все говорилося настільки емоційно, що, здавалося, у декого почнеться істерика. (Ну точнісінько як писав У.Черчилль: "Аргументи слабкі. Диктору посилювати голос!"). "Вони ж по собі міряють", — пошепки сказав Вадим Петрович, нахилившись до мене. "Потрібно вимагати доказів. Не можна мовчати", — відповів я (хоча нам слова ніхто і не пропонував). Вадим Петрович повернувся до голови СБУ Є.К.Марчука, який, здається, був єдиним, хто сидів з нашого боку столу засідань. Вони обмінялися кількома фразами. Я почув тільки: "...Тридцять сьомий рік". Потім, показавши на намальовану крейдою на дошці схему міждержавного руху грошових коштів, В.П.Гетьман запитав мене: "Зможеш розповісти, як потрібно організувати розрахунки? Мене вони вже слухати не хочуть..." Не стали слухати і мене, оголосили перерву, а після перерви вже ніхто не збирався. Спроби зв'язатися по телефону з Прем'єр-міністром (який у ті дні профілювався у Феофанії) нічого, здається, не дали. Наступного ранку зібрали засідання Кабінету Міністрів. Разом з Б.І.Марковим ми пішли підтримати Голову, дати

пояснення... Але нас не лише не запросили — нас і до зали не впустили, кого ми тільки не просили... Ось така тоді була "прозорість". А Вадим Петрович опинився у Феофанії і, на жаль, не для профілактики... Проте одужав і повернувся до активної роботи. Взявся до справи, яку розпочав ще у Національному банку.

Вадим Петрович був справжнім християнином. Не тому, що ходив до причастя і організовував будівництво нових храмів. Він поводився у житті по-християнськи. Він і на тих учасників наради не тримав зла, ніколи, здається, навіть не нагадав їм їхньої поведінки у той день, працював і в подальшому разом на користь народу та державі. Не називав їхніх імен і я. Не хочу їм нічого нагадувати. На те у людини є совість.

ТВОРЕЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ МІЖБАНКІВСЬКОЇ ВАЛЮТНОЇ БІРЖИ

Якось, прочитавши один із перших варіантів проекту закону про валютне регулювання, він зауважив: "Для організації власної валютної системи нам потрібна власна валютна біржа. (Тоді всі ще працювали "через Мо-

скову", — О.Ш.). Створюватимемо спочатку при Національному банку, бо якщо не ми — то хто? А потім дамо самостійність, як повинно бути. У мене в "Україні" був один хлопець, спритний, тямущий, постійно працює з Московською валютною... Я його тобі не нав'язую, але подивись... Звати Олег Андронов". Знав би Вадим Петрович, скільки зусиль і часу я витратив потім, щоб умовити Олега Борисовича "піти на біржу". Це зараз посада директора УМВБ виглядає такою привабливою, а тоді довелося розпочинати з однієї кімнати (точніше, її половини).

Абсолютно впевнений, що УМВБ відіграла ключову роль у становленні національної грошової системи. Саме завдяки цьому інституту вдалося взяти під контроль валютні потоки та налагодити встановлення справжньої ринкової ціни карбованця, а потім — і гривні (це якщо не говорити про ганебні часи так званого фіксованого курсу, введеного під тиском урядовців, які потім один за одним відхрещувалися від нього). Так само, як абсолютно впевнений і в тому, що ми не мали б такого інституту, якби за справу не взявся В.П.Гетьман зі своєю новою командою, до якої слід відне-

Будинок Української міжбанківської валютної біржі після реконструкції.

Меморіальна дошка першому голові Біржового комітету УМВБ в приміщенні Контрактового дому на Контрактовій площі в м. Києві, відновленого за сприяння Вадима Гетьмана.

сти не лише керівництво і працівників самої біржі, а й більшість членів Наглядової ради, яку й очолював Вадим Петрович. Вони створили одну з найкращих (якщо не найкращу) фінансових установ країни. Просто, як на вимогу А.П.Чехова, прекрасним було все: і механізм, і команда, і приміщення... (До речі, на Контрактовому будинку, бути б якому, якби не Вадим Петрович, не окрасою Подолу, а старими руїнами — ще й досі немає давно заготовленої пам'ятної дошки з барельєфом В.П.Гетьмана, яку тимчасово встановлено в самому приміщенні біржі). Проте це вже не моя історія, і краще її можуть розповісти ті, хто тоді щоденно працював пліч-о-пліч із В.П.Гетьманом.

Щоправда, після мого першого "відходу" з Національного банку Вадим Петрович рекомендував мене на посаду голови арбітражної комісії, яку я і посідав аж до повернення до центрального банку країни у 2001 році. Робота моя полягала у розгляді спірних питань між членами біржі. Але роботи, власне, ніякої не було. Завдяки голові Наглядової ради. Завдяки вмінню Вадима Петровича знаходити спільну мову з людьми, охолоджувати гарячі голови, знаходити компроміси. Спори (а можна собі уявити, скільки протиріч в інтересах різних банків і фінансових структур виникають щодня) регулювалися ще на підступах до вибухової ситуації. При цьому він ніколи не дозволяв собі ігнорувати чийсь думку або адміністративний тиск. Важка, копітка робота зі створення команди...

НАЛАГОДЖЕННЯ РОБОТИ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ДОРОГОЦІННИХ МЕТАЛІВ

Арбітром у банківському середовищі був В.П.Гетьман. Мабуть, переконавшись на власному досвіді у важливості цієї функції, він доручив мені (як помічнику народного депутата) підготувати відповідні пропозиції, які планувалося внести як доповнення до банківського законодавства. Зокрема йшлося про запровадження інституту Банківського омбудсмена: ідею такої інституції, яка є в багатьох країнах

Квіти Голові Національного банку України Віктору Ющенку від Вадима Гетьмана. Урочистий момент церемонії вручення нагороди переможцю Міжнародного рейтингу керівників центральних банків Віктору Ющенку. Гонконг. 1997 рік.

світу, зокрема, в Європейському Союзі, він серйозно вивчав, але... Знову хочу наголосити, може, комусь такі "дрібниці" здаються неважливими (особливо на фоні того внеску, який В.П.Гетьман зробив, наприклад, у справу підготовки і прийняття Конституції України), але професіонали розуміють: кожна така "дрібниця" — це гвинтик, коліщатко, без якого не працюватиме величезний механізм.

Узяти, наприклад, ринок дорогоцінних металів. Ну передбачало наше законодавство, переписане з радянських взірців, що дорогоцінні метали "держава тримає і не пускає"! Повне безглуздя: заводами торгувати можна, а золотими монетами — зась! Між тим, операції із золотом — це один із важливих елементів валютно-грошової системи. Це й індикатор справедливості валютного курсу, і засіб страхування від інфляції... Про це багато говорилося, але "адміністративне лобі" стояло намертво, і справа зрушила з місця лише тоді, коли її підтримав В.П.Гетьман. Що означає "підтримав"? Знову, як і у випадку із проектом закону про валютне регулювання, він проаналізував можливий вплив кожного нового положення (не випадково пізніше жодне з них, внесені Гетьманом як народним депутатом на розгляд Верховної Ради, не було відхилене!), сам ознайомився з іноземним досвідом. Навіть із дещо екзотичним, але важливим: попри

дуже напружену програму під час щорічних зборів МВФ у 1997 році знайшов час і разом із Головою Правління Національного банку В.А.Ющенком відвідав торги і провів переговори з керівництвом Гонконгівської біржі золота — однієї з найбільших у світі. Цікавився не лише загальним підходом, а й суто організаційними питаннями. (Мені: "Записуй. У нашій справі дрібниць не буває"). І нам таки вдалося організувати біржову торгівлю золотом та іншими банківськими металами. Немає такої біржі ні у золотовидобувачої Росії, ні у золотополюблячої Польщі... І приїжджають тепер до мене у Південно-Африканську Республіку молоді українські банкіри, цікавляться можливістю придбання південноафриканського золота, кріюгерендів... Мовби так і повинно бути. А й справді: так і повинно бути. На жаль, Вадим Петрович уже не побачив цього. Як плодів дерева, яке він посадив, але не дочекався першого врожаю.

А в планах у нього ще було створення окремої біржі дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння (адже проблема контрабанди діамантів існує і нині!).

"НЕ ВСІ НІМЦІ ВІРЯТЬ У БОГА, АЛЕ ВСІ НІМЦІ ВІРЯТЬ У Свій БУНДЕСБАНК"

Усі ці й багато інших ідей і проектів, як я розумію, не були результатами якогось миттєвого осяяння. Це були складові

глибоко продуманої системи, наукової концепції розвитку кредитно-фінансового сектору держави. Концепції, яка ґрунтувалася на міцній базі поєднання теоретичних принципів і практичного знання усіх сторін фінансового життя країни. Під час свого виступу на захисті дисертації В.П.Гетьмана, який проходив у Київському інституті народного господарства (нині Київський національний економічний університет), я, обговорюючи один із постулатів, сказав, що формально центральний банк як незалежна фінансова установа може бути підпорядкований навіть Міністерству фінансів. І згадав, що на моє запитання, чи може міністр фінансів Таїланду вимагати відставки голови центрального банку, заступник міністра відповів: "І міністр фінансів може, і прем'єр-міністр може...", але Його Величність такою поведінкою буде дуже незадоволений." Після захисту, спілкуючись із колегами, Вадим Петрович підійшов до мене: "Знаю, що ти — рояліст. А я — релігіст. Уявляєш, скільки різних "величностей" та "високостей" із задоволенням розірвуть Національний банк, якщо його не захистити законодавчо, конституційно?.." Трошки помовчав і додав: "Та хіба тільки Нацбанк?.. Пам'ятаєш, як казав Титмайер: "Не всі німці вірять у Бога, але всі німці вірять у свій Бундесбанк". Таку довіру слід забезпечити комплексно: і законом, і практикою..." Та хто міг краще Вадима Петровича розуміти це, знати, як цього досягти, вміти це зробити...

Нині Національний банк України справді можна розглядати як досить незалежну установу. Хоча відставка Голови НБУ у грудні 2002 року свідчить, що рецидиви незаконного втручання все ще можливі, але наскільки нинішня ситуація далека від тієї, яка існувала на момент вступу В.П.Гетьмана на посаду керівника центрального банку країни! Тоді він не міг зробити багато хоча б тому, що деякі "великі фахівці" одразу закидали йому спроби збільшення своїх власних повноважень, спроби вийти "з-під контролю" тощо. Але пізніше, передусім завдяки саме його наполегливості, Націо-

нальний банк законодавчо все ж перетворився у центральну ланку кредитно-фінансової системи держави. Ну а на практиці втілити це довелося вже його наступникам.

Упевнений, що так само — логічно й ефективно — змогли б ми побудувати, на основі його концептуального підходу, й інші інститути і механізми фінансового ринку: і інститут банківського омбудсмена, і центральний депозитарій цінних паперів, і єдину фондову біржу, і спеціалізовані банки... Адже наукове осмислення В.П.Гетьманом кредитно-фінансових відносин в умовах перехідної економіки аж ніяк не обмежувалося наведеним у його дисертації. Двічі чи тричі довелося мені розмовляти на цю тему з професором В.М.Федосовим, у якого, думаю, збереглися деякі папери В.П.Гетьмана, де викладено ці погляди. Вважаю, що вони можуть помітно вплинути на вітчизняну наукову думку в галузі економіки. Справа Вадима Петровича не повинна загинути...

ВИХІД НА МІЖНАРОДНІ РИНКИ

У Лондоні, в холі будинку міжнародної інвестиційної компанії "Меріл Лінч" встановлено фігуру бика — символу цієї фірми. Розглядаючи її, Вадим Петрович запитав Голову Національного банку В.А.Ющенка: "Який, на твою думку, символ потрібно встановити у нас?" І сам відповів: "Жабу! Холодну мідну жабу."

Завітала поважна українська делегація до офісу всесвітньо відомої компанії невиннодітково. Році у 1995-му Україна дозріла до виходу на міжнародні ринки запозичення. Ідеї міжнародних облігаційних позик виникли ще в 1991—1992 роках, але об'єктивних умов для їх реалізації тоді не було. Пізніше інвестиційні банкіри самі почали цікавитися Україною. Спершу просто зондували ситуацію. Під час однієї з таких бесід у Лондоні російськомовна співробітниця одного з британських банків запитала мене, з ким в Україні можна мати справу і, почувши, "з Гетьманом", відповіла: "Ну, це й так зрозуміло." У середині 1990-х Україну почали від-

відувати емісари великих інвестиційних банків і компаній. Був серед них і представник "Меріл Лінч", румун за походженням, Дан Стратану. Ми разом із нардепом В.Г.Бабичем, керівником Української фінансової групи, привели його до Голови Національного банку. У нього саме перед тим була нарада з одним із заступників міністра фінансів: як завжди, шукали додаткові гроші для бюджету. А тут представник одного з найбільших "грошових мішків" пропонує скористатися можливостями світового ринку капіталу для отримання багатомільйонних позик. Віктор Андрійович не лише уважно вислухав його, але й задав багато професійних запитань. Деякі залишилися без відповіді. "Це Вам домашнє завдання," — нагадав В.А.Ющенко на прощання.

Але головна проблема виникала з гарантом. Не формальним, а з людиною, яка своїм авторитетом могла б "освятити" нові стосунки. Представник уряду або Національного банку не підходив, адже вони були потенційними позичальниками. Справа могла загальмуватися. Але за неї взявся В.П.Гетьман. Точніше, виявилось, що він розпочав підготовчу роботу раніше (ось коли я зрозумів відповідь моєї лондонської співрозмовниці), вже провівши переговори із цього питання з деякими інвестиційними банками. Саме тепер знадобилися його розуміння стосунків у світі міжнародних фінансів і його авторитет серед "акул Уол-стріту" (за старорежимною термінологією). Це тільки збоку може здаватися, що такі питання вирішуються легко: ви погоджуєтесь на запропоновані проценти, підписуєте гарантійний лист і отримуєте позику... Насправді ще до того, як офіційні особи взялися за підготовку угод та проведення "роуд-шоу" у головних фінансових центрах світу, Вадим Петрович особисто "налагодив мости" від Нью-Йорка до Токіо, демонструючи не лише бажання влади отримати позики, а й наявність у країні серйозних ділових кіл, які самим фактом свого існування гарантують належне виконання українською стороною взя-

тих на себе зобов'язань. Адже довіра іноземних інвесторів до уряду іншої країни завжди більша, коли вони бачать довірливі стосунки цього уряду з власними фінансистами та бізнесменами. Саме тоді Україна відкрила для себе світ міжнародних фінансів, а він відкрив для себе Україну. І це було не "вікно" — було відкрито "двері". І знаючи, скільки сил та часу витратили на це В.А.Ющенко, І.О.Мітюков, інші урядовці, я все ж хочу сказати: двері відкрив Гетьман.

Так, слід визнати, що проведення роботи з емісії та розміщення міжнародних позик — це не просто "вищий пілотаж". Це і досить прибуткова справа для банків-менеджерів. Однак виконувати таку роботу можуть лише окремі банки-аси, яких, як кажуть, можна перелічити на пальцях. Далеко не в кожній країні, навіть у Європі, є такі банки. Саме тому Вадим Петрович докладав чимало зусиль до створення такого інвестиційного банку міжнародного класу в Україні. Я вже згадував про те, як точно він оцінив значення для нас співпраці з ЄБРР. Ще тоді, у 1992 році, ми звернулися до нього з проханням надати допомогу у створенні в країні такого інвестиційного банку. Пізніше, з благословення В.П.Гетьмана та В.А.Ющенка я безпосередньо зайнявся створенням міжнародного інвестиційного банку. Робота йшла важко, передусім тому, що "євробанкіри" не дуже розуміли і підтримували ідею створення саме інвестиційного банку (а може, навпаки, добре розуміли, чим конкурентом він може стати?). Зрештою Київський міжнародний банк було створено, але з іншою спеціалізацією. Розчарування української сторони було зрозумілим, руки у нас опускалися. Але не в усіх. Невдовзі завдяки енергії та наполегливості В.П.Гетьмана, за участі деяких провідних українських компаній і підприємств було створено Перший інвестиційний банк. Цього разу вирішили діяти без іноземних партнерів-конкурентів. Раду банку очолив Вадим Петрович, а на посаду голови правління він запропонував відомого українського фінанси-

ста-міжнародника Б.В.Соболева. Пізніше до цієї команди приєднався і я. Але на той момент на рахунок банку вже було проведення розміщення єврооблігацій. Перший інвестиційний на рівних співпрацював з Комерцбанком, "ІНГ-Берінгс", ЄБРР. Повним ходом ішла робота з підготовки виходу українських підприємств на світовий ринок та іноземні фондові біржі... Я знову побачив роботу Майстра. Було зрозуміло, що і на цій "ділянці фінансового фронту" В.П.Гетьману та його команді вдалося зробити прорив, який створив плацдарм для справжньої атаки, для широкого виходу українських банків на міжнародний ринок капіталів як повноправних гравців. Вірю, знаю, впевнений, що так би воно і було, якби... Якби ввечері 22 квітня 1998 року бандитська куля не обірвала його життя.

НЕПРОГОЛОШЕНИЙ ТОСТ

Не всі знають, що насправді Вадим Петрович народився не в липні, а у січні... Так було і в мого батька — під час війни староста "виправив" йому метрики, щоб уберегти від відправки на роботи в Німеччину. Я не знаю причини розходження між фактичним та офіційним днем народження Вадима Петровича, але йому було завжди приємно, коли взимку до нього приходили поздоровити друзі та колеги. Все було "скромно, але гідно". Збиралися лише "свої". Завжди говорили більше не про успіхи, а про те, що потрібно зробити. Справ у країні було багато. На початку 1998-го більшість планів було пов'язано з виборами до Верховної Ради. Вадим Петрович знову балотувався у своєму окрузі на Черкащині. Але тієї весни, зустрівшись із чорними (у буквальному сенсі цього слова) технологіями, він... Ні, він не програв. Скажемо так: до Верховної Ради від його виборчого округу потрапив інший. А він не програв хоча б тому, що людська непорядність і несправедливість не зламали його, не привели у відчай або хоча б у великий розпач. "Нам є що робити. У НАС багато справ," — знову почув я знайомі слова. Повернувшись із короткотерміно-

вого відпочинку, він привіз стільки ідей (у галузі політики, економіки, культури), що й сам казав: "Це добре, що я не у Верховній Раді. Тепер буде більше часу, аби все це зробити. Але потрібна робота усіх, готуйтеся..."

У липні ж з офіційним днем народження приходила поздоровити його сила-силенна політиків, учених, артистів, економістів, банкірів.... Пригадую святкування його шістдесятиріччя у ресторані готелю "Київ". Було багато людей, артисти співали його улюблені пісні. "Мертві бджоли не гудуть," — підспівував він разом з усіма. Потім "найстійкіші" перейшли до столу, і тамада, Віктор Ющенко, почав надавати слово для тостів. За годинниковою стрілкою. Говорили щиро і цікаво. Я сидів ліворуч кримчанина А.Ф.Бурдюгова. Той, хто знає Анатолія Федоровича, розуміє: говорити за столом після нього — все одно, що співати після Плачидо Домінго. Можна, але лише якщо ти — Лучано Паваротті. Тому я не дуже сумував, коли змушений був на якийсь час залишити своє місце для ділової бесіди. Коли повернувся — і черга пройшла, і тамада не було... А головне — я не впевнений, що насмілюся б проголосити свій тост тоді. "Та, — подумав, — якось наступним разом." І досі шкодую. Тому що хотів нагадати Вадиму Петровичу наше знайомство, покаятися за "графа" і як "рояліст-реаліст" проголосити тост на його честь:

— Віват, король, віват!

ХОЛОДНА МІДНА ЖАБА

Смерть прийшла до нього майже посередині між двома днями народження. Думаю, що і життя його обірвалося посередині; якщо не за роками, то за ділами. Чимало було б ще зроблено, багато чого в країні було б зараз не так... Вірю і впевнений, що вітчизняна Феміда знайде і покарає його справжнього вбивцю. Але я не хочу навіть чути ім'я цього покидька. Бо і так знаю, хто його вбив. Його вбила ота мідна холодна жаба, яка не зносить яскраву особистість. Особистість, якою був і залишається у моїй пам'яті Вадим Петрович Гетьман.

ДУХОВНИЙ ПОЛІТИК

**Анатолій
Селіванов**

Доктор юридичних наук,
професор, член-корес-
пондент Академії право-
вих наук України

У сфері політики важко бути послідовним у вчинках, відкритим до людей, щирим до колег, зацікавленим у результатах колективної праці. Чи не тому частіше можна почути схвальні відгуки про публічні, ніж про особисті якості політиків. Їх дії продиктовані не так філософським підходом до життя, як реаліями жорсткої конкуренції на політичному Олімпі, прагненням бути при владі або впливати на неї, лобіюючи певні інтереси. Політика нині навіть незручно запитувати про духовні надбання, ставлення до тих чи інших літературних, музичних творів, враження від останніх художніх виставок. Сфера переважної їх зацікавленості — перспективи суспільних відносин, проблеми економіки, подолання кризових явищ, кадрові перестановки. Зрозуміло, політики творять історію, несуть нелегкий тягар відповідальності за владу, яку вони представляють або підтримують, і професійні інтереси становлять сенс їх життя.

Мої особисті враження щодо Вадима Гетьмана як політика зовсім інші: він виявляв вірцеві якості політика, які захоплювали кожного, хто мав щастя з ним працювати і спілкуватися.

Велетом української духовності постав Вадим Петрович уже під час нашої першої зустрічі — в кабінеті головного архітектора м. Києва Є.Жарикова. Розмова стосувалася збереження пам'яток історії, забудови центру столиці. Мене, на той час голову Старокиївської районної ради і виконавчого комітету (1991 рік), захопили міркування В.П.Гетьмана щодо перспектив Києва як столиці великої незалежної європейської держави, у майбутньому однієї з перлин Європи. При цьому він не

оперував категоріями патріотизму, відданості ідеї збереження культурної спадщини тощо, а переконував і підтверджував свої думки ілюстраціями з науково-історичних джерел, закликаючи бути його соратником у цій справі. Я до сьогодні замислююсь, чому відомий політик, банкір так переймався справою забудови ядра столиці, чому прагнув зібрати команду однодумців, аби вберегти неповторну красу Києва?

Уже багато років потому, працюючи заступником голови парламентської комісії, очолюючи фракцію народних депутатів України, В.П.Гетьман трохи сумовито наголошував: "Я переконаний, що ми з вами ще поміркуємо над "новим обличчям" центру міста, допоможемо міській владі зрозуміти, що історію українців треба поважати, відкинувши спокуси "легких грошей" і ефемерних прибутків до столичної казни за рахунок інтересів киян". Як глибоко і прозорливо мислив цей, я б сказав, духовний політик! Його побоювання справдилися в реаліях сьогодення. З розпачем бачиш, як лукаві міські керівники, нехтуючи потребами людей, перетворюють їх життя у такий собі придаток індустріального бізнесу, як ліквідується зручна інфраструктура хлібних, молочних магазинів, гастрономів — маємо натовп один на два райони супермаркет, а замість мережі продовольчих та овочевих магазинів для задоволення перших потреб громадян — шикарні торговельні агентства з манекенами у вітринах.

Із часом мені знову пощастило працювати з Вадимом Петровичем — уже в комісії Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності (1995 рік). Його ініціативи надихали мене як ученого, фахівця в галузі конституційного і фінансового права. Зібравши представників Національного банку, Кабміну, міністерств, акціонерних банків, В.П.Гетьман доручив мені вести всю підготовчу роботу щодо створення концепції, а потім і тексту проекту Закону "Про Національний банк України". Пам'ятні, чудові роки! Вранці або пізно увечері ми збиралися у маленькому — 10 квадратних метрів — кабінеті Гетьмана, без приймальні, секретаря. Пам'ятаю, як світилися його очі, коли обговорювали, як створити потужну, європейського рівня систему акціонерних банків. Він щедро ділився зі мною і керівником юридичного департаменту НБУ В.Л.Кротюком — юристами, покликаними створити закон про головний банк України, — своїм багатющим досвідом, глибокими знаннями банківської справи. За підтримки Вадима Петровича Гетьмана із часом було створено Асоці-

Підготовка законопроекту — важка і копітка праця.

ацію юристів у галузі фінансового і банківського права України. Згуртовані нею відомі фахівці-юристи, вчені створили 2002 року перший підручник із грифом Національного банку — “Банківське право України”, аналога якому досі немає ні в Росії, ні в інших країнах СНД.

Сильний духом, мужній і в житті, і в політиці Вадим Гетьман вельми хвилювався, коли дійшло до завершення роботи над текстом принципово нового законопроекту “Про Національний банк України”. Він настійно вимагав детальних пояснень, аргументації, навіть спеціальної правової експертизи. Метр банківського права, він завжди прагнув ясності, чіткості і переконливості юридичних формулювань.

Після пам’ятного підсумкового постатейного обговорення дванадцятого варіанта законопроекту в кабінеті Голови Національного банку В.А.Ющенка, коли робоча група нарешті вирішила принципові питання і всі перейшли до бутербродів та міцного чаю, запропонованих гостинним господарем, Вадим Петрович резюмував: справу зроблено — попереду Верховна Рада...

Вадим Гетьман був людиною щирою, доброзичливою, інтелігентною. Він легко знаходив друзів, котрих

Бурхливі обговорення проектів нових законодавчих актів часто вихлюпувалися за межі сесійного залу Верховної Ради України.

полонив простотою у спілкуванні, відвертістю і життєвською мудрістю. А ще — глибиною думки, професійних знань, відданістю справі.

Талант людяності дається Богом, талант політика, банкіра набувається освітою, культурою і працелюбністю. Вадим Петрович Гетьман мав і перше, і друге.

ЙОГО ІДЕАЛИ ПРОДОВЖУЮТЬ ЖИТИ І СЬОГОДНІ

Юрій Власенко

Голова Правління фінансової групи ЗАТ “ІСФП”.
Секретар оргкомітету
вітрильних змагань за
Кубок Вадима Гетьмана

Вадим Гетьман був моїм учителем. Учителем у бізнесі, житті й стосунках із людьми. Ми живемо у чотиривимірному просторі, що складається з довжини, ширини, глибини та часу. Якщо перші три виміри легко відчуті будь-якої миті, то чуття часового виміру притаманне небагатьом. Вадим Петрович мав талант передбачення подій і сильну інтуїцію. Його вплив на розвиток політичних та економічних подій в Україні був вельми значним.

Я мав щастя працювати під його керівництвом у багатьох проектах. Це і створення валютного ринку, основним локомотивом якого на початку останнього десятиліття минулого сторіччя був банк “Україна”. Це створення Української міжбанківської валютної біржі, Першого інвестиційного банку, банку “Кліринговий дім”. Це дебют України на міжнародних ринках капіталу.

Характерною рисою Вадима Петровича було вміння розпізнати талант людини і дати йому можливість розкритися у командній роботі разом з іншими. Саме тому багато професіоналів фінансового ринку України вдячні йому за підтримку та допомогу в часи свого професійного становлення.

Точність і пунктуальність Гетьмана приємно здивува-

ли західних бізнесменів, які вже знали “культуру” ведення бізнесу в Україні, та служили молодим фінансистам і політикам нашої держави прикладом для наслідування.

Батько української гривні та ідеї незалежності Національного банку чітко розрізняв поняття незалежності та невідповідності, що дало змогу ствердитися НБУ як одній із найефективніших установ молодого Української держави.

Його ідеали продовжують жити й сьогодні. Примітно, що навіть змагання з вітрильного спорту за Кубок Вадима Гетьмана базуються на тих принципах, які сповідував Вадим Петрович за свого життя. Це принципи якості, професійного підходу до справи та чесної гри, тобто чесності в усьому — і в бізнесі, і в політиці, і в спорті.

До речі, у червні нинішнього року на Київському водосховищі змагання за Кубок Вадима Гетьмана було проведено вшесте. Це найпрестижніша національна регата кільових четвертьтонних крейсерських яхт. Проводиться вона на рівні та за методологією, що відповідають стандартам найпрестижніших регат світу.

Сподіваюся, що нові покоління українських фінансистів, політиків і спортсменів плідно використають ту велику ідейну та духовну спадщину, яку ми отримали від Вадима Гетьмана.

КУЛЯ В МАЙБУТНЄ

Віктор Кравець

Виконавчий директор
Національного банку
України

Під час презентації Всеукраїнського фонду відтворення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини імені Олеса Гончара. 18 квітня 1997 року. Рівно через рік Гетьмана не стане.
На фото: Віктор Кравець і Вадим Гетьман.

Він любив людей, і люди любили його. Він вірив людям, і люди вірили йому. Він цінував людей, і люди цінували його. Хоча, мабуть, таки сповна недооцінювали. І тільки втративши, враз зрозуміли, наскільки збідніли без його порад. Без його дружнього слова. Без щирого погляду. Пізно... Занадто пізно... Вже понад сім років Україна живе без Вадима Гетьмана.

Говорити про Вадима Петровича легко і важко водночас. Легко, бо все, що стосується цієї людини, позначене знаком плюс. Важко, бо боїшся пропустити у своїх спогадах щось значуще й важливе. Це той випадок, коли "всі слова були уже чиймись". Однак говорити про Вадима Гетьмана сьогодні необхідно як ніколи: надзвичайно багатогранною була його особистість і надзвичайно людяним він був. Говорячи про нього, ми повинні у нього вчитися енциклопедизму знань і глибині мислення, правдивості й принциповості, порядності й вірності, любові до людей і до життя.

Говорити про Вадима Гетьмана як про банкіра — це говорити про відомого фінансиста, теоретика і практика, який заклав підґрунтя вітчизняної банківської системи, гостро відчував проблеми й потреби фінансового сектору, прораховував і відвертав імовірні ризики, розробляв модель грошово-кредитних відносин України.

Говорити про Вадима Гетьмана як про політика — це говорити про визначного державного діяча, феноменального стратега і тактика, принципового конституційного захисника, дієвого депутата, який понад усе

ставив інтереси держави.

Говорити про Вадима Гетьмана як про людину — це говорити про непересічну особистість і чудового сім'янина, про еталон порядності і моральності, до якого багатьом ще рости й рости.

Із Вадимом Петровичем ми тісно спілкувалися 12 років. І щоразу, відкриваючи нові грані його особистості, я захоплювався широтою його душі, його вмінням розуміти людей і готовністю завжди прийти на допомогу. Захоплювався він як у роботі, так і в побуті чи в сім'ї.

Пригадую, як під час однієї міжнародної зустрічі в Криму Вадим Петрович, глянувши на годинник, сказав: "Перепрошую, але о 19-й я домовився піти з онукою в Ботсад, і вона вже чекає".

Того чорного вівторка 1998-го внучка також чекала дідуся. Не дочекалася... Злочинний постріл обірвав струну життя Вадима Гетьмана. На фоні всезагальної фальші його душа звучала надто чисто і чесно. І не доля так розпорядилася тоді, а ті, кому незалежна й сильна Україна була кісткою в горлі. Куля, влучена у Вадима Гетьмана, була націлена у майбутнє. Жив би Гетьман — зовсім по-іншому, я впевнений, розвивалася б тепер Україна і значно міцнішим було б її економічне підґрунтя. Втративши Гетьмана, втратили всі.

Вадим Петрович був хрещеним батьком гривні. Хрещеним батьком багатьох українських громадських і політичних діячів. Хрещеним батьком незалежної України, її візитною картою. Він був видатною постаттю, на жаль, ще й досі належно не оціненою сучасниками та історією.

У день похорону Вадима Гетьмана. На обличчях колег і друзів патріарха українських фінансів — розгубленість, відчай і зневіра.

АНГЕЛ-ХРАНИТЕЛЬ ДЛЯ БАГАТЬОХ

**Володимир
Бабічев**

Керівник Секретаріату
Голови Національного
банку України

Є люди, які, йдучи з життя, назавжди залишаються у народній пам'яті. Люди-факели. Люди-символи. Люди-герої...

Їх мало, і тому такими вагомими є кожне їхнє слово, кожен жест, кожен погляд, спрямований у вічність. Спілкуючись із ними, якось не розумієш усієї важливості того моменту. Втрачаючи їх, ми міліємо, наче річки без води. Втрачаючи їх, ми наче губимо в лісі рятівний компас. Втрачаючи їх, ми розуміємо марноту нашої буденної метушні.

Такою людиною є і Вадим Гетьман. Саме є, бо й досі ми не можемо говорити про нього у минулому часі. Здається, от-от пролунає телефонний дзвінок і знайомий приймний голос поцікавиться: "Ну, як там справи?". Мовчить телефон. І знову ранять серце спогади про Товарища й одвічне "Чому?".

Чому так сталося? І чому саме він?

...Жорстоке й цинічне вбивство Вадима Гетьмана донині крає болем Запоріжжя. Саме тут почав він трудову діяльність — від старшого інспектора Запорізької обласної контори Сільгоспбанку СРСР до голови планової комісії Запорізького облвиконкому і депутата Запорізької облради. Тут і досі живе його син — скромно й тихо, як і батько. Тут почалося становлення Вадима Петровича як фінансиста і банкіра, політика і державного діяча. Звідси стартував у Київ. Стрімкий злет і яскраве життя. Яскраве, наче слід комети.

Вадим Гетьман справді був у нашому житті кометою — світлою, незвичайною. Він був не лише відомим банкіром, досвідченим фінансистом, мудрим політиком, а насамперед — чудовим сім'янином і прекрасною людиною. Доброю і щирою, безвідмовною і з почуттям гумору. Для нього не існувало поняття "втома". "Не можу" — теж не з його лексики. Завжди в роботі, в турботах, у готовності прийти на допомогу іншим, він був ангелом-хранителем для багатьох. Гетьман — єдиний із тогочасних державних мужів, хто не мав власної охорони. Йому не було чого боятися, бо жив відкрито і знаний був лише добрими справами. Попереджав про небезпеку інших. Шкода, не зауважив небезпеки, яка чатувала на нього у під'їзді власного дому. Зрештою, для себе у Вадима Петровича ніколи не було часу — завжди з людьми і для людей.

У його домі безперервно хтось гостював. День

Запоріжжя. 1961 рік.

відкритих дверей — щодня. Сміх, жарти, дружня розмова, позитивна енергетика погляду й думок — усе це вабило людей до Вадима Гетьмана. В останні роки свого життя він об'єднав навколо себе вихідців із Запоріжжя. Щотижня — сауна і баня, преферанс і гандбол. Він був справжнім козаком — запорізьким! Він був душею компанії і залишився нею назавжди.

Запорізьке земляцтво пишалось Вадимом Гетьманом. Автор — Володимир Бабічев — на фото серед земляків.

НЕ ЗАБУВАЙМО ЦЕ СВІТЛЕ ІМ'Я

**Микола
Карнаух**

Заступник голови
депутатської групи
"Незалежні"
Верховної Ради України
другого скликання

З гордістю та водночас і з тугою згадую роки спільної парламентської діяльності з Гетьманом у Верховній Раді України другого скликання.

З гордістю тому, що причетний до важливих подій в історії нашої країни, в історії українського парламентаризму, що був серед найближчих політичних соратників Вадима Петровича Гетьмана — визначного і мудрого державного діяча, політика, банкіра, одного з будівничих Української держави, творців її Конституції.

А з тугою згадую тому, що ніколи більше не зустрінуся з мудрим і розумним поглядом Вадима Гетьмана, не почую його стриманого, але переконливого слова, не побачу рішучої і стрімкої ходи до трибуни, коли треба внести конструктив і злагоду не тільки до сесійної зали, а й у суспільство в цілому.

Завдяки Вадиму Петровичу створено депутатську групу "Незалежні" (хоча початкова її назва, яка планувалася і обговорювалася нами, була "Злагода"), що об'єднала непересічних політиків, авторитетних людей. Очолив групу Вадим Петрович і як керівник приділив велику увагу не тільки роботі, законотворенню, а й моральній атмосфері у ній. Не було жодного випадку, щоб Гетьман нав'язував свою думку, — він ставив проблему, давав своє бачення її розв'язання і пропонував висловити думки всім бажаючим. Потім формували спільну позицію, з якою Вадим Петрович йшов до людей, чи до сесійної зали, чи до Президії Верховної Ради, або ж на телебачення.

Позиція і слово Гетьмана були вагомими і переконливими. Його постать у політиці важко переоцінити. Він користувався великим авторитетом у нашій країні, а також серед європейських банкірів. Цей вольовий, рішучий, розумний чоловік мав власну думку, не підлаштовувався під чиїсь інтереси. Мені добре відомо, як тодішнє керівництво держави намагалось нав'язати керівнику депутатської групи "Незалежні" свою корисливу позицію, але він завжди знаходив контраргументи і закликав до продуманих дій, спрямованих на поліпшення рівня життя простих людей, зміцнення Української держави. Він прагнув, щоб влада була демократичною і якомога ближчою до конкретної людини.

Певно, мало хто з українських політиків провів стільки часу з Вадимом Петровичем у консультаціях і роздумах, у пошуках шляхів підвищення ефек-

Депутатська група "Незалежні".

тивності роботи парламенту, як я. Ми часто радилися з тих чи інших питань, перш як внести їх на обговорення, моделювали можливий розвиток подій і заходи протидії негативним впливам. Пригадую, як після відставки чергового Прем'єр-міністра України Л.Кучма запросив до себе керівників депутатських груп і фракцій. На зустрічі від Президента, крім нього самого, були присутні В.М.Литвин, В.П.Горбулін, Є.П.Кушнарьов, В.П.Пустовойтенко, від фракцій — покійний В.М.Чорновіл, К.Ф.Ващук, Є.К.Марчук, Г.Т.Самохвалов та інші. Нашу депутатську групу представляв я.

Кучма запропонував кожному на листку паперу написати прізвище імовірного Прем'єр-міністра, і того, чия кандидатура набере найбільше голосів, він пропонуватиме схвалити на засіданні Верховної Ради. Я відмовився від такого варіанта і публічно запропонував на посаду Прем'єр-міністра Вадима Петровича Гетьмана. В кімнаті почулися схвальні вигукі інших керівників фракцій та депутатських груп. Але такий розвиток подій, очевидно, збентежив Кучму. Було видно: він занервував. А вголос промовив: "Вадим Петрович не погодиться". На що я відповів: "А ви запропонуйте". Звичайно, Кучма не хотів бачити таку могутню політичну постать на посаді Прем'єр-міністра України.

Однак пропозиція мала розголос, і люди схвально ставилися до цієї ідеї. Сам же Вадим Петрович у розмові зі мною заявив: "Я ніколи не буду робити так, як скаже Кучма, а працювати інакше мені не дозволять, не дадуть. Кучма це розуміє і тому ніколи не

запропонує мене на цю посаду”.

Так, власне, й сталося. Тодішня влада боялася подальшого зміцнення авторитету Вадима Петровича, тим більше, що він уже таємно почав готувати реальну альтернативу кучмівському режиму — молодого, розумного і талановитого чоловіка — тодішнього Голову Національного банку Віктора Ющенка, якому пророчив велике майбутнє і з яким пов’язував багато надій.

Очевидно, влада дізналася про наміри Гетьмана, і його не тільки не допустили до парламенту третього скликання, а й створили передумови для його фізичного знищення. Після чого ще довгих шість років влада успішно обкрадала Україну.

26 грудня 2004 року мрія Вадима Гетьмана збулася: його учень отримав підтримку українського народу, а отже, й святий обов’язок цю довіру виправдати. Нова влада має знайти тих, хто “замовив” і вбив видатного діяча нашої країни, і притягнути їх

Прес-конференція з приводу підготовки Конституції України. Вадим Гетьман і Микола Карнаух. Червень 1996 року.

до відповідальності. Вшановуючи пам’ять Вадима Петровича, продовжуймо його благородні справи і не забуваймо це світле ім’я — Гетьман.

ГЕТЬМАН НЕ ЗДАВАВСЯ І НЕ ЗДАВСЯ

Олександр
Ткаченко

Журналіст

Ім’я Вадима Петровича дотепер об’єднує. Не тільки його учнів — усіх, хто його знав і з ним спілкувався.

Пам’ятаю, на останньому дні народження Гетьмана в гостях у нього було двоє високопосадовців — його учнів. На той час вони не дуже ладнали й публічно зводили рахунки один з одним. Вадим Петрович переживав із цього приводу і намагався їх помирити, хоча б на власному дні народження. Не скажу, що йому вдалося кардинально змінити їх точки зору, але після його фрази: “Ви ж мої учні, як пальці на одній руці. Чом же не можете порозумітися один з одним?” — лід розтанув.

Я дотепер упевнений, що українська політика сьогодні була б значно іншою: логічнішою, поряднішою і адекватнішою викликам часу, якби Вадим Петрович був із нами.

Остання його виборча кампанія стала чи не першим проявом того безсоромного чорного піару, який заповнив Україну в ході недавніх

президентських виборів. І хоча він спокійно реагував на критику, все ж дуже переживав: не знав, як реагувати на відверту брехню. Тим більше, коли зрозумів, що за цією брехнею стоять конкретні високопосадові особи. Але Гетьман не здавався і не здався. Гадаю, саме цього — його спокійної упевненості й твердості переконань — боялися ті, хто стояв за вбивством.

Я завжди дивувався: цей сивий чоловік, який виріс у радянській

На фото зліва направо: Валентин і Тамара Острожинські, журналіст Олександр Ткаченко, Вадим Гетьман і Тетяна Гнєдаш.

системі, був значно ліберальнішим і значно адекватнішим сприймав реальність, аніж багато молодих політиків. Звичайно, він був людиною свого часу, але в ньому цілком було відсутня “совковість”. З ним легко спілкувалося і його колегам, і нам, журналістам.

На Байковому похованні мої батьки. Буваючи там, я завжди зупиняюся на лінії, де сплять четверо наших видатних співвітчизників: В.Гетьман, О.Разумков, М.Амосов, В.Лобановський. Пам’ятник Вадиму Петровичу відкриває цей ряд. Мені здається, для країни, для її майбутнього це були найбільші особисті втрати останнього часу.

Упевнений, Вадиму Петровичу було б що сказати сьогодні. Думаю, декому “перепало б на горіхи”, та загалом він був би задоволений: в Україні знову з’явилася надія і свобода. Його сподівання і мрії живуть у людях, які багато чим зобов’язані йому: і своїм духовним зростанням, і кар’єрою. Вадим Петрович Гетьман, як і раніше, об’єднує нас.

НА ПАМ'ЯТЬ ПРО НЬОГО НЕ НАЙДЕ ЗАТЕМНЕННЯ

**Микола
Жулинський**

Академік Національної
академії наук України,
народний депутат
України

*Залишився в полі тільки стогін —
На спустошеній душі й землі...*
Тарас Мельничук

Тоді, на початку дев'яностих уже минулого століття, коли я вперше потрапив до санаторію “Чорноморський”, я ближче познайомився із Вадимом Гетьманом. По телевізору йшов фільм “Тарас Мельничук: доля і слово”, я дивився і згадував, як на прохання поета Івана Малковича прочитав рукопис збірки поезій Тараса Мельничука “Князь роси” і написав невеличку передмову до майбутньої книжечки. Був вражений оригінальною образністю поета та його драматичним переживанням долі України — сам Тарас Мельничук по вінця був “занурений” у прірву приниження та знущань, страждаючи в радянських тюрмах і концтаборах. І ось у ці дні, згадуючи наші прогулянки по набережній санаторію з Вадимом Петровичем, у мені відродилися скорботні рядки Тараса Мельничука:

Залишився в полі тільки стогін —
На спустошеній душі й землі...
На коліна олень впаде під стогом —
І уже не встане із колін.

Отак у пам'яті моїй поєднався документальний фільм про поета Тараса Мельничука і наближення моє там, у Криму, до банкіра Вадима Гетьмана. Думаю, ці двоє талановитих українців — поет і банкір — один про одного нічого не знали, їхні долі вивершувалися на різних орбітах; обох їх нема вже серед живих, а моя пам'ять чомусь їх єднає... Можливо тому, що по них “залишився в полі тільки стогін”, адже, як писав Тарас Мельничук, “з мертвими нелегко розмовляти”. Але треба. Бо розмова з тими, хто відійшов за круг земного життя, потрібна не їм, а нам, аби утвердитися в мудрій думці поета:

Я хочу дивитись
На людей
З такою ніжністю,
Як дивлюся на звірят

Чи на водорості.
Та люди точать
сокири.

Що ж, мабуть, живі ще ті, хто точив сокиру на Вадима Гетьмана, і ми, не відаючи їх, намагаємося дивитися і на них із такою ж ніжністю, як добрі душі позирають на звірят.

...Бачу Вадима Петровича рано-ранесенько на набережній із розкритими грудьми, спортивно виструнченого, в наполегливому вимірюванні кроками щоденного маршруту понад морем — туди й назад, туди й назад, як завжди, зосередженого... Де це було? В санаторії “Чорноморський”, потім, у 1995—1996 і 1997 роках, — у санаторії “Нижня Ореанда”, куди він приїздив працювати-відпочивати з дружиною і внучкою. До нього не вельми активно “прибивалися” з розмовами. Як правило, він обирав співрозмовника з таким прицілом, щоб обговорити щось для нього суттєве або поділитися своїми думками. Рідко Вадим Петрович вилежувався на сонці, у море заходив найчастіше заради онуки, яка могла вмовити його на все.

...Бачу Вадима Петровича, який разом із дружиною веде за ручку гарненько прибрану внучку на обід чи на вечерю, і ця хода була така зворушливо ніжна, така лагідна і світла... Кожен, хто бачив цю щасливу “трійцю”, млів від захоплення, бо щасливішого дідуся, мабуть, не було на цілому світі. Якщо Вадим Гетьман і дозволяв собі розкіш безтурботної прогулянки, то лише з онучкою, а в пекучі дообідні та післяобідні години він працював. Я знав, що він обдумує надзвичайно важливі для незалежної України проблеми, пов'язані з набуттям незалежної фінансової системи, авторитетом — і моральним, що вкрай важливо, і “валютним” — національних грошей, і необхідністю нового фінансово-економічного мислення.

Вадим Петрович був неговіркий, внутрішньо

націлений на обдумування своїх подальших дій. А думати йому було про що.

Здавалося, після призначення Вадима Петровича в березні 1992 року Верховною Радою України Головою Правління Національного банку України перед ним відкриються значно ширші, ніж було до цього, коли він очолював Агропромбанк, горизонти його неординарного мислення та дій. Вадим Гетьман усвідомлював, що саме йому судилося формувати банківську і фінансову систему України. Новий Голова Правління Національного банку України одразу ж почав демонструвати не просто демократичну, а передусім незалежну, державницьку монетарну політику, але це вимагало від Верховної Ради, від Президента України повної довіри до політики Національного банку, більше того — віри в продуктивність ідей Вадима Гетьмана. На жаль, цієї довіри і віри не було. Багатьох насторожувало те, що Національний банк України під керівництвом Вадима Гетьмана розпочав надзвичайно важливий для політичної та економічної незалежності України процес формування національного фінансового угруповання.

Вадим Петрович швидко переконався, що це вкрай необхідне завдання здійснити йому не дадуть, тому вже 1992 року подає заяву про свою відставку з посади Голови Правління Національного банку України, але з певним прицілом. Насамперед він рекомендує на цю посаду свого заступника по банку “Україна” Віктора Ющенка, який повністю поділяв його позицію, погляди і перспективи розвитку національної банківської і фінансової системи. Сам Вадим Гетьман остаточно доформує Українську міжбанківську валютну біржу, очолює її Біржовий комітет і як народний депутат розпочинає впроваджувати свою банково-фінансову політику через Верховну Раду України.

Для Вадима Петровича було вкрай важливо публічно “озвучувати” засади грошово-кредитної політики, а це вимагало неймовірних зусиль. Не випадково він очолює депутатську групу “Незалежні”, не випадково він так активно працюватиме над проектом Конституції України і відіграє значиму роль у її прийнятті.

Ми тоді у Верховній Раді України часто спілкувалися з Вадимом Петровичем. Я входив до депутатської групи “Конституційний вибір”, і багато часу витрачалося не тільки на обговорення статей Конституції, але й на “наведення мостів” між різними депутатськими групами та окремими депутатами задля формування необхідної більшості. Авторитет Вадима Гетьмана був у цій справі важливим фактором порозуміння та довірливого діалогу.

Пригадую, як ми святкували прийняття Конституції України, як радів цій історичній події Вадим Петрович, бо вірив, що перед Україною відкриваються нові, базовані на фундаментальній правовій основі перспективи розвитку. Для нього було важливим досягати максимальної публічності усіх кроків, які необхідно робити на грошово-кредитному “полі”. “Сила влади проявляється не у “твердій руці”, — наголошував Вадим Гетьман, не в каральному апараті, не в метушливості активності, не у хвальбі й не у сваволі.

Справжня сила влади — в її здатності кликати, не погрожуючи, і зустрічати відгук у народі”.

Можу з певністю сказати, що відомі “Бесіди про Конституцію” Вадима Гетьмана, підготовлені у співавторстві з Юрієм Килимником, народжувалися на моїх очах. Писав він ці невеличкі мудрі книжечки в другому корпусі санаторію “Нижня Ореанда”, виношуючи надії на їхнє масове поширення. Ці своєрідні книжечки-“метелики” несли вкрай необхідну інформацію про базові статті Конституції України у формі діалогу із читачем. Вадим Петрович був надзвичайно чутливим до суспільних настроїв і сподівань, бо думав як ніхто ще тоді в Україні про сприйняття, розуміння щойно ухваленої Конституції і намагався пояснити громадянам України, як користуватися цим головним правовим інструментарієм. Вадим Гетьман усвідомлював, що майбутнє українського суспільства залежить передусім від того, чи почне ефективно діяти Основний Закон України, чи громадяни довіряться йому і чи він буде працювати на кожного члена суспільства. Тому для авторитетного банкіра, фінансиста і політика багато важило те, щоб жива і правдива інформація про Конституцію України якнайшвидше дійшла до якнайширшого кола читачів.

Мабуть, із цією метою, а саме в пошуках найефективніших шляхів наближення до читача, він і радився, багато спілкувався з письменниками — народними депутатами Павлом Мовчаном, Володимиром Яворівським, Борисом Олійником... Ми були на презентації першої книжечки серії “Бесіди про Конституцію”, і це свято вилилося також у розмову про форму і стиль цих оригінальних діалогів Вадима Гетьмана.

Цікавився Вадим Петрович працями видатного українського вченого в галузі права Богдана Кістяківського, наголошуючи на його ідеалі правової особи. Цитував Б.О.Кістяківського: “...Право тільки там, де є свободи особи”, бо дбав про правові інтереси української людини, про гарантії особистих прав і обстоював ідею боротьби за права особи.

Драматичним, якщо не трагічним парадоксом було те, що Вадим Гетьман раптом не проходить у Верховну Раду України на наступних виборах. І де? У своєму ж окрузі на Черкащині. Для нього, як і більшості тих,

Серед учасників презентації книги “Бесіди про Конституцію” — Віктор Ющенко, Павло Мовчан, Микола Жулинський, Володимир Яворівський.

хто знав Вадима Петровича, було ясно, що ця акція з його необранням була спланована й організована владою. Діяла ця влада цинічно і жорстко, маніпулюючи настроями людей, бо мета в неї була одна: не допустити Вадима Гетьмана до Верховної Ради, максимально нейтралізувати його вплив.

Вадим Петрович це пережив важко, болісно, але не змирився, не склав руки, навпаки, мобілізувався і зосередився на банківській сфері. Він не був самотнім — у нього були молоді послідовники і соратники: Віктор Ющенко, Ігор Мітюков, Олег Андронов, Олександр Кіреєв, Юрій Лях... Як згодом напише Віктор Ющенко про свого наставника і старшого друга, який став для нього "символом і прикладом", "Вадим Петрович був мудрою людиною, це він демонстрував і на посаді Голови Правління банку, і президента біржі. І тут, і в якості депутата він хотів тільки перемагати. Його не влаштовувала теорія поразок".

Це розуміли його вороги. І знали, що перемогти Вадима Гетьмана неможливо, а тимчасові поразки його тільки збадьорювали і внутрішньо мобілізували. Тому вороги Вадима Гетьмана не наважилися вийти на публічний поєдинок із високоавторитетним банкіром і політиком, а таємно, чужими, найнятими чорними руками занесли над його головою сокиру.

Ми, хто разом із Вадимом Гетьманом відпочивав у санаторії "Нижня Ореанда", вражалися, як чутливо реагував Вадим Петрович на визріваючі зміни в політичній атмосфері України. Ще не минуло й місяця з дня прийняття Конституції України, як Вадим Гетьман там, у санаторії, організовує консультації з приводу формування нової політичної сили — партії на базі депутатських груп "Конституційний вибір" і "Незалежні". Ми, а це передусім Михайло Сирота, Володимир Стретович, Георгій Філіпчук, Олександр Ємець та інші народні депутати, годинами сиділи у затишному внутрішньому дворіку другого корпусу санаторію "Нижня Ореанда" і говорили про необхідність консолідації на основі політичної партії та урахування нових реалій, які з'явилися внаслідок прийняття Конституції. Їздили ми в сусідній санаторій "Морський прибіл", де мешкав герой конституційної ночі Михай-

Учень і вчитель. Ігор Мітюков і Вадим Гетьман.

ло Сирота. Сперечалися там передусім про ідейно-світоглядні засади партії, про її програмні цілі. Вадим Петрович наполягав на класичній функції майбутньої партії — забезпечення прав і свобод громадянина, тобто на практичній реалізації Конституції України. Обов'язок і завдання майбутньої партії мали полягати в боротьбі за конституційні права громадян. Але коли моя дружина Галина запропонувала назвати новоутворювану партію "Конституційні демократи", то Вадим Гетьман перепитав: "Це кадети?" І зразу ж додав: "А Ви знаєте, яка доля цієї партії, цих кадетів, які хотіли ввести і владу, і народне волевиявлення в конституційні норми?"

Вадим Гетьман добре усвідомлював, яку величезну загрозу для держави, особливо молодій, що формується, становить безконтрольна влада, дії якої не визначаються Конституцією. В одній із "Бесід про Конституцію" Вадим Петрович писав: "Влада, яку всі ненавидять і зневажають, ніколи не утримається, до яких би заходів вона не вдавалась". Так і сталося. Шкода, дуже шкода, що Вадим Гетьман не зміг пересвідчитися в реалізації свого передбачення.

...А які веселі, співочі, жартівливі були вечори у цьому ж внутрішньому дворіку другого корпусу! Збиралися з родинами — Лілія Григорович, Олександра Кужель, Володимир Стретович, Георгій Філіпчук, Олександр Ємець...

Починався спів — і тоді вже обов'язково виходив Вадим Гетьман. Ставив на стіл кілька пляшок улюбленого "Кіндзмараулі" і вливав свій густим баритоном у наш хор.

Любив він ці посиденьки, озираючи привітним поглядом усіх і, посміхаючись, замовляв одну зі своїх улюблених українських пісень "Несе Галя воду..."

Найчастіше саме Вадим Гетьман скликав нашу компанію, бо любив українські пісні. Любив сам співати, любив і слухати. "Занурювався" в настрій пісні, особливо коли пісня була журлива, задумувався, схиливши чорно-сиву голову на плече і погладжуючи волосячко внучки.

Так і стоїть перед моїми очима його образ. Навальна сивина прошиває білими нитками пишноту кучерявої шевелюри, добрі очі грають з-під чорних брів, а лагідна, сумовита посмішка, начебто навіки впокоїлася на його вустах.

Рідкісний кадр, коли Вадима Гетьмана вдалося сфотографувати по-курортному. Адже навіть на відпочинку він, як правило, багато працював. На фото зліва направо: Володимир Стретович, Микола Жулинський, Володимир Пехота, Вадим Гетьман, Георгій Філіпчук. Крим, санаторій "Чорноморський". 1994 рік.

**ВІН БУВ НАШОЮ
ГОРДІСТЮ,
НАШИМ ПРАПОРОМ,
НАШОЮ СОВІСТЮ**

**Володимир
Дем'янов**

Віце-прем'єр з питань
агропромислового
комплексу
у 1992–1994 роках

*Вадим Гетьман серед виборців
Тальнівського округу Черкаської області.*

ніщо. Ми приїхали до Києва пізно увечері в понеділок. У вівторок мали займатися своїми справами, а в середу планували зустрітися. Коли наступного дня увечері я почув від наших спільних друзів, що Вадима Гетьмана вбили — не повірив. Ду-

мав, чийсь недолугий жарт або хтось чогось не зрозумів. Такого просто не могло бути. Ця надірвана болем телефонна фраза була короткою і жорстокою, як постріл з автомата... Однак на той момент Вадима Гетьмана справді вже не було серед нас. Сонце його життя зайшло — так несподівано, зненацька. І запалали прощально свічки у церкві — тисячі свічок від тих, хто його знав, поважав і любив. По всій Україні. Запоріжжя, як і Київ, теж схилилося у скорботі. Він був нашою гордістю, нашим прапором, нашою совістю. Зрештою, він і залишиться для нас символом порядності й чесності, добра і віри у перемогу.

В історії — свій відлік. Відлік, який, на жаль, іноді підступно обривають ворожі кулі. Але пам'ять не розстріляти.

Так трапилося, що в останні дні життя Вадима Гетьмана ми відпочивали разом із його сім'єю на березі Індійського океану. Після брудної передвиборчої кампанії, після цькування, яке розгорнули проти Вадима Петровича в одному із черкаських округів, йому треба було відійти від усієї тієї політичної скверни. Пригадую, як наприкінці відпустки Вадим Петрович, дивлячись на багряно-червоний захід сонця, сказав: "Боже, як же хочеться додому, в Україну!"

Хто ж знав тоді, що сонце його життя теж заходить... Яскраве і тепле для всіх... Якби знаття — залишились би там ще хоча б на декілька днів. Відтермінували, а може б, і відвернули ті фатальні кулі у під'їзді будинку по вул. Суворова, 13. Але — океан був спокійним, і бурі в нашому житті не віщувало

*Під час відкриття пам'ятника Вадиму Гетьману
Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет відслужив молебень.
Київ. Байкове кладовище. 22 квітня 1999 року.*

ВАДИМ ГЕТЬМАН НАВЧИВ ЗАЗИРАТИ ЗА ГОРИЗОНТ СЬОГОДЕННЯ

**Анатолій
Дробязко**

Заступник
голови правління
КБ "Володимирський".
Головний редактор
журналу
"Финансовые риски"

Замість повідомлень про триваючі пошуки нових запозичень коштів і втручання уряду в економіку УМВБ сподівається на повідомлення про фундаментальні ринкові реформи, здорову конкуренцію, розширення торгівлі та інвестицій. Лише тоді матимемо постійне динамічне зростання економіки держави, складовою котрої є банківський сектор.

З останнього публічного виступу голови Біржового комітету УМВБ Вадима Гетьмана на щорічних зборах засновників 10 квітня 1998 р.

Вадим Петрович Гетьман... Генератор ідей, видатний організатор банківської справи, мудрий законотворець. Мов зірка першої величини, яскраво спалахнувши, він полишив незгасний слід на темному небі нашого страшного своєю жорстокістю й невситністю часу. Людина феноменальної працездатності, В.П.Гетьман органічно поєднував кипучу творчу енергію з гострим розумом, широкою ерудицією, організаторським талантом, інтелігентністю і вродженим благородством щедро обдарованої природою душі. Парадокс, але в цьому, як виявилось, і крилася трагедія його особистості: той, хто йде попереду, завжди драгує марнославну посередність. А він, до всього, ще й мав сміливість відкрито і палко обстоювати власну позицію, доводити, переконувати, критикувати, незважаючи на ранги й можливі неприємні наслідки для себе. Таким був його, гетьманський, стиль, його характер.

Вадим Гетьман — перший український банкір, котрому вдалося в часи горбачовської перебудови виокремити республіканську контору із системи союзного Агропромбанку і перетворити на самостійний банк. Завдяки йому Агропромбанк України наприкінці 1980-х став, по суті, лабораторією банківських інновацій, почав нала-

Вадим Гетьман мав сміливість завжди відкрито і палко обстоювати власну позицію.

годжувати кореспондентські відносини із зарубіжними банками, отримав кредити міжнародних фінансових установ. Український банк був засновником Московської міжбанківської валютної біржі. Завдяки своїй багатогранній і активній діяльності Вадим Петрович на час розпаду СРСР уже мав значний фінансовий і політичний досвід, який щедро передавав коле-

гам, учням. Саме школа тогочасного Агропромбанку дала країні плеяду молодих талановитих фінансистів, імена яких нині широко знані не лише в Україні, а й за рубежом: Віктор Ющенко, Олександр Кіреєв, Ігор Францкевич, Ігор Мітюков... Вадим Петрович не боявся довіряти молодим відповідальні ділянки роботи, охоче ділився знаннями, досвідом, радив, допомагав — це був ГЕТЬМАН.

1990-й рік. Україна ще в складі СРСР. У Верховній Раді бурхливо дебатується проект Декларації про суверенітет України. Обговорюється розділ "Економіка і фінанси", зокрема ідея запровадження власної вітчизняної грошової одиниці. Деякі депутати вимагають внесення пункту про національну валюту. Комуністи ("група 239") категорично проти. У результаті непростих приватних перемовин Вадим Петрович проводить компромісне формулювання: "Власна грошова одиниця України може бути введена за необхідності..." Досвідчений банкір, він розумів, що запровадження національної валюти є справою тривалою, заключним акордом процесу становлення державності, і поспіх тут неприпустимий. Як усвідомлював і те, що власна грошова одиниця є невід'ємним атрибутом державної

Одногривнева банкнота з автографами усіх Голів Національного банку (з особистої колекції в.о. начальника ОПЕРУ НБУ В.Д.Щуцького).

Українська міжбанківська валютна біржа.

незалежності. Прийняте у Декларації формулювання дало змогу групі спеціалістів на чолі з Вадимом Гетьманом на законних підставах вже у вересні 1990-го (за рік до розпаду СРСР) провести конференційні переговори із представниками банкотної фабрики з Німеччини про виготовлення українських грошей. Це була, так би мовити, перша пристрілка. Дізнався про ці переговори Москва — довелося б нашим хлопцям непереливки. Чи усвідомлював це Гетьман? Усвідомлював! Але коли йшлося про долю України, про її майбутнє, він нехтував особистим благополуччям. Він ясно бачив мету і знав, до якої межі можна відступати. Це був ГЕТЬМАН.

1992 рік. Вадим Петрович очолив Національний банк України. Розбудову установи починали, як то кажуть, з кілочка. Навіть усім відомий будинок НБУ по вулиці Інститутській на той час був під заставою.

Сформували нову організаційну структуру, боекздатний творчий колектив. Забезпечили працівників комп'ютерною технікою. Ініціювали дослідно-конструкторську роботу щодо створення розрахункової палати. Задіяли складний механізм друкування нової української валюти — гривні. Але на Дагомиській зустрічі глав держав Україна підписала документ про вихід із рублевої зони. Здава-

лося б, повна незалежність. Проте Гетьман, Голова Правління Національного банку України, чий підпис стояв на тогочасних банкнотах національних грошей, рішуче виступив проти. Причина? Передчасний крок, доводив він. Маючи досвід поділу загальносоюзного системного банку, він розумів, що поспішний вихід із рублевої зони загрожує молодій Українській державі соціально-економічними негараздами. Так воно й сталося. Як і передбачав Вадим Гетьман, "старший брат" обманув. Минуло вже майже чотирнадцять років, а ми так і не дізналися, якими були на момент розпаду СРСР реальні обсяги його валютного, золотого та алмазного фондів, вартість нерухомості за кордоном тощо.

Аби не брати участі у згубній економічній політиці, Гетьман подає у відставку. Що було потім — усім відомо. Нездарне введення

карбованця у безготівковий обіг, гіперінфляція, падіння курсу національної валюти. Заморожування валютних активів українських підприємств і приватних осіб на рахунках Зовнішкoeкономбанку Росії. За рік усі ми стали зубожілими мільйонерами...

Усвідомлення власної правоти і прагнення сприяти розбудові держави спонукали Вадима Петровича повернутися до економічної діяльності. З групою соратників-одномудців він створює Українську міжбанківську валютну біржу. Керівництво нею поєднує з активною роботою в парламенті, де очолює депутатську групу "Незалежні". Валютна біржа стала провідником ідеї запровадження нових фінансових інструментів, створення вторинного ринку цінних паперів, ринків дорогоцінних металів, ф'ючерсного, валютного. Гетьман мріяв, що із часом Україна стане біржовим регіональним центром торгівлі золотом, на якому діятимуть золотодобувні країни СНД і Східної Європи. У парламенті, працюючи заступником голови Комісії з питань фінансів та банківської діяльності, він був генератором низки важливих законопроектів, палким поборником демократичного розвитку України, утвердження в країні приватної власності, ринкових засад господарювання.

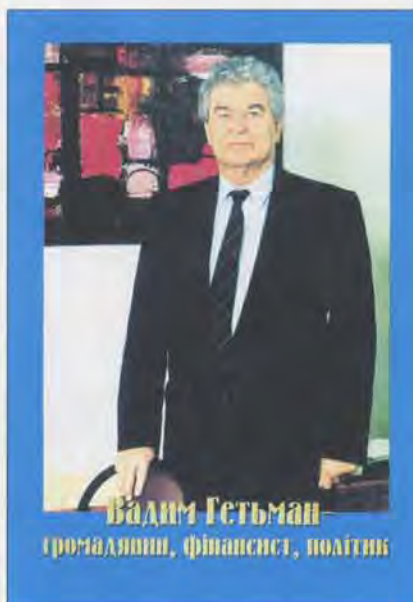
Один із найактив-

Одна з останніх фотографій Вадима Гетьмана. У президії п'ятих щорічних зборів засновників Української міжбанківської валютної біржі. На фото: голова Біржового комітету УМВБ Вадим Гетьман, віце-прем'єр-міністр України Сергій Тігіпко, Голова Національного банку України Віктор Ющенко. 10 квітня 1998 року.

ніших учасників конституційного процесу, Вадим Гетьман послідовно обстоював принципи парламентаризму. Він був глибоко переконаний, що Конституція України, попри всі її недоліки, є значно досконалішою, ніж, скажімо, російська, забезпечує кращий баланс сил між виконавчою і законодавчою гілками влади, відкриваючи Україні європейський шлях розвитку.

В одному з передвиборчих інтерв'ю Вадим Петрович сказав: "Якщо політика — це бруд, то вибори — це банний день". Він повсякчас наголошував, що кожен депутат повинен нести персональну відповідальність перед виборцями. Він обстоював мажоритарну систему виборів, розуміючи, що люди, які пройшли в парламент за партійними списками, приймаючи рішення із принципових питань державного будівництва, будуть змушені голосувати за стадним принципом. Якими актуальними є ці проблеми у сучасних політичних дискусіях! Вадим Петрович об-

Меморіальне видання "Вадим Гетьман — громадянин, фінансист, політик". Супербокладка.

ганяв час. Він був ГЕТЬМАН.

Уже сім років його немає з нами. Цинічне вбивство 22 квітня 1998 року видатного українського політика, архітектора вітчизняної

банківської системи глибоко вразило інтелігенцію нашої країни. Але Вадим Петрович живе, він поряд із нами, ми продовжуємо звертатися до нього за порадою. Учні та друзі уже вшосте проводять Київську регату крейсерських яхт "Кубок Вадима Гетьмана". Вийшло друком меморіальне видання "Вадим Гетьман — громадянин, фінансист, політик". І, як і сім років тому, українському суспільству не дають спокою питання: хто і навіщо? Чия злодійська рука оплатила злочин убивці?

Гетьман, як і всі ми, не чекав цього підступного удару. Фізично й духовно сильна особистість, він був чистий перед людьми та власною совістю. Він ніколи не користувався послугами охорони. Жив чесно і сміливо. Сперечався, обстоював з трибуни і в пресі свої погляди. Він дав крила цілому поколінню українських фінансистів і політиків, навчив їх творчо мислити, зазірати за горизонт сьогодення, торувати нові шляхи.

Світла Вам пам'ять, Учителю...

**У МЕНЕ
ТАКЕ ВІДЧУТТЯ,
ЩО ВІН ЖИВИЙ...**

**Олександр
Білоусенко**

Директор Запорізької
обласної дирекції
АППБ "Аваль",
народний депутат України
першого скликання

Мені пощастило знати Вадима Гетьмана, працювати з ним, бути в досить близьких товариських стосунках.

Найбільше нас зблизила робота у Верховній Раді України першого скликання. Ми з ним очолювали підкомісії в Комісії з питань планування, бюджету, фінансів і цін. Наші погляди на ситуацію в Україні, прагнення бачити її незалежною, підходи до вирішення багатьох проблем в економіці, фінансовій сфері збігалися, а тому в обговореннях і пошуках шляхів їх вирішення ми проводили чимало часу.

Із Вадимом Петровичем спілкуватися було цікаво. Він притягував до себе людей, як магніт, незалежно від їх політичних поглядів.

Талановита людина, професіонал високого рівня, генератор ідей, ініціатив, він умів ефективно викори-

стовувати власний робочий час та організовувати народних депутатів на розробку законопроектів.

Вадим Гетьман принципово обстоював свої погляди, коли йшлося про вирішення тих чи інших питань, але був людиною компромісу — розумів, що для прийняття виважених рішень потрібна підтримка більшості народних депутатів.

За ініціативи Вадима Петровича та його активної участі були підготовлені й прийняті десятки законів України, постанов Верховної Ради.

Він настільки глибоко розумів, "відчував" майбутній законопроект, до розробки якого приступав, що підготовка документа здійснювалася високопрофесійно і в короткий термін.

У надрукованому у "Віснику НБУ" (№ 2 за 1996 рік) нарисі "Весна завжди пора надій" його автор Людмила

Патрікац писала: “Перед Гетьманом стояло нове соціальне завдання: сприяти створенню ряду економічних законів. Ось де особливо знадобилися його практичний досвід і теоретичні знання, ось коли відкрився ще один талент — хист політика. В той час парламентом продукувалося багато законів. Один із перших, який прийняла Верховна Рада України, був Закон “Про ціни і ціноутворення”. Звичайно, головний автор і доповідач — Вадим Петрович Гетьман. Другий важливий документ, який він

Однією із граней таланту Вадима Гетьмана було вміння формувати команду однодумців.

готував разом із депутатами Михайлом Байракою і Олександром Білоусенком, — законопроект “Про економічну незалежність України”. Третій — проект Закону “Про банки і банківську діяльність”. І знову Гетьман — один з головних його авторів, доповідач. Експерти Міжнародного валютного фонду дали цьому правовому актові найвищу оцінку, назвавши його кращим серед аналогічних законів країн СНД, навіть одним із кращих на Заході”.

Він тонко відчував політичну атмосферу в парламенті, настрої народних депутатів, знав, коли доцільно вносити на розгляд те чи інше питання.

Ось деякі з епізодів.

У державі назрівала чергова урядова криза. В кулуарах Верховної Ради обговорювалися кандидатури претендентів на посаду Прем’єр-міністра. У нашій постійній комісії на цю посаду запропонували кандидатуру В.П.Фокіна — відомого політика, який мав великий досвід роботи на важливих державних посадах. Гетьман, загалом підтримуючи позицію членів комісії, переконував нас, що на даний момент вносити кандидатуру Вітольда Павловича на розгляд Верховної Ради передчасно — треба вичекати, щоб мати гарантовану підтримку депутатського корпусу. Як довів час, Вадим Петрович мав рацію. Через декілька місяців В.П.Фокін був призначений Прем’єр-міністром України.

Ідея другого призначення на посаду глави уряду В.А.Масола народилася також у нашій постійній комісії, членом якої Віталій Андрійович на той час був. Переговори з ним доручили мені, а після того, як Масол дав згоду балотуватися на цю посаду, подальшу роботу — з головами інших постійних комісій і народними депутатами — успішно провів Вадим Петрович.

Роль Гетьмана у вирішенні багатьох кадрових питань була досить значною. За його ініціативи відбулося чимало призначень в уряді, Національному банку України.

У Комісії Верховної Ради України з питань планування, бюджету, фінансів і цін обговорювалися численні питання, пов’язані і зокрема з бюджетом, ціноутворенням, економічною ситуацією в державі, розроблялися проекти багатьох законів за участі керівників уряду, міністрів, голів та членів постійних комісій Верховної Ради. Дискусії часто тривали допізна. Вадим Петрович був їх активним учасником — виступав, бувало, по кілька разів. Його логіка, вміння переконати колег дали змогу прийняти цілу низку виважених рішень.

Гетьман мав глибокий, гострий розум і феноменальну працездатність. Ми, його колеги по Верховній

Раді, дивувалися, як він, працюючи одночасно над кількома законопроектами, встигає виступати із ґрунтовними промовами на пленарних засіданнях, друкуватися в періодичних виданнях, напружено працювати у створеному ним Агропромбанку “Україна”, а пізніше — на чолі Національного банку. А скільки зусиль і часу потрібно було для створення Української міжбанківської валютної біржі!

Однією із граней таланту Вадима Петровича було вміння формувати ко-

манду однодумців, професіоналів, підбирати людей і організовувати ефективну роботу. Він рідко помилявся в своїх висуненнях. Його зусиллями сформовано фінансову еліту України, до якої увійшли В.Ющенко, В.Стельмах, О.Кірієв, І.Францкевич, І.Мітюков, О.Андронов і багато інших. Вадим Петрович і для мене — хрещений батько. За його рекомендацією я прийшов у банківський бізнес, в якому працюю із квітня 1992 року.

Вадим Гетьман був великим патріотом нашої держави, завжди вірив, що наша країна буде незалежною, і робив усе можливе, аби мрія багатьох поколінь українців про волю здійснилася. Після прийняття Верховною Радою Акта проголошення незалежності України він став одним із “виконробів” розбудови молодій Українській державі.

Він так любив Україну, що коли постало питання, яку назву дати новоствореному комерційному агропромислому банку, було вирішено однозначно: “Україна”.

Вадим Петрович був мужньою людиною. Дехто вже забув його відставку з посади Голови Правління Національного банку України. Та й не дивно — відтоді минуло більш як 13 років. Відставка була вимушеною: він не зміг переконати тодішнє керівництво держави у передчасності вилучення рубля з обігу і не хотів бути заручником такого рішення. Постійна Комісія з питань планування, бюджету, фінансів і цін не погоджувалася з його рішенням. Ми, її члени, наполягали на виступі Вадима Петровича у Верховній Раді, в якому він би дав пояснення причин відставки. На виступ Вадим Петрович погодився, але, не бажаючи ще більше загострювати і так складну ситуацію в Україні, дипломатично обійшов гострі кути. Верховна Рада з розумінням поставилася до позиції В.П.Гетьмана, прийнявши його відставку.

За рекомендацією Вадима Петровича на посаду Голови Правління Національного банку після погоджень у постійних комісіях Верховна Рада обрала В.А.Ющенка.

...Давно немає серед нас Гетьмана. Але у мене таке відчуття, що він живий, що ближчим часом зателефонує, приїде в рідне для нього, його дружини, дітей та онуків місто Запоріжжя, в якому він робив перші кроки як молодий спеціаліст, зростав як професіонал і керівник, яке було для нього стартовим майданчиком входження у велику політику.

Можливо, це відчуття підтримує син Вадима Петровича Ігор, який дуже схожий на батька і працює у нашому колективі.

ВІН ЗАВЖДИ НАДИХАВ НОВИМИ ІДЕЯМИ

**Лідія
Воронова**

Директор економічного
департаменту
Національного банку України
у 1995—2001 роках, член
Правління Національного банку
України (1992 рік).
Заслужений економіст України

Вадим Гетьман був видатним державним діячем. У перші роки незалежності він доклав багато зусиль до створення в Україні таких важливих атрибутів державності, як Конституція, Національний банк і грошова система країни. Це була амбітна (у кращому розумінні цього слова) і сильної волі людина, яка прагнула побудувати правову державу, де на законодавчому рівні панувало б чітке розмежування функцій між різними гілками влади. Він був прибічником проведення розумної та конструктивної державної політики в конституційних межах.

Вадим Петрович був свідком і безпосереднім учасником великих баталій, які точилися в ході розроблення, обговорення та прийняття Основного Закону України — особливо тих статей, де йшлося про розмежування повноважень між законодавчою, виконавчою і судовою владами, про місце та роль Національного банку як центрального банку держави. Член Тимчасової спеціальної комісії з доопрацювання проекту Конституції України, він, використовуючи світовий досвід, доповнив проект Основного Закону новими статтями про функції, сферу діяльності та повноваження НБУ, який у системі влади має статус незалежного органу в галузі регулювання грошового обігу і основною функцією якого є забезпечення стабільності національної грошової одиниці. Саме завдяки його наполегливості вдалося відстояти норми закону, які гарантували право Національного банку самостійно приймати рішення з питань визначення й реалізації грошово-кредитної політики та право виходити в парламент із законодавчою ініціативою щодо прийняття нових законів і змін до чинних законів України. Це мало надзвичайно важливе значення для становлення і подальшого розвитку банківського сектору економіки. Адже завдяки законодавчо закріпленим правам і повноваженням щодо самостійного здійснення грошово-кредитної політики НБУ зміг приборкати галопуючу інфляцію в Україні, що 1993 року сягнула 10156%. Такого високого рівня інфляції не мала жодна країна світу, де не було воєнних дій.

Вадим Гетьман є одним із творців першого в незалежній Україні Закону “Про банки і банківську діяльність”, безпосереднім учасником розробки проекту Закону “Про Національний банк України”.

У літопис нашої країни В.П.Гетьман увійде як один із фундаторів сучасної вітчизняної банківської системи, зокрема Національного банку — архіважливої фінансової інституції в структурі державної влади — та акціонерно-комерційного агропромислового банку “Україна”. Обстоюючи позиції незалежності та самостійності головного банку держави у проведенні грошово-кредитної політики, Вадим Петрович дбав про щонайшвидше створення необхідних фінансових умов для розвитку в країні ринкової економіки. Називаючи гривню “нервом” українського суспільства, а банківську систему — головною ланкою ринкової економіки та розуміючи силу грошей, Гетьман постійно наголошував, що

Розмова Віктора Ющенка та Вадима Гетьмана з головою Федеральної резервної системи США Аланом Грінспеном. 1995 рік.

без стабільності національної грошової одиниці та надійної банківської системи, заснованої на принципах незалежності центрального банку, економіка України не зможе успішно розвиватися.

Це був видатний банківський авторитет, шанований не лише в нашій країні. Один із перших реформаторів нашої держави, він прагнув створення незалежної і багатой країни, де закони захищають суспільне благо, свободу слова, пріоритет прав людини та цивілізоване життя українського народу.

За короткий термін співпраці з Вадимом Гетьманом у Національному банку України я його запам'ятала як людину, котра володіла талантом стратегічного мислення, як умілого організатора і виваженого політика. Він завжди був об'єктивним, відповідальним і вимогливим до себе та інших, без чого керування процесом створення української банківської системи нового типу було б неможливим. За натурою та поглядами на життя Вадим Петрович був людиною діловою. Не задовольняючись досягнутим, він завжди надихав тих, хто з ним працював, новими ідеями, учив самовідданості й ретельності при виконанні будь-якої роботи на будь-яких ділянках банківської справи. Він був великим оптимістом, вірив у завтрашній день, створюючи навколо себе атмосферу творчості та прагнення до

всього нового й прогресивного. Мав багато творчих задумів, яким, на жаль, не судилося здійснитися.

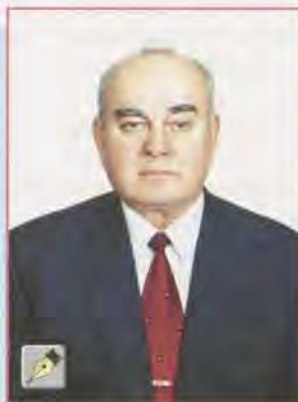
Його соратниками та послідовниками є такі визначні особистості, як В.А.Ющенко, В.С.Стельмах, І.О.Мітюков, В.П.Терпило, О.І.Кіреєв, О.М.Шаров, О.М.Сорокін і багато інших видатних банкірів, державних діячів і політиків.

Гетьман вірив, що наша національна грошова одиниця — гривня буде стабільною і матиме високу довіру в населення України, а відтак — буде довіря й до Національного банку України, її емітента. Із цього приводу Вадим Петрович писав: "Я ніколи не забуваю крилатий вислів, який несе в собі величезне філософське навантаження: "Не всі німці вірять у Бога, але всі німці вірять у свій Бундесбанк". От би нам так!"*.

**люди тягнулися
до нього за порадою,
за допомогою,
за щирим словом**

**Віктор
Ситник**

Перший
віце-президент
Української академії
аграрних наук

У народі кажуть, що біль утрати з часом стихає. Можливо, й так. Але є категорія людей, до якої це твердження категорично не підходить. Вадим Петрович, без сумніву, — із цих людей.

Мої перші враження про цю людину пов'язані з 1980-ми роками, коли Вадим Гетьман працював заступником голови Державного комітету по цінах. У той час благополуччя сільського господарства республіки залежало від величини закупівельних цін, яку треба було відстоювати у союзних структурах й обґрунтовано доводити потім до областей. Оскільки ціни належало диференціювати з урахуванням регіональних природно-кліматичних умов, то ціновикам слід було володіти знаннями із сільськогосподарського виробництва. І Вадим їх мав.

У цій важливій і дуже копіткій роботі ми завжди були разом. Саме тоді я відчув і компетентність, і толерантність характеру, і авторитет цієї порядної й працюючої людини.

Згодом у республіках Союзу почали створювати державні агробанки. Тодішній керівник цього нового союзного формування (а він був вихідцем з України і добре мене знав) звернувся із проханням порекомендувати когось на голову такої структури у нас. Я, не вагаючись, назвав прізвище Гетьмана. Його згоду я отримав уже після переговорів із Москвою. Вадим Петрович швидко пройшов усі формальні процедури, пов'язані з призначенням.

Тож можу вважати, що саме з моєї легкої руки він невдовзі став чільним фінансистом, відомим не лише в Україні, а й у всьому світі.

Згодом на базі агробанку в Україні було створено Агропромбанк "Україна", правління якого очолив Вадим Петрович. Акціонерні формування (а тим більше — у банківській системі) були тоді новиною. Ми не мали досвіду, не мали аналогів, тому надто важливими були перші безпомилкові й виважені кроки. Україні надзвичайно пощастило, що перший акціонерний банк створював тут саме Гетьман. Сьогодні, озираючись на пройдений шлях, можна певно сказати, що Вадим Петрович створив міцне підґрунтя для розвитку вітчизняної банківської системи.

Після "України" був Національний банк, робота в парламенті. Але про це є кому сказати. Я ж хочу пригадати інше. Вадим Петрович був принциповим і безкомпромісним. Якщо він брався за якусь справу, то доводив її до кінця, причому — по-гетьманськи. Він був першопроходцем — в усьому і завжди.

Його державницькі, політичні позиції не всім подобалися. Але більшість людей, котрі оточували Вадима Петровича, дуже любили його і цінували. Він наче акумулював у собі позитивну енергію, і люди тягнулися до нього — за порадою, за допомогою, за щирим словом. Добру пам'ять про Гетьмана ми збережемо у своїх серцях, пронесемо крізь усе життя.

* Гетьман В.П., Килимник Ю.В. Національний банк у системі влади. Бесіди про Конституцію. — К., 1997. — С. 35.

ЛОКОМОТИВ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ЗРУШЕНЬ

**Валентин
Чудний**

Колишній парламентський
помічник В.П.Гетьмана.
Кандидат історичних наук.
Письменник

Час рано чи пізно кожному складає ціну і все називає своїми іменами. Велич — величчю, ницість — ницістю, справжність — справжністю. Та є люди, масштаб і суть яких не потребують перевірки роками. Таким був Вадим Гетьман, який ішов по землі як мислив — широко, розкуто. Це декого неабияк дратувало: на параді амбіцій заздрісників не бракує. Посередності не прощають особистостям їх розуму, знань, таланту, небажання згинатися перед тими, хто сидить на щабель вище. Що й казати — і сьогодні є такі, хто волів би не чути про Гетьмана, пам'ятаючи його непоступливість в оцінці причини економічної катастрофи 1990-х років, його супротивні намірам владників рекомендації щодо виходу з кризи. Саме в цьому, як згадує, зокрема, В.Є.Патон, полягали принципові розходження Голови Правління Національного банку з тодішнім керівництвом країни. Але ж про надто важливі для долі країни речі йшлося, щоб Гетьман з його європейським рівнем економічного мислення поступився істиною, по суті, перед невігласами. Тому й полишив без вагань високе крісло в НБУ і пішов у парламент, аби створювати необхідні для становлення країни фінансові закони. Пристрасно обстоював інтереси народу в ході підготовки і прийняття Конституції України, як міг протистояв чорній хвилі криміналітету, яка все більше поглинала економіку і політику. Непереможений впав, як гладіатор, на полі бою, до останньої миті вірячи, що врешті-решт нікому не вдасться спинити хід історії. Хоч вона часом робить

зигзаги, все ж настає день, коли свіжий вітер змитає з дороги все випадкове й облудне.

Гетьман був оптимістом. А ще — романтиком. Неординарні люди завжди трохи романтики. Але минуло якихось сім років, і після всіх марноблукань життя таки вийшло на шлях правдоствердження. Час довів правильність його, гетьманівських, постулатів: про кончу необхідність установаження в Україні справді демократичного, а не лаштункового політичного устрою,

Вадим Гетьман — упевнений, вольовий, сильний. Таким він запам'ятався в останні роки життя.

включення ринкових механізмів, а над усе — зміцнення моральних засад усього суспільного життя, починаючи з влади та її інституцій.

Щодо останнього, то сучасне європейське, світове розуміння демократії, згідно з яким влада — не фетиш, а найнятий суспільством для порядкування його справами слуга, посідало особливе, центральне місце в поглядах Вадима Гетьмана. Причому в його філософській системі, викладеній у брошурах серії "Бесіди про Конституцію", це переконання органічно зливалося з вітчизняною багатовіковою тради-

цією народовладдя, з ідеями Пилипа Орлика, інших українських мислителів, з моральними принципами рідного народу. Зрощений на цих духовних цінностях, він понад усе ставив чесність, працелюбність, вірність слову. Й сам був взірцем цих непересічних якостей. Чим зажив собі такого колосального авторитету, що під його слово навіть надавали кредити нашій країні. Він органічно не сприймав відсування вбік тимчасовиками принципів, на яких будується політика держав світу, кримінального розгулу, який у ті роки запанував у нашому політичному бомонді, чим становив серйозну загрозу злочинам у законі, котрі розуміли, що в разі приходу до влади Гетьман не дав би можливість розкрадати транші та банки й вивів би на чисту воду казнокрадів у державницьких регаліях.

Те, що лякало в ньому злочинців, приваблювало й захоплювало його друзів і колег — В.Є.Острожинського, М.В.Карнауха, Н.І.Карпачова, В.І.Ландика, В.К.Симоненка, Г.Ф.Радченко, В.В.Дем'янова, Ю.В.Килимника, О.С.Ігнатенка, Л.О.Захарова, В.Н.Льбіна, М.Г.Доброва, Ю.М.Власенка, С.В.Максимова, І.О.Мітюкова, О.Б.Андропова і багатьох інших, хто з гордістю називав себе учнями Вадима Петровича, з ким він щедро ділився своїм багатющим професіональним досвідом фінансиста, в кому бачив одностайців і соратників у розбудові фінансової системи України.

Мене, знайомого з Гетьманом по спільній роботі в народному контролі з 1964 року, завжди вражала його здатність буквально кожної миті бути в курсі всіх найважли-

віших подій економічного життя у країні і світі, наче він сам їх ініціював. Що, власне, подеколи так і було. Журналісти, які брали в нього інтерв'ю, пам'ятають його відверті, завжди гранично чіткі оцінки непростих економічних проблем. Свої відповіді, на які комусь би знадобилися години, він формулював за секунду-другу, не лишаючи найменшої неясності щодо причин і наслідків кулуарних інтриг. Недарма його інтерв'ю ішли з диктофонів у друк та ефір без правок — як продукт політичної думки, позиція незалежного правотворця.

Таким був цей, ніби спеціально народжений для своєї унікальної ролі локомотива революційних зрушень, чоловік. Так не схожий на штатних проklamаторів, які не працюють, а позують, плутаючи трибуну з естрадою. Гетьман знав ціну слову, воно завжди було для нього інструментом думки. Тому й не знайдете в його публіцистичній спадщині ні пустопорожніх обіцянок, ні особистісних оцінок. Він увесь час був поглинутий творенням. Його дітища: Банк "Україна" — для фінансування сільгоспвиробництва — з мережею на всю країну; Українська міжбанківська валютна біржа; Банк "Кліринговий дім"; відродження храму Іоанна Богослова — пам'ятки дерев'яної архітектури XVII століття у селі Суха Калигірка Катеринопільського району Черкаської області. Найбільший внесок зробив у відбудову перлини стародавнього зодчества — Успенського собору Києво-Печерської лаври, Підтримка вітчизняного спорту, мистецтва. Яскраве

Відбудована за сприяння Вадима Гетьмана церква Іоанна Богослова в селі Суха Калигірка Катеринопільського району Черкаської області.

і плідне життя! Вулкан нуртуючої лави.

Його бурхлива діяльність захоплювала всіх, кому доводилося мати з ним справу. В Україні й за кордоном, у найбільших фінансових центрах світу. Дуже виразно сутність і характер свого колишнього шефа — тоді ще голови правління банку "Україна" змалював в інтерв'ю кореспондентці Українського радіо Людмилі Мостовій нинішній Президент України Віктор Ющенко. Вміщено його у меморіальному збірнику пам'яті В.П.Гетьмана "Вадим Гетьман — громадянин, фінансист, політик". Зауважимо, що й політика потужного творчого потенціалу, спроможного вивести Україну на світову сцену, в Ющенкові першим розгледів саме Вадим Гетьман. Він був чудовим знавцем людей, мав інстинкт на порядність і не терпів лукавців та балакунів. Так потужний магніт притягує до себе щирий метал, ігноруючи трухляву.

Ющенка він любив, я б сказав, як старший брат. Зворушливими були їхні стосунки. Я не раз був свідком теплих телефонних розмов Вадима Петровича зі своїм наступником на посаді Голови Національного банку. А фіксовані підтвердження цих стосунків — у протоколах парламентських слухань та публікаціях преси періоду розгортання кампанії з виборів президента в 1999 році. Саме вірячи у високе майбутнє покликання Ющенка, ініціював тоді Гетьман смертельно ризиковану спробу балотування Віктора Андрійовича на головну посаду в країні. Бо як ніхто розумів кончу необхідність для держави мати біля керма не позбавлену принципів маріонетку, а людину духовну, совісну, із широким світоглядом, яка поєднує в собі любов до народу і вірність його великій історії, ясне бачення чільного місця України в сучасному світі, серед розвинутих і заможних держав.

Уявляю, як радів би Вадим Петрович, що його політичний прогноз справдився. Як підтримував би всім могутнім потенціалом своєї душі зусилля друга-президента щодо втілення в життя одвічних мрій народу. І яким доречним було б його плече у цей відповідальний час. Плече політика, який за певних об-

Міжфракційна погоджувальна депутатська група з опрацювання проекту Конституції України. 9 травня 1996 року.

На фото: О.Лавринович, І.Заєць, В.Гетьман, В.Омеліч, М.Сирота, В.Костицький, Р.Безсмертний, С.Соболев, В.Дорожкіна, В.Брит, М.Дудченко, В.Чеботарьов, О.Смець, І.Юхновський, С.Кириченко, В.Шишкін.

ставин міг очолити уряд: така пропозиція висувалася на засіданні погоджувальної комісії від депутатської групи "Незалежні". Вартим високої довіри колег був її координатор! Хоча в той момент усім було ясно, що цей чудовий варіант не пройде через прямий характер Гетьмана. Вадим Петрович не вмів і не бажав підспівувати можновладцям. Так воно й сталося. Гетьмана, мов у картах, скинули з гри, Україна зазнала ганьби і злигоднів.

На парламентських виборах 1998 року проти Вадима Петровича застосували шалений пресинг, який завершився протизаконним направленням у його округ "десанту" з 900 підлеглих конкуренту держслужбовців. А потому — замах. Судову справу за позовом Гетьмана про порушення виборчого закону закрили через ... "неявку позивача". Вороги замітали сліди...

Сім років минуло після трагедії 22 квітня. Цього року Вадиму Петровичу виповнилося б сімдесят. Продуктивний для політика вік. Але... Єдине, що є втішного, — це те, що обурений правлінням кримінальної влади люд змів злочинний режим. Революція відкрила простір для повернення України на шлях чесноти й поваги у світі. Все краще має реальні шанси збутися. І квітуча Україна буде гідним пам'ятником її великому громадянину.

ЦЕ БУЛА ЛЮДИНА НЕ ТІЛЬКИ СВОГО ЧАСУ

Юрій
Килимник

Кандидат
філософських наук

Більшість із тих, хто знав Вадима Гетьмана, скаже, що він був впливовим політиком, активним законотворцем, високопрофесійним фінансистом, успішним президентом федерації гандболу, щедрим меценатом. І те все правда. Я ж, крім усього, глибоко шаную його і як талановитого літератора, публіциста, у співавторстві з яким ми підготували та видали п'ять брошур із серії "Бесіди про Конституцію": "Національний банк у системі влади", "Чи стане Україна соціальною державою?", "Що таке свобода і право у демократичній державі?", "Влада" та "Фінансовий механізм держави. Податки". Адже, що не кажіть, у житті Вадима Петровича зовсім не другорядні біографічні факти — його друковані праці, численні журнальні та газетні статті, інтерв'ю тощо.

Багато важливих історичних подій пройшло перед ним — від Другої світової війни до здобуття Україною незалежності. Спостерігаючи їх, а часто й беручи в них особисту активну участь, він давав їм оцінку, коментував, розмірковував. Думка Гетьмана цікавила як журналістів, так і широкий загал шанувальників цієї навдивовижу розумної, енергійної, контактної людини.

Даний аспект діяльності Вадима Гетьмана необхідно вивчати, досліджувати. Треба прямо визнати: хист у царині публіцистики він виявив неабиякий. Сказати про все, що ним написано, в межах площі, виділеної у часописі, немає змоги. Зупинюся на унікальній літературно-історичній пам'ятці "Як приймалась Конституція України", що вийшла з-під пера В.П.Гетьмана восени 1996 року. Люди, особливо молоді, повинні знати: робота над нею була архіважливою справою для нього. Судячи з наших бесід, Вадим Петрович як громадянин, фінансист, політик виходив з того, що самотність історії є "неподільним" капіталом народу України на шляху його історичного розвитку. Це якщо говорити дуже спрощено.

Значення книги "Як приймалась Конституція України" важко переоцінити. Для тих, хто не знає, скажу: офіційним визнанням її суспільної значущості,

як на мене, стало присвоєння Вадиму Гетьману почесної премії "Прометей-престиж" у номінації "Парламентарій року-96" за підсумками загальнонаціональної програми "Людина року". Загалом же книга ця потребує найсерйознішої уваги.

Вадим Гетьман як член Міжфракційної погоджувальної групи і Тимчасової спеціальної комісії з опрацювання проекту Конституції України брав найактивнішу участь у підготовці і прийнятті Основного Закону України. 1996 рік.

Хоча у повсякденному вжитку "споглядач" — далеко не схвальна характеристика, а проте уміння споглядати — рідкісна здібність. Літературно-публіцистичний твір Гетьмана, на моє глибоке переконання, цікавий передусім своїм спостережно-репортажним стилем, свідченнями одного з активних учасників описаних у ньому історичних подій. Очевидно, все-таки мав рацію французький філософ Клод Гельвецій, який стверджував: "Історія — це роман подій, роман — це історія відчуттів". Книга В.П.Гетьмана "Як приймалась Конституція Украї-

ни” — це справді історія визначної в житті нашої держави події, історія конституційних пристрастей, драматичної боротьби, що вирувала в українському парламенті в процесі створення Основного Закону молодій незалежній Україні. Зрештою, це історія людського розуму, мудрості, які при цьому виявили тоді народні депутати.

Така книга, спричинена історичним державотворчим актом, потрібна була, вельми потрібна. І дуже добре, що першою її створила знана в нашій країні людина. Маю на увазі вплив яскравої особистості самого автора. Адже з життя знаємо — істини лише тоді досягають мети, коли вони подаються авторитетами. Кажучи так, слід водночас зазначити: не всі твердження Вадима Петровича, викладені ним у цій праці, можуть бути прийняті беззастережно, але їх цінність полягає в тому, що вони пробуджують думки і почуття, спонукають ще раз обдумати складні проблеми — як нашого життя, так і актуальні питання законотворчості. Одне є безперечним: Гетьман залишив свій слід в історії — яскравий слід.

У рідкісні хвилини відпочинку після роботи над рукописом книги “Як приймалась Конституція України” Вадиму Гетьману є про що поговорити з “героєм конституційної ночі” Михайлом Сиротю. Крим, санаторій “Прибой”. 1996 рік. На фото: Вадим Гетьман із подружжям Сиротів і Жулинських.

І ми, вважаю, повинні уклінно подякувати покійному Вадиму Петровичу за цю літературну роботу. “Чому я вирішив написати книжку про прийняття нової Конституції України? — сказав якось він під час нашої чергової зустрічі. — Ну, мотив цілком зрозумілий — історія для нащадків існує доти, поки існують книги. Правда, коли писав, про читача зовсім не думав. А от коли книга вийшла, почав думати, очікувати реакції. Серед відгуків є дуже цікаві...”

Принагідно зауважимо, що після прийняття Конституції України кожен народний депутат мав право на власний голос, щоб поділитися своїми враженнями. Та всі вони, у тому числі й письменники-професіонали, скажемо відверто, прогавили час.

І лише Вадим Гетьман, пішовши у відпустку, скористався цим правом. Щоправда, літні парламентські канікули поставили Вадима Петровича перед вибором: або нарешті відпочити після напруженої конституційної сесії у Верховній Раді, або віддатися роботі над рукописом. Ось як свого часу згадував про це Анатолій Кулаков, народний депутат України 13-го скликання: “Більшості колег, які відпочивали в одному санаторному корпусі з його сім’єю, здалося, що Гетьман захворів. А він, як потім з’ясувалось, із молодечим запалом, дивовижним азартом, енергією і сумлінням писав книгу про історично неперевершену подію...” Так, він готовий був віддати цій справі скільки завгодно часу, бо вважав: нічого важливішого для української історії зараз немає.

Звичайно, створення “по гарячих слідах” такої літературної праці потребувало настрою. Не просто робочого, коли голова переповнена фактами, думками і щось кличе тебе до письмового столу. А особливого душевного стану, коли переповнює якесь радісне відчуття (описаний у книзі зворушливий епізод з іменинами зятя Вадима Петровича — яскравий тому доказ). Свої відчуття треба було викласти, розповісти про них іншим. Тепер вони належать усім, і нехай кожен, хто цю рідкісну книгу прочитає, візьме їх частку в свою душу.

Наостанок хочеться згадати тут ще один щирий вислів про історико-документальний твір В.П.Гетьмана “Як приймалась Конституція України”: “Інколи уявляю собі, як коли-небудь, років через 200, хтось, зайшовши до бібліотеки, візьме зі сховищ книжку. Сторінки її тоді пожовтіють, менш яскравими стануть фотографії, але, як і сьогодні, майбутнього читача вражатиме схвилюваність авторських думок і спостережень, відображена в них буремна дійсність. Думаю, що наші нащадки, читаючи книгу про становлення нового українського суспільства, з вдячністю скажуть про її автора, що це була людина не тільки свого часу”. Так після виходу книги Вадима Гетьмана оцінив її відомий український письменник, головний редактор журналу “Дніпро” Микола Луків. І я цілком із ним згоден. Адже пізнаючи історію свого народу, ми глибше пізнаємо самих себе.

Під час презентації книги Вадима Гетьмана “Як приймалась Конституція України”.

ЧУДОВИЙ ПОСОЛ УКРАЇНИ

**Анатолій
Хромов**

Колишній завідуючий
секретаріатом
Біржового комітету УМВБ
(1993—1999 рр.)

Вже понад сім років немає серед нас Вадима Петровича Гетьмана. Важко, морально важко писати про нього — людину глибоко шановану і любиму, особистість складну і масштабну, життя якої обірвалося так несподівано і так трагічно...

Вадим Гетьман був одним із тих, хто став рушійною силою розбудови ринку капіталів в Україні. Він добре розумів, що тільки дієва фінансова система здатна забезпечити перехід від централізованого управління до ринкових відносин. Обіймаючи керівні посади в економічних та політичних структурах, Вадим Петрович як ніхто інший сприяв поступальному розвитку вітчизняного фінансового сектору. Він розумів, що трансформаційний процес буде важким, тривалим, тернистим і цілком усвідомлював свою високу і відповідальну місію у цій справі. Одне з найважливіших завдань вбачав у вдосконаленні законодавства у фінансово-економічній та контрольно-правовій сферах. Він дав дужий поштовх розвитку і діяльності Національного банку, Української міжбанківської валютної біржі, вивів їх на міжнародну арену.

Навесні 1993 року Вадим Петрович запросив мене на роботу в створювану тоді Українську міжбанківську валютну біржу — абсолютно нову, унікальну для нашої держави фінансову інституцію. Я займався міжнародними контактами і відносинами УМВБ. Виявилося, що Вадим Гетьман ще за часів СРСР налагодив зв'язки з німецькими колегами-банкieraми. У червні 1991 року в Дюссельдорфі проходило засідання Німецько-радянської банківської комісії. У ньому вперше брали участь представники республік колишнього Радянського Союзу, що прагнули незалежності і самостійності. Керівник української делегації В.П.Гетьман із самого початку засідання настільки переконав присутніх логікою думки та професіоналізмом, що його обрали спікером делегації радянських республік.

У червні 1992 року було створено робочу групу “Банки” Німецько-української кооперативної ради. Вадим Гетьман — Голова Правління Національного

банку України — став співголовою української частини цієї групи, у складі якої, до речі, був і представник банку “Україна” В.А.Ющенко — майбутній наступник В.П.Гетьмана в НБУ. Серед німецьких банкірів Вадим Петрович користувався великим авторитетом — його називали “чудовим послом України”.

Переговори у Комерцбанку (Німеччина). 1992 рік.

Щороку в передостанню п'ятницю листопада у фінансовій столиці Німеччини, а зараз — і об'єднаної Європи Франкфурті-на-Майні відбуваються засідання Європейського банківського конгресу. Традиційно у них бере участь еліта світового співтовариства банкірів та фінансистів, політиків та підприємців. Вадим Петрович, розуміючи необхідність та важливість виходу України на європейську арену, брав участь у всіх засіданнях із 1993-го по 1997 рік включно, рекомендувати українським банкірам і фінансистам активно долучатися до роботи конгресу. Саме на цьому поважному зібранні він познайомився і потоваришував із головою Федераль-

ної резервної системи США Аланом Грінспеном, тодішнім президентом Європейського банку Жаком де Лароз'єром, іншими VIP-персонами світу.

Пригадую засідання конгресу 22 листопада 1996 року. Від нашої держави у ньому брали участь тогочасний Голова Правління Національного банку України В.А.Ющенко, голова Біржового комітету УМВБ, народний депутат України В.П.Гетьман, заступник начальника управління міжнародних банківських зв'язків НБУ С.В.Круглик і я. Серед почесних гостей конгресу був присутній і виступав зі співповіддю Федеральний канцлер Німеччини Гельмут Коль. У перерві між виступами учасників зібрання запросили на каву. Ми з Гетьманом ішли попереду, Ющенко і Круглик зупинилися, розмовляючи з керівником Комерцбанку Клаусом-Петером Мюллером. Гельмута Коля в оточенні радників та охорони провели до дальнього столу. І тут його побачив Вадим Петрович... "Хочу з ним розмовляти!" — запально вигукнув він і наказав мені: "Йди і домовляйся". Я протиснувся до столу, за яким сидів Федеральний канцлер, представився і виклав прохання. Не встиг той відповісти, як Вадим Петрович гукнув на весь зал: "Вітю, ходімо, Анатолій з Кодем домовився!" Швидко дісталися столу, посунувши охорону. Мене перехопив Сергій Круглик і попросив, щоб я фотографував, а він буде за перекладача. Що ж, командна робота є командною... Стіл був круглий, великий, його оточувало багато людей. Що робити? І тоді, хоч як не нервували охоронці, я заліз

Кельн. Травень 1995 року.

на стілець і зверху зробив зйомку (див. фото). Розмова була короткою, близько п'яти хвилин, але за результатами дуже вагомою. Вже ввечері і наступного дня всі впливові німецькі часописи подали інформацію про нашу зустріч і бесіду, а спікери Дойчебанку, Комерцбанку та Дрезднербанку вийшли на нас і домовилися про окремі зустрічі для обговорення подальших контактів.

Це лиш один із багатьох епізодів нашого ділового і товариського спілкування з Вадимом Петровичем Гетьманом. П'ять років, протягом яких Вадим Петрович дарував мені своє людське тепло і симпатію, — незабутня сторінка мого життя.

Під час розмови Вадима Гетьмана та Віктора Ющенка з Гельмутом Кодем у перерві засідання Європейського банківського конгресу у Франкфурті-на-Майні (Німеччина). 22 листопада 1996 року.

ВІН ЗАВЖДИ БУВ САМИМ СОБОЮ

Валерій
Дружбинський

Журналіст

Усі прислухалися до слів цієї людини, цінували її думку, враховували її оцінки. Від пересічних громадян (чи треба бігти до банків, щоб обміняти свої гроші на долари та марки?) до учасників фондового ринку (чи варто продавати облігації й акції, аби швидше репатріювати капітал?) і зарубіжних інвесторів (а чи виправдає Україна пов'язані з нею надії?). Вадим Петрович Гетьман завжди був готовий відповісти на ці питання: фінансова стабільність країни була справою його честі — і професійної, і особистої.

Кажуть, на Заході є спеціальний приз, який журналісти вручають найтерплячішому, найдоступнішому і найтолерантнішому до преси політику. Якби у нас була така нагорода, я певен, її за життя Вадима Гетьмана щороку вручали б йому. Інтерв'ю в нього взяти було легко — він давав їх, як то мовиться, направо й наліво. Він знову й знову пояснював нам, газетяркам, котрі свого часу по “шпорах” складали економіку (згодом ми дізналися, що це загалом була не та економіка!): гроші як такі не додають ні товару, ні продуктів, але якщо вони з'являються в певний момент у потрібній кількості й мають реальну вартість, то стають стимулом, який спонукає людину до праці.

Слухали ми Вадима Петровича і поступово усвідомлювали: ефективними є лише стабільні гроші. І політична система виграє тільки тоді, коли не підриває їх “здоров'я”. Крім того, гроші мають бути незалежними. Чому? А тому, що вони є мірою, стандартом. Ну хто б погодився, щоб, скажімо, стандарт довжини був залежним від якихось політичних міркувань і в одному метрі налічувалося б не сто, а дев'яно-

сто п'ять сантиметрів? Ось цей “метричний нагляд” і зобов'язаний здійснювати Національний банк.

Гетьман полюбляв, посилаючись на своїх німецьких колег, цитувати таке прислів'я: “Не всі німці вірять у Бога, але всі німці вірять у свій Бундесбанк”.

Наприкінці 1996 року я прийшов працювати у газету “Незалежність” і одразу отримав завдання взяти велике інтерв'ю у Вадима Гетьмана. Загалом у цій газеті я опублікував п'ять матеріалів про Вадима Петровича. Залишилося кілька касет розмов, котрі, як то кажуть, не пішли в “діло”, багато фотографій. А ще залишилося тепло і сердечність, які я щоразу відчував (і пам'ятаю донині), спілкуючись із цим дивовижним чоловіком.

Він був людиною широчезного світогляду, думки свої висловлював образно й дотепно. А у фінансових питаннях знався достеменно. Ось його пряма мова з одного із моїх інтерв'ю з Гетьманом: “Німецький фельдмаршал Гінденбург, оцінюючи історичні перспективи соціалізму, якось зауважив, що ідея, можливо, й непогана, але тре-

ба її перевірити на якійсь відсталій країні, наприклад, Росії. Потому знайшли якогось практика, знайомого з тамтешніми умовами. Йому виділили гроші, і він прибув у опломбованому вагоні в Петербург. На Фінляндському вокзалі влаштували гучну презентацію: виголошували промови з броньовика, гудували світлим майбутнім. Яких тільки папірців не надрукували потім, аби народ реально відчув, що воно, це світле майбутнє, настає вже сьогодні — казначейські білети, червонці, рублі, талони на мило... Невдовзі з'ясувалося, що талонів на мило більше, ніж самого мила. Ось тоді розумні люди (замість того, щоб послати всіх подібних мрійників “на мило”) назвали це явище емісією. Що емісія руйнує ринкову економіку, розуміють тепер начебто всі. У Москві, наприклад, у приймальні міністра фінансів я сам бачив такий плакат: “Емісія — опіум для народного господарства. Г.Я.Сокольников”. Сам Сокольников тривалий час працював наркомом фінансів СРСР, мав, очевидно, розумний погляд на планове соціалістичне господарювання, за що й був розстріляний у 1939-му році.

Здавалося б, простіше простого — взяти й заборонити емісію незабезпечених грошей раз і назавжди. Тим більше, що вже неодноразово доведено: введення в обіг “порожніх” грошей одразу ж нагнітає інфляцію. Можна послатися і на батька “німецького дива” післявоєнних років Людвіга Ерхарда, котрий у своїх спогадах розповів, як одна проста жінка у листі до нього просила: “Ну, будь ласка, не підвищуйте зарплату, від цього лише погіршується моє життя...” Ось про це я просив би

Взяти інтерв'ю у Гетьмана було легко.
На фото зліва направо: Віктор Ющенко,
Вадим Гетьман і головний редактор газети
“Фінансова Україна” Алла Ковтун. 1995 рік.

всіх — і Президента, і мого друга Віктора Ющенка як Голову Нацбанку, і всіх депутатів, і кожного міністра. Не друкуйте зайвих грошей!

А як вирішити таку, скажімо, проблему? Експортер хоче, щоб курс валют був якомога нижчим, а імпортер, навпаки — щоб вищим. Або навесні, коли держава не змогла розрахуватися із селом за минулорічний хліб, селянин благає: дай-те грошей, зерно треба висівати вже зараз, у березні, а не тоді, коли ви врешті зачухаєтесь і сальдо з бульдою підрахуєте.

Зрозуміло, обставини й життя складніші, ніж будь-які схеми. А проте необхідно рухатися обраним раз і назавжди курсом реформ, не загубити в політичних та економічних лабіринтах ту, єдину нитку Аріадни. Буває непросто втримати її й самому. Спробуйте переконати пенсіонера, вчителя, військово-

службовця, студента, робітника, лікаря, металурга, шахтаря, які місяцями не отримують пенсій і зарплат, у правильності саме такої політики виходу із кризи!"

Вадим Петрович мав великий авторитет серед народних депутатів, і очолювана ним депутатська група "Незалежні" суттєво впливала на розклад політичних сил у нашому парламенті.

Пам'ятаю, як восени 1997 року ми з Вадимом Петровичем, зустрівшись у приміщенні Верховної Ради, довго чаювали в буфеті за розмовою про депутатське життя-буття. Гетьман сказав: "Деякі політики так бояться зустрічі з народом віч-на-віч, що ладні на будь-які вихилася, аби лиш "проскочити" в парламент. Розумію лідера Народного руху Вячеслава Чорновола, котрий обурювався, що пропонують по 2 мільйони доларів, лише б потрапити до цього

списку. Я згоден із Вячеславом Максимовичем — важко уявити більшій політичний цинізм. Адже гроші ніколи не вирішували всіх питань. Джордж Сорос в одному інтерв'ю з аналогічного приводу пожартував: "За гроші можна, звісно, купити чудового песика. Але жодні гроші не змусять його радісно крутити хвостом".

Насамкінець хотілося б сказати ось що. Вадим Петрович Гетьман був дивовижною людиною (і не лише в політиці чи банківській справі). Він був цільним, добрим і мудрим чоловіком. Ні від кого не втікав і нікого не намагався наздогнати. Не вдавав із себе пророка і ніколи не зеленів від заздрості, якщо величали когось іншого. Гетьман завжди був самим собою. І говорив те, що хотів сказати, — прямо й відверто: "Не люблю казати "два", а в думці тримати "три".

ГЕТЬМАН ЛЮБИВ УСІХ

**Олександр
Штолько**

Заслужений журналіст
України

На мою думку, Вадим Петрович Гетьман — приклад для наших політиків, для всіх чиновників, як треба спілкуватися з журналістами. Жоден журналіст, який із ним спілкувався, не пішов без коментаря. Гетьман любив усіх.

Я познайомився з ним під час прес-конференції в УНІАНі. Перше, що мене вразило, — його величавий вигляд. А друге — доступність. Не все зрозумівши, я підійшов до нього вже після прес-конференції, смикнув за рукав і попросив дещо пояснити. Вадим Петрович доброзичливо посміхнувся і почав довго розповідати про все, що було мені не зрозуміло.

Де б я потім не працював — в УНІАНі, в "Киевских ведомостях", я переконувався, що В.П.Гетьман писав краще, ніж будь-який журналіст.

Бувало, дзвонить мені вранці Вадим Петрович і ка-

Жоден журналіст не пішов від Гетьмана без коментаря.

же: "Сашко, знаєш, мені вночі таке наснилося"... І починає видавати інформацію. Наступного дня вона вже у пресі. А потім дзвонять сердиті чиновники: "Хто посмів таке написати?" А коли дізнаються, що це — з подачі Гетьмана, всі питання відразу зникають.

У ніч, коли вбили Гетьмана, я "сидів" в Інтернеті. Раптом у мене перервався зв'язок, вклинився мій товариш і повідомив страшну звістку. Я спочатку не повірив, тоді це було дико. Смерть Гетьмана — величезна втрата для України. Ця трагедія сталася виключно з політичних мотивів, ніяких грошей там замішано не було. Якби Гетьмана не вбили, він став би спікером парламенту.

Зараз він був би як мінімум Прем'єр-міністром. І я впевнений, якби Гетьман був живий, нашу країну обминула б та безграниця, свідками якої ми були в останні роки.

ГЕТЬМАНА БУЛО ВИДНО ЗДАЛЕКУ

Павло
Зібров

Народний артист України

Імпровізований дует співака і банкіра не раз зривав гучні оплески глядачів.

З Вадимом Гетьманом мене познайомив поет-пісняр Юрій Рибчинський. Було це десь у середині дев'яностих. Обставин зустрічі не пам'ятаю, зате добре запам'яталося враження, яке він справив на мене. Це був кремезний, міцної статури чоловік, як то кажуть — мужик! Розумні очі, весела дружня посмішка. А шевелюра — просто розкішна: густа, хвиляста, сріблясто-сива! Щось вгадувалося в ній від характеру Вадима Петровича — вільного, розкутого, непокірного.

Спілкуватися з ним було легко. Він був природним, нічого з себе не вдавав. Відомий банкір, політик, авторитетна, знана всій Україні людина, а тримався просто і щиро: найменшої пихатості, марнотної поважності. За кілька хвилин першої зустрічі ми говорили, наче давні знайомі.

Відтоді ми зустрічалися багато разів. Приходили, пам'ятаю, з Рибчинським здебільшого у п'ятницю, о восьмій-дев'ятій вечора. Заходили на біржу до скромного кабінету й визволяли допізна працюючого Вадима Петровича від роботи й турбот. Здебільшого йшли в кафе, де грали в більярд, жартували, співа-

ли під мою гітару, пили каву, а часом і дещо міцніше — щоб наша доля нас не цуралась. І Гетьман, і Рибчинський були мастаками розповідати всілякі веселі історії, анекдоти. Часом це перетворювалося на своєрідну дуель: Юрко свого анекдота, Вадим — свого, Юрко — ще одного, Вадим парирує власним — 2 : 2... Розходилися в доброму гуморі й веселому настрої.

Вадим Петрович знав і цінував мої пісні. Особливо любив "Хреца-тик", "Білий цвіт на калині", "Мертві бджоли не гудуть", "Є в нас воля, є в нас доля", "Жінка кохана". На дружніх вечірках не раз співали разом. Ці імпровізовані концерти для мене незабутні...

До речі, співав Гетьман і для широкої аудиторії. Під час його передвиборчої кампанії в одному з округів на Черкащині я входив до групи його підтримки. Пам'ятний період: влаштовували у райцентрах свята — день міста, свято обжинків тощо. Не обходилося, звісно, без пісень. Іноді виступали перед виборцями дуетом. Вадим Петрович мав приємний, гарного тембру баритон, тонко відчував мелодію, і ми не раз зривали гучні оплески.

Хто спілкувався з Гетьманом, знає, що він був чоловіком людяним, співчутливим. Коли хтось потрапляв у скруту — прагнув допомогти: добрим словом, порадою, а то й матеріально. 1997 року втрапив у скруту і я. Готувався до авторського вечора, присвяченого 40-річчю від дня народження і 20-річчю творчої діяльності. Обіцяли посприяти в організації концерту і Міністерство культури, і ще ряд організацій та установ. Але коли дійшло до справи, виявилось, що

все те було порожніми балачками — всі поховалися в куцї. Вечір був під загрозою зриву, а я — у відповідному настрої. Одного з тих не-радєсних днів зустрївся з Вадимом Петровичем. І на його звичне "Як справи?" розповїв про свої негаразди. "Чого ж ти мовчав, не звернувся до мене?" — сказав Гетьман. І в лічені години вирішив усі проблеми. Біржа спонсорувала мій авторський вечір, допомігши орендувати сцену палацу "Україна". Свято було славним! Прийшло багато моїх шанувальників — підспівували, кричали "браво", дарували квіти. Привітав мене й Гетьман — вийшов на сцену, обійняв і сказав: "Співай, Зібров, до ста років. Гуди на всю Україну. Бо ж тільки мертві бджоли не гудуть".

Видатний, своєрідний це був чоловік. Колоритний! І в своїй багатогранній діяльності, і взагалі — в життєвських ситуаціях. Часом подумки бачу, як він їде вулицею. Гетьмана було видно здалеку — високий, ставний, сивочолий. Жінки на нього задивлялися...

Фото на згадку з улюбленим квітетом "Гетьман".
Квітень 1997 року.

НАС ЄДНАЛА ЛЮБОВ ДО ПІСНІ І СЛОВА

Ми були з Вадимом Петровичем давніми і добрими знайомими. Нас єднала схожість характерів, любов до літератури і мистецтва, пісні і слова, вболівання за долю України.

Смерть Вадима Гетьмана стала для мене потрясінням. Це була неоправна втрата.

Із часом, згадуючи наші зустрічі, я написав поему "Поїзд", один із розділів якої присвятив пам'яті цього геніального, мудрого чоловіка.

Уривок із поеми "Поїзд"

Поїзд мчить в безмежний простір...
Біла, біла, біла постіль...

Ми кохаємось до млості...
Раптом — постріл, постріл, постріл.

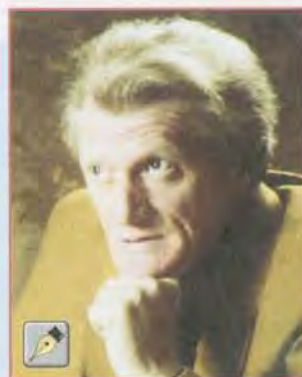
Що це? Що це?
Постріл грому?
Що це?
Заклик до погрому?
Що це?
Бавляться дебіли?

Хлопці!
Гетьмана убили!

Правда, кривда...
Фіфті, фіфті,
Вісім пострілів у ліфті,
Ліфт — і в ньому у знемозі
Мертвий Гетьман на підлозі,
Кров'ю гетьманською повен
Ліфт летить на сьомий поверх,
Ліфт летить на сьоме небо,

**Юрій
Рибчинський**

Поет-пісняр

Зупинити його треба!
Але хто його зупинить —
Ліфт з розряду гільйотини?

Боже, Боже, Боже, Боже,
Хто реєстр убитих множить?
Я на день чекаю судний...

Бойко... Гетьман...
Хто наступний?

Чую, котиться луна:
Вбили! Вбили Гаркуна!

Почорніло сонця коло,
Вбили! Вбили Чорновола!

В голові, як цвях, питання:
Хто замовник полювання?

Хто вбиває поодинці
Всіх найкращих українців?

Ой ти, Гетьмане Вадиме,
Хто тепер твій хрест нестиме?
Хто нестиме до нестями
Батьків хрест і хрестик мами?

Мамо, мамо-Україно,
Підло вбито твого сина!

Мамо, мамо, мамо, мамо,
Може, вб'ють й мене так само?

Бджіл завжди вбивають трутні...

Хто наступний?
Всі — наступні.

Під час презентації в Національному банку України Всеукраїнського фонду відтворення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини імені Олесь Гончара. 18 квітня 1997 року.

“МИ ЛЮДИ ОДИН ОДНОМУ”

Людмила
Мостова

Голова ради Клубу банкірів,
ведуча радіопередачі
“Банкір” Українського радіо

Той, хто з перших випусків слухав нашу радіопередачу, пам'ятає, що Вадим Гетьман був у ній одним із найчастіших і найвимогливіших інтерв'юерів. Він як ніхто умів влучно й вичерпно проаналізувати ситуацію на валютному ринку, зорієнтувати радіослухачів щодо тонкощів фінансових ризиків.

Частим гостем був Гетьман і в нашому Клубі банкірів, створеному за його активної підтримки. Та й ідея створення Клубу банкірів належала йому. “Уявляєш, — ділився враженнями Вадим Петрович, — коли знайомишся з банкірами різних країн, на їхніх візитках часто бачиш рядок: “Член такого-то клубу”. Чому б нам в Україні не створити клуб, де б збиралися банкіри й обговорювали все, що їх цікавить і хвилює?”.

Наприкінці серпня 1996 року відбулося перше установче засідання нашого клубу. Немає потреби говорити, що на ньому був присутній (і вніс чимало цікавих пропозицій) Вадим Петрович Гетьман. До речі, як член ради клубу він намагався не пропустити жодного засідання і завжди з'являвся перед колегами в гарному настрої, з новими ідеями, приносив і дарував нам свої книги.

Ще в мене викликало щире захоплення його вміння всюди встигати і всім цікавитися. Йому було все цікаво, і людям, які знали його, було цікаво і легко з ним, бо він генерував і втілював нові ідеї, добрий гумор і гарний настрій. Вадим Петрович був дуже природним, скромним, умів невимушено й елегантно носити як звичайну куртку, так і смокінг, однаково приязно спілкуватися і з урядовцями, і з селянами.

Мене, як і всіх журналістів, котрі брали в Гетьмана інтерв'ю, вражала його здатність постійно бути в курсі економічних і політичних подій. Я і мої колеги користувалися кожною, навіть випадковою зустріччю з ним, щоб одержати відповідь на те чи інше актуальне питання. Бувало, шукаєш і не знаходиш розв'язання якоїсь складної колізії. А спитаєш Вадима Петровича — він кілька секунд помовчить, збираючись із думками, і враз дає інтерв'ю такої глибини, наче готувався до нього кілька днів. Це був феноменальний ерудит.

А якою гуманною людиною він був! Поширений здавна афоризм: “Людина людині вовк” Вадим Петрович спростував чудовою власною антитезою: “Ми люди один одному”. Він був винятково людиною і хотів усіх бачити людьми.

Член ради Клубу банкірів Вадим Гетьман брав щонайактивнішу участь у його роботі.

КОЛИ НА ГЕТЬМАНА ВИЙШЛО СТАДО ДИКИХ КАБАНІВ, ВІН НЕ ЗДРЕЙФИВ...

**Олександр
Коваленко**

Міністр фінансів України
в 1990—1991 роках,
голова правління
АКБ "Україна" з 1992 року
до виходу на пенсію

Ми знали один одного дуже давно — ще в 1960-х роках перетнулися і наші службові шляхи, і наші долі. Розповідати про Вадима Гетьмана — професіонала, фінансиста глобального масштабу можна багато: про те, як разом стояли біля витоків створення одного з перших вітчизняних комерційних банків АКБ "Україна"; як у зарубіжних відрядженнях весь час присвячували вивченню роботи провідних іноземних банків, аби перенести прогресивний досвід їх діяльності на світовому фінансовому ринку в молоді банківську систему України; як переконували тодішнє керівництво країни в необхідності впровадження новачків у фінансових операціях, не лякаючись таких слів, як "комерція", "дивіденди" тощо.

Я ж хочу розказати про те, про що знають, певно, лише близькі друзі й рідні Вадима Петровича. Про його любов до природи рідного краю, про рибальську пристрасть і мисливський азарт. Ми часто виби-

Вадим Петрович завжди був душою будь-якої компанії.

ралися сім'ями або на Черкащину, або просто сідали на електричку і їхали в ліс за Київ, де разом збирали гриби, пекли на багатті картоплю. Хоча, зізнаюсь, і в тих чудових березових галях не обходилося в розмовах без обговорення робочих проблем.

Згадую один вельми показовий і, я б сказав, символічний випадок на полюванні, коли на Гетьмана вийшло стадо диких кабанів. Він як справжній мисливець проявив колосальну витримку, холонокровність і не здрейфив... Узагалі Вадим Петрович сам ходив серед загінників, бо вважав: на полюванні всі рівні. Компанійський, завжди душа компанії, він ніколи не ставив себе вище за інших. Його любили всі члени нашого мисливського колективу.

У цьому році Вадиму Гетьману виповнилося б усього лише 70. Як багато ще міг би він зробити для банківської системи, молодого покоління фінансистів, для рідної країни! На жаль, доля розпорядилася інакше. Ми ж, хто продовжує справу Вадима Петровича, не маємо права забувати все краще, що пов'язане з його іменем. Тому вважаю, що цей спеціальний випуск журналу Національного банку — "Вісника НБУ" — гідна данина пам'яті видатного банкіра.

Вадим Гетьман, Олександр Савченко і Григорій П'ятченко.

ВІН ПРОСТО ЖИВ — ПОВНОКРОВНО Й БАГАТОГРАННО

**Сергій
Кушнірюк**

Головний тренер
збірної України з гандболу

Сергій Кушнірюк з радістю відгукнувся на прохання поділитися спогадами про своє спілкування з Вадимом Гетьманом, якого знав майже чверть століття. «Таких особистостей, як Вадим Петрович, — переконаний відомий спортивний діяч, — небагато; не кожному випадає зустрітися з подібними людьми».*

Його розповідь — ще один яскравий фрагмент до портрета Вадима Гетьмана.

Усе моє життя пов'язане з гандболом. У школі (народився я у райцентрі Чортків Тернопільської області) ми, як ведеться у невеликих містечках, займалися і футболом, і волейболом, і баскетболом — усім, крім гандболу. Та коли потрібно було виставити від району команду на першість області серед школярів із гандболу, включили до неї і мене. На змаганнях мене помітив (це було нескладно — я вже тоді був майже два метри зростом) суддя всесоюзної категорії, викладач Тернопільського педінституту Євген Павлович Мацелюк, близький знайомий Семена Івановича Полонського — головного тренера Запорізької області з гандболу. Тодішня команда Запорізького індустріального інституту була незмінним призером першості СРСР — часом до чемпіонства не

вистачало одного очка.

Доля звела нас утрюх у 1973 році. Я здав документи для вступу до Чернівецького університету і заїхав у Львів подивитися гандбол. На Перших всесоюзних іграх молоді, які там проходили, молодіжну збірну України представляв її тренер Семен Полонський. Мацелюк знайшов мене на трибуні стадіону і підвів до Полонського. Розмова була короткою: «Хочеш грати, як вони?» Я погодився. Це був поворотний момент мого життя. Того ж дня Семен Іванович показав мене і Вадиму Петровичу Гетьману: «Ось, хлопчика знайшов...» Вадим Петрович був тоді президентом федерації гандболу Запорізької області. Але, так би мовити, по-справжньому, ми познайомилися з Вадимом Петровичем через три роки, коли я повернувся з Монреальської олімпіади в команді чемпіонів.

Після ХХІ Олімпійських ігор переможців-гандболістів приймав у Києві В.В.Щербицький. Увесь час з нами був Вадим Петрович. Після прийому ми із Семеном Івановичем поїхали до нього додому, там і заночували.

Починаючи з Олімпіади, Вадим Петрович постійно був з командою. Двічі-тричі на рік виїжджав зі збіркою за кордон. Він був серед нас своєю людиною. Вадим Петрович багато зробив для підготовки Олімпійських ігор у Москві. Слід відда-

ти йому належне — все організовував на найвищому рівні. Перед фіналом приходив на тренування в Сокольники: його любила вся збірна Союзу, не лише українці.

Звичайно, найбільше він переймався проблемами українського гандболу. Він уболівав за цю справу, всіляко допомагав. За радянських часів це було чи не найголовніше. Після Олімпіади в Москві організував гандболістам відпочинок у Криму, допоміг влаштуватися у готель — у Ялті тоді це було майже неможливо.

Чи взяти Запоріжжя: у 1980-ті роки з продуктами було важко. Вадим Петрович потурбувався, щоб нашу команду — Запорізького індустріального інституту — прикріпили до першого гастроному. Щочетверга ми отримували там пайки — найнеобхідніше: м'ясо, сир, ковбасу, масло. В магазинах із цими продуктами були, м'яко кажучи, перебої. Раз на три місяці, за домовленістю Вадима Петровича з фірмами одягу та взуття, робили у них закупки. (Раніше подібним способом «отоварювання» користувалися лише футболісти). Як сказав другий секретар обкому партії, який курирував питання спорту, зроблено це було за клопотанням федерації гандболу; малося на увазі — Вадима Петровича. Допомагав він і з автомобілями для команди, і з квартирами. Одне слово, допомогу його ми відчували постійно. Усі спартакіади народів СРСР проходили в Києві; думаю, не в останню чергу тому, що президентом української федерації гандболу був Гетьман — він хотів, щоб ми грали в Україні.

Вадим Петрович багато робив не лише для команди, а й для конкретних людей. Моєму колезі Оле-

*Сергій Георгійович Кушнірюк — чемпіон ХХІ Олімпійських ігор, срібний призер ХХІІ Олімпійських ігор; чемпіон світу 1982 р., срібний призер світової першості 1978 р.; чемпіон світу серед молоді 1977 р., володар Кубка світу, Суперкубка (1981 р., 1985 р.), Кубка Міжнародної федерації гандболу (1983 р.); чемпіон VIII літньої Спартакіади народів СРСР 1983 р., дворазовий чемпіон СРСР (1979—1980 рр.), п'ятиразовий бронзовий призер першості СРСР, шестиразовий чемпіон України. Один із кращих гандболістів 1970—1980-х років.

Сергій Кушнірюк провів у складі збірної СРСР 249 міжнародних ігор. Заслужений майстер спорту СРСР. Відзначений багатьма урядовими нагородами. Із 1984 р. — на тренерській роботі. Був тренером-консультантом збірної команди Узбекистану, ізраїльського клубу «Апоель-Рішон». Нині працює державним тренером України, головним тренером національної збірної з гандболу.

ксандру Шипенку, чемпіону світу, допоміг стати на ноги: і кредитом, і організацією власної справи. Постійно допомагав Семену Полонському й Анатолію Євтушенку, Леоніду Захарову і Зінаїді Турчиній, всіх не перелічити. Підтримував і фінансово, і вирішенням різних життєвих та побутових проблем.

Коли Полонський поїхав працювати до Ростова, якось у Києві, на чергових іграх, Вадим Петрович відкликав мене вбік: "Треба Семена Івановича повертати додому, як ти на це дивишся?" "Звичайно, треба: що йому там робити?" — погодився я. Полонський — він же наш, от Вадим Петрович і забирав його. Приїхав Семен Іванович, ми знову ночували у Вадима Петровича вдома на Печерську.

Його любов до гандболу не пригасала ні на хвилину. Я закінчив грати в 1986 році. Потім 10 років працював завідувачем кафедри у Запорізькому державному університеті. Проте стосунки з Вадимом Петровичем ніколи не переривалися. Як тільки він у Запоріжжі — ми завжди бачилися. На іграх у Києві — теж зустрічалися. Коли Вадим Петрович був народним депутатом України, зустрічі призначали просто біля готелю "Київ". Трохи пізніше він подарував мені гривневу банкноту зі своїм підписом і на додачу розписався фломастером з другого боку.

Буквально за рік до смерті Вадима Петровича знову зустрілися втрьох — в Україну з Канади приїжджав Семен Полонський. Ночували на Печерську.

Потім я поїхав до Узбекистану. Там і почув приголомшливу звістку про убивство В.П.Гетьмана. Це був шок. Просто не міг повірити: така смерть... Мене викликали на допит — у записнику Вадима Петровича знайшли багато посилань на мене: адреси, контактні телефони...

Я знав Вадима Петровича багато років. Привітна посмішка, красиве сиве волосся. Коли зустрічалися — завжди обнімалися, цілувалися. Постійно кудись мене тягнув: давай, поїхали! Завжди цікавився: як із гандболом? Як тренер? Що з квартирою? Які проблеми? Широкої душі людина. Очі його світилися добротою. Мав дивну привабливу силу: один раз поспілкуєшся —

потім постійно тягне до нього, хочеться з ним бачитися, зустрічатися. Не знаю, як до інших, але до нас, гандболістів, він ставився з великою любов'ю; можна сказати — по-батьківськи.

Однієї вже згадки про Вадима Петровича вистачало, щоб між людьми виникали теплі стосунки. Їхали ми якось до Москви, на збори. Зі мною в купе СВ — високопоставлений москвич, інструктор ЦК КПРС. Спочатку тримався спогорда, як того вимагав ранг. Мимохіть з'ясувалося, що я спортсмен, а президент нашої федерації — Гетьман. "Вадим Петрович?!" — стрепенувся попутник. Ситуація миттєво змінилася: із глибини валізи з'явилася пляшка

ний тренер збірної Радянського Союзу Анатолій Євтушенко. Трохи пізніше я збагнув, що він ще — впливовий політик, визнаний економіст, активний громадський діяч. Та й у спорті Вадим Петрович серйозно займався не лише гандболом, а й вітрильниками.

Ні! Неправильно казати — *займався*. Він **ЖИВ** гандболом. Він **жив**! Жив проблемами гандболу. Це було невід'ємною частиною його багатогранного, повноцінного життя.

Знаєте, як буває? Зустрічаються, скажімо, американці: "How are you? — Fine!" Загальні шаблонні фрази. У Вадима Петровича інтерес був щирий. Якось довго з ним не ба-

Після економіки гандбол був другою любов'ю Вадима Гетьмана.
На фото: зі збірною України з гандболу.

коньяку, почалася зовсім інша розмова. Просто назвав прізвище Вадима Петровича — і все змінилося...

Чому його вбили? Напевно, він комусь заважав. Думаю, що у нього було велике політичне майбутнє. Він міг стати не просто депутатом, а Головою Верховної Ради чи балотувався б на посаду Президента України. Такі розмови тоді точилися. Вадим Петрович був дуже популярним в Україні, а отже, мав велике політичне майбутнє. Я спостерігав за його стосунками з депутатами, з урядовцями — він був людиною, яку шанували.

...Спочатку я думав, що всі друзі Вадима Петровича, принаймні по Запоріжжю, — гандболісти. Великими його друзями були перший тренер команди Запорізького індустріального інституту і мій перший тренер Семен Полонський, голов-

чилися, і от зустрічаємося біля Верховної Ради. "Як справи у ...?" — називає прізвище конкретного гравця. "Звідки він усе знає? — подумки дивуюся. — Зараз у нього така робота, його обличчя не сходить з екранів — то засідання Верховної Ради, то інтерв'ю; гора важливих державних справ — і раптом згадує про нашого звичайного гравця... З одного боку — це дуже приємно, а з іншого — як така людина знаходить час не лише на державні проблеми, а й, як кажуть, на простих людей?"

Він не дозував своє життя: на політику, спорт, економіку, друзів — усьому віддавався сповна, усім цим він жив.

Живий Гетьман згуртовував нас своєю енергією, наповненістю, відданістю друзям і справі. Тепер нас об'єднує пам'ять про нього.

У НАС У РОДИНІ ПАНУВАВ СПРАВЖНІЙ РАЙ

**Валентина
Гетьман**

Дружина
Вадима Гетьмана

Ми з Вадимом прожили душа в душу. Він для мене був чоловіком і другом. Я завжди почувалася щасливою дружиною, тому що поруч зі мною по життю йшла мудра, благородна і щира людина. Вадим умів любити і був турботливим батьком. Він тонко розумів мою душу, знав, коли треба сказати підбадьорливе слово, коли дотепно пожартувати, а коли й пожаліти. З ним завжди було надійно і цікаво.

Вадим був особистістю. Закінчив десять класів зі срібною медаллю, одну четвірку з мови поставив батько, який у нього викладав. Найбільше в школі він любив географію і мріяв об'їздити цілий світ. Тому і вступав на географічний факультет до Київського університету імені Т.Г.Шевченка. Три іспити склав на п'ятірки, а на останньому йому поставили четвірку. За набраними балами він проходив в університет, але екзаменаційна комісія за однакової кількості балів у першу чергу відбирала дітей робітників і селян. Отже, Вадимові як вихідцю із сім'ї інтелігенції відмовили. Він був дуже засмучений, не уявляв, як повернеться в рідне село...

І Вадим вирішив піти до міністра освіти. Секретарка, звичайно, його не пропускала. Але молодий Гетьман надії не втрачав і з приймальні не поспішав. І таки дочекався, коли вийшов міністр. Вадим розповів йому про свою історію вступу. "Що ж мені з тобою

робити? — запитав міністр. — Ось, в Одеському борошномельному інституті недобір"... Вадим не погодився, і тоді міністр зателефонував до Київського фінансово-економічного інституту (нині — КНЕУ). На той час туди в основному дівчата вступали, для хлопців то був непрестижний вуз. Але Вадим погодився, хоча в той же день треба було скласти ще усний екзамен з математики. Здавалося б, усе, що міг, міністр зробив. Та Вадим не поспішав іти з кабінету. "Мій друг, — каже — точнісінько в такій ситуації". І почав просити за друга. Тож довелося міністру просити ректора прийняти іспит у двох. Словом, обидва хлопці скла-

ли математику на п'ятірки і стали студентами. Це був 1952 рік. Вадиму всього 17 років, а яка наполегливість, яка пробивна сила!

Інститут, як і школу, Вадим закінчив з однією четвіркою. А оскільки практику проходив у Запоріжжі, то туди ж отримав направлення.

Я теж працювала в банківській системі, лише в області. Позналилися ми в серпні 1956 року. Щоразу, коли я приїжджала в Запоріжжя на наради, ми зустрічалися, ходили в театр. Наприкінці лютого 1957 року ми розписалися. Звичайно, ніякого весільного плаття в мене не було, та це тоді й не вважалося головним. Ми були

Вадим та Валентина Гетьмани через кілька днів після весілля. 3 березня 1957 року.

До найулюбленішого новорічного свята завжди готувалися разом.

На відпочинку. Липень 1981 року.

закохані, молоді і невибагливі. Щоб переїхати в Запоріжжя до чоловіка, я чекала, поки підсохне дорога, бо машини там пройти не могли. Я попросила в колгоспі трактор, завантажила туди чемодан речей і поїхала. Мій чемодан і Вадимів — усе наше добро. Ось так ми починали. Шику не було ніякого, жили важко, харчувалися абияк. То був особливий, післявоєнний час. Ми страждали й любили, створювали сім'ї й народжували дітей. А як раділи, коли отримали свою кімнату! Ще й із меблями: диван, стіл у вигляді дошки, яка тримається на двох збитих хрест-навхрест палках, старезні стільці, які самі поремонтували...

Перше, що ми придбали, — радіола, щоб у нашому затишному домі лунала музика. Хоча який він був затишний? Пічне опалення, стіна відходила від да-

ху на два пальці, зимою страшенний холод, сина спати вкладали одягненого у верхній одяг. Але так тоді жили всі. І ніхто нікуди й ні на кого не скаржився. Любили збиратися у нас. Включали музику, танцювали. Вінегрет, квашена капуста, картопля, оселедець, шматок вареної ковбаси — і весь святковий стіл. Та як весело було, як здорово!

Ми все створювали самі. Раділи кожній покупці. Я навчилася шити, і наші діти ходили завжди красиво одягнені. У нас у родині панував справжній рай.

Вадим упевнено просувався по службі: начальник відділу фінансування народного господарства облфінвідділу, заввідділом цін Запорізького облвиконкому, голова обласної планової комісії облвиконкому, депутат облради... Ми вже жили в трикімнатній квартирі. Підростали й радували нас діти Ігор та Іринка. А згодом Вадиму запропонували посаду першого заступника голови Держкомітету по цінах, і ми переїхали до Києва.

Вадим був людиною, в якій дивовижно поєднувалися рідкісна енергія і жага творчості, ерудиція та організаторський таланти. Він у всьому був активний, і все нове в нього виходило. Це не кожному дано — побачити нове! І де б Вадим не працював, він працював багато. Як керівник не вважав, що є якісь дрібниці. Хоча завжди

кожному підлеглому розписував його обов'язки і скрупульозно стежив, аби вони виконувалися. Він учив підлеглих, що листи треба писати коротко й чітко, без зайвих слів. І майже завжди переписував те, що йому готували. Причому, почерк у нього був не дуже розбірливий, а він ще робив багато різних вставок, доповнень — там зірочка, там хрестик, там перекреслював. Бувало, кричав: "Що тут за дитсадок?!" Але швидко відходив і ні на кого не тримав зла.

Вадим був правильним і говорив правду. Мав сміливість публічно обстоювати власну позицію, переконувати, доводити, критикувати без оглядки на чини і наслідки. Тоді це, на жаль, не всім подобалося...

Наша сім'я пишається, що Вадим Гетьман — перший банкір, якому вдалося в період горбачовської перебудови виділити республіканську контору із системи союзного Агропромбанку в самостійний банк. Завдяки йому Агропромбанк України наприкінці 1980-х став, по суті, лабораторією банківських інновацій, одним із перших почав самостійно встановлювати кореспондентські відносини з іноземними банками, отримав перші міжнародні кредити. Саме зі школи того Агропромбанку вийшла ціла плеяда молодих фінансистів, з якими він щиро ділився знаннями і досвідом.

Таким він був у запорізький період життя.

Подружжя Гетьманів у Запоріжжі. 1973 рік.

Віктора Ющенка Гетьман любив, як сина, і завжди був радий бачити його у себе вдома.

Він навіть у молодій людині міг розпізнати особистість. Як розпізнав її і у Вікторі Ющенку, якого завжди тримав на виду і яким пишався, як своїм сином.

Вадим весь час перебував у русі — відстоював інтереси незалежності, створював Конституцію, мріяв, що Україна стане біржовим регіональним центром торгівлі золотом, був генератором проектів усіх фінансових і банківських законів. Він весь час повинен був когось допомагати — знайомим, незнайомим, друзям.

...Україна в 1998 році втратила велику людину. А найбільше втратила родина — внутрішню моральну опору, присутність у нашому домі духу оптимізму і життєстверджуючої любові до всіх. Як би він сьогодні порадив за своїх дітей! Як порадив би за внуків! За найменшу, розумницю Маринку, за Сергія, який навчається в Запорізькому політехнічному інституті! А як би пишався Анечкою, яка, ще навчаючись в школі, вступила до вузу і в 19 років уже його закінчила! Ну,

Аби підкреслити роль Вадима Гетьмана в українських фінансах і політиці, друзі подарували йому на день народження костюм гетьмана і булаву. 12 липня 1995 року.

точно в дідуся пішла, навіть професію економіста обрала.

А як би порадив Вадим перемозі Помаранчевої революції! Він же мріяв побачити Україну справді незалежною державою.

Вадим назавжди залишиться в наших серцях таким, яким він був протягом свого життя. Його енергетику ми відчуваємо постійно, і цим ми живемо.

Улюблені онучки Вадима Гетьмана Марина та Аня.

У МОЄМУ ЖИТТІ ВАДИМ ВІДІГРАВ ВЕЛИЧЕЗНУ РОЛЬ

**Олександр
Гетьман**

Молодший брат
Вадима Гетьмана

Хата великої родини Гетьманів у селі Снітин Лубенського району на Полтавщині. Тут народився Вадим Петрович.

Село Снітин Лубенського району на Полтавщині, де проходило наше дитинство, розташоване на правому березі річки Сули, у мальовничій місцевості. Багато віршів про наш край написав поет Олекса Максимейко, який родом також зі Снітина. Особливо барвисто він описує Сулу. Це дуже гарна річка — тиха, спокійна, поетична, 30—35 метрів завширшки. На берегах — кучеряві верби, багато місць для купання із чистим піском і прозорою водою.

Як і вся сільська дівчата, ми з Вадимом захоплювалися риболовлю. Волосін для вудки робили з кінського хвоста, а вудилище — з рівенької, добре висушеної ліщини. Ловили щук, окунів, верховодок, пліток, піскарів. Старі люди згадували, що раніше в Сулі водилися со-

ми півтораметрової довжини.

Снітин — дуже старовинне поселення. За часів Київської Русі це був один з оборонних постів на межі слов'янської цивілізації з диким полем. У "Слові о полку Ігоревім" у блискучому перекладі Максима Рильського є такі рядки: "Іржуть коні за Сулою, слава дзвенить у Києві". Це означало, що половці були вже на межі. Ще й досі можна знайти в селі залишки старовинних земляних споруд. Мабуть, саме героїчна минувшина краю, де вистав Вадим, була тим витоком любові до рідної історії — історії Київської Русі, України, яку він проніс через усе життя.

Пригадуються 1946—1947 роки, голодні повоєнні часи. В селі була школа-семирічка. Знаходилася вона в старому панському саду. Наші батько Петро Трохимович Гетьман, мама Ніна Леонтіївна Яворська,

Вадим Гетьман (ліворуч) з батьками Петром Трохимовичем Гетьманом і Ніною Леонтіївною Яворською, молодшим братом Олександром та сестрою Аллою.

тітка Меланія Трохимівна Мацик, дядько Карпо Антонович Мацик — усі вчителювали в цій школі. Батько викладав російську мову і літературу, мама — німецьку мову, тітка вела молодші класи, а дядько, весь зраний на війні, викладав фізику. В 1946-му, коли я пішов у перший клас, Вадим уже був у п'ятому. І мене, і Вадима впродовж чотирьох років учила наша тітка "Міля", як ми її називали, — добра наша тітонька, яка, знаючи, що ми недоїдаємо, завжди намагалася щось принести і покласти мені або Вадиму в кишеню: шматочок вареного бурячка чи крайчик хліба. Це були для нас справжні ласощі.

В той час нас у сім'ї було семеро: тато, мама, наш старший брат — Владислав, Вадим, я, моя молодша сестра Алла і наша "неня", як ми звали Настусю, — вона залишилася без батьків і жила з нами. Сім'я дуже бідувала. Зарплата вчителів була мізерною, і можна було вижити тільки завдяки домашньому господарству. Тож батьки тримали корову, поросю і гусей. Усе село тоді вело натуральне господарство. З конопель робили полотно і шили з нього сорочки, білизну, рядна. Хліб вирощували і пекли самі.

Нашій сім'ї було важко ще й тому, що вчителям надавали меншу присадибну ділянку, ніж колгоспникам. За нашими городами знаходилося декілька метрів неораної землі, але ми не мали права використовувати її — не дай Боже мати більше землі, ніж дозволено. Особливо голодно було в 1947 році. Батьки навчилися пекти "щоденники" (такі собі галети з відходів борошна після просівання і кінського щавлю) і давали їх нам по одному на день. Батько, бачучи, що сім'я ледь-

ве животі, поїхав з моїм старшим братом Владиком (йому вже було шістнадцять) до Західної України і на одяг виміняв мішок борошна. Воно врятувало нас від смерті.

Літо — це був час, коли всі діти рибалили на Сулі, заготовляли на зиму худобі сіно, допомагаючи батькам. Цим займалися і ми з Вадимом.

У селі було багато молоді, яка захоплювалася спортом. Двічі-тричі на рік у Лубнах проводилися районні спартакіади, в яких брали участь і ми з братом. Його коронною дистанцією була стометрівка. Він мав другий чи третій розряд з бігу і завжди завойовував як не перше, то друге місце.

У селі, в саду біля школи, був волейбольний майданчик. І всі ми, в тому числі й Вадим, дуже захоплювалися волейболом. Це захоплення він проніс через усе життя. Маючи особливий дар переконання, причому й особистим прикладом, він уже тоді організовував довкола себе цілі колективи хлопців. У селі не було футбольного майданчика, а охочих пограти у футбол не бракувало. Майданчик знайшли — біля правління колгоспу. Але його необхідно було розрівняти, розчистити, поставити ворота. Голова колгоспу не хотів цим займатися. Тоді Вадим звернувся до директора школи П.Д.Кажукова. Той домовився з головою, що всі охочі грати у футбол вийдуть у нічну на заготівлю сіна, а на за-

Батько Вадима Петровича Гетьман Петро Трохимович.

роблені гроші буде упорядковано стадіон. Вадим зібрав близько 30 хлопців, і ми дві ночі скирували сіно. Майданчик, хоч і з великими огріхами як для гри у футбол, все ж підготували. Але пограли ми лише один сезон. Наступної весни наш "стадіон" засіяли кукурудзою... Не обходилося й без інших організованих заходів — скажімо, нічних походів на баштан у темряві, в білих полотняних штанах, які потім доводилося ретельно ховати від батьків.

Запам'ятався один із приїздів Вадима до Снітина, коли він уже був студентом Київського фінансово-економічного інституту, а я саме закінчив дев'ять класів. Приїхав Вадим до батьків на кілька днів, повертаючись до Києва з Одеси, де проходив практику. В інституті він мав здати звіт про практику та одержати стипендію. Ми всі дуже привітно його зустріли. А коли виїжджав, батьки веліли мені провести брата до Литвяків, що за п'ять кілометрів від нашого села, і посадити в автобус до Лубен, звідки поїздом можна було дістатися до Києва. Дорогою у Вадима виникла ідея: чом би й мені не поїхати з ним у Київ? Я до того не був у великих містах, тому ідея мені сподобалася. Мимо нас проходив знайомий хлопчик. Ним Вадим і передав записку батькам, що я поїхав з ним у Київ. Було це влітку. Грошей у Вадима вистачало лиш на один квиток. А по приїзді він сподівався одержати стипендію. Тож вирішили їхати

приміськими поїздами. До Києва прибули рано-вранці. Ночувати мені було ніде. Ми поїхали до Вадимового гуртожитку. Але посторонніх туди не пускали. Тому мені спустили з другого поверху мотузку і підняли у Вадимову кімнату. Вийти я вже не міг. А Вадиму вранці необхідно було здати звіт і одержати стипендію в інституті. Прийшов він звідти пригнічений: звіт прийняли, а от стипендії не видають. Посилають у колгосп на відробіток. Сказали, там і отримає гроші. І раптом нам вельми пощастило: хтось зі студентів уже взяв квитки додому, і Вадим "позичив" їх, аби переконати в деканаті, що оскільки вже є квитки, йому треба-таки з'їздити додому, а потім він прибуде на відробіток. Стипендію йому видали, і ми поїхали додому. Вдома батько нам влаштував "виховний момент". Як кажуть, місця було мало обом.

У моєму житті Вадим відіграв величезну роль — і як старший брат, небайдужий до моєї долі, котрий завжди допомагав знайти правильне рішення в житті, і як приклад для наслідування. Мене ніколи не покидало відчуття, що я йому дуже багато чим зобов'язаний. Так воно і є. Але повернути свій борг любов'ю і пошаною я, на жаль, так і не встиг...

Після закінчення школи я поступав до Херсонського морехідного училища. Тоді модними були професії моряка, льотчика. Напевно, через форму. Не поступивши до морехідки, повернувся до Снітина.

Вадим Гетьман у студентські роки.

Повна розгубленість — як у мене, так і в батьків. Єдина перспектива — це робота в колгоспі. Вадим, усе розуміючи, написав, щоб їхав до нього в Запоріжжя. На той час він уже закінчив інститут і за направленням працював у Запорізькій обласній конторі Сільгоспбанку СРСР, де раніше проходив практику. Директор контори Ф.А.Рогальський іще тоді помітив кмітливого хлопця і попри його молодість — 21 рік, — призначив старшим інспектором, хоча претендентів на це місце не бракувало. Співробітниця, незадоволена цим рішенням, написала заяву про звільнення, а відтак звільнилася відомча квартира по вулиці Рилєєва, 4. Там ми з братом і оселилися. Це була кімната й кухня у приватному секторі: ніяких меблів, пічне опалювання і керогаз.

Деякий час жили холостяцьким життям. Вадим постійно у

Запоріжжя. 1970 рік.

відрядженнях по області. Я вступив до технічного училища і навчався на слюсаря. Через півроку купили ліжку і круглий стіл. Так жили ми доти, поки у відрядження не приїхали з Ногайська співробітниця районного відділення Сільгоспбанку. Оскільки з готеля-

ми було складно, залишилися почувати у нас. Я прийшов із занять — у будинку прибрано, на плиті — смачний борщ. Через кілька місяців Вадим одружився на одній з тих дівчат. Це була Валентина Опанасівна, з якою він і прожив усе своє життя.

ВІН У НАС БУВ, ЯК СОНЦЕ: ВСІХ ЗІГРІВАВ СВОЇМ ТЕПЛОМ

**Алла
Гетьман-
Баранова**

Молодша сестра
Вадима Гетьмана

У нашій сім'ї я була четвертою дитиною, Вадим і Саша — середульшими, а Владик — найстаршим. Ми жили в селі Снітин на Полтавщині. Дитинство наше не із ситих: голодували, ні в що було вдягнутися. Утім, так тоді жили всі.

Удома в нас був радіоприймач, який зробив наш дядько Карпо. Він викладав у школі фізику. Потихеньку назбирав деталей і змайстрував радіоприймача — єдиного на все село. Увечері, прийшовши зі школи, батьки слухали новини з-за кордону. Нам слухати "чужі голоси" вони не дозволяли (це був післявоєнний час — 1948—1949 роки). Та нас із Сашею це й не цікавило, — нам було тоді по 7—9 років. Вадим же з дитинства був дуже до-

Вадим Гетьман запорізького періоду життя.

питливим. Його ніхто не примушував читати книги, а він читав їх за поєм — бібліотека у наших батьків була велика. Коли включали увечері радіоприймача Вадим завжди стояв за дверима, щоб не бачили батьки, і слухав новини від початку до кінця. Любив розказувати нам, що прочитав і почув.

Вадим і в шкільні роки, і в студентські, а потім і в зрілому віці був лідером. Він мав чудову пам'ять. Удома, казала мама, не бачили, коли він сидів і готувався до уроків. Зате на заняттях у школі завдяки своїй пам'яті скоплював усе з льоту і вчився на "відмінно".

По закінченні Київського фінансово-економічного інституту Вадима направили на роботу в Запоріжжя. Ми із Сашком ще вчи-

Дружна сім'я Гетьманів. Стоять (зліва направо): Микола – чоловік Алли Гетьман, Жанна – дружина Олександра Гетьмана, Олександр Гетьман – молодший брат Вадима. Сидять (зліва направо): Алла Гетьман, Вадим Гетьман, Валентина Гетьман. 1971 рік.

лися в школі і жили в селі з батьками. Після школи Сашу забрали в армію. Вадим був на якихось 4—6 років старшим за нас, проте чомусь завжди вважав, що зобов'язаний допомогти нам вивчитися. Коли я закінчила школу, він забрав мене в Запоріжжя, аби я поступила в кредитно-економічний інститут. Після кожного вступного іспиту він зустрічав мене біля дверей і радів моїм успіхам, наче власним. Пригощав морозивом та ситром. Так Вадим дав мені путівку в життя. А потому, скільки себе пам'ятаю, повсякчас опікувався мною. Він був мені, без перебільшення, другим батьком.

З кожним роком батьки старіли й слабшали. Діти роз'їхалися, і вони залишилися в селі самі. Доглядати своє господарство вже не могли. І тут Вадим пропонує забрати батьків до Запоріжжя, де ми всі жили. І забрав до себе, хоча мав двох дітей, а квартира була тіснуватою. Із часом батьки продали в селі будинок і купили в Запоріжжі квартиру. Вадим усі турботи брав на себе.

Коли він уже проживав у Києві, то, приїжджаючи в Запоріжжя, передусім їхав на могилу батька. А під'їжджаючи до мого будинку, телефонував і запитував: "Сестричко, я вже на дамбі. Ти всіх по-

відомила (збиралися ми в мене, тому що мама вже хворіла і жила зі мною)? А борщ український приготувала? А Саша й Ігорьок уже приїхали?"

Потім збирав усіх нас за одним столом, мама, хоч погано себе почувала, теж сідала з нами. Скільки він приносив радості всім нам своїм теплом, добротою душі,

життєрадісністю. Дуже любив українські пісні. І за столом ми їх завжди співали.

Вадим був люблячим, чуйним сином і братом. Коли мама захворіла і вже не могла вставати, постійно телефонував, прагнув приїжджати частіше. Одного разу, перебуваючи за рубежом, він подзвонив до мене поцікавитися здоров'ям мами. Я сказала, що їй погано. За годину приїхала бригада швидкої допомоги, хоч я її і не викликала. Вадим ні на мить не забував про свою рідню. Яке велике було в нього серце!

Я не мислила і дотепер не мислю, як житиму без свого рідного, улюбленого братика. Він у нас був, як сонце: всіх зігрівав своїм теплом.

Ми його дуже любили.

Ми без нього лишилися сиротами.

Вадим Гетьман із матір'ю Ніною Леонтівною і молодшою сестрою Аллою Петрівною на вшануванні 90-літнього ювілею матері. Запоріжжя, 1996 рік.

ТИ В БОРОТЬБІ НЕ ВІДСТУПИВ

Ігор
Гетьман

Син Вадима Гетьмана

Із чого розпочати, ще не знаю — дуже багато спогадів виринає з пам'яті. І ось вони мене вже поглинають у собі й несуть, несуть...

Запоріжжя. Ми живемо на вулиці Рилєєва (сьогодні такої вулиці вже немає — пішла під забудови) в одноповерховому будинку на дві сім'ї. Я, ще зовсім маленький, намагаюся наздогнати батька, який задкує попереду, передбачливо розвівши руки. Ще трохи — і я наздожену його, але спіткаюсь і... опиняюсь в дужих руках. Батько сміється, підкидає мене до неба, щось каже... Таким я його і запам'ятав — із веселою посмішкою. Того дня він відводив мене в дитсадок. Я все життя відчував ці надійні руки — руки батька, який не опікував мене, але завжди був поруч.

А спогади несуть далі...

У 1975 році, коли батька запросили на роботу до Києва, я закінчував школу. Потрібно було навчатися далі. Батько з повагою поставився до мого вибору, і я поступив до Запорізького індустріального інституту. Мама із сестричкою переїхала до Києва. Я залишився в Запоріжжі сам. Після закінчення вузу пішов працювати на завод. Батько пишався тим, що я працював на заводі звичайним інженером. Він завжди з повагою ставився до фахівців у своїй справі, цінував розум, знання, наполегливість. Якось ми з ним розмовляли про молодих спеціалістів, які приходять до нього влаштовуватись на роботу. Передусім він дивився в диплом — на оцінки. Коли вони були низькими, розмова закінчувалася, так і не розпочавшись. На мої заперечення, що і з трійками можна стати добрим спеціалістом і досягти успіхів, батько відповів: оцінка — це критерій праці студента або учня, і якщо він лідар у навчанні, то так же ставитиметься і до всього іншого.

Сам батько навчався добре. Школу в Снітині, що під Лубнами, закінчив з однією четвіркою. І той факт, що єдину четвірку в атестат поставив йому рідний батько, мій дід, Петро Трохимович, який був завучем у цій школі і викладав російську мову, свідчить, що принциповість і чесність є прапором нашої родини. Це батько довів своїм життям. Почитайте слова, вибиті в

граніті на його могилі:

“...Ти в боротьбі не відступив...”

Це не слогізми і не римовані рядки — це суть і смисл усього його життя.

Усе, що відбувалося в моєму житті важливого, не минало уваги батька. Своїм ставленням до родини він виховував у нас чуйність і любов, повагу і витримку, чесність і відповідальність за власні вчинки. З якою любов'ю батько ставився до своєї матері — Ніни Леонтіївни, — не передати словами. Практично щодня він дзвонив із Києва до Запоріжжя, до своєї старенької. Вона пережила сина рівно на місяць — день у день — і померла тієї ж години, що й син. Їй було 92 роки. Її сину — лише 63. Родина пережила за місяць дві страшні трагедії. Це був 1998 рік.

Спогади... спогади...

Вадим Гетьман з онуками Анею і Сергієм, матір'ю Ніною Леонтіївною та сином Ігорем. Запоріжжя. 1987 рік.

Минуло більше семи років, а я й досі не можу повірити, що батька немає з нами. Він продовжує надихати мене своєю енергією. Мабуть, головне, чого я навчився у нього — це любові і поваги до людей. Батько завжди мав багато друзів. Біля нього їм було затишніше і впевненіше. Вони заряджалися його невичерпною енергією. То була енергія позитиву. Вона давала людям натхнення, бадьорила. Батько любив і

У день похорону Вадима Гетьмана.

вмів спілкуватися з людьми. Його приваблювали сильні особистості — і в житті, і в історії. До речі, історією він дуже захоплювався. У нього була чудова бібліотека, в якій значне місце посідали автобіографічні твори великих людей, а також історична література.

Батько для мене — взірць в усьому. Я не можу бути неупередженим, розповідаючи про нього. Найпростіші побутові дрібнички спілкування з ним, зберігаючись у пам'яті, повертаються хвилюючими відчуттями. І коли поринаю у спогади, сповнююсь щастям, що мій тато в усіх своїх проявах був особистістю непересічною, — і як батько, і як громадянин, і як Людина з великої літери.

А щастя жити поруч із ним, спілкуватися, бачити його закінчилося чорної середи 22 квітня 1998 року.

Пізно увечері дзвінок по телефону. Після тривалого мовчання голос сестрички в слухавці: "Папу застрелили..." — і все обірвалося всередині.

Далі пам'ять зберегла лише уривки. Дорога... Мама в сльозах... Біля неї жінка в білому халаті, хоче дати якісь таблетки... Багато людей у квартирі... Велика вдячність Віктору Андрійовичу Юценку — усі клопоти щодо організації похорону він узяв на себе. Тому я міг залишатися біля мами. Вже не намагався заспокоївати, лише підтримував її всю дорогу до кладовища...

Після смерті Вадима Гетьмана родина найчастіше збирається із сумного приводу. На могилі Вадима Петровича в день п'ятої річниці смерті. 22.04.2003 р.

Потім — хтиві потуги влади "розслідувати" вбивство. Кілька років знадобилося, щоб знайти того, хто взяв би на себе цей злочин (у нього вже було на рахунок з десятків убивств, чому б не взяти ще одне). Вся справа була шита білими нитками. Лазаренка (а кого ж іще?) зробили замовником. Безглуздою нісенітницю кучмівська влада вигадати не могла. Після тривалого слідства, зіставлення всіх прямих (і не дуже) доказів на суд суспільства винесли таку версію. Якось Лазаренко вирішив "замовити" одного шанованого політика і бізнесмена з Донецька. Але той був "шанований" не тільки в політиці та бізнесі, а й в інших колах, які розповіли йому й про підготовку замаху на нього. Відбулася щира і дружня розмова між ним і Лазаренком, останній вирішив відмовитися від своїх злочинних намірів. Але оскільки гроші у підготовку замаху вже було вкладено, "закрите товариство з організації замовних убивств" вирішило "замочити" когось іншого. Однаково кого. Ткнули пальцем у чорне небо, і те вказало на відомого політика, фінансиста, народного депутата Вадима Гетьмана...

І далі казочка в тому ж дусі.

Слідчі, аби довести провину Лазаренка, навіть вираховували, скільки він заплатив кілерам. А вираховували дуже просто. Відстежили за якимось його рахунком у якомусь зарубіжному банку якийсь рух коштів, зіставили з датою вбивства Гетьмана і подали все як беззаперечний доказ провини Лазаренка.

Більш безглузлого підґрунтя убивства важко було вигородити. Але старій владі будь-що треба було відвести від себе підозри у скоєнні злочину, і тому, аби якось вибратися, все переклали на Лазаренка, який далеко і ще довго не зможе щось заперечити.

Ніхто з родини не вірить в офіційну версію вбивства. Друзі, знайомі батька були здивовані таким поданням обставин злочину. Тож із приходом до влади нової команди на чолі з Президентом В.А.Юценком ми сподіваємося, що буде проведено нове — неупереджене — розслідування справи щодо замовного вбивства Вадима Петровича Гетьмана, і на лаву підсудних сядуть справжні виконавці та замовники цього страшного злочину.

Я в це вірю!

НАМ ВІН ПОДАРУВАВ КРИЛА

Останній раз я говорила з Вадимом Петровичем по телефону за три години до його трагічної загибелі. Він уточнив, чи буду я завтра на відкритті Монетного двору, і сказав, що збирається привітати з триріччям журналу “Вісник Національного банку України”, членом редколегії якого він був. Ще Вадим Петрович попросив прихопити із собою перший номер нового видання – англомовний дайджест “Вісника НБУ” – “Herald of the National Bank of Ukraine”, який я вранці наступного дня, ще не знаючи про те, що трапилося, кинула в сумку – для Вадима Петровича. Я вже вибігала, як раптом задзвонив телефон. Схвилюваний голос подружки, якій я ще вчора ввечері розповіла про те, що Вадим Петрович запросив мене в суботу на

біржу, аби обговорити сценарій майбутнього фільму, буквально приголомшив мене. Не пам’ятаю, як доїхала до роботи, почала телефонувати в банк, на біржу, до Верховної Ради – ще і ще перепитувати, чи правда це? Просто до болю не хотілося вірити в те, що Гетьмана більше немає.

Пронизуюча душу втрата затьмарила цілий світ – так буває, коли втрачаєш близьку людину і коли не можеш уже нічого виправити. Я знаю, це почуття в той день ріднило сотні тих, для кого був дорогим Вадим Петрович. Такої безкінечної траурної черги до клубу Кабміну я за своє життя ще не бачила. І все ж мені егоїстично здавалося, що я горюю більше за інших, тому що редакція тепер залишилася без такого щирого порадирика, наставника, активного і завжди доступного члена редколегії, якому в будь-який час можна було подзвонити, запитати, порадитися. Він сам (не через секретаря) знімав трубку, тут же задавав десятки запитань, пам’ятаючи про всі проблеми журналу. Він сам неодноразово приїжджав до редакції, щоб уважно вчитати свій черговий матеріал, внести необхідні правки, жваво цікавився не лише тим, у яких умовах і як працює редакція, але й чи все нормально в житті її співробітників. Вадим Петрович умів по-батьківськи вболівати за долю нашого видання, підтримувати і надихати всіх нас.

Гортаю підшивку “Вісника НБУ”. В 1996 році я писала про Вадима Петровича нарис, і називався він “Весна завжди пора надій”. Як трагічно, що саме весна відняла його головну надію – побачити Україну новою, справді незалежною державою. Як гірко, що його життя обірвалося за день до відкриття Монетного двору, біля витоків якого стояв Вадим Гетьман. Як безглуздо, що країна втратила людину, чий підпис стоїть на перших гривнях незалежної України, в день, позначений за церковним календарем як день Вадима...

Торкаючись у спогадах сторінок особистої історії Вадима Петровича Гетьмана, хочу, щоб він відкрився по-новому передусім як людина, а не лише як банкір-реформатор. Тому спробую сказати про нього те, що, можливо, знають не всі.

...Була ніч. Зима. Засніжений шлях. Молодий спеціаліст Вадим Гетьман із дипломом Київського фінансово-економічного інституту їхав у своє перше відрядження – у Василівський район Запорізької області.

Сани летіли зі швидкістю звуку, вітер свистів, наче шалений, холодно, страшно, по дорозі – жодного ліхтаря. А приїхали – хоч плач! – готелю немає, собаки валяються і ніде – ні душі. От якби не зрадив своїй дитячій мрії стати мандрівником і залишився на географічному факультеті в універ-

Батьки Вадима Гетьмана –
Петро Трохимович і Ніна Леонтьївна.

Вадимові шістнадцять років (на фото – в центрі).

ситеті, зараз міг би опинитися, скажімо, в екзотичній Африці, – подумки знущався з себе. Але уявляти картини фантастичних мандрів або західного комфорту хлопцеві було ніколи. Треба було негайно включатися в роботу. “Подумаєш, звикну!” – казав собі сам. Хоча до труднощів Вадимові звикати не треба було. Голодне дитинство, потім війна. Коли пішов до школи, Червона Армія звільнила Лівобережжя України. Вдосталь не мав нічого. Навіть хліба, якого видавали тоді по 50 грамів на кожного. А скаржитися, пхінькати Вадим не мав права. Гетьманам це не личило. Батько був директором школи, дуже освіченою людиною, літератором, мати викладала німецьку. І поведінка сина вчителів повинна була відповідати особливим стандартам.

Отже, й тепер, уже в ролі дипломованого банківського службовця (закінчив банківський факультет за спеціальністю фінансування та кредитування довгострокових вкладень), мав підтримувати імідж сім’ї Гетьманів. Хоча сила волі, роботящість, уміння протистояти труднощам, не розгублювати себе на роздоріжжях пристосуванства вже окреслили в ньому як риси характеру.

Тож і оце “Подумаєш, звикну!” було наче заклик закотити рукави і працювати, працювати, пра-

цювати. Звикання, зрештою, тимчасовий період. І взимку, певно, цей процес проходить важче. Та попереду – весна, вона й уладнає все...

Запорізька область на той час була специфічною. Переселенцям із західних областей надавалися чималі кредити під забудову, на придбання великої рогатої худоби. А по війні практично ніяких майнових зобов’язань не було. Нерідко траплялося, що позичальник, продавши корову або хату, зникав у невідомому напрямку. Для банків це була катастрофа. Видані кошти, оформлені під позичальників, залишалися на балансах банків і ставали боргом держави. Й аби уникнути таких боргів, мали турбуватися звичайні собі, такі, як юний Гетьман, кредитні інспектори. Доводилося “мотати” кілометри, не досипати, займатися пошуками, притаманними хіба що детективам. Але й це не охолоджувало Гетьмана. Труднощі зміцнювали його впевненість у правильності вибору.

Важкий то був час. Ненормований робочий день, раптові відрядження, втома до нестями. І Валентина... Вона була тоді уповноваженою банку в Приморському районі, теж “ганяла” за позичальниками – і пішки, і на мотоциклі, і на підводі. За те, що була такою затятою в роботі їй, одній із чотирьох в області, видали мотоцикл. Пишнотубий, кучерявий, стрункий і розумний кредитний інспектор уперше і побачив тоді прекрасну й гарячу, мов вогонь, юну Валентину. Побачив – і закохався з першого погляду.

Такий він був в усьому. Цілісний, невідкупний, вірний виборіві, непримиренний до легкомудрого саморозтрачування на дрібниці.

У п’ятдесяті банківську систему теж реорганізовували. Операції, якими займався, зокрема, і Гетьман, були передані системі Держбанку. Та недовго працював він у відділі кредитування колгоспів Запорізького обласного управління Держбанку. Молодого перспективного спеціаліста помітили і запросили на роботу до облфінвідділу – одразу на посаду начальника відділу фінансування

народного господарства. Тоді почалася для Гетьмана школа Мінфіну, яка подарувала унікальну можливість пізнати не лише фінансове господарство підприємств, колгоспів, радгоспів, але й навчила його через знання балансів втручатися у кредитні механізми. Робота захоплювала. Він жив із повною віддачею – знань, енергії, творчого потенціалу.

Згодом почали створюватися органи народного контролю. Досвідчених фінансистів у той час, як і нині, не вистачало. А Вадим Гетьман у цих колах уже тоді був помітною фігурою. І ось він знову на новій посаді, і знову вчиться, пізнає народне господарство уже з позицій контрольних функцій. А доля готує нове випробування, і Гетьмана призначають завідувачим новоствореного відділу цін Запорізького облвиконкому. Тепер йому доводиться вникати ще й у питання структури собівартості продукції.

Наступна сторінка біографії – робота на посаді голови обласної планової комісії Запорізького облвиконкому. Цей період, по суті, і завершував формування Гетьмана як людини, котра пройшла всі кола банківської, фінансової, цінової, господарської, контрольної і планової роботи у низовій ланці... Вадим Петрович віднині почував себе господарем становища. Він уже не просто затверджував ціни або приймав рішення про на-

Вадим і Валентина у новорічну ніч 1969 року.

Вадим Гетьман. Травень, 1968 рік.

дання кредитів, а й виявляв свій хист і фахові здібності крізь призму конкретних справ. Він активно працював і бачив результати своїх зусиль. Тоді ж Гетьмана обрали депутатом облради. І до виборців він поспішав із радістю. На його виборчій дільниці, яка була районом новобудов, зводилися школи, дитсадки, магазини, багатодітні сім'ї одержували житло...

У сорок років В.П.Гетьмана призначили першим заступником голови Держкомітету по цінах. Важко навіть уявити той обсяг роботи, який "відвантажувався" на цю структуру. На рік затверджувалося до ста тисяч цін! Вадима Петровича, який не звик задовольнятися набутиим, не влаштував напрацьований учора стиль. І він ринувся у пошук нових методів управління системою ціноутворення. Згадував часто повторюване батьком прислів'я: під лежачий камінь і вода не тече. Радився зі спеціалістами, перегорнув гори книжок, виходив у високі кабінети, пізнавши весь негативізм непростого механізму бюрократії верхнього ешелону влади... Але результат був приголомшуючий: в Україні вперше серед республік колишнього Союзу з'явився обчислювальний електронний центр ЕС-1020, завдяки якому нарешті вдалося автоматизувати складну систему ціноутворення! Відзнака на ВДНГ у Москві,

вітання, гості з інших республік... А Гетьмана призначають генеральним конструктором системи управління цін!

У той час політика стабільності цін була пріоритетною. Пригадайте, якою популярністю у сімдесяті роки користувався торт "Київський". Кожен, хто приїжджав до столиці, хотів придбати його. Торт і справді був дешевий, але собівартість цього кондитерського виробу, пригадував якимось Вадим Петрович, була на 20 копійок вищою, ніж ціна. Кілька записок подавали в ЦК із проханням дозволити збільшити ціну. Але щоразу отримували відмову. Мовляв, як народ зреагує на під-

вищення цін? Нині ми безнадійно далекі від тих елементарних принципів. І хоча деякою мірою це пояснюється ринковими відносинами, але... Вадим Петрович, пам'ятаю, часто журився: по-перше, ставлення до політики цін – суто любительське, зруйнована її головна складова частина – загальні вимоги до правил побудови структури собівартості. А по-друге, ми загубили важелі управління ціноутворенням, коли втратили контроль над такою похідною, як ціни на енергоносії. Отже, процес став некерованим. А хто винен у цьому?

Вадим Петрович завжди був переконаний: ціни залежать від загальної політики Національного банку. У статуті центрального банку Франції, наприклад, так і записано, що одне з головних його завдань – "визначення грошово-кредитної політики з метою забезпечення стабільності цін". Отже, виходить, ціни – це зворотний бік політики грошової. Якщо ці два фактори розірвані, то споживчий ринок виявиться спустошеним абсолютно безконтрольними цінами, а грошово-кредитний існуватиме за рахунок емісій. Так міркував Гетьман, вболіваючи за справу, прагнучи розв'язати ці проблеми.

"Колись казали мудреці старі – перепочинь, втомившись, на горі. І озирнися аж на перевалі, а далі йдуть вже тільки витривалі". Ці поетичні рядки Ліни Костенко ніби уособлюють силу духу і цілеспрямованість натури

Вадим Гетьман зі своїм родичем Степаном.

Вадим Гетьман із родиною. 1978 рік.

Гетьмана. Ніколи не скаржитися на долю, не шкодувати про зроблене, дивитись уперед – ось такі постулати супроводжували цю людину по життю. Його біографія, можна сказати, зафіксувала окремі, державної ваги, віхи різних перетворень. Та щоразу на перехрестях долі, яка кидала Гетьмана саме туди, де важче, він згадував професора Зуласа, котрий повернувся з війни покалічений, без руки. Саме він прищепив молодому Гетьману любов до банківської справи. Торкаючись ніжних струн тієї любові, Вадим Петрович інколи впадав у меланхолію. Боже праведний, коли ж це було і чи змилюється над ним колись іще доля! Гетьман завжди любив цей надто складний і цікавий інститут – банк.

І ось кінець вісімдесятих. Ліквідовується система централізованого банку, приймається рішення про створення спеціалізованих банків, зокрема і Агропромбанку. Вадим Петрович стає першим його головою.

Саме відтоді, з 1987 року, і почав створюватися той колектив, з якого нині сформувалася вся фінансова еліта України. Вадим Петрович відкрив талант юного Віктора Ющенка, який тоді працював у конторі Держбанку, помітив Ігоря Мітюкова, Олександра Кіреєва, Анатолія Степаненка, Олега Андронova, Ігоря Францкевича. Із цими людьми

Гетьман створював систему Агропромбанку “Україна” ще у складі Агропромбанку СРСР. “Ми не можемо збитися на розпорошення коштів, не маємо права проводити недолугу фінансову політику. Потрібно втілювати в життя конкретні плани фінансового оздоровлення економіки кожного господарства,” – проголошував у своїй передвиборчій програмі кандидат у депутати по Уманському виборчому округу Вадим Гетьман. І люди повірили йому – обрали.

Банкір у парламенті? Що за новина? В парламенті повинні бути лише політики та юристи. Такого не знала жодна з країн колишнього Союзу. Тепер Вадим Петрович повинен був не лише знайти себе ще в одній ролі, але й підняти імідж банку “Україна”. Тому, ко-

Вадим Гетьман. Запоріжжя. 1972 рік.

ли ми прийняли Декларацію про державний суверенітет України, він перший запропонував вихід із союзної структури і створення на її терені акціонерного комерційного, повністю незалежного від центру банку “Україна”. Це був надзвичайно рішучий крок не тільки з боку Гетьмана. Вадим Петрович був людиною справедливою. Багато допоміг у цьому колишній Прем’єр Віталій Масол, якому вдалося подолати протидію союзних органів, передусім Мінфіну, переконати Прем’єра Павлова, голову Агропромбанку СРСР

Обозинцева в тому, що “шлюбозрлучний” процес неминучий. Це дало можливість розділити баланси, викупити майно, яке коштувало тоді величезні гроші – 100 мільйонів рублів. Гетьману разом із сильною командою професіоналів вдалося побудувати структуру, аналогів якій в Україні ще не було. Але головне навіть не це – головне, що за принципом, який уперше розробив банк, очолюваний Гетьманом, акціонувалися і Укрсоцбанк, і Промбудбанк, і інші...

Тепер перед Гетьманом стояло нове соціальне завдання: сприяти створенню ряду економічних законів. Ось де особливо знадобилися його практичний досвід і теоретичні знання, ось коли відкрився ще один талант – хист політика. В той час парламентом продукувалося багато законів. Один із перших, який прийняла Верховна Рада України, був Закон “Про ціни і ціноутворення”. Звичайно, головний автор і доповідач – Вадим Петрович Гетьман. Другий важливий документ, який він готував разом із депутатами Михайлом Байракою і Олександром Білоусенком (останні з легкої руки Вадима Петровича стали банкірами) – законопроект “Про економічну незалежність України”. Третій – проект Закону “Про банки і банківську діяльність”. І знову Гетьман – один з головних його авторів, доповідач. Експерти Міжнародного валютного фонду дали цьому правовому актові найвищу оцінку, назвавши його кращим серед аналогічних законів країн СНД, навіть одним із кращих на Заході.

Йшов 1992 рік. Політичних поступок від нашої держави сподівалися добитися з допомогою друкарського верстата. Користуючись тим, що грошові знаки друкувалися в Росії, Москва штучно обмежувала Києву їх відпуск. Україна гостро відчувала нестачу готівки. Ось тоді й прийняли рішення про введення купона – як засобу для порятунку фінансової системи держави. Очолював тоді Національний банк Володимир Павлович Матвієнко. Він же і завіз в Україну купони. Звичайно ж, Росія однозначно

відреагувала на "купонізацію". Нам у різкій формі було заявлено, що єдиний орган, який має право на емісію, – центральний банк СРСР, а наші дії класифікуються не інакше як грубе порушення Союзного договору. Однак в Україні вже "ходив" купон.

А в парламенті тривали дискусії. І відносно купона, і відносно взаємовідносин із Росією, і відносно того, якою має бути наша незалежність. Депутати вимагали негайного звіту першого Голови Правління Національного банку України В.П.Матвієнка, який пробув на цій посаді лише кілька місяців. Володимир Павлович зробив дуже, дуже багато. Але час був надзвичайно складний, ми тільки починали закладати підвалини своєї незалежності. І парламентарії не хотіли розуміти, що центральні банки створюються сотнями років. Здається, зовсім недавно відзначалося 300-річчя Королівського банку Англії. А Банк Швеції старший від нього на чотири роки. Банк Франції створений ще Наполеоном Бонапартом. До того ж, у більшості центральних банків світу голови призначаються на певний період. Наприклад, у Голландії за 28 років змінилося лише три голови центрального банку. А останній з них, із яким, до речі, Вадим Петрович був знайомий особисто і який на той час, як писався цей нарис, обіймав цю посаду вже понад 16 років, кілька разів підряд визнається кращим керівником банку в Європі.

Наші ж депутати вимагали, щоб уже через кілька місяців контора Держбанку (саме контора!) стала центральним банком держави. Хто розумів, що не було ще методології, монетарні функції були розпливчасті, а про складання платіжного балансу ще й гадки не мали? На закритому засіданні Верховної Ради проголосували за звільнення Матвієнка. Ніякого обговорення не було. Просто рішення, прийняте "нагорі", перенесли в зал і поставили на голосування. Гетьман був збентежений, він голосував проти звільнення. Але ось слово взяв І.С.Плющ і зробив заяву: у зв'язку із тим, що Матвієнка звільнено з посади Го-

лови Правління Національного банку, прошу всіх зібратися в комісіях і завтра вранці внести пропозиції щодо кандидатури нового голови... Тут встав відомий своєю неординарною поведінкою Іван Макар, депутат від Львівщини, підійшов до мікрофона й заявив: "Іване Степановичу! Ви що, пропонуєте Національний банк України на ніч без керівництва залишити? Ви що собі думаєте?" "А у тебе хіба пропозиція є?" – запитав Іван Степанович. "Є, – сказав Макар. – Пропоную негайно призначити на цю посаду..."

І зал почав скандувати: "Гетьмана! Гетьмана!"

...Вадим Петрович знітився. Що відбувається? Адже він ніколи не був людиною, яка б усіх влаштувала, не був пристосуванцем і догоджалником. За натурою він колючий і принциповий.

...Та зал проголосував майже одноголосно.

Із засідання Верховної Ради Вадим Петрович повертався разом із Володимиром Павловичем. Банк "Україна" тоді розміщувався на четвертому поверсі будинку на Інститутській, а НБУ – на третьому. Гетьман щиро співчував своєму колезі. Прекрасно розумів, що той ні в чому не винен, що на його місці міг опинитися будь-хто, і він також. Матвієнко не міг приховати своєї розгубленості: "Лихо його бери, піду на викла-

дацьку роботу!" І раптом вони удвох зупинилися – вражені. Біля центрального входу в НБУ стоїть машина Веселовського, який після призначення Матвієнка Головою Правління Національного банку очолив Промінвестбанк. Веселовський іде назустріч Володимир Павловичу і каже: "Мені все відомо. Ви – Голова Правління Промінвестбанку. Сьогодні я зібрав Правління і сказав про це. Ось Ваша машина, йдіть приймайте банк." Матвієнко геть розчулився. А Гетьман стояв украй збентежений. Часто, згадуючи той епізод, Вадим Петрович хвилювався. Вчинок Олександра Опанасовича Веселовського – справжній урок для тих, хто нерідко потай намагається на кон'юктурних засадах використати чийсь невдачі. Але ж усі ми ходимо під Богом, і життя, як мовиться, часом з квасом, а порою і з водою...

На ранок Гетьману на знак протесту поклали на стіл тридцять заяв про звільнення. Вадим Петрович запросив цих людей до себе і коротко сказав: "Я вас не відпущу". До останніх днів він зберігав теплі щирі стосунки з Лідією Василівною Вороною, Наталією Іванівною Гребеник, Анатолієм Стефановичем Савченком, яких привів із собою Матвієнко. "Це великі "специ", – говорив Вадим Петрович. – На них тримається центральний банк.

Потім почалася активна робота. Коли Гетьман очолив НБУ, центральний банк держави мав усього три комп'ютери. Далі так працювати було неможливо. І тому перше, що зробив Гетьман, – добився великого кредиту. В Канаді закупили велику партію комп'ютерів. При Гетьмані започаткували також електронну платіжну систему, створили методологію електронних розрахунків, почав працювати абсолютно новий підрозділ – управління платіжного балансу. Значні зміни відбулися і в напрямі реформування апарату відповідно до вимог, які стоять перед центральним банком держави. Історія пам'ятатиме цю особистість ще й тому, що на перших гривнях незалежної України стоїть підпис Гетьмана. Як це все нелегко дістава-

Вадим Гетьман на суботнику. Київ. 1978 рік.

лося, одному Богові, як кажуть, відомо. Начальник управління банківської безпеки Ігор Петрович Черник якось у розмові зі мною обмовився, що тільки одне транспортування гривні з Канади, як зізнався Вадим Петрович, забрало в нього десять років життя. До речі, в цей же короткий період головування Гетьмана запрацювала Державна скарбниця, було створено надійне Центральне сховище для грошей, завершено формування статутного фонду Національного банку, започатковано стабілізаційний фонд української національної валюти, розпочато утворення офіційного валютного резерву НБУ. З ім'ям Гетьмана в центральному банку нашої держави пов'язано створення єдиного розрахунково-касового центру НБУ, вступ України до МВФ і Європейського банку реконструкції та розвитку, початок торгів на валютній біржі Національного банку.

Але тут почалися політичні демарші. Складність ситуації полягала не лише у постійних змінах уряду. Вражав непрофесіоналізм деяких амбітних законотворців, які вимагали негайного виходу з рублевої зони. Депутат Гетьман відстоював цивілізований вихід. Він розумів, що Україна зобов'язана взяти на себе свою частину боргу щодо західних кредитів. Водночас вона вправі претендувати на частку активів, включаючи золотий запас, алмазний фонд, величезні активи нерухомості за кордоном...

Його тоді перекричали. І що дісталось Україні? Зрештою, нічого. Вадима Петровича не переставала дивувати непередбачуваність парламенту. Депутати то виявляють уперту принциповість і протягом цілого року в три прийоми вирішують, брати чи не брати кредит у сумі 10 мільйонів доларів для створення овочевого ринку в Києві, аби не потрапити в боргову залежність від Європейського банку реконструкції та розвитку. То виявляють дивну байдужість до підписання за своєю спиною так званого "нульового варіанта", внаслідок якого "старшому брату" дістається спільно нажитий капітал, вартістю сто мільярдів доларів США, а Ук-

На офіційному прийомі в Букінгемському палаці. Лондон. 1996 рік.

раїні – дірка від бублика. Гетьман просив, переконував, волав – не поспішати з бездарним виходом із рублевої зони. Його не послушали. І відтоді ми так і не маємо розділювального балансу колишнього Держбанку СРСР. Нас обвели навколо пальця і відносно реальних розмірів валютних авуарів на рахунках зарубіжних банків. Але Вадим Петрович до останніх днів життя був переконаний: ще не пізно затребувати у парламент на ратифікацію підписаний із Росією договір про так званий "нульовий варіант". Щоправда, в такої угоди мало шансів. Але і в цьому випадку Вадим Петрович не бачив ніякої трагедії. Більше того, в уряді з'являється вагомий аргументи щодо проведення взаємовигідних переговорів не лише відносно рівня транзитних тарифів на газ чи, скажімо, розподіл Чорноморського флоту, але й для того, аби добитися вигідної для України реструктуризації зовнішніх боргів, які накопичилися за останні три роки, на таких же пільгових умовах, які виставив Захід Росії. І це буде справедливо. Вадим Петрович передбачав: навіть якщо Росія покаже нам на двері, ще не пізно звернутися до Паризького клубу кредиторів із проханням відкласти угоди з Росією доти, доки не буде знайдено рішення, яке

відповідало б інтересам України.

Перебуваючи на посаді Голови Правління НБУ, В.П.Гетьман пережив немало складних ситуацій. 1 липня 1992 року Центробанк Росії заборонив використання кореспондентських рахунків усіх російських банків для розрахунків з українськими підприємствами. Встановлювався новий порядок розрахунків: усі вони повинні були йти через єдину для України вузьку щілину – віконце Центробанку Росії. Гетьман передбачав і цей крок. Наперед знав, що рішення Верховної Ради України про двозалпову емісію "відкусить" російський рубль. І, зрозуміло, Росія зробить відповідний крок. Але в суть справи вникати не хотіли. Гетьмана почали безжально критикувати за те, що він... затримує розрахунки з Росією. Звичайно, хто винний? Голова! Спробуй довести абсурдність цієї думки, спробуй приборкати розгнущаний екстремізм в особі деяких горе-реформаторів, амбітно налаштований лише на руйнування...

Якось віддалено ситуація нагадує ту, про яку генерал-прокурор князь Вяземський писав Катерині II: "На Сенат почали з деякого часу дивитися як на установу, яка є основою всієї урядової системи... як на установу, яка деяким чином контролює і утищує верховну владу". Государиня наклала резолюцію: "Допомогти цьому дуже просто: треба лише в сенатори жалувати людей знатного роду, бездоганної чесності, але недалекого розуму."

Гетьману, як і багатьом професіоналам у Верховній Раді, в такому оточенні було нелегко. Прем'єр Фокін радив: "Вадиме, не кидай себе під коток". Але Гетьман не йшов на компроміси. Він чітко відстоював свою позицію: був проти негайного виходу з рублевого простору.

І ось серпень 1992-го, зустріч глав держав у Дагомисі. Підписання документа про вихід України з рублевої зони. Гетьман розумів, що цей покvapливий і не продуманий крок відкине економіку України назад на довгі роки. І він болісно переживав це. Пишна шевелюра стала зовсім сивою, часто стискалося серце. Але

На прийомі у Папи Римського Іоана Павла II. 1994 рік.

й тоді, зустрічаючи Вадима Петровича в коридорах Верховної Ради або й на вулиці, я захоплювалася: який він мужній і красивий.

На "розлучення" Україні відвели два місяці. Але вже 16 вересня 1992 року Президент Леонід Кравчук затвердив план підготовки нормативних документів щодо виходу з рублевої зони. Звід документів складався з трьохсот сторінок. Для здійснення цього плану був створений спеціальний штаб під головуванням Валентина Симоненка – першого віце-прем'єра. До складу штабу увійшов і Гетьман як Голова Правління НБУ. Працювали день і ніч. На той час через загострення економічної кризи змінився уряд. Прем'єром став Леонід Кучма.

Події розгорталися швидко. Вадим Петрович згадував: "7 листопада, у суботу, Президент Кравчук зібрав у своєму кабінеті всіх причетних до роботи над введенням в обіг карбованця: тільки-но призначеного Прем'єром Леоніда Кучму, віце-прем'єра Віктора Пинзеника, міністра фінансів Григорія П'ятаченка, першого заступника міністра фінансів Миколу Сивульського і мене. Там і було прийнято остаточне рішення про вилучення рубля з обігу. Проти такого кроку виступив тільки я... І знову безрезультатно. На прове-

дення реформи відводилося... дев'ять днів! І за цей час ми повинні були встигнути довести до сотень тисяч виконавців усі ті 300 сторінок нормативних документів, причому, зберігаючи це в цілковитій секретності!"

Гетьман не захотів стати заручником такого рішення. На нараді він уперше заявив Президенту про свою відставку і ще до початку реформи подав заяву Голові Верховної Ради України.

...Про те, що відбулося потім, усі ми добре знаємо. Лише за рік український карбованець знецінився порівняно з російським рублем у 30 разів...

Можливо, відчуваючи поспішність своїх рішень, Президент України, при прем'єрстві якого Гетьман вимушений був подати у відставку з посади Голови Правління НБУ, видав Указ про нагородження В.П.Гетьмана Почесною відзнакою Президента за особистий внесок у становлення і розвиток банківської системи в Україні. До цього працівників банківської системи нагородами не жалували...

Про те, як важко пережив Вадим Петрович свою відставку, відомо хіба що Богові. А ще його вірній, чуйній дружині – Валентині Опанасівні, яка виходила його після інсульту...

Але попри все негайно треба бу-

ло будь-що рятувати нинішню ситуацію в державі. Вадим Петрович залишався депутатом і розумів, що від нього значною мірою залежить, яким буде наше банківське законодавство. За час роботи в парламенті Гетьман пройшов крізь терні сумнівів і суперечностей. Свого часу з вершини головування в АКБ "Україна" Вадим Петрович, зрозуміло, відстоював корпоративні умови роботи комерційних банків. Тоді він теж вважав, що вистачить того нормативного поля, яке закріплено в Законі "Про банки і банківську діяльність", що комерційним банкам, аби вони зіп'ялися на ноги, треба дати більше свободи. Гетьман, розповідаючи про це, якось провів таку аналогію. Відбувається футбольне дійство. На полі – суддя, який постійно свистить, зупиняє гру. Він хоч і діє правильно, фіксуючи кожне порушення, але весь час відволікає гравців. Потім на поле виходить інший суддя. Він теж правильно веде матч, але користується свистком нечасто, залишається в затінку. У якому виконанні футбол кращий? Звичайно, у виконанні судді, який на полі непомітний...

Вадим Петрович завжди був переконаний, що центральний банк не повинен весь час "свистіти". Але зазнавши танталових мук на посаді Голови Правління НБУ, він відчув, що нині нам як повітря не обхідне нове банківське законодавство про центральний банк країни. Адже Закон "Про банки і банківську діяльність" уперше закріпив функціонування двірвеневої системи банків, де перший рівень – це Національний банк, а другий – комерційні банки різних форм власності. Тепер ми повинні перейти до другого періоду: визначити роль центрального банку, окреслити правове поле його діяльності, де НБУ міг би здійснювати свою головну місію – забезпечувати стабільність національної одиниці. Це повинно стати нашим національним пріоритетом, умовою існування економічного середовища. Вадим Петрович був упевнений, якщо нам вдасться закріпити цю основоположну функцію лише за центральним банком і якщо на НБУ не впливатиме насиль-

ницькими заходами виконавча і законодавча влада, настане другий етап стабілізації економічного середовища. Це – перше завдання. Друге – вплив на розвиток банківської системи. Гетьман розумів, правила змінилися, їх сьогодні повинен визначати центральний банк. Тому що відбувалася небезпечна тенденція до спекулятивного використання комерційними банками напрацьованих фінансових інструментів задля задоволення власного карликового добробуту.

Вадим Петрович прекрасно відчував тиск із боку деяких впливових осіб, які прагнули затримати прийняття цього закону. Але ж закон цей такий необхідний! А той, хто боїться його ухвалення парламентом, просто-напросто побачив, що центральний банк зможе стати незалежним від виконавчої влади. Але що ж у цьому поганого? Національний банк і повинен мати надзвичайно широкі повноваження в галузі грошово-кредитної сфери. Гетьман вивчив досвід центральних банків 50 країн світу. Наприклад, із закону про Німецький федеральний банк творці українського законопроекту запозичили положення про те, що центральний банк країни підтримує економічну програму уряду доти, доки це не вступає в протиріччя із забезпеченням стабільності власної грошової одиниці. Вадим Гетьман як далекоглядний політик розумів: для того, аби Україна стала членом європейської спільноти, треба, щоб її законодавство відповідало міжнародним нормам. Що це означає? Вадим Петрович пояснював: “Все дуже просто. Маастріхтські угоди передбачають: для того, щоб європейські держави перейшли на єдину єрвалюту, їхні центробанки на законодавчому рівні повинні бути виведені з-під контролю виконавчої влади...”

Зрозуміло, прийняття Закону “Про Національний банк” заявить про створення ще однієї владної структури. Вадим Петрович розумів: законопроект так тяжко йде тому, що супротивники не бажають визнати аксіому: НБУ повинен бути застрахований від втручання політичних партій, виконавчої влади, навіть парла-

менту в проведення грошово-кредитної політики. Але ж, вибачте, новому “правителю”, який сьогодні ще знаходиться в зародку, кермо влади ніхто віддавати не хоче. І як не гірко, а його, ненародженого, хочуть придушити...

Крім цього законодавчого документа, в Комісії з питань фінансів і банківської діяльності, заступником голови якої був В.П.Гетьман, розробляється ще один законопроект – про Державну скарбницю. У чиему підпорядкуванні вона знаходитиметься, які її функції? І це ще одне поле суперечностей... У більшості країн скарбниця – окрема структура, пов'язана з казначейством або органами мінфіну. Але ж наша скарбниця (створена, до речі, за часів головування в НБУ Гетьмана) формувалася на кошти Національного банку, діє при ньому. Відокремити її – втратити те, що є. Адже скарбницю необхідно підтримувати в особливому режимі, а в нашому дефіцитному бюджеті коштів на це поки що немає. Отже, питання про те, де бути скарбниці, виникати не повинно.

Держава відбудеться, якщо є сильний Мінфін і незалежний центральний банк. Ці два важливих інститути, які по праву пре-

тандують на роль лідерів у здійсненні фінансової політики, діють за законом сполучених посудин: якщо не спрацює фінансова функція Мінфіну щодо збору податків і забезпечення за рахунок цього бездефіцитного державного бюджету, то він починає покриватися за рахунок емісії центрального банку.

Хід історії, кажуть, великою мірою залежить від особистостей. Щасливий той народ, який уміє обирати собі перспективно мислячих і налаштованих на добро лідерів. Серед найбільш впливових і популярних представників ділових кіл нашої країни рейтинг Вадима Гетьмана завжди був високий: в загальнонаціональній програмі “Людина року” в 1998 році йому було вручено премію “Прометей-престиж” у номінації “Фінансист року”. Як могло трапитись, що людину, яка більше багатьох депутатів трудилася над створенням нашої Конституції, яка стільки зробила для України, не обрали до Верховної Ради?

Довго Україна не мала свого цивілізованого валютного ринку. Він був зруйнований введенням фіксованого курсу. Є такі підрахунки, що за 11 місяців, поки він

З хрещеником Вадимом у родині однофамільця Петра Гетьмана в смт Маньківка Черкаської області разом з ансамблем “Гетьман”.

діяв, наша країна втратила від 2 до 3 мільярдів доларів США. Це та частина валютних коштів, яку поглинула тіньова економіка. Вадим Петрович добре знав історію і наводив приклади, коли такі валютні якорі мали право на існування, адже їх тримали чи то золоті запаси, чи то алмазні фонди. За рахунок чого фіксували ми курс українського карбованця? За рахунок його знецінення, за рахунок інфляційних очікувань, які потім зруйнували на своєму шляху все, перетворивши нашу валюту, грошову політику в механізм, який треба було "збирати" чи не спочатку...

Гетьман і тоді викликався бути першим – започаткував Українську міжбанківську валютну біржу. З неї почала повертатися довіра до держави, до Національного банку, адже валюта перестала надходити в тіньову сферу, почала працювати на економіку України. Створення цього ринку дало право говорити про перші ознаки фінансової стабілізації.

Скільки зроблено однією людиною! Але він ніколи не заспокоювався. У нього завжди були свіжі ідеї.

Політик, банкір. І просто людина. Любив шахи і преферанс, не пропускав жодного гандбольного матчу (був майстером спорту з гандболу), тривалий час очолював Українську федерацію з гандболу.

Історія повторюється. Ще в 1852 році земляк Вадима Гетьмана з Полтавщини Микола

Гоголь написав свої останні в житті рядки: "Відкладемо вбік, хто за кого більше винний, — писав Гоголь. — Справа в тому, що прийшов час рятувати нашу землю; що вже, крім законного управління, створилося інше правління — набагато сильніше за будь-яке законне. І ніякий правитель, хоча б він був мудрішим від усіх законодавців і правителів, не в силах виправити зла... Я звертаюсь до тих із вас, хто має поняття якесь про те, що таке благородство думок. Я запрошую розглянути ближче свій борг і обов'язок земної своєї посади..."

Ці слова актуальні й сьогодні. Нині, як і тоді, нам не вистачає людей сильної волі, розумних і благородних. Таких, які вміють мислити по-державному. А до тих, кого доля послала нашій Україні в час особливо складний — становлення незалежності, ми, на жаль, не завжди вчасно прислухаємося...

Вадим Гетьман прийшов у світ із благородними думками, і свою земну посаду розумів як чесне і самовіддане служіння Україні.

22 квітня 1998 року від руки найманого вбивці трагічно загинув В.П.Гетьман. Нація, якій пощастило мати на землі такого представника – талановитого державного діяча, організатора банківсь-

кої справи в Україні, активного учасника становлення нашої державності, – враз осиротіла. Пішов із життя фінансист від Бога, мудра людина. Багатьом із тих, для кого день смерті Вадима Гетьмана залишиться днем трауру на все життя, він подарував крила. І пам'ять про Вадима Петровича, поки ми живі, житиме в нас.

Людмила Патрікац,
головний редактор журналу
"Вісник НБУ".

Вадим Петрович із дружиною Валентиною Опанасівною, дочкою Іриною та внучками Анею і Мариною. Січень 1998 року.

Спогади про нього чисті і світлі. У перші роки існування нашого журналу важко було уявити сторінки "Вісника НБУ" без глибоко аналітичних, високо-професійних статей одного з найактивніших членів редколегії видання Вадима Гетьмана, а наше життя і в службовому, і в позаслужбовому вимірі – без його постійної підтримки і доброї поради. Він завжди був поруч. Особливо, коли ми того найбільше потребували.

У цьому розділі розміщено чотири статті Вадима Гетьмана, опубліковані в журналі у 1996 – 1997 роках. Переглянувши їх з погляду сьогодишнього дня, ми переконалися, що вони становлять інтерес не лише для істориків. Багато цікавого в них можна почерпнути і тепер. Нинішнім банкірам і депутатам.

Передруковуємо з деякими уточненнями також невеличку прижиттєву анотацію до книги Вадима Гетьмана "Як приймалась Конституція України" та брошур із циклу "Бесіди про Конституцію". Із цих праць постає відповідальний політик, вдумливий публіцист. Людина високих устремлінь.

Таким він був. Таким залишається у наших спогадах про нього. Світлих і чистих. Спогадах, перебитих із 22 квітня 1998 року гірким присмаком полину...

Вадим Гетьман у “Віснику НБУ”

Шамовні
Президент, Голово, депутати!

Не прикидаєш огученого критичанства
її зрід, звисає
убави знамен
судимо держа
в своєдім
знакадист у нов
макраса, за
директор
касіфори,
сидить в офі
мсу в пар
Хочіть би і
річ йому. Во
посади

Шамовні ти
Шамовні ви
ма
зупи, и
моніни
х опіс

дети
дуге вай
улице свої
абішаві Галачу
непрітні
до годні

Президент, Голово, депутати
Шамовні Ів. Соса, 11/12/33. 08
19
Donnerstag
Donderdag

Ім'я моє Ів. Соса
Не хотілось би висловити
споконням Гріді у Гріді
Тому що на сіді в обсязі
Відгу, Ім'я моє Ів. Соса
На іх неслас
Вітати в Гріді і в обсязі
Вітати в Гріді і в обсязі
Вітати в Гріді і в обсязі

підняти тарифні
державних підприємств,
порядок регулювання фонд
організації у 1993 році

Голова Верховної Ради
України

ведомств
не зможу
емію
Андрій

Голово
всіх
всіх
всіх
всіх

Він був доступним

При слові "Гетьман" першою у моїй свідомості спливає саме ця характеристика: він був доступним. І лише потім — усі інші: сильна особистість, високий професіонал банківської справи, далекоглядний політик...

Вересень 1996 року. Як зараз перед очима — темний коридор редакції "Вісника НБУ" на другому поверсі старого будинку по вулиці Андріївській, 1. Скрипучий паркет, помітно перекошена до правої стіни підлога. Будинок готувалися ставити на капітальний ремонт, тому був він у жалюгідному стані. Служби банківського нагляду НБУ, які тут розміщувалися, переїжджали на "нові квартири", підшукували місце і для редакції. І раптом у напівморозу я побачив кремезну, впевнену по-стать чоловіка. Придивляючись до табличок на дверях, він підходив усе ближче до редакційного крила. Та це ж Гетьман! Сам-один! Не те, що без охорони, а навіть без традиційної "свити", яку так полюбили і полюбують у нас навіть начальнички середньої руки.

Не давши мені отямитися, він міцно потиснув руку і дістав кілька аркушів паперу:

— Ось. Статтю приніс. Як і обіцяв.

— Вадиме Петровичу, так швидко? — все, на що знайшовся я від здивування, бо лише вчора замовив йому цей матеріал.

— Життя коротке, треба поспішати, — посміхнувся він. — А статтю я підготував на основі свого недавнього виступу на конференції у Франкфурті-на-Майні. Він ще ніде не публікувався.

Це була стаття "За стабільністю гривні — майбутнє України". Історія її появи теж доволі красномовно характеризує автора.

Здається, 25 серпня 1996 року було оголошено про проведення грошової реформи. І треба ж трапитися такому збігу — як на лихо кілька журналістів нашої маленької редакції, у тому числі й головний редактор, у відпустках. А "Віснику НБУ" сам Бог велів присвятити цій події якщо не спецвипуск, то хоча б окремий розділ журналу. Та до кого з перших осіб і керівників підрозділів Національного банку я не звертався з проханням підготувати присвячену грошовій реформі статтю чи хоча б дати на цю тему коротке інтерв'ю, від мене відмахувалися, як від обридливої мухи. Усі були втомлені, засмикані, на всіх тиснув тягар величезної відповідальності за успішне проведення грошової реформи. Чи ж до інтерв'ю за таких умов?

— Який "Вісник", яка стаття? — сердилася на мої дзвінки директор одного департаменту, відповідального за технічну сторону проведен-

ня реформи. — Я два дні не була вдома! Ми падаємо з ніг! У мене на дроті 25 областей одночасно!

І так усі. Наче змовилися. Номер був під загрозою зриву. І тут я зателефонував Гетьману. Надія на його згоду була невелика, але, на диво, він одразу погодився підготувати статтю про значення стабільності нової грошової одиниці України, і вже наступного дня сам привіз її до редакції.

Мабуть, Гетьман був легкий на почин, бо після нього статті пішли ніби самі собою.

Спілкуватися з ним було справді легко. Після того вересневого дня він ще кілька разів приходив до редакції, з непідробним інтересом розпитував, як нам працюється, які маємо проблеми. І відразу пропонував допомогу. Не пригадаю випадку, щоб, пообіцявши, не дотримав слова.

Коли редакція змушена була переїжджати із центрального офісу НБУ в будинок банку по проспекту Науки, 7, він телефонував нам із лікарні, де лежав після операції, і підбадьорював:

— Ну й що з того, що далеко від Інститутської? Зате тепер зустрічатимемося частіше. Поряд із вами, на Червонозоряному проспекті, скоро відкривається наш банк "Кліринговий дім". Так що будемо сусідами.

За 1996—1997 роки Вадим Гетьман підготував для "Вісника НБУ" чотири статті, публікували ми й окремі його виступи з трибуни Верховної Ради. Усі вони відзначалися чітким баченням і глибоким аналізом проблеми, фундаментальним підходом до їх розв'язання. Стиль статей — легкий, найскладніші теми Гетьман умів викладати просто і доступно. Кожна фраза його статей була філігранно відшліфована, тож робота над їх підготовкою до друку зводилася до суто технічних моментів: підбору фотографії автора чи написання редакційного вступного слова.

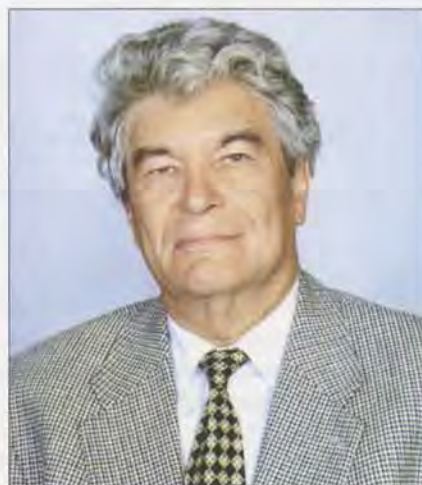
Нижче ми публікуємо чотири статті Вадима Гетьмана, які побачили світ у "Віснику НБУ" протягом 1996—1997 років. Почитайте їх, і ви переконаєтеся, що вони й нині наочуд актуальні.

Дмитро Крохмалюк,

заступник головного редактора журналу "Вісник НБУ".

Щирі, довірливі стосунки склалися у Вадима Гетьмана з колективом редакції журналу "Вісник НБУ". На фото на передньому плані зліва направо: Вадим Гетьман, головний редактор журналу "Вісник НБУ" Людмила Патрікац та заступник головного редактора журналу Дмитро Крохмалюк. 12 липня 1996 року.

Імідж країни, її авторитет великою мірою формує центральний банк. Розвиваючись разом із молодого державою, Національний банк України уже в перші місяці після грудневого референдуму 1991 року багато зробив для зміцнення її незалежності, визнання міжнародним співтовариством. Саме в цей складний час становлення Головою Правління НБУ був Вадим Гетьман.

Починати, як відомо, завжди важче. Можливо, саме тому починали довіряти йому. Бо кому зі спеціалістів банківської справи не відома висока професійна репутація Гетьмана? Розпочавши трудову кар'єру старшим інспектором Запорізької обласної контори Сільгоспбанку СРСР, він виріс до голови правління Українського республіканського банку Агропромбанку СРСР, а згодом очолив правління найкрупнішого агропромислового банку "Україна". І коли в березні 1992 року Вадима Петровича призначили Головою Правління НБУ, за його плечима було майже сорок років стажу банкіра. Свій багатющий досвід він використав для побудови національної банківської системи та її вдосконалення. Пригадаймо хоча б

той факт, що саме "за Гетьмана" в Україні почали масово утворюватися комерційні банки, без розвинутої мережі яких неможливе повноцінне функціонування економіки.

За неповний рік, коли Гетьман працював Головою Правління НБУ, Україна перейшла на розрахунки із центральними банками країн СНД через кореспондентські рахунки, вступила до Міжнародного валютного фонду, Світового банку та Європейського банку реконструкції та розвитку, було створено Державну скарбницю НБУ. Зайве говорити про значення цих кроків для молоді держави, якій тоді ще не виповнилося й року. Багато зробив Вадим Петрович і для оздоровлення фінансової системи, вдосконалення грошового обігу.

Вадим Петрович зажив слави знаючого й далекоглядного економіста і політика. До його думок прислухаються, а висловлені ним публічно, вони мають властивість швидко матеріалізуватися в нормативних документах, які визначають розвиток фінансової системи.

Наполегливо й послідовно відстоював і відстоює Гетьман незалежний статус НБУ щодо інших владних

структур, стабільність у керівництві головного банку країни. Відстоює не лише як банкір, але й як народний депутат, заступник голови Комісії Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності. Велика заслуга Вадима Петровича і в створенні та налагодженні роботи Української міжбанківської валютної біржі. Нині він, до речі, голова її Біржового комітету.

У творчому неспокої і напруженій роботі зустрів свій ювілей Вадим Гетьман. Зі складових його заслуг важко виокремити щось найголовніше. Адже все, зроблене ним, однаково важливе для України, для всіх нас. Тож побажаймо йому і надалі такої ж плідної праці на благо незалежної України.

(*"Вісник НБУ", 1995 р., № 2*)

Авторитет Вадима Гетьмана був незаперечним. Це була дійсно державна людина, повноважний представник найвищих фінансових кіл країни. На фото ми бачимо Вадима Петровича під час проведення 1—3 листопада 1996 року в Києві міжнародного семінару з питань стратегії розвитку та реформування банківської системи України, організованого Інститутом економічного розвитку Світового банку спільно з Національним банком України та Асоціацією українських банків.

Українську банківську систему на семінарі представляли Вадим Гетьман (УМВБ), Олександр Сугоняко та Антоніна Паламарчук (АУБ) і керівні працівники та радники НБУ. За їх безпосередньої участі було розглянуто ключові проблеми реформування банківської системи України, серед яких — удосконалення системи бухгалтерського обліку, класифікація позик, формування резервів для компенсації можливих

втрат через позики; режим оподаткування резервів, страхування вкладів, особливості

роботи ощадних банків у країнах із перехідною економікою.

ВАЛЮТНИЙ РИНОК УКРАЇНИ. ШЛЯХ ДО СТАБІЛЬНОСТІ?

Валютний ринок України у 1996 році нарешті набуває контурів керованості, що вже виявилось у ряді позитивних зрушень. Однією з головних його тенденцій є постійне нарощування обсягів операцій на всіх сегментах валютного ринку (біржовому та позабіржовому). Лише продаж американських доларів за перший квартал цього року порівняно з відповідним кварталом минулого зріс у 3.7 раза і за три місяці досяг майже 3.6 мільярда доларів США. Особливо відрізняється те, що, незважаючи на досить складні для України фінансові умови, обсяги продажу валюти зростають, і це багато в чому обумовлене поліпшенням зовнішньоекономічної діяльності країни. У 1995 році дефіцит торговельного балансу скоротився на 174 мільйони доларів США, або на 12.8 відсотка порівняно з 1994 роком.

Друга позитивна тенденція — істотні зміни у співвідношенні попиту і пропозиції на валютному ринку. Якщо за всі роки існування валютного ринку попит на валюту значно перевищував пропозицію, то у першому кварталі 1996-го і особливо за останні два місяці вперше склалася протилежна ситуація — пропозиція валюти на ринку стала перевищувати попит у середньому в 1.5—2 рази. Поряд зі збільшенням обсягів продажу валюти від експорту, про що йшлося вище, вирішальну роль усе-таки відіграла жорстка фінансова і грошово-кредитна політика. Відмова від суто інфляційних методів фінансування бюджетного дефіциту в 1996 році радикально змінила ситуацію на валютному ринку. У минулі роки на внутрішньому валютному ринку існував постійний дефіцит валюти, який періодично підштовхував курс долара до зростання, а інколи спричинював і біржовий ажіотаж. У свою чергу, постійне емісійне накачування економіки створило для цього благодатний

ґрунт. Становище кардинально змінилося в січні, про що свідчить динаміка курсу долара у січні — квітні 1996 року. Зміцнення позиції національної грошової одиниці — карбованця — дало змогу значно знизити інфляційні очікування, які завжди мають небезпечний вплив на курсоутворення. У результаті курс карбованця наблизився до реального, і його величина нарешті почала формуватися під впливом економічних чинників — попиту і пропозиції, до чого ми так наполегливо йшли останні роки.

Третя позитивна тенденція — звуження можливостей для укладення спекулятивних угод та гри на різниці валютних курсів між різними сегментами валютного ринку завдяки зростаючій привабливості такої сфери грошового ринку, як ринок державних короткострокових цінних паперів, розвитку якого останнім часом держава приділяє особливу увагу. До речі, вже у нинішньому році третину дефіциту бюджету планується покрити за рахунок продажу державних цінних паперів на первинному і вторинному ринках. Тепер, коли доларові операції банків почали давати недостатню і навіть від'ємну дохідність, спостерігається активне переведення коштів із валютного ринку на ринок облігацій внутрішньої позики. Не випадково за останні місяці набагато зросла ємність цього ринку і попит на облігації. Якщо у 1995 році було проведено 30 аукціонів НБУ і реалізовано облігацій внутрішньої державної позики на суму 26 трильйонів карбованців, то за чотири місяці 1996 року відбулося 45 аукціонів, на яких реалізовано ОВДП на суму понад 60 трильйонів карбованців. Саме стільки коштів було вилучено з валютного ринку і саме за їхній рахунок держава отримала неемісійні джерела для покриття дефіциту державного бюджету. До позитивних тенденцій

Створена Вадимом Гетьманом Українська міжбанківська валютна біржа стала активним стимулятором розвитку валютного ринку в Україні.

треба також віднести подальший якісний розвиток основних сегментів валютного ринку як Української міжбанківської валютної біржі (УМВБ), так і міжбанківського ринку в цілому.

Гадаю, тепер уже ніхто не заперечуватиме, що УМВБ була і залишається одним із динамічних компонентів валютного ринку, активним стимулятором його розвитку. Курси валют за результатами торгів на валютній біржі є і, переконаний, ще тривалий час будуть орієнтиром для укладення угод на міжбанківському валютному ринку. Крім того, поки що лише на біржі Національний банк має змогу проводити далекоглядну політику щодо запобігання різким курсовим коливанням. І хоча дехто із високих посадових осіб Національного банку останнім часом у засобах масової інформації висловлює думку про те, що при досягненні відповідної щільності угод на міжбанківському ринку курс валют може визначатися і без біржового майданчика, мушу сказати, що це глибоко помилкове міркування. Вважаю, що сьогодні у досить складних фінансових умовах лише діяльність валютної біржі дає певні гарантії і можливості щодо формування прогнозованого курсу і запобігання небажаним катаклізмам. Більше того, якщо Національний банк України для визначення курсової політики вирішить орієнтуватися на міжбанківський валютний ринок, це стане великою загрозою для досягнутої останнім часом відносної стабільності. Гіркий досвід серпневих подій минулого року в Росії, коли різко загострилася проблема ліквідності банківської системи і

Останній публічний виступ голови Біржового комітету УМВБ на загальних зборах акціонерів 10 квітня 1998 року в новому приміщенні УМВБ "Контрактовий дім". В президії зліва направо: заступник голови Біржового комітету УМВБ, заступник голови правління Укресімбанку Олександр Нестеренко; помічник Президента України Віктор Литвицький; заступник голови Біржового комітету УМВБ Валерій Огієнко; віце-прем'єр-міністр Сергій Тігіпко; Голова НБУ Віктор Ющенко; народний депутат Богдан Губський; голова Державної комісії із цінних паперів та фондового ринку Олег Мозговий; народний депутат Віктор Пинзеник.

тимчасово була паралізована діяльність ринку міжбанківських кредитів, застерігає нас від цього. Варто нагадати, що саме тоді, коли в Росії припинили укладення угод на ринку міжбанківських кредитів, а це в свою чергу збіглося із кризою довіри між банками, там припинив свою діяльність і ринок міжбанківських валютних операцій. І якраз у цей час біржовий валютний ринок виявився тим єдиним центром, де комерційні банки Росії могли здійснювати свої валютні операції з високим ступенем довіри.

Як відомо, у банківській системі України є свої проблеми з ліквідністю. Аналіз діяльності 107 банків, який зробила Асоціація українських банків, засвідчив, що у першому кварталі 1996 року сума прибутку виявилася набагато меншою, ніж у попередньому кварталі не лише в реальному, але і в абсолютному вимірі (без урахування інфляції). Особливо загрозливим для банків, і насамперед для їхніх клієнтів, є знецінення особистих коштів банків. Адже особисті кошти банків зросли у першому кварталі всього на 6 відсотків, що більш як утричі менше порівняно з квартальним рівнем інфляції. Таким чином, за нинішнього стану банківської системи акцентувати на міжбанківському ринку як структурі для курсоутворення принаймні легковажно, якщо не ризиковано. Слід відзначити, що величезний вплив на формування валютного ринку мало створення вторинного ринку державних цінних

паперів. Як відомо, з початку 1996 року на УМВБ відкрилася Фондова секція. Знову ж таки для пересічного читача зазначу, що стартовим майданчиком для створення валютного і аграрного ринків у країні була Українська міжбанківська валютна біржа. Не випадково, що і ринок державних цінних паперів розпочинав свій шлях із торгового майданчика УМВБ. Спочатку торги відбувалися лише один раз на тиждень, а з 1 березня — три рази на тиждень. Із цієї ж дати НБУ було дозволено проведення операцій із державними цінними паперами і на міжбанку. За весь період функціонування Фондової секції (січень — квітень) на УМВБ було реалізовано ОВДП на суму 1 трильйон карбованців. На міжбанківському ринку з 1 березня реалізовано ОВДП на суму 3 трильйони карбованців. Парадоксально, але факт: перевага міжбанківського ринку — результат позиції Національного банку України, який допустив досить нерівні умови для УМВБ і міжбанку, для якого не обов'язковою є регламентація проведення торгів, а форма здійснення розрахунків за купівлю та продаж облігацій небезпечно спрощена. Боюся, така "лібералізація" міжбанку може мати небажані наслідки. І все ж обсяги продажу на біржі й міжбанківському ринку ще мінімальні. Головна причина, яка стримує розвиток вторинного ринку державних цінних паперів, полягає перш за все у тому, що наші банки мають обмежений до-

свід у цій сфері грошового ринку і ще не підготовлені до проведення масштабних операцій на ринку ОВДП. Крім того, у більшості банків ще немає повної довіри до зобов'язань держави, і вони продовжують покладатися на збільшення прибутковості за рахунок валютних операцій. Вважаю, це тактична помилка цих банків. Адже майбутнє — за розвитком вторинного ринку цінних паперів. Хоча відсутність надійного технічного програмного забезпечення не дозволяє проводити торги в режимі реального часу. Усе вищесказане зовсім не означає, що автор намагається піддати сумніву розвиток міжбанківського ринку, адже за перший квартал 1996 року позабіржовий міжбанківський ринок за обсягом операцій із валютою випереджав біржовий майже утричі, і це нормально. Головне, щоб ці два сегменти валютного ринку були органічно пов'язані. На сьогодні такий зв'язок простежується у проведенні комерційними банками арбітражних операцій. У випадках, коли курс долара на позабіржовому ринку перевищує біржовий, зростає попит на долари і відповідно підвищується їхній курс. При котируванні долара на міжбанківському ринку нижче за біржовий виникає зворотна ситуація, і курс долара падає. Комерційні банки постійно грають на різниці курсів, намагаючись вирівняти котирування між двома сегментами ринку.

За змінами співвідношення попиту і пропозиції на позабіржовому валютному ринку стоїть розвиток ринку міжбанківських кредитів як валютних, так і карбованцевих. Забезпечуючи переливання кредитних ресурсів, він виконує свого роду балансує роль і сприяє підтримці відносної рівноваги між двома сегментами грошового ринку. Періоди стабільності та нестабільності на грошовому ринку безпосередньо впливають на співвідношення обсягів операцій біржового та позабіржового валютних ринків. Значною мірою обсяги валютних операцій залежать від політики експортної підтримки з боку держави. За умов, коли уряд і Національний банк України досить послідовно демонструють політику стримування нерозум-

Виступ голови Біржового комітету УМВБ в торговельній біржі по вул. Шота Руставелі. 1996 рік.

ного зростання грошової маси, експортери продукції дедалі гостріше відчують потребу в карбованцевих коштах. Адже це їхні обігові кошти, які нерационально зберігати на валютних рахунках. Це змушує підприємства-експортери реалізовувати на ринку все більший обсяг валютних надходжень, який частогусто перевищує встановлений обов'язковий норматив продажу валюти. Тому пропозиція валюти на валютному ринку у січні — квітні 1996 року формувалася також і за рахунок збільшення обсягів продажу експортної виручки (за нашими оцінками, підприємства-експортери продавали до 70—80 відсотків своєї виручки), а також за рахунок продажу частки валютних накопичень фізичних та юридичних осіб. Вважаю, що наступним кроком НБУ щодо розширення валютного ринку мусить бути встановлення відповідного режиму функціонування так званих ескроу-рахунків наших експортерів у Індії, Єгипті, Китаї, Лівані та інших країнах третього світу, економіку яких Україна продовжує кредитувати за рахунок своїх валютних коштів (ця сума становить понад 500 мільйонів доларів на рік). Настав час повернути ці кошти в Україну, щоб вони працювали на розвиток нашої держави.

Отже, є всі підстави відзначити позитивні зрушення у надзвичайно делікатній сфері грошового обігу — валютний. Якщо у попередні роки, в тому числі й у 1995-му, валютний ринок працював практично лише в одному напрямі — забезпечував валютною населення, підприємства та

банки, то сьогодні він забезпечує карбованцевими коштами ті ж підприємства, банки і населення, які активно продають раніше накопичену валюту. Розпочався давно очікуваний процес дедоларизації грошових відносин. Нагадаємо, що, за підрахунками Європейського центру макроекономічного аналізу, рівень доларизації ще дуже високий: понад 50 відсотків внутрішнього обігу. Тому повернення довіри до національної валюти напередодні грошової реформи — важливе досягнення уряду і Національного банку України.

Нині надзвичайно важливо закріпити цей процес, зробити його необоротним за жодних умов, не порушуючи при цьому макроекономічні показники, передбачені програмою уряду на 1996 рік, а тим більше не допустити зміни виправданої часом політики НБУ в галузі курсоутворення. Говорити про це доводиться тому, що деякі банкіри, які належать до банківської еліти, знову стали давати "поради" про так звані "фіксовані курси", "валютні коридори", "валютні якорі" тощо. Нібито не була для України гірким уроком втрата 2—3 мільярдів доларів від запровадження фіксованого курсу в 1994 році. Нібито щось змінилося у платіжному балансі України. Ніби Україна сьогодні за рівнем інфляції і темпами падіння валового внутрішнього продукту не перебуває на двадцять третьому місці серед двадцяти шести країн Європи з перехідною економікою. Що це? Бажання допомогти державі вийти з кризи чи ностальгія за

На першому аукціоні з торгів акціями приватизованих підприємств на УМВБ. Крайній праворуч — виконувач обов'язків голови Фонду державного майна України Володимир Лановий. 1997 рік.

тими часами, коли деякі банки, використовуючи фіксований курс, за один рік у декілька разів збільшили власні статутні капітали? Адже в Україні ще й сьогодні немає стартових стабілізаційних валютних резервів і джерел їхнього поповнення. Держава має від'ємне сальдо торговельного балансу близько 1.2 мільярда доларів, 6.2 відсотка становить дефіцит державного бюджету, який на третину фінансується за рахунок прямої емісії НБУ.

Для тих, хто й досі перебуває в полоні соціалістичної теорії стабільності грошей і з "добрих" міркувань радить уряду відійти від ринкового курсоутворення, скажу, що, встановлюючи фіксований курс, Україні потрібно буде здійснити стартову девальвацію карбованця, а для цього відсутні будь-які економічні умови. Адже встановлення фіксованого курсу призведе до ще більшого скорочення обсягів експорту, оскільки багато товарів швидше втратить свою конкурентоспроможність, знову почне шалено зростати частка бартеру в загальному обсязі експорту (в 1995 році вона становила близько 30 відсотків, а в 1994 році за фіксованого курсу — 50); розпочнеться вплив валюти за кордон, і ніякий контроль його не зупинить (нагадаємо, що за фіксованого курсу лише за півроку за кордон "утекло" близько 3 мільярдів доларів США); за рахунок звуження офіційного валютного ринку, який нині розвивається зі значними труднощами, знову розквітне тіньовий. То чи не досить нам експериментів? Урешті-решт хотів би сказати, що вибір на користь фіксованого курсу робиться ще й тими країнами, які відчувають недовіру до власних дій і змушені йти на ризиковані експерименти.

Розвиток валютного ринку в Україні і ті позитивні зрушення, яких нині досягнуто, свідчать про те, що барометр почав показувати на ясну погоду.

Вадим Гетьман,

голова Біржового комітету Української міжбанківської валютної біржі, заступник голови постійної Комісії Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності.

(*Вісник НБУ*", 1996 р., № 3)

ЗА СТАБІЛЬНІСТЮ ГРИВНІ — МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ

“Стабілізація не може дозволити собі бути слабкою. “М’які” засоби не створюють твердих валют”. Ці слова відомого німецького економіста, одного із визначних авторів класичної грошової реформи в Німеччині Ерхарда могли б бути епіграфом до цих коротких нотаток і загалом до ситуації в Україні, пов’язаної із впровадженням гривні. Переживши після Чорнобильської екологічної катастрофи ще одну — економічну катастрофу із жахливою гіперінфляцією в 10 тисяч процентів за рік, ми просто не маємо часу на недолугі експерименти із пошуками “власного шляху” чи якогось “українського варіанта” проведення реформ. Подібні, з дозволу сказати, “пошуки” призвели до того, що за підсумками 1995 року серед 26 країн Європи із перехідними економіками Україна посіла 23 місце: настільки високими були темпи падіння валового внутрішнього продукту і рівень інфляції споживчих цін.

Парадоксально, але серед вітчизняних економістів та в урядових колах і досі є чимало прихильників ідеї “поміркованого” рівня інфляції (наприклад, 70—80 відсотків за рік) через відповідне зростання грошової маси. Вони навіть стверджують, що це стимулюватиме збільшення в перспективі реального ВВП. Як видно, суворі уроки недалекого минулого деколи так нічому і не навчили.

Доля багатьох країн із перехідними економіками свідчить, що підтримання в країні інфляції на рівні 70—80 відсотків призводить до подальшої економічної стагнації. Крім того, це:

- обмежує довгострокову кредитну діяльність і зростання контрактних витрат;

- призводить до виробничих шоків, тому що учасники ринку не в змозі оперативної та адекватно реагувати на зміну попиту і пропозиції в умовах значних змін базових цін;

- стимулює переливання ресурсів із галузей виробництва у сферу фінансових послуг з метою так званого хеджування;

- призводить до спотворення структури цін, бухгалтерського обліку, податкової системи та оцінки реальних запасів в економіці.

Погодьтеся, все, що я назвав вище, повною мірою має місце в Україні.

Звичайно, саме вересень 1996-го для проведення реформи вибрано не випадково. В останні два місяці, які передували прийняттю цього важкого політичного рішення, — червні і липні — рівень інфляції не перевищував 0.1 відсотка, в країні було практично зупинено зростання споживчих цін. Отже, з монетарної точки

зору сприятливішого моменту Україна не мала давно.

Мені можуть заперечити, що цього досягнуто завдяки штучним монетарним заходам, коли стримується виплата заробітної плати в бюджетній сфері. Розвіяти цей сумнів просто. Із позиції НБУ нині в обігу є достатня кількість платіжних засобів, щоб обслужити і товарообіг, і сферу послуг. Тому від кількості грошей в обігу виплата зарплати не залежить. Корінь цієї проблеми перш за все у відповідальності урядових структур за виплати у бюджетній сфері, відповідальності посадових осіб на підприємствах, які повинні займатися даним питанням. Тому що зарплату необхідно заробити.

Сьогодні в нас залишилося всього близько 40 відсотків ВВП від рівня 1991 року, а інфраструктура, вся кількість працюючих у виробничих і невиробничих сферах — практично незмінна. Більше того, за цей час значно розширився апарат управління. Яка держава, яка економіка може витримати таку надбудову? Нині як ніколи для нас актуальне давнє прислів’я: один із сошкою, а семеро з ложкою. Ось де корінь проблеми.

Але грошова реформа — це не лише заміна одних грошових знаків на інші. Це передусім комплекс фінансово-економічних заходів, спрямованих на проведення в країні режиму суворої фінансової економії, чітких структурних змін і жорсткої фіскальної політики.

Хотів би зупинитися на окремих негативних тенденціях, які слід врахувати в ході реалізації грошової реформи.

1. Тіньова економіка

Нестабільність економічної і законодавчої бази, висока інфляція призвели до деформації структури всього народногосподарського комплексу країни із високим ступенем тіньової економіки (тобто офіційно не зареєстрованого створення вартості). У різних варіантах нижня межа частки тіньової економіки в офіційному ВВП за 1995 рік становила 55 відсотків. У цьому ви-

У кулуарах Верховної Ради України. 18 квітня 1996 року.

падку нижня межа пов'язаного із цим недоодрержання податків становить 12 відсотків ВВП. Отже, виходить, що інтеграції половини тіньової економіки в офіційну, легальну (а відтак одержаних від неї податків) вистачило б, щоб повністю покрити дефіцит бюджету (6.2 відсотка) і таким чином досягти стабілізації.

Але годі думати, що тіньову економіку в умовах ринкового господарства можна ліквідувати адміністративними методами. Більше того, коли б її не було, ми мали б значно вищий рівень офіційного безробіття, а проблема зайнятості відчувалася гостріше. І все ж таки вирішувати цю проблему потрібно.

Основні причини наявності тіньової економіки в Україні відомі всім. Це:

— нерозумний контроль у торгівлі та зовнішній торгівлі;

— високі податки, які часто змінюються. Адже частка податків та обов'язкових платежів у 1995 році становила близько 40 відсотків ВВП, а на 1996 рік у бюджеті вже заплановано 46 відсотків. За світовими мірками це досить високий показник. Тому ефективна реформа податкового законодавства нині є чи не найпершим завданням держави;

— хоч і "квола" за своїм характером, але досить висока інфляція.

2. Іноземні інвестиції

Негативний імідж реформ, знову-таки висока інфляція, пробуксовування приватизації, конфіскаційне оподаткування, бюрократична структура інвестування капіталу і корупція створили Україні серйозні перешкоди для залучення іноземного капіталу в її економіку. Все разом призвело до того, що за кредитоспроможністю наша держава за міжнародним рейтингом посідає аж 111 місце у світі. Із 15 доларами США прямих іноземних інвестицій на душу населення Україна перебуває на останньому місці серед усіх східноєвропейських країн, які йдуть шляхом реформ. Для порівняння скажу, що в Угорщині це 1000 доларів США на душу населення, в Естонії — 320, у Польщі — 140, в Росії — 27 доларів.

Усього за станом на 1 січня 1996 року в більш як

Розмова з Жаком де Лароз'єром, президентом Європейського банку реконструкції та розвитку. 1997 рік.

3000 українських підприємств інвестовано лише 750 мільйонів доларів, із яких 171 мільйон надійшов зі США і 130 мільйонів із Німеччини. На жаль, громадська думка не готова до розуміння того, що без серйозних іноземних інвестицій нам економіку не відродити.

У світі прийнято вважати, що частка залучених іноземних інвестицій у відсотках до ВВП щорічно повинна становити не менше 4 відсотків. Тобто для України приплив капіталу за рік має бути не меншим 1.2 мільярда доларів. І це реальний шлях до структурних змін.

Але приплив іноземних інвестицій можливий лише за відсутності в Україні високої інфляції. Тут я знову змушений повернутися до досвіду східноєвропейських країн (Польща, Естонія, Угорщина). Цей досвід переконує, що уникнути небезпеки нової гіперінфляції можна лише шляхом довготривалого утримання інфляції на рівні, нижчому 40 відсотків за рік. Давайце це і вважати для себе основним критерієм у ході реалізації грошової реформи.

3. Втеча капіталу

Немає сенсу доводити життєву роль збалансування платіжного балансу, чим водночас створюються необхідні умови для підтримання стабільного курсу нової грошової національної одиниці. Торкнувся лише, так би мовити, внутрішнього аспекта цього питання, тобто того, як уникнути втечі українського капіталу за кордон і проблеми доларизації економіки.

Спочатку цифри. За різними оцінками, річна втеча капіталу з України становить 2—2.5 мільярда доларів США. За даними Головної податкової інспекції України, із 1992 по 1995 рік вивезення капіталу з нашої країни становило 6 мільярдів доларів США і 400 мільйонів німецьких марок, тобто близько 1.6 мільярда доларів США за рік. Є ще одна цифра Головної податкової інспекції: 2 відсотки офіційно зареєстрованих юридичних осіб заявили про наявність у них за кордоном майна на загальну суму 2 мільярди доларів США, 200 мільйонів дойчмарок і 1 мільярд російських рублів. Тобто йдеться про величезну втрату Україною свого капіталу, який вивозиться за кордон. При здійсненні грошової реформи це обов'язково необхідно враховувати.

Відпливом капіталу, як правило, визначається перехід платіжних вимог у національній валюті в різні форми вкладів за кордоном. Цей перехід здійснюється в легальній або нелегальній формах. Мета — уникнення умов політичної чи економічної нестабільності в країні, а також використання найбільш привабливих можливостей вкладів за рубежом.

Тому при прийнятті важливих рішень Національному банку, Міністерству фінансів та Міністерству економіки України необхідно брати до уваги і прораховувати мотив вигоди для економічних суб'єктів, інакше фактор безпеки капіталу постійно впливатиме на стабільність національних грошей. І тут національні кордони не в змозі запобігти втечі капіталів.

Вадим Гетьман і його молодий наступник на посаді Голови Правління Національного банку України Віктор Ющенко.

4. Доларизація валютного обігу

Відомо, економічні суб'єкти зберезуть свої вклади в гривнях у тому разі, якщо процентні ставки для вкладів у гривнях будуть вищими або дорівнюватимуть ставкам для доларів США з урахуванням очікуваного розміру девальвації. Якщо ці умови не виконуватимуться, тобто доходи від вкладів у доларах США будуть перевищувати доходи від вкладів у гривнях, то з макроекономічних міркувань раціонально зберігати своє надбання в іноземній валюті, тобто переводити його за рубіж, що ми й спостерігаємо нині на прикладі України.

Якщо інфляція в країні значно вища, ніж за кордоном, і вкладник побоюється девальвації національної валюти, він переводить свій капітал за рубіж. Відтак національна грошова одиниця втрачає свою функцію і деградує у "другосортну валюту". Деградація національної грошової одиниці призводить до "заміщення" її іншою, могутнішою валютою. Це явище відоме в нас як доларизація грошового обігу, яка досягла в Україні велетенських розмірів (за різними оцінками — до 50 відсотків обігу).

На жаль, доларизація викликана тими ж причинами і призводить до того ж, до чого й втеча капіталу. Замінюючи національну валюту долларом, економічні суб'єкти виявляють недовіру щодо стабільності національної валюти і тим самим обмежують внески в ощадні депозити.

Усе це має бути ретельно зважено і продумано в ході реалізації реформи, оскільки в іншому випадку нову національну одиницю спіткає доля українського карбованця.

Без сумніву, успішною грошова реформа може бути лише за сприятливих економічних умов. Досвід таких країн, як Аргентина (де протягом 20 років проводилося 4 реформи) і Бразилія (за останні 10 років там було 6 реформ) свідчить, що не підкріплені економічно грошові реформи давали дуже нетривалий ефект в економіці, за яким наставав новий сплеск інфляції. Більше того, після кожної невдалої реформи фінансово-економічна криза посилювалася і доповнювалася політичною кризою — недовірою до державної влади. Цим са-

мим я хотів би сказати, що успішно реформа може бути проведена лише один раз.

Отже, ми не маємо права на помилку.

Великою мірою успіх реформи залежить від того, як ми зуміємо використати той стабілізаційний перепочинок, який вона дала. В запасі у нас лічені місяці, аби вирішити глобальні питання реанімації вітчизняної економіки.

Так, проблем справді багато. Це і не виплати зарплати у бюджетній сфері, і неплатежі підприємств, і реструктуризація зовнішнього та внутрішнього боргу. Проте головне нині — не перекласти тягар цих та інших проблем на нову грошову одиницю. Інакше ми її просто спалимо. І що немаловажно — підірвемо довіру до неї в очах населення України.

Міцність національної грошової одиниці поряд з економічним фактором багато в чому залежить від морального базису, тобто від наявності довіри в народі до своїх грошових знаків, а через них — до центрального банку держави як емітента цих знаків.

Я ніколи не стомлюся повторювати один крилатий німецький вислів, який має величезне філософське навантаження: "Не всі німці вірять у Бога, але всі німці вірять у свій Бундесбанк". От би нам так!

В останні роки довіра німців до своєї "бундес марки" зробила неможливе. Незважаючи на величезні кошти (близько 100 мільярдів доларів за рік), що ось уже протягом п'яти років спрямовуються ФРН на відродження економіки п'яти нових земель колишньої НДР, німецька марка вистояла і, по суті, не втратила своєї купівельної спроможності.

Цей психологічний момент, тобто фактор віри нашого народу у фетиш нової національної валюти, в Україні існує. Люди вірять, що завдяки введенню гривні поліпшаться умови їхнього життя, що гривні будуть повернені всі функції, властиві грошам. Вірять, що зникне небезпечне явище, відоме під назвою "втеча від грошей", відбудеться дедоларизація економіки. Все це само собою підтягне суспільство до національного режиму економіки. Не дай Боже, нам не виправдати цих людських надій. Інакше на відродження віри у вітчизняну грошову одиницю потрібні будуть десятиліття.

І ще одне. Грошова реформа буде успішною тоді, коли ми матимемо справді незалежний у проведенні грошово-кредитної політики центральний банк. Він повинен відповідати за проведення монетарної політики у країні, бути вільним у межах закону проводити її без вказівок або втручання парламенту, Президента чи уряду.

Сьогодні нова Конституція України дає для цього всі повноваження. Адже в статті 99 вказано: "Забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією центрального банку держави — Національного банку України".

Вадим Гетьман,

голова Біржового комітету Української міжбанківської валютної біржі, заступник голови постійної Комісії Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності, академік Міжнародної академії інформатизації, член-кореспондент Академії інженерних наук України.

(*"Вісник НБУ"*, 1996 р., № 5)

УКРАЇНІ — ЦИВІЛІЗОВАНЕ БАНКІВСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Перший крок на шляху створення правових гарантій незалежності Національного банку України було зроблено ще при підписанні Конституційного договору, статтею 34 якого визначено, що уряд має узгоджувати свою економічну політику з грошово-кредитною політикою НБУ. Конституція України заклала основи правового статусу Національного банку, наділивши його правом законодавчої ініціативи та визначивши його як центральний банк держави, основною функцією якого є забезпечення стабільності національної грошової одиниці.

Наступний крок на шляху утвердження правових гарантій НБУ — прийняття Закону "Про Національний банк України".

Неможливо уявити ці три етапи розвитку банківського законодавства без активної участі у його творенні банкіра-реформатора Вадима Гетьмана. Сьогодні — його слово.

Центральною проблемою державотворення, як відомо, є розмежування функцій між так званими гілками влади. Численні факти зі світової історії, на жаль, засвідчують, що ця проблема раніше не завжди розв'язувалася мирним шляхом. Отже, важливо, аби кожен усвідомив: найбільшим досягненням народу України, Верховної Ради і Президента є те, що Україна — чи не єдина держава на терені колишнього Радянського Союзу, якій удалося вирішити це питання безкровно.

Однак мало проголосити принцип поділу влади, необхідно реалізувати його. Єдність влади, а отже, і стабільність у державі, можна забезпечити лише за умови, коли амбіції (в кращому розумінні цього слова) всіх владних органів будуть обмежені конституційними рамками. Але ж у нас у державі є органи, які своїми функціями не повністю вписуються в систему, скажімо, органів виконавчої влади. Наприклад, конституційні статті, які визначають правове поле діяльності центрального банку держави, записані як у розділі, що стосується законодавчої, так і в розділі, що стосується виконавчої гілок влади.

Коли пригадати, як створювався Основний Закон, то треба сказати, що в попередньому варіанті

Конституційної комісії Національному банку України як інституції місця взагалі не знайшлося. Там не те що розділу чи окремої статті — жодної згадки не було про нього. Чи можливе таке ставлення до одного з найважливіших атрибутів державності?

Гадаю, це сталося не випадково. Жодна з гілок влади не бажала ділитися своїми владними функціями, тим більше у сфері управління грошми. Згадаймо крилатий вислів Канта: "З усіх сил, підпо-

рядкованих пануючій владі, сила грошей, певно, найнадійніша". Тому, користуючись своїм правом члена Тимчасової погоджувальної комісії з питань доопрацювання проекту Конституції, я доклав максимум зусиль, щоб поставити все, як то кажуть, на своїй місці. Зізнаюся, не без задоволення перечитую сьогодні рядки Основного Закону, де з урахуванням світового досвіду і змін, які за останні роки відбулися в Україні, Національний банк наділено правом законодавчої ініціативи, а також визначено як центральний банк держави, основною функцією якого є забезпечення стабільності грошової одиниці. Ось що, зокрема, записано про НБУ в Конституції.

"Стаття 85. До повноважень Верховної Ради України належать:

18) призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України;

19) призначення та звільнення половини складу Ради Національного банку України".

"Стаття 93. Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України, Кабінету Міністрів України і Національному банку України".

"Стаття 99. Грошовою одиницею України є гривня.

Забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією

Іван Плющ, Вадим Гетьман і Володимир Семиноженко. Лютий 1995 року.

єю центрального банку держави — Національного банку України”.

“Стаття 100. Рада Національного банку України розробляє основні засади грошово-кредитної політики та здійснює контроль за її проведенням.

Правовий статус Ради Національного банку України визначається законом”.

“Стаття 106. Президент України:

12) призначає половину складу Ради Національного банку України”.

Звичайно, не варто нічого ідеалізувати, але не можна не бачити, що ці конституційні норми мають пряме відношення до проблем державотворення, відтак до життя країни і народу. Все це дає змогу краще зрозуміти логіку Конституції, важливість діяльності перелічених у ній державних установ і зв'язок між ними.

Прочитовані норми Основного Закону конституційно закріплюють автономний статус Національного банку України в структурах влади. Вперше на нього покладається така важлива функція, як забезпечення стабільності національної валюти, а отже, і купівельної спроможності на споживчому ринку. Точніше, відтепер Національний банк відповідає не лише за стабільність гривні щодо долара США, а й за стабільність споживчих цін. Це надвичайно важливо для підвищення життєвого рівня населення. Вперше в Конституції посаду головного банкіра визначено не як Голови Правління (тобто керівника колективного органу), а як Голови центрального банку України, підкресливши цим його особисту відповідальність за цю архіважливу ділянку роботи. Вперше вищим керівним органом Національного банку України в Конституції названо Раду Банку, яка покликана здійснювати контроль за проведенням грошово-кредитної політики виконавчими структурами центрального банку. Вперше одночасно з Президентом, народними депутатами, Кабінетом Міністрів Національний банк України наділяється правом законодавчої ініціативи, чим ще раз підкреслено його незалежний статус у

системі влади Української держави. Як бачимо, четвертим органом, який має право законодавчої ініціативи, названо Національний банк. Не секрет, це рішення було прийнято при надзвичайно шаленому опорі певних сил, які не хотіли б бачити НБУ серед основних гілок влади, що мають право законодавчої ініціативи.

Користуючись цим правом, Національний банк вніс на розгляд Верховної Ради перший такий проєкт — “Про Національний банк України”. І це є наступним кроком на шляху утвердження правових гарантій Національного банку. Значу, сьогодні вже немає потреби починати все спочатку. Національний банк, попри всі економічні негаразди і політичні амбіції, довів свою функціональну спроможність виконувати роль головного органу держави щодо забезпечення стабільності національної грошової одиниці, бути єдиним емісійним центром, банком уряду і органом банківського нагляду. Тепер важливо, щоб на основі прийнятої Конституції України було законодавчо закріплено його особливе місце в системі державної влади і чітко розмежовано його функції на фінансовому ринку.

Вважаю, надзвичайно цінну ініціативу проявив деканат юридичного факультету Національного університету ім. Т.Шевченка, організувавши юридичні читання, присвячені обговоренню проєкту Закону “Про НБУ”. За шість років

моєї законотворчої діяльності — це вперше. І я щиро вітаю таку ініціативу, сподіваючись, що і в майбутньому напередодні прийняття Верховною Радою важливих законів наш університет організовуватиме подібні заходи. Адже нерідко при розгляді та обговоренні законопроєктів із банківської діяльності депутати хотіли б знати й неупереджену думку юристів-фахівців.

Уже неодноразово я підкреслював, що сильна держава може відбутися лише за наявності сильного Міністерства фінансів і незалежного у визначенні та проведенні грошово-кредитної політики центрального банку. Адже ці два найважливіших державних інститути завжди повинні діяти за законом сполучених посудин. Якщо не спрацює фіскальна політика, вступає в дію емісійна. Але при цьому свою роль центральний банк відтепер повинен виконувати виключно в інтересах забезпечення стабільності національної грошової одиниці та цін. Якщо ці два органи не займатимуть однозначну позицію, ні про яку сильну національну валюту не може бути й мови. Ось чому таким важливим є законопроєкт “Про Національний банк України”, який після річних дебатів, після “ходіння” кабінетами законодавчої і виконавчої влади нарешті потрапив до Верховної Ради і ось-ось буде розглянутий у першому читанні. І тому важливо нині враховувати всі слушні думки, внести суттєві по-

правки до нього.

Зауважу, вперше ми маємо прецедент (і це абсолютно нормальне явище), коли законопроект, який вноситься на розгляд парламенту, вже має чітко окреслені стрижневі риси, виписані Конституцією України. Відрадно, що саме в Конституції вперше визнано основною функцією центрального банку забезпечення стабільності грошової одиниці. Більше того, в доопрацьованому проекті закону (остаточний варіант — від 21.02.1997 р.) було враховано зауваження науково-експертного відділу Секретаріату Верховної Ради відносно того, що Національний банк підтримує економічну політику уряду доти, доки це не вступає в суперечність із забезпеченням стабільності національної грошової одиниці. Зізнаюся, що це деякою мірою "плагіат", адже таке ж положення є і в законі про Німецький банк. Але інакше бути не може, бо дана норма відповідає реальності. Україну вразила не лише екологічна катастрофа Чорнобиля, але й економічна — зразка 1994 року, коли інфляція, що сягнула десяти тисяч відсотків, спалила обігові кошти підприємств, заощадження громадян. Те ж саме свого часу пережила і Німеччина, і тому незалежність Німецького центрального банку — це не данина моді, а уроки історії. Україна, її парламент не повинні втратити свій шанс. І таку дуже важливу, я б сказав, захисну функцію центрального банку потрібно відстояти.

Як я вже зазначав вище, Конституція України зобов'язує Національний банк розробляти основні засади грошово-кредитної політики та контролювати її проведення, сформувавши вищі органи управління банком. Вищими органами в законопроекті визначено Раду Банку та Раду директорів. Відносно цього не лише в пресі, але й серед фахівців існує багато всіляких інсинуацій. Ще коли приймався Основний Закон, урядова команда намагалася перебрати на себе право втручання в проведення грошово-кредитної політики на принципах "погодження з Національним банком". Але що таке "погодження" на практиці, нам уже

давно відомо, а тому не випадково в наданих Конституцією Кабінетові Міністрів функціях таке посилення відсутнє.

Не зумівши відстояти свої позиції при прийнятті Основного Закону, впевнений, дехто намагатиметься взяти реванш під час розгляду парламентом проекту Закону "Про Національний банк" і, зокрема, включення до нього положення про компетенцію Ради Банку. В останньому варіанті проекту внесені відповідні поправки щодо правових норм функціонування Ради Банку і Ради директорів банку. Це положення звучить так: "Членами Ради Банку України призначаються: одна половина — Верховною Радою України, друга половина — Президентом України. За посадою до складу Ради Банку входять: Голова Банку України та його заступники, Голова Комітету Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності, Голова Комітету Верховної Ради України з питань бюджету, міністр фінансів України і міністр економіки України. Члени Ради Банку України, які входять до її складу за посадою, відносяться до квоти Верховної Ради України чи Президента України залежно від того, хто призначав їх на посаду". Скажімо, якщо Голову Банку призначає Верховна Рада, він увійде до квоти Верховної Ради. Те ж стосується і Голови Комітету з питань фінансів і банківської діяльності,

Голови Комітету з питань бюджету. Щодо міністра фінансів і міністра економіки, які призначаються Президентом, то вони входять до квоти Президента. Отже, дана норма дає можливість сформувати ядро тих керівних органів, які повною мірою впливатимуть на визначення грошово-кредитної політики. Більше того, в такому підході спостерігається логічна взаємозалежність політики уряду і Національного банку.

Багато суперечок виникло і навколо так званого відкладального права вето. Передбачається, що право вето запроваджується в тому разі, якщо станеться колізія і Рада Банку накладе вето на рішення Ради директорів Банку відносно, скажімо, якихось нюансів грошово-кредитної політики.

Перевага відкладального вето в тому, що воно дає можливість Раді директорів Банку (виконавчому органу) ще раз осмислити свою виняткову відповідальність за прийняття рішення. Якщо на наступному засіданні дві третини голосів Ради Банку підтвердять рішення Ради директорів, то це рішення набуває чинності. Все це застерігає Раду Банку від перебирання на себе функцій виконавчого органу, який проводить грошово-кредитну політику і в той же час дає можливість прийняти відповідальне рішення. Адже лише Голова і Рада директорів Банку будуть нести повну відповідальність за забезпечен-

Щойно затверджено Конституцію України. 28 червня 1996 року. 10 година.

ня стабільності грошової одиниці, що конституційно закріплена лише за Національним банком України, а тому навіть Рада Банку, що буде функціонувати на громадських засадах, не може підтримувати право керівництва Національного банку професійно захищати монетарну стабільність грошової одиниці.

В останньому варіанті законопроекту внесені важливі поправки до положення, де йдеться про визначення основних засад грошово-кредитної політики, що тепер є пріоритетом Ради Банку. Вони ґрунтуються на головних макроекономічних показниках загальнодержавної програми економічного розвитку держави, зокрема прогнозованих рівні інфляції та розмірі дефіциту бюджету і джерелах його покриття, платіжному балансі тощо. Тобто Рада Банку розробляє і прогнозує макроеко-

номічних осіб у виконання функцій і повноважень Ради Банку чи Ради директорів забороняється". Це означає, що будь-який орган державної влади — законодавчої чи виконавчої — не має права давати йому вказівки обов'язкового характеру.

Звичайно, готуючи цей проект, ми розуміли, що повинні йти шляхом економічно розвинутих країн Заходу. Адже відповідно до маастрихтських угод європейські держави — члени Європейського Союзу зобов'язані привести свої закони про центробанки до єдиного знаменника: центральні банки повинні бути виведені з-під контролю виконавчої влади. Цікавим є такий факт. Експерти Світового банку, розглядаючи нещодавно прийнятий Закон "Про автономію Банку Іспанії", назвали його зразком законодавчого акта, який найбільше відповідає законам Євро-

по ініціативи щодо емісії. По-друге, Банку Іспанії не дозволяється отримувати прямі інструкції від уряду стосовно проведення банком монетарної політики. По-третє, автономія потребує, щоб термін роботи керуючого банком був відносно довгим і привід для його звільнення був чітко визначений.

У відповідність із маастрихтськими угодами приведено і законодавство Франції. Готуються поправки і до закону про центральний банк Великобританії, який, як ви знаєте, називають альма-матер усієї банківської системи і який відомий своїми консервативними принципами.

Гадаю, я навів достатньо ілюстрацій, щоб показати: автономний статус центрального банку — це фактор сили країни. За сильними грішми стоять авторитетні в світі країни. Не випадково в Маастрихті прийнято занадто жорсткі умови для вступу в зону єдиної валюти: дефіцит бюджету не повинен перевищувати 3% ВВП, публічний державний борг (як внутрішній, так і зовнішній) — 60% ВВП.

Отже, і нам необхідно будувати нове законодавство, яке відповідало б європейським вимогам. Ніколи не погоджуся з тими, хто вважає, що Україні слід нині приймати перехідні закони, поступово пристосовуючись до європейських. Рішуче "ні": не треба нам пристосовуватись, Україна варта того, щоб мати цивілізоване банківське законодавство.

І сьогодні нам потрібні конструктивні й розумні пропозиції, правильний погляд на завдання, які стоять перед центральним банком держави. Від того, який Закон "Про Національний банк" ми матимемо, залежить, як Україну сприйматиме світ завтра, а головне, як підуть економічні реформи в Україні вже сьогодні.

Вадим Гетьман,

народний депутат України,
керівник депутатської групи "Незалежні",
голова Біржового комітету
Української міжбанківської валютної біржі,
Академік Міжнародної академії інформатизації,
академік Академії інженерних наук України.

(*"Вісник НБУ"*, 1997 р., № 4)

Фото на згадку з колегами в перерві між засіданнями Верховної Ради.
2 квітня 1996 року.

номічні показники, на основі яких монетарними методами втілюються в життя основні засади грошово-кредитної політики.

У законопроекті особливо наголошується, що у сфері своєї безпосередньої діяльності Національний банк наділений повною незалежністю. Статтею 50, зокрема, проголошується: "Втручання у будь-якій формі органів законодавчої та виконавчої влади або їх

пейського Союзу, хоч згідно із законом центральний банк і "вмонтовано" у виконавчу владу (тобто він формально підпорядкований уряду), але згідно з маастрихтськими угодами користується повною автономією у сфері монетарної політики. Термін "автономія" у назві закону означає, по суті, три моменти. По-перше, уряд не може мати заборгованості перед Банком Іспанії, оскільки це позбавляє йо-

МАЛОВІДОМА ПЕРЕДІСТОРІЯ РЕФОРМИ

Грошова реформа розпочалася задовго до її офіційного проведення. 16 вересня 1992 року тодішній Президент України Л.М.Кравчук розпорядився утворити спеціальну урядову комісію на чолі з першим віцепрем'єром В.К.Симоненком, яка б протягом місяця підготувала нормативну базу для введення у безготівковий обіг українських карбованців. Як відомо, в готівковому обігу український карбованець уже функціонував. Зрозуміло, до тієї комісії як голова Правління Національного банку увійшов і я. У такий стислий термін нам вдалося розробити потрібні документи, і 16 жовтня, як і вимагалось, вони (а це цілий том) були подані на розгляд урядові. Проте, як виявилось, читати ці документи уже було нікому: в Україні виникла чергова урядова криза.

Минув певний час. 6 листопада того ж року мені зателефонував Президент і запропонував наступного дня зустрітись у вузькому колі для вирішення питання про конкретні терміни проведення грошової реформи. У цій нараді брали участь: Л.Д.Кучма (на той час щойно призначений Прем'єр-міністр), Г.О.П'ятченко (міністр фінансів), його заступник М.І.Сивульський і тодішній віцепрем'єр В.М.Пинзеник.

Леонід Макарович зробив коротке вступне слово, обґрунтовуючи необхідність негайного введення карбованців. Практично усі учасники зустрічі, окрім мене, підтримали його. Особливо наполягав на негайному виході із рублевої зони В.М.Пинзеник.

Я висловив своє розчарування такою "одностайністю". Зауважив: доки не розподілено баланс Держбанку СРСР, не звірено розрахунки, не одержано згоду Москви на розподіл золотовалютного запасу, активів і пасивів, вихід із рублевої зони означатиме самопокарання. І тільки. За таких умов, прогнозував у той момент я, наш карбованець знеціниться відносно рубля і через рік коштуватиме копійок 5. (Як потім з'ясувалося, я виявився оптимістом: через рік після введення карбованець коштував 3.8 копійки).

Незважаючи на це, учасники наради остаточно вирішили запровадити в обіг карбованець 16 листопада 1992 року, тобто реформу провести протягом 10 днів. У мене, як кажуть, волося стало дибки. Ось тоді я і заявив: таку реформу ви будете проводити без мене...

І вже 13 листопада подав заяву Голові Верховної Ради України І.С.Плющу про свою відставку. Увечері того ж дня був виданий відповідний указ Пре-

зидента. Між іншим, візував його і я, оскільки був ще діючим Головою Правління НБУ.

Так відбулася подія, яка і стала початком грошової реформи. Щоправда, дуже невдалим. Бездарний вихід із рублевої зони надовго відтягнув введення в обіг повноцінної національної грошової одиниці — гривні.

А тепер щодо річниці функціонування нашої валюти. Перш за все слід відзначити її стабільність і (значною мірою пов'язану саме з цим) макроекономічну стабілізацію. Це є результатом послідовної політики НБУ. Так сталося, що в Україні уряди змінюються часто, а тому кожен із них був фактично урядом тимчасовим. Такі уряди дбають не про перспективу, а про свій порятунок. Цим пояснювався постійний тиск на Національний банк, пов'язаний із вимогою увімкнути друкарський верстат... Якби таке сталося, гривня справді опинилася б на смітнику. Це ще раз свідчить на користь принципової незалежності від уряду центрального банку держави. Забезпечити таку незалежність має Закон "Про Національний банк України", проект якого перебуває на розгляді у Верховній Раді.

А щодо указу Президента України про створення на чолі з віцепрем'єром Наглядової ради, то його я не підтримую. Вважаю, що це є прихованою формою того ж таки тиску виконавчої влади на Національний банк. Грошово-кредитна політика — це прерогатива центрального банку держави. І якщо, на думку Президента, згадана Наглядова рада справді потрібна, то принаймні очолювати її повинен керівник НБУ.

Вдивляючись у перспективу, хотілося б застерегти від найнебезпечнішої помилки — послабити соціальну напругу у суспільстві за допомогою фальшивих грошей. Розв'язання цієї проблеми лежить у іншій площині. А гривня нехай залишається гривнею — міцною валютою, гідною поваги.

Вадим Гетьман,

голова Біржового комітету
Української міжбанківської валютної біржі,
заступник голови Комітету
Верховної Ради України з питань фінансів
і банківської діяльності.

Кандидат економічних наук,
академік Міжнародної академії інформатизації,
академік Академії інженерних наук України.

("Вісник НБУ", 1997 р., № 9)

Леонід Кравчук, Вадим Гетьман і Володимир Семиноженко.

З думою ПРО ЗОЛОТЕ РАЛО

“Із далеких днів у пам’яті моїй відкладалась розповідь про Золоте рало, за допомогою якого колись буде виоране щастя для рідного краю... Де ж те Золоте рало, яке змінить на краще все довкіл нас, змінить нас самих, калічні наші уявлення про життя, працю, про наші права і обов’язки? Єдине — вона, нова наша Українська Конституція спроможна зробити це”.

Так починається книга відомого фінансиста, політичного і державного діяча, народного депутата України Вадима Гетьмана **“Як приймалась Конституція України”**.

Вадим Петрович є одним із небагатьох народних депутатів, котрі брали безпосередню участь у прийнятті трьох історичних актів, завдяки яким на карті світу постала наша суверенна держава, — Декларації про державний суверенітет України, Акта проголошення незалежності України та Конституції України. Парадокс, але саме останній документ дався парламентаріям особливо нелегко. Майже п’ять років після здобуття незалежності Україна (єдина з європейських постсоціалістичних держав!) жила за Основним Законом 1978 року.

“Для себе... я вирішив, що робота над Конституцією стала моїм головним пріоритетом і метою короткого парламентського життя”, — пише Вадим Гетьман.

“Як приймалась Конституція” — рідкісний за жанром політичної публіцистики нарис, цікавий багатьма маловідомими фактами й свідченнями одного з активних учасників висвітлених у ньому подій. Як член Тимчасової спеціальної комісії з опрацювання проекту Конституції України автор зумів передати читачам атмосферу, в якій тривала робота над про-

ектом, драматизм тієї буремної української ночі 28 червня 1996 року. Писана по гарячих слідах, книга буквально через два місяці — вже на початку вересня — прийшла до читачів.

Інтерес у суспільстві до новоприйнятого Основного Закону був величезний. Однак гостро відчувався брак літератури, де кваліфіковано й популярно роз’яснювалися б його кремі статті і положення. Вадим Гетьман разом із кандидатом філософських наук Юрієм Килимником вирішили випустити серію брошур, присвячених проблемам, що, на їхню думку, передусім потребують популярного тлумачення. Так з’явилася перша із запланованих у серії “Бесіди про Конституцію” книг — **“Чи стане Україна соціальною державою?”**, в якій у формі публіцистичного діалогу розглянуто питання, пов’язані з побудовою в Україні держави, що здатна здійснити політику, спрямовану на забезпечення громадянських прав для всіх членів суспільства.

Невдовзі після першої побачила світ друга брошура серії — **“Що таке свобода і право у демократичній державі?”** У ній автори коментують спектр статей Конституції (зокрема розділ II, влучно й образно названий ними “кодексом свободи”), в яких визначено правовий статус людини, її громадянські свободи та обов’язки. Обґрунтовано також історичну актуальність швидкого впровадження конституційних норм у функціонуванні державних інституцій та приватному житті громадян.

У третій брошурі серії **“Національний банк у системі влади”** Вадим Гетьман та Юрій Килимник розглядають тему щодо місця цього одного з найважливіших атрибутів державності в структурі

В.П.Гетьман

ЯК ПРИЙМАЛАСЬ

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

державної влади і його домінуючої ролі в розвитку ринкової економіки. Як автор усіх нових статей Конституції про діяльність центрального банку країни Вадим Гетьман аргументовано доводить, чому так наполегливо відстоював положення про конституційне закріплення автономного статусу НБУ у визначенні і проведенні грошово-кредитної політики. У книзі чітко доводиться, чому, не відокремивши його від виконавчої влади, ми ніколи не матимемо в Україні сильної, стабільної валюти. Адже працюючи 1992 року Головою Правління НБУ, він на собі відчув згубність втручання уряду в діяльність головного банку країни. Красномовний результат такого втручання — “еконічний Чорнобиль” зразка 1993 року, коли уряд переплутав емісійну кишеньку з бюджетною. В результаті в полум’ї гіперінфляції дотла згоріли обігові кошти підприємств і заощадження громадян. Тому великою перемогою здорового глузду вважає Вадим Петрович закріплення в статті 99 Конституції тези про те, що основною функцією НБУ є забезпечення стабільності національної грошової одиниці.

Однак відстояти вдалося не все. Під тиском уряду із проекту Конституції у варіанті Тимчасової комісії довелося вилучити поло-

Кожна фраза п'яти брошур циклу "Бесіди про Конституцію" народжувалася в процесі серйозного обговорення.

На фото: співавтори книг Юрій Килимник і Вадим Гетьман.

ження про заборону емісійного фінансування дефіциту бюджету. "Дехто з урядовців, — читаємо в книзі, — був дуже збентежений перспективою унеможливлення фінансування дефіциту бюджету наступного року за рахунок прямої емісії (а не кредитів) Національного банку України. Але це Піррова перемога: закладення у Конституції можливостей емісійного покриття дефіциту бюджету є економічно небезпечним, бо цим створюється підґрунтя для повернення до інфляційної ситуації зразка 1993 року".

Залишається лише сподіватися, що це положення знайде місце в Законі "Про Національний банк України". В усякому випадку, в проекті, підготовленому НБУ, воно є. Як і інше: НБУ підтримує економічну програму уряду доти, доки це не суперечить забезпеченню стабільності національної грошової одиниці. Хоча автономія центрального банку країни, переконані автори, зовсім не означає відсутності співробітництва між НБУ, урядом і парламентом, які повинні погоджувати між собою економічну політику, що вони її

проводять у країні (зазначені положення відображено в статтях розділу IX Закону "Про Національний банк України" — Авт.).

Так само принципово і професійно розглядають автори кризь призму статей Конституції й інші актуальні проблеми ефективного функціонування центрального банку країни в інтересах суспільства і кожного громадянина.

Четверта брошура серії "Бесіди про Конституцію" — "Влада" присвячена найактуальнішій на сучасному етапі становлення молоді України держави проблемі — будівництву конституційної влади. Забезпечити процвітання України, її народу здатна лише сильна влада, яка базується на принципі незалежних функціональних гілок — такий головний висновок роблять автори у ході свого динамічного діалогу...

Дмитро Крохмалюк,

"Вісник НБУ".

("Вісник НБУ", 1997 р., № 7)

Від редакції. До передчасної смерті Вадима Петровича від злідської руки найманого вбивці Вадим Гетьман і Юрій Килимник устигли підготувати до друку і випустити ще одну, п'яту брошуру у серії "Бесіди про Конституцію" — "Фінансовий механізм держави. Податки". У своєму діалозі автори вели мову про найважливішу складову фінансового механізму кожної держави — податкову систему і роль податків у наповненні бюджету і фінансуванні державних органів та програм, про принципову відмінність характеру податкових систем економічно розвинутих країн від тих, які існують у країнах, що розвиваються. У виданні було розглянуто юридичні і моральні аспекти теми, деякі риси світової фіскальної практики, наголошено на фундаментальній ролі податків у гарантуванні економічної безпеки держави.

Це була остання праця Вадима Гетьмана. Час довів, що, як і всі попередні, вона стала важливим документом епохи. Епохи, яка Гетьмана, здається, належно так і не поцінувала.

ВАДИМ ГЕТЬМАН: “БАНКІВСЬКА СИСТЕМА — ГОЛОВНА ЛАНКА В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ”

Голова Правління
Національного банку України
(березень — грудень 1992 року)

Вадим Петрович Гетьман народився 12 липня 1935 року (за уточненими даними — 18 січня 1935 року) в селі Снітин Лубенського району Полтавської області. У 1956 році закінчив Київський фінансово-економічний інститут. Трудову діяльність починав у Запорізькій обласній конторі Сільгоспбанку СРСР із посади старшого інспектора. Із 1959 по 1975 рік працював у банківських, фінансових та планових установах Запорізької області, зокрема був головою планової комісії запорізького облвиконкому. Із 1975 по 1987 рік — перший заступник голови Державного комітету цін Ради Міністрів УРСР.

Із січня 1987 року, коли відбулася реорганізація банківської системи СРСР зі створенням державних спеціалізованих банків, Гетьман очолив правління Українського республіканського банку Агпропромбанку СРСР, на базі якого у вересні 1990 року створив перший в Україні Республіканський акціонерний комерційний агропромисловий банк “Україна” і керував ним до березня 1992 року.

Із березня по грудень 1992 року В.П.Гетьман — Голова Правління Національного банку України.

В.П.Гетьман обирався народним депутатом України 12 і 13 скликань. Із березня 1993 року, перейшовши на постійну роботу до Верховної Ради України, очолював підкомісію з фінансово-бюджетних питань, був заступником голови Комітету з питань фінансів і банківської діяльності, очолював депутатську групу “Незалежні”, біржовий комітет Української міжбанківської валютної біржі, був академіком Міжнародної академії інформатизації, академіком Академії інженерних наук України.

Нагороджений почесною відзнакою Президента України, орденом “Знак Пошани”, Грамотою Президії Верховної Ради УРСР, трьома медалями. Автор книги “Як приймалася Конституція України”.

Кандидат економічних наук, заслужений економіст України.

Загинув 22 квітня 1998 року в Києві від руки найманого вбивці.

Талановитий державний діяч, банкір-реформатор, організатор банківської справи в Україні, активний учасник становлення нашої державності, далекоглядний і перспективний політик. Таким був колишній Голова Правління НБУ Вадим Петрович Гетьман.

Для історії вистачило б єдиного факту, щоб пам’ятати це ім’я вічно: підпис В.П.Гетьмана стоїть на перших гривнях незалежної України. Але він зробив незрівнянно більше. Був одним із ініціаторів створення вітчизняної платіжної системи, організатором створення власного сучасного виробництва банкнот і монет національної грошової одиниці — гривні.

З іменем Гетьмана пов’язані вступ

України до Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку, створення Української міжбанківської валютної біржі.

В.П.Гетьман — один із авторів концепції створення вітчизняної платіжної системи на основі електронних платежів та валютно-фінансового ринку України. Під час його головування в НБУ було розпочато формування стабілізаційного фонду національної грошової одиниці України, створено єдиний розрахунково-касовий центр НБУ, здійснено перехід на розрахунки з державами СНД через коррахунки, відкриті Національним банком, запроваджено електронну пошту.

В.П.Гетьман активно працював над

створенням законодавчої бази нашої незалежної держави — був автором і співавтором проектів законів України “Про економічну незалежність України”, “Про ціни і ціноутворення”, “Про банки і банківську діяльність”, очолював робочу групу з розробки проекту Закону України “Про Національний банк України”. Неоціненний внесок зробив депутат Гетьман у підготовку проекту Конституції України, завоювання нашою державою авторитету у фінансових і банківських колах світу.

Гетьман був лідером, налаштованим на добро. Людиною сильною волі, розумною і благородною. Політиком, який умів мислити по-державному.

(“Вісник НБУ”, 2004 р., № 5)

ВАДИМ ГЕТЬМАН — ДВІЧІ ЛАУРЕАТ ПРОГРАМИ “ЛЮДИНА РОКУ”

“Нехай осяє священний вогонь Прометея нездоланне прагнення людини досягти високої мети”. Ці слова стали своєрідним поетичним девізом загальнонаціональної програми “Людина року”, премії якої вручаються за найвищі професійні та громадські досягнення.

Переможцем програми у номінації “Парламентарій року-96” було визнано народного депутата України, одного з творців прийнятої Верховною Радою 28 червня 1996 року нової Конституції України Вадима Гетьмана. Це була гідна оцінка його титанічної роботи над проектом Основного Закону держави.

7 березня 1998 року у столичному Палаці культури “Україна” відбулася урочиста церемонія вшанування і нагородження лауреатів програми і володарів премії “Прометей-престиж” за 1997 рік. У номінації “Фінансист року” 300 експертів і 30 членів Вищої академічної ради програми одностайно визнали найдостойнішим Вадима Гетьмана — організатора фінансової системи країни, далекоглядного економіста і політика.

Вадим Гетьман зі статуеткою “Прометей” як “Людина року-96” у номінації “Парламентарій року”.

Друга перемога Вадима Гетьмана в загальнонаціональній програмі “Людина року-97”, цього разу — у номінації “Фінансист року”.

Вадим Гетьман був народним депутатом першого (за "радянською" нумерацією – дванадцятого) та другого скликань і працював у парламенті із 1990 по 1998 рік. Він був учасником творення ключових документів української державності – Декларації про державний суверенітет України, Акта проголошення незалежності України, Конституції України. Активну участь брав Вадим Гетьман у підготовці і прийнятті законів "Про економічну самостійність Української РСР", "Про ціни і ціноутворення", "Про банки і банківську діяльність", "Про Національний банк України" та десятків інших.

Пройшовши в гіперінфляційному 1992 році горнило Національного банку, він, можливо, як ніхто інший з народних депутатів розумів гостру потребу в незалежності Національного банку від виконавчої влади при проведенні грошово-кредитної політики; у створенні вітчизняного ринку державних цінних паперів, який би дав змогу включити не-емісійні механізми фінансування дефіциту державного бюджету; у розвитку сильної банківської системи. І постійно, рік у рік, попри нерозуміння, а то й улюлюкання певних сил у парламенті, говорив про це на всю країну. Рідко в якому виступі Гетьман не зачіпав ці болючі для України теми.

Прочитавши запропоновані виступи Ва-

Виступи Вадима Гетьмана у Верховній Раді України

дима Гетьмана у Верховній Раді, ви самі пересвідчитесь в цьому. Звичайно, тут опублікована лише частина його високопрофесійних, виболевистих виступів із гострих проблем українського державного будівництва. Але й із них чітко окреслюється могутня постать талановитого банкіра, відповідального політика, палкого патріота своєї країни. Справжнього гетьмана українських фінансів, українського парламентаризму.

ор ~~забвения~~ - дос забвения, что →
слова на "ураи" своего кт буде поладит.
22.6 позорнее гл. любви, ураи не

...the 1947 ...

Виконання...
Це тільки наші...

Діючі...
вони...

наш...
бу...
рем...

...це...

Нам...
Небагато...
Дякую...

10.05.93

Генерал...

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ
1990—1995 рр.

03 1994 р.

Голов...
...це...

...овар...

72

...шен...

...аби...
...Генерал...

ПЕРША СЕСІЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР дванадцятого (першого) скликання

ЗАСІДАННЯ 54

(29 червня 1990 року)

Виступ під час обговорення проекту Декларації про дер- жавний суверенітет України

ГЕТЬМАН В.П., голова правління Українського республіканського банку Агпропромбанку СРСР (Уманський виборчий округ, Черкаська область). Шановні депутати! Я переконаний, що сьогодні в цьому залі немає жодного, хто не хотів би бачити нашу рідну Україну процвітаючою, суверенною республікою.

Як професійний економіст-фінансист я маю всі підстави заявити, що не може бути економічної незалежності республіки, якщо банки, фінанси, ціни — найважливіші економічні підойми — і надалі залишаться в руках союзних відомств, якщо елементарні питання економічного життя будуть регламентуватися згори.

Візьміть банки. Замість розширення прав республіки новий проект реформи банківської справи передбачає подальшу централізацію в руках Держбанку СРСР усіх кредитних ресурсів, розрахунків і грошового обігу. Депутати отримали мій лист і відповідні матеріали з приводу проектів законів про банки. Скажу відверто, більш консервативних проектів законів за останній час я не бачив. Все тягнеться в центр. Республіка позбавляється навіть тих елементарних прав, які вона має на сьогодні. Тому я прошу уряд республіки, наших колег — депутатів Верховної Ради СРСР — сказати категоричне “ні” намаганням центру зберегти і надалі свій контроль над економічним життям суверенної республіки.

Справді, чому республіка, що утворює в себе майже 100 мільярдів кредитних ресурсів, не має права сама ними розпоряджатися і змуше-

на за плату купувати у Держбанку СРСР близько 60 процентів, щоб хоч деякою мірою задовольнити республіканські потреби?

Ще до значно серйозніших наслідків може призвести рішення Держбанку СРСР про зосередження у його руках розрахунків усіх банків шляхом створення так званих розрахункових центрів Держбанку СРСР. Це, товариші, нові структури, які ось-ось з'являться в республіці. Згадайте, з чого почалося втихомирювання Литви. Спішно було прийняте рішення союзного уряду про передачу в ведення Держбанку СРСР операцій Ощадного банку СРСР і утворення в Москві розрахункового центру з усіх платежів з цією республікою. Мета зрозуміла — зосередити всі ресурси за розрахунки в руках центру і взяти під контроль усі економічні зв'язки.

Тепер в очікуванні аналогічних процесів в інших республіках Держбанк СРСР поспішає накинути таку ж вузечку й на інші регіони. Вже дано вказівку Українському банку Держбанку спішно створити близько 200 розрахункових центрів у нашій республіці, подібних до Прибалтики. Звертаю вашу увагу на те, що при цьому навіть не робилася спроба отримати дозвіл республіканського уряду.

У проекті законів про банки передбачається передати Держбанку СРСР функції єдиного касового центру. Можливо, не багатьом тут відомо, що ті численні затримки з видачею готівки з кас банку, включаючи затримки з виплатою заробітної плати, відбуваються насамперед тільки тому, що сьогодні Державний банк країни здійснює щоденне, підкреслюю, щоденне емісійне регулювання на рівні кожного району. В цьому відсутній елементарний здоровий глузд. Це справжній анахронізм, притаманний тільки нашій країні. Останньою в світі від такої практики відмовилась навіть Монгольська Народна Республіка.

Кажучи так, я зовсім не виступаю проти підвищення ролі Національного банку як банку банків. Національний банк є всюди, але його функції обмежені контролем за дотриманням акціонерними і комерційними банками встановлених законів у галузі грошово-кредитної політики. Національно-емісійний банк України має бути підпорядкований безпосередньо тільки Верховній Раді республіки.

Або, товариші, візьмімо ціни й ціноутворення. І зараз, і в концепції переходу до регульованої ринкової економіки центр прагне залишити за собою право і надалі визначати істину в останній інстанції. Хіба можна і далі миритися з тим, що центр своїми інструкціями, в основу яких покладено принцип так званого аналогу,

встановив порядок, який не дозволяє збільшувати випуск життєво важливих товарів першої необхідності, оскільки цінова політика робить їх виробництво нерентабельним для промисловості? Ось тільки короткий перелік збиткових і низькорентабельних виробів місцевої промисловості, яких немає сьогодні в продажу, і з такою, з дозволу сказати, ціновою політикою ми їх не будемо мати і в майбутньому. Це — м'ясорубки, хлібниці, духовки пічні, все пічне лиття, кришки для консервування, соковарки, ящики посилок, гаражі металеві, школярсько-письмове приладдя, скоб'яні вироби.

І я такий список міг би продовжити. Ну скажіть, яким чином Дніпропетровському місцевому відновити випуск того ж керового, що користується необмеженим попитом у населення, якщо собівартість виробу 9 карбованців, а органи ціноутворення, керуючись союзною інструкцією, встановлюють йому роздрібну ціну 6 карбованців 50 копійок? Хто з 35-процентними збитками буде збільшувати випуск цих товарів?

І все це робиться, так би мовити, в ім'я народу, з метою дотримання стабільності цін. Ну не блюзнірство це? Полиці порожні, зате ціни стабільні.

А ось зовсім свіжий приклад. На словах в умовах ринку і нової економічної політики республіка одержує самостійність у галузі встановлення договірних цін на нові товари, але тут же навздогін у квітні 1990 року, тобто зовсім недавно, виходить інструкція шести союзних міністерств на 62 сторінках. Ознайомтеся з нею і ви побачите, що права промислових підприємств з цих питань знову поставлені під невисипує око центру. Усі договірні ціни і всі матеріали за номенклатурою Держкомцін РСР, як і раніше, повинні направлятися в Союз для перевірки і подальшого контролю. Який же це суверенітет? В моєму розумінні, органи ціноутворення мають бути виведені з союзного підпорядкування. Суверенна, незалежна, самостійна Україна спроможна сама оцінити товар, який вона виробляє, і, якщо треба, знайти покупця на союзному ринку.

Нарешті, фінанси. Порядок тут такий: від народногосподарського комплексу республіки надходить 60 млрд. карбованців доходів, з яких республіканський, місцеві бюджети становлять 39 млрд. карбованців. Але слід зауважити, що кожний третій карбованець — це фінансування вже утворених боргів у вигляді різниці в цінах на сільськогосподарські товари і виплати надбавок низькорентабельним і збитковим господарствам. Тобто справедливніше було б сказати, що наш бюджет — не 39 млрд. карбованців на рік, а тільки 26 мільярдів. То хіба можна зали-

шати нам якісь надії на краще майбутнє з таким злидним бюджетом?

Дійсний стан фінансів (деякі галузі мені легше проілюструвати на прикладі агропромислового сектору республіки), кажучи образно, злидний. Тільки в системі Держагропрому на початок року 9 тис. підприємств мали недостачу оборотних коштів на 7.4 млрд. карбованців. У нас є цілі області, наприклад, Миколаївська, господарства яких мають неліквідний баланс. Сподіваюсь, мені не треба заглиблюватися в суть цього поняття. Іншими словами, це — економічна катастрофа.

Тому, товариші, я вношу пропозицію, щоб у нашій Декларації записати: "Українська РСР створює свою банківську, цінову, фінансову систему і формує свій державний бюджет". Це дещо перегукується з пропозицією депутата Головатого, але що стосується створення своєї грошової системи, то, на мій погляд, це задача з багатьма невідомими і є справою майбутнього. Дякую вам за увагу.

ЗАСІДАННЯ 64

(12 липня 1990 року)

Виступ під час постатейного обговорення проекту Декларації про державний суверенітет України

ГЕТЬМАН В.П. Шановні депутати! Я прошу уваги. Розгорніть сторінку 19, абзац 5 (проекту Декларації — Ред.). Хотів би звернути увагу, що в цій редакції, яку нам сьогодні запропонував комісія, є три суттєві моменти, на які я хотів би, щоб зважили.

Перше. На жаль, у цьому абзаці категорія цін відсутня, тобто політика цін чомусь не включається в орбіту суверенітету республіки. Вважаю це помилкою. Тому в нашій редакції, де я наголосив на абзаці 5, це є.

Друге. У нас там чомусь окремим рядком виділено зовнішньоекономічний банк. Далі. Цілком зрозуміло, що якщо ми сказали про створення своєї банківської системи, то зовнішньоекономічний банк входить до цієї системи. Хотів би тільки сказати, що ніде в світі валютна діяльність підприємств не відокремлена від основної діяльності. І гадаю що... (нерозбірливо) це право не потрібне. Думаю, що створення окремого зовнішньоекономічного банку можна дозволити собі тільки на якомусь перехідному періоді. Адже якщо ми вирішили рухатись за

класичним, цивілізованим зразком, то ні до чого нам робити спроби вигадувати свої велосипеди.

І останнє. Що стосується впровадження грошової одиниці, то я звертаюсь до вашої, товариші, державної мудрості — залишити формулювання таким, як ми записали. Створити сьогодні свою одиницю — значить, загнати себе в куток, забувши мудре прислів'я, що перш ніж зайти, треба подумати, як вийти. Давайте будемо політиками і залишимо якийсь простір для маневру. Тому я пропоную так, як ми записали на 19 сторінці: "Українська РСР самостійно створює банкову (включаючи зовнішньоекономічний банк), цінову, фінансову системи, формує державний бюджет, а при необхідності впроваджує свою грошову одиницю". Це повністю дасть можливість нам, коли треба, створити цю одиницю.

ГОЛОВУЮЧИЙ. І далі, Вадиме Петровичу, закінчіть цей абзац:

"Вищою кредитною установою Української РСР є Національний банк України, підзвітний Верховній Раді Української РСР".

Це формулювання вбирає декілька пропозицій, тому воно ставиться на голосування.

Зачитую: абзаци 5, 6, 7 розділу шостого викласти в такій редакції: "Українська РСР самостійно створює банкову (включаючи зовнішньоекономічний банк), цінову, фінансову системи, формує державний бюджет, а при необхідності впроваджує свою грошову одиницю.

Вищою кредитною установою Української РСР є Національний банк України, підзвітний Верховній Раді Української РСР".

Прошу проголосувати.

"За" — 322, "проти" — 35. Приймається. [...]

ГЕТЬМАН В.П. Шановні депутати! Я прошу вас розгорнути сторінку 20, абзац 2 (проект Декларації — Ред.). У нашій редакції (Комісії з питань планування, бюджету, фінансів і цін — Ред.) ми наголошуємо на принциповому формуванні бюджету знизу вгору. Всі податки перераховуються в місцевий бюджет, а звіди в нормативах відраховуються в інші.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Оголошую, товариші: 20 сторінка, другий абзац: "Підприємства, установи, організації та виробничі одиниці, розташовані на території Української РСР, вносять плату за використання землі, інших природних і трудових ресурсів, відрахування від валютних надходжень, а також сплачують податки до місцевих бюджетів". Ставиться на голосування. Прошу голосувати.

"За" — 337, "проти" — 18.

ЗАСІДАННЯ 67

(16 липня 1990 року)

Виступ із нагоди прийняття Декларації про державний суверенітет України

ГОЛОВУЮЧИЙ. Ми сьогодні в Президії (Верховної Ради Української РСР — Ред.) обмінювались думками щодо остаточної редакції Декларації про державний суверенітет України. Були різні думки, але одностайним голосуванням дійшли висновку, що обговорення проведено достатньо, надалі в ньому немає потреби. Тому Президія, підкреслюю, при одностайній згоді вирішила запропонувати сесії Верховної Ради Української РСР Декларацію про державний суверенітет України. З вашого дозволу вона ставиться на голосування. [...]

"За" — 355, "проти" — 4, "утримався" — 1. (Оплески).

Шановні товариші! Багато депутатів підходили і просили надати їм слово після того, як ми приймемо цей надзвичайно важливий документ нашої сесії. [...]

Слово надається депутату Гетьману.

ГЕТЬМАН В.П. Шановні колеги! Щойно наш молодий парламент став фундатором історичної події. На очах багатомільйонної аудиторії наших виборців у запеклій боротьбі навколо кожного слова, кожного речення народився документ, що закладає основи нашої державності. Хай зважать наші виборці, що в розпалі гострої полеміки дехто із нас отримував мікрофон, м'яко кажучи, не в парламентський спосіб. Що декому зраджувала витримка, що комусь не вистачало такту, толерантності, але всі були свідками того, що в залі не було байдужих, що мова йшла про доленосне майбуття на-

Перший крок до відновлення української державності зроблено. Сьогодні прийнято Декларацію про державний суверенітет України. 16 липня 1990 року.

шої рідної України і її народу. Тому мені б хотілося, щоб цей історичний документ усі ми розцінювали як плід колективного розуму. Щоб ніхто не став визначати переможців і переможених, ніхто не став ділити депутатів на патріотів нації, а тим більше — на її ворогів, ніхто не став вираховувати: хто більше, хто краще, хто чистіше. Всі ми діти свого народу і свого часу. Всі ми прийшли сюди і добровільно взяли на свої плечі цей нелегкий вантаж заради тільки одного — в міру своїх сил і здібностей допомогти нашому народу зайняти гідне місце в співдружності націй. Український народ, його історія дає нам для цього всі підстави.

В одному я впевнений, що у прагненні знайти шлях до кращої людської долі всі ми тут з вами — одностуді, незалежно від того, яке слово — товариш, добродій чи пан — милує наш слух. Поздоровимо себе і зробимо все можливе, щоб ідеї, які пронизують Декларацію про державний суверенітет України, були якомога швидше втілені в життя. Дякую, шановні, за увагу. (Оплески).

ЗАСІДАННЯ 83

(27 липня 1990 року)

Виступ із питання реалізації положень Декларації про державний суверенітет України щодо банківської сфери (про необхідність створення українських акціонерних комерційних банків)

ГЕТЬМАН В.П. Шановні депутати, у зв'язку з появою президентського декрету (декрету президента СРСР М.С.Горбачова — Ред.) про фінансово-кредитну систему і постанов Ради Міністрів Союзу РСР від 10 та 18 липня цього року про перетворення Агпромбанку СРСР та Житлосоцбанку СРСР в акціонерні комерційні банки виникло багато питань. Чи не блокують ці рішення прийнятої нами Декларації про державний суверенітет?

Хотів би поділитися з вами своїми думками з приводу цих документів. Звичайно, що рішення про перетворення двох великих банків, Агпромбанку і Житлосоцбанку, в акціонерно-комерційні банки — це рішення, яке, я думаю, повністю відповідає часу, тому що перехід до ринко-

вої економіки потребує перш за все переведення на комерційну основу. Тому можна було б з цим рішенням погодитись і вітати його. Але в той же час ми не можемо закривати очі на те, що скорспілі рішення союзного уряду мають на меті закріпити вертикальні банківські структури. Це призведе до ще більшої централізації, монополізації банківської справи в центрі.

Зверніть увагу на таку тенденцію. У січні 1990 року приймаються рішення про підпорядкування Держбанку СРСР Ощадбанку, 12 липня цього року вийшов наказ про передачу у відання Держбанку СРСР обчислювальних центрів, у тому числі і нашої республіки. Тиждень тому, як я уже сказав, прийняті рішення про створення союзних структур спеціалізованих банків. Підготовлені рішення про зосередження в Держбанку СРСР значної частини функцій із комісійно-касового обслуговування підприємств і організацій — все це, звичайно, не відповідає вимогам Декларації про державний суверенітет України, де проголошено створення самостійної банківської системи, основою якої повинні бути акціонерні комерційні банки, а також Національний банк України.

Що в цих умовах нам робити? Перш за все, я так думаю, нам конче потрібно прийняти Закон "Про економічну самостійність України". Я на цьому наполягаю. І я не згоден, що цей закон повинен іти за іншими законами, навіть за Законом "Про владу". Він повинен бути першим законом. Альтернативний проект, який ми з товаришами опрацювали, у вас є на руках. Разом з тим ми не збираємося сидіти і чекати. Вчора керівники трьох спецбанків, це в суботу я маю на увазі, внесли пропозицію уряду із цього питання. Наскільки я знаю, підготовлено лист товаришу Рижкову.

У світлі Декларації про державний суверенітет України ми, не гаючи часу, в терміновому порядку почали підготовку до створення українських акціонерних комерційних банків, які матимуть власні статутні фонди. Для Агпромбанку потрібно створити фонд, виходячи з кредитної заборгованості, десь у 1.5—2 мільярди карбованців. Ці фонди повинні бути сформовані за рахунок випуску республіканських, я наполягаю на слові "республіканських", а не союзних акцій, і всі права юридичних осіб повинні бути передані українським банкам.

Перша мережа банків, а для Агробанку — це більше 500 районних відділень, буде підпорядкована республіці. Ми розраховуємо, що з метою посилення ролі республіки в кредитно-грошовому регулюванні одним із засновників республіканських акціонерних банків повинно виступати Міністерство фінансів республіки, а не Міністерство фінансів Союзу, як це передба-

чено в союзній постанові. Разом з тим, на мою думку, на цьому перехідному етапі було б нам недоцільно розривати існуючі вертикальні структури і зв'язки з союзними банками, що дасть можливість зберегти єдність методології, технології банківської справи, спростити проведення розрахунків та інформаційний обмін між кредитними установами.

Але взаємовідносини республіканських чи союзних банків повинні бути побудовані не на адміністративній, а на економічній основі, за рахунок взаємної закупівлі акцій. Ми думаємо, із цього питання радилися з товаришем Черняком, мати їх десь у межах 25 процентів, тобто не дати контрольний пакет акцій у руки союзних органів, і таким чином ми збережемо в своїх руках контрольний пакет.

Ось, товариші, що пише з цього приводу газета "Известия" в статті "Выход в другом": "Треба на базі добре працюючих великих комерційних кредитних установ створювати державно-комерційні або республікансько-комерційні банки шляхом викупу контрольного пакета акцій урядами республік. І це не мій власний винахід. Тут достатньо вивчити досвід Франції, ФРН та інших розвинутих країн".

ГОЛОВУЮЧИЙ. Спасибі, Вадиме Петровичу. Товариші! Сьогодні я спеціально попросив виступити з цього приводу, тому що ми повинні переключити своє мислення на найбільш гострі проблеми. Взаємовідносини нашої суверенної республіки в економічному плані з іншими республіками, з Союзом несуть у собі стільки нового і незрозумілого, особливо у світлі тих рішень, які приймаються сьогодні центром, що ми посправжньому повинні включитися в осмислення того, що відбувається, створювати якесь своє уявлення про це. Тому я думаю, що ми такі речі повинні включати у порядок денний. [...]

ЗАСІДАННЯ 90

(2 серпня 1990 року)

Виступ під час обговорення проекту Закону "Про економічну самостійність Української РСР"

ГЕТЬМАН В.П. Шановні депутати!

За своєю актуальністю, вагомістю я би поставив проект нашого закону про економічну самостійність другим після одностайно схваленої нами Декларації про державний суверенітет України. Дійсно, мова йде про економічні

підвалини суверенітету, його найважливішу кровоносну жилу, яка повинна дати життя державному організму суверенної України і відкриває простір для опрацювання конкретних законів.

Мені приємно, що в основу цього проекту покладений і наш альтернативний проект, в розробці якого брали участь депутати Білоусенко, Байрака, Корнієнко. Я також хотів би відзначити зусилля депутатів Юхновського, Печерова, Шишкіна та інших, які так наполегливо працювали в останні два дні. І це є зразок того, що депутати, незалежно від їх політичних поглядів, пронизані єдиною ідеєю бути конструктивно, а не, так би мовити, мітингово корисними своїм виборцям, проявляють ініціативу і досягають відповідних позитивних результатів.

Приємним є й те, що, як ви чули, новий міністр фінансів України Олександр Миколайович Коваленко сьогодні в основу своєї програми уже закрив принципово нові важелі формування бюджету знизу вгору, і це є теж надбанням, яке віднести треба до активу нашої Декларації і нового проекту закону.

Передбачені в цьому законі принципи побудови банківської системи, які мені довелося відстоювати і які завдяки вашій підтримці були проголошені в нашій Декларації, знайшли місце і в цьому законі. І це дасть можливість найближчим часом прийняти постанову уряду, наприклад, про організацію українського акціонерно-комерційного Агробанку зі своїм статутним фондом, своїм статутом, своїми акціями. Сьогодні я повернувся з Москви і радий вам доповісти, що наша концепція створення великих республіканських акціонерно-комерційних банків, не залежних від союзних банків, кінець кінцем знайшла підтримку.

Що стосується самого проекту, то є тут деякі незначні зауваження, я їх мушу внести пізніше.

І хотів би два слова сказати щодо проекту, внесеного депутатом Коцюбою. Я дійсно вважаю це слушним, тому що нам треба дати новий подих нашій Декларації. Щоб розроблялися не тільки ці закони, а й була законотвора діяльність навколо нашої Декларації. Але з тією редакцією, з якою я ознайомлений, не згоден. Я тут опрацював, так би мовити, свою редакцію, віддаю її до президії. Треба подивитися, але якийсь законотворчий документ треба прийняти.

Я підтримую пропозиції і запрошую вас всіх підтримати цей дуже важливий закон. Дякую за увагу.

ЧЕТВЕРТА СЕСІЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ дванадцятого (першого) скликання

ЗАСІДАННЯ 37

(1 листопада 1991 року)

Виступи під час обговорення проекту Закону “Про селянське (фермерське) господарство”

ГЕТЬМАН В.П., голова правління республіканського акціонерно-комерційного агропромбанку “Україна” (Уманський виборчий округ, Черкаська область). Шановні депутати! На ваш розгляд внесено надзвичайно важливе питання (проект Закону України “Про селянське (фермерське) господарство” — Ред.). Всі ми розуміємо, що фермерство само по собі не з’явиться. Перш за все необхідно мати стартовий капітал. Не треба бути великим економістом, аби прийти до висновку, що сьогодні наші майбутні фермери такого капіталу не мають. Тобто знову надія на банківські позички, але в умовах ринкової економіки позички надаватимуться тільки комерційними банками. Отже, відносини між банками і фермерами будуватимуться на комерційних інтересах банків і фермерів.

Після розмови тут, у Верховній Раді, наші відділення банку “Україна” провели зустрічі з усіма фермерами в усіх областях. Я хочу висловити узагальнені критичні і конструктивні пропозиції щодо майбутніх зв’язків банку і фермерів. Їх багато, але висновок один: без кардинального вирішення питань фінансової і правової підтримки з боку держави фермерство розвиватись не буде.

Що я маю на увазі? Держава повинна взяти на себе захист фермерів від інфляції стосовно одержуваних позичок. Я неодноразово порушував на засіданнях Верховної Ради і Кабінету Міністрів питання про створення спеціального фонду підтримки фермерства. Справа в тому, що проценти за кредит унаслідок інфляції зростають. Ще недавно вони становили 6—8, потім 10 відсотків, а тепер уже 12. І це ще, як то кажуть, не вечір.

В Італії, наприклад, існує такий механізм: фермер сплачує банку 13 відсотків, але при цьому держава відшкодовує йому плату за проценти в розмірі 7—8 відсотків. Решта — то вже проблеми фермера.

Беручи до уваги цей досвід, я і вніс свою пропозицію. Кабінет Міністрів створив фонд — 100 мільйонів карбованців і назву йому дав таку, як я пропонував. Але ідея механізму його використання спотворена. Це не фонд підтримки, а фонд благодійності в дусі старої адміністративно-командної системи. Ринком тут і не пахне.

У проекті закону, що вноситься на ваш розгляд, моя пропозиція врахована, і я буду радий, якщо вона запрацює. [...] Розвиток кредитних відносин гальмується відсутністю українського законодавства про заставне право, розробка якого тісно пов’язана з оцінкою вартості землі, створенням страхових компаній, страхуванням ризику неповернення банківських позичок.

Ось зовсім свіжий приклад. Днями до мене в банк звернувся молодий фермер із села Велика Олександрівка Херсонської області Кашинський Леонід Андрійович. Його цікавило, як отримати кредит на будівництво теплиці площею один гектар.

Землю йому відвели, дружина в нього — агроном-овочівник, сам молодий, працьовитий. Але, скажіть, під яку заставу йому надати кредит у розмірі 2—3 мільйони карбованців? Проект теплиці коштує 70 тисяч карбованців. Держстрах береться застрахувати кредит, проте коштує це 120 тисяч карбованців.

У молодого фермера, крім здорової ідеї, нічого немає. Чи може банк під ідеї видавати кредит? Адже він ризикує коштами своїх акціонерів. Зрозумійте, шановні колеги, що тут бюрократизму немає, а є нормальні ринкові відносини. Тому нам негайно треба розробити заставне право. Земля повинна мати вартість. Необхідно також, щоб фермер мав право на землю, необхідно створити механізм страхування кредитів, організувати лізингові компанії, як це має місце у наших сусідів, по малій механізації фермерських господарств. Тобто треба створити всі інфраструктури, а головне — всім нам необхідно якомога швидше від слів переходити до конкретних дій.

ЗАСІДАННЯ 43

(6 грудня 1991 року)

ГЕТЬМАН В.П. Шановний Іване Степановичу! Я вважаю, що цивілізована держава, якою є Україна, повинна забезпечити абсолютно рівні гарантії для всіх форм власності. Держава по-

Фото на згадку з колегами-депутатами. 1991 рік.

винна забезпечити. Тому маємо розглянути пакет законопроектів про сільське господарство незалежно від форм власності. Лише в такому випадку ми зможемо розставити акценти.

Наведу приклад. Як ви знаєте, я давно виступаю за те, щоб створити державний фонд підтримки у зв'язку з інфляційною обстановкою та різким підвищенням процентних ставок за кредит. Але цей державний фонд повинен працювати для всіх, не тільки для фермерів, не тільки для сільського господарства, а й для тих кооперативів, які будуть створені на місці сьогорішніх колгоспів. Без такого пакету законів ми цього зробити не зможемо.

І інше. Всього кілька днів тому ми розглянули новий законопроект про податки. Там змінюються всі підходи, але в законопроекті про фермерство, який практично готовий, ці обставини зовсім не враховані. Тому я вважаю, що нам треба обмежити строк підготовки цих законопроектів, — скажімо, до 15—20 грудня і прийняти все це в одному пакеті.

ЗАСІДАННЯ 60

(4 січня 1992 року)

Виступ під час обговорення питання про соціальний захист населення і внутрішнього ринку України в умовах лібералізації цін

ГЕТЬМАН В.П. Шановна Верховна Радо! Рік тому, 3 грудня 1990 року наша Верховна Рада одним із перших своїх законів прийняла Закон “Про ціни і ціноутворення”. Згідно з ним поряд з визнанням так званих договірних цін повинні були включитися у систему цін державні фіксовані та регульовані ціни. Тепер фіксовані ціни вже скасовано. Залишаються

вільні ціни і передбачається державне регулювання цін і тарифів по окремих групах продукції, що має соціальне значення.

Заради справедливості слід зауважити, що порівняно з Росією перелік регульованих цін у нас дещо розширено. У Росії вільні ціни відпущено навіть на макарони, жири, крупи, олію і таке інше. В той же час наша комісія не може не вказати на нелогічність ціноутворення у цій найбільш соціально вразливій групі продовольчих товарів.

Як відомо, ціни на цю групу зростають майже в 3 рази, причому майже третину цього подорожчання становить податок на додану вартість, який включено в регульовану ціну. Водночас пропонується встановити дотацію за рахунок бюджету саме на цю продукцію. Всього дотація на неї становить близько 20 мільярдів, а податок на додану вартість — 4.5 мільярда карбованців.

Комісія не бачить у цьому сенсу і пропонує розглянути питання про доцільність введення офіційного податку на додану вартість стосовно продукції, на яку встановлюється дотація з бюджету.

Введення фіксованих цін на молоко і вільних цін на продукцію з молока, таку як масло вершкове, сметана, може призвести до повного зникнення молока з наших прилавків. Адже значно вигідніше перетворити його в дорожчі види продукції і реалізувати їх за вільними цінами.

Щодо продукції виробничого призначення. Викликає занепокоєння проблема цін у вугільній промисловості. [...] Ціни на вугілля, як відомо, підвищуються в 20 разів, на нафту, газ, електроенергію, теплоенергію — у 8—9 разів.

У зв'язку з цим викликає стурбованість примітка (зверніть увагу на додаток, сторінка 5, до цієї постанови), де сказано, що на продукцію і послуги граничні коефіцієнти застосовуються тільки на обсяг виробництва в межах держзамовлення...

Сьогодні депутат Дробінський дав мені рахунок за дзвінок до Умані. Дві хвилини уже коштують 3 карбованці 75 копійок. Це в 12 разів дорожче, ніж раніше, а в нас там, як було сказано, в 5 і 8 разів підвищуються тарифи. Тому ми вважаємо, що якщо вугільників ще можна зрозуміти, то по інших галузях подібне зростання цін призведе до таких перекосів, що просто важко буде прогнозувати зростання цін і зубожіння народу.

Ми вважаємо, що на цьому етапі досить експериментів, і граничні розміри підвищення цін (а вони шалені) повинні залишитись без всякого винятку.

Підсумовуючи свій короткий аналіз, хотів би зробити висновки і внести конкретні пропозиції.

Перше. Безумовно, наша модель лібералізації цін не має аналогів у світовій практиці. Вона

здійснюється в умовах, коли не прийняті закони про приватизацію, роздержавлення, демонополізацію.

Друге. Чи могли ми сьогодні вчинити інакше, прийняти іншу цінову модель, ніж Росія? Я вважаю, що в умовах єдиної рублевої зони, гіперінфляції, проблем нашого бюджету ми, на жаль, вимушені були прийняти правила гри, які нам запропонувала Росія. І мене дуже дивують виступи деяких депутатів, зокрема економістів, які добре це розуміють, але в якихось політичних цілях всі гріхи хочуть списати на наш уряд.

Ми пропонуємо з урахуванням висловлених зауважень внести зміни до Закону України "Про ціни і ціноутворення", виключивши частину 3 статті 9. Багато промовців підтримало тут проект виходу з кризи, який внесли Гетьман, Печеров і Куцай. Такі авторитети, як товариші Масик, П'ятаченко, Емельянов, Щербак та й інші теж виступали за прийняття цього проекту. Але перемогла інша концепція.

Вважаю, що до нормування продукції і справжнього соціального захисту конкретної людини ми ще повернемось. Сьогодні ж, шановні, нам відступати далі нікуди. [...] Я вважаю, що уряду необхідно надати можливості діяти рішуче, а головне — більш професійно.

тонкій професійній сфері.

Почалося все з відомих експериментів у банківській справі. 16 серпня минулого року Президія Верховної Ради прийняла постанову про створення валютного фонду по закупівлі білково-вітамінних добавок. Практично мова йшла про експропріацію всієї валютної виручки фізичних осіб, що, звичайно, викликало розгубленість українських експортерів і, природно, зворотну реакцію: валюта "побігла" за межі України.

2 вересня наша Президія ще більше ускладнила ситуацію, поклавши на Національний банк не властиві для центральних банків функції щодо касово-розрахункового обслуговування валютних клієнтів, і тим самим проігнорувала світовий досвід та й здоровий глузд.

І все ж слід їй віддати належне. Президія поправила себе. Вона відмінила ці постанови і прийняла рішення про створення експортно-імпортного банку на акціонерно-комерційній основі. Але й тут виявилася живучість нашої бюрократії: за два місяці абсолютно нічого не зроблено, щоб створити цей банк. Зате більшу оперативність проявив Президент. Він видав свій указ про створення такого банку, але тепер уже державного.

Я не знаю, хто консультував нашого Президента із цього питання, але безпомилково можна заявити, що великий бізнес Заходу та й досвідчені українські експортери не поспішатимуть мати справу з новим державним українським банком. Досвід державного збанкрутілого Зовнішньоекономічного банку добре всіх навчив, та й у світовій практиці, за винятком Франції, щось мало створено таких структур. Усе це не могло не позначитись на створенні Державного валютного фонду України. Незважаючи на кризовий стан наших зовнішньоекономічних зв'язків, такого фонду сьогодні не існує, і перспективи тут не викликають великого оптимізму. Більше того, зверніть увагу, з 1 січня [...] валютні надходження українських експортерів зовсім не оподатковуються через відсутність у банках необхідних документів, і вся валютна виручка сьогодні лише невідомо куди. Досі не вирішено, в якому банку (Національному чи новоствореному державно-експортному) повинні концентруватись валютні резерви України.

У проекті нашої постанови передбачається формування валютного фонду за рахунок впровадження відповідних відрахувань, тобто своєрідного валютного податку. Як відомо, Росія пішла іншим шляхом. Вона продає 40 процентів валютних надходжень, піднявши при цьому карбованцеве покриття з 1.8 карбованця до 55 за інвалютний карбованець. Боюсь, щоб привабливіша російська модель не створила такі умови, коли частина валютних резервів Росії буде формуватися зусиллями українських імпортерів.

П'ЯТА СЕСІЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ дванадцятого (першого) скликання

ЗАСІДАННЯ 11

(5 лютого 1992 року)

**Виступ під час обговорення
проекту Постанови
Верховної Ради України
"Про формування валютних
фондів України в 1992 році"**

ГЕТЬМАН В.П. Перші кроки нашої молоді держави в галузі валютних операцій показали повну безпорадність владних структур у цій

Вважаю за необхідне порушити і таке питання. Якщо ми дійсно хочемо вийти з орбіти Зовнішньоекономічного банку, який постановою Верховної Ради Росії передано під юрисдикцію Росії, то повинні відмовитись від його валютної одиниці, інвалютного карбованця. Інварютний карбованець, як і перевідний, для країн колишньої РЕВ — це винахід збанкрутілого Зовнішньоекономічного банку СРСР. Клієнти з України, валюта яких сьогодні заблокована на рахунках Зовнішньоекономічного банку Росії, повинні запропонувати перевести спочатку з інвалютного карбованця у вільно конвертовану валюту і тільки після цього перевести свої рахунки.

Тому вже сьогодні потрібно відмінити рішення нашого уряду в тій частині, де пропонується вести розрахунки за продаж зерна, олійних 1992 року за інвалютні карбованці, і перевести їх в доларове покриття.

Сумно, але факт, що сьогодні ні Мінекономіки, ні Мінфін, ні Мінзовнішньоекономізв'язку, ні Національний банк у цій важливій галузі не відповідають за стан нашої економіки. Тому й маємо такі результати.

Ось чому я ще раз, товариші, наполягаю, щоб закон, проект якого ми розглядаємо, прийняти терміново в першому і останньому читанні. Необхідно законодавчо заборонити юридичним особам відкривати клієнтські рахунки в закордонних банках, які не мають кореспондентських рахунків в українських банках.

Сумним підсумком нашого блукання у валютній темряві стало те, чого й треба було чекати: залишки на рахунках українських експортерів тільки за друге півріччя знизилися втричі. Як тут не згадати моралі з дещо грубуватої, але, як завжди, влучної народної мудрості стосовно сьогодишньої ситуації з валютою: "бідний, бо дурний", пробачте, "а дурний, бо бідний".

ЗАСІДАННЯ 22

(19 лютого 1992 року)

Доповідь з питання про внесення змін і доповнень до законів "Про банки і банківську діяльність" та "Про зовнішньоекономічну діяльність" і відповіді на запитання депутатів

ГЕТЬМАН В.П. Шановні народні депутати! Пропонується до законів "Про банки і банківську діяльність", а також "Про зовнішньоекономічну діяльність" внести лише один абзац такого

змісту: "Національний банк виступає гарантом кредитів, що надаються суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності іноземними банками, фінансовими та іншими міжнародними організаціями під заставу Державного валютного фонду та іншого державного майна України".

Постійна комісія розглянула поправки, які пропонується внести до законів, і повністю їх підтримує.

Дійсно, останнім часом уряд усе частіше звертається до Національного банку з пропозиціями виступити гарантом для іноземних фірм і банків при реалізації державних програм чи валютних проектів. Візьміть останнє доручення уряду — рішення про закупівлю на Заході пестицидів і гербіцидів на загальну суму 350 мільйонів доларів під заставу сільськогосподарської продукції з майбутнього врожаю. Хто від імені держави може виступити гарантом? Тільки Національний банк. Але юридичної підстави він сьогодні не має.

Інше питання — чи завжди Національний банк повинен брати на себе підвищений ризик у справах надання таких гарантій? Я вважаю, що такі гарантії повинні надаватись тільки у виняткових випадках, а рішення про це — прийматися вищою виконавчою владою за погодженням із Національним банком. Адже відсутність чіткого механізму надання подібних гарантій може призвести до банкрутства самого Національного банку.

У зв'язку з цим вважаю, що необхідно значно підвищити вимогливість до процедури надання таких гарантій та створити в Національному банку необхідні валютні резерви. На сьогодні ні того, ні іншого немає. Згадаймо приклад з тими ж засобами захисту рослин. Немає сумніву в актуальності й терміновості вирішення цієї проблеми, але як вона вирішувалась? Майже кілька місяців комерційна фірма при Мінсільгоспі республіки "Агробізнес" вела переговори з різними іноземними фірмами з приводу цього контракту, до кінця не вирішила проблеми фінансування, і тоді не залишалося нічого іншого, як звернутись до Національного банку з проханням дати ці гарантії.

Слід підкреслити, що досі не вирішено питання, де будуть зосереджені валютні резерви України, тобто де повинні відкриватись рахунки — в Національному банку чи в Державному експортно-імпортному банку?

Я вважаю, що дилеми в цій справі не повинно бути. Такий валютний рахунок має бути відкритий тільки в Національному банку. Бо якщо йому доручено виступати гарантом валютних проектів, то саме він і повинен мати такий рахунок. Адже рішення Верховної Ради про валютні відрахування вже прийняте кілька тижнів тому, але сьогодні в державній валютній скарбниці, як ка-

жуть, вітер свище. До цього часу банки, які виконують ці операції, зокрема наш банк "Україна", не отримали ніяких вказівок, кому і на який рахунок перераховувати валютні кошти від експортної виручки. Я вважаю, що треба негайно дати вказівку Мінфіну і Національному банку терміново визначити порядок валютних відрахувань, вжити рішучих заходів, щоб були закриті клієнтські рахунки українських підприємств в іноземних банках. Необхідно негайно повернути валюту в українські банки, рішуче поставити перед Росією питання про розблокування валютних рахунків наших підприємств у зовнішньоекономічних банках (тільки валюта колгоспів там становить десь близько 50 мільйонів доларів), тобто створити реальний валютний резерв України. Лише за цих умов гарантія Національного банку буде реальною, а західні інвестори розглядатимуть Україну як надійного партнера.

Головує перший заступник Голови Верховної Ради України **ДУРДИНЕЦЬ В.В.**

ГОЛОВУЮЧИЙ. Які є запитання до доповідача? Другий мікрофон.

МАРТИНЕНКО В.П., генеральний директор Полтавського гірничозбагачувального комбінату, м. Комсомольськ (*Комсомольський виборчий округ, Полтавська область*). Вадим Петрович! Сложность в том, что в последнее время в России заметна устойчивая тенденция повышения курса рубля. И энергичные меры Центрального банка России в этом направлении означают для украинских экспортеров банкротство. Поэтому сегодня передача или конфискация валюты у предприятий Украины, которые экспортируют продукцию, может привести к тому, что Национальный банк Украины и другие банки вообще не получат ни одного доллара на свои счета. Как вы смотрите на такое предложение, что надо пересмотреть порядок отчисления или формирования валютного фонда и все-таки выкупать валюту у предприятий? Тогда они все же будут бороться за существование.

ГЕТЬМАН В.П. Я повністю з вами погоджуюсь. Коли ми з вами приймали постанову Верховної Ради, то приймали її як тимчасову. Я вважаю, що, дійсно, сьогодні умови викупу валюти в Росії більш привабливі і можливо, що українські підприємства через всякого роду "Союзекспорти" зможуть стати надійним джерелом поповнення валютних фондів Росії.

Тому нам справді треба повернутися до цієї постанови. Більше того, я вам скажу, що в ній не передбачено такого важливого заходу, як створення необхідного валютного страхового фонду

для Національного банку, для проведення інтервенції на реорганізацію валютної біржі. Росія це передбачила — 10 процентів вона викупує і потім при організації валютної біржі викидає, як-то кажуть, на валютний ринок по 10—12 мільйонів доларів, щоб стримати курс карбованця. Нам для стримування курсу національної валюти, для організації валютної біржі таке джерело теж необхідне. Закон цього не передбачає.

Тому я вважаю: постановка питання правильна. Але, шановні депутати, давайте почнемо щось відраховувати. Сьогодні постанова Верховної Ради до підприємств і до банків не доведена, і два тижні, як і в грудні, і в січні наша держава не має ні копійки відрахувань. Це просто ганьба!

ГОЛОВУЮЧИЙ. Будь ласка, третій мікрофон.

РУДЕНКО В.М., член Комісії Верховної Ради України з питань діяльності Рад народних депутатів, розвитку місцевого самоврядування (*Гощанський виборчий округ, Рівненська область*). Шановний Вадиме Петровичу! У пункті 5 записано, що "Національний банк виступає гарантом кредитів..." і далі: "...під заставу Державного валютного фонду (ще невідомо, чи він є у нас) та іншого державного майна України". У Законі "Про банки і банківську діяльність" жодного слова про це не сказано. Чи не вважаєте ви за доцільне записати таким чином: "Виступає від імені держави гарантом кредитів... і під заставу державного майна". Якщо ми цього не запишемо, буде неповно. Так само, до речі, і в Законі про зовнішньоекономічну діяльність. Це, на мою думку, треба обов'язково записати.

ГЕТЬМАН В.П. Я не бачу великої розбіжності між тим, що є, і тим, що ви запропонували, це можна подивитися. Головне — визначити, що Національний банк від імені держави повинен виступати гарантом. Сьогодні цього в нашому проекті нема. Пропозиції такі є, необхідність у цьому є, тому нам треба просто визначитися у законодавчому порядку. А в якій редакції — це можна просто з'ясувати.

ГОЛОВА. Прошу, четвертий мікрофон.

ЗАЛУДЯК М.І., голова Комісії Верховної Ради України у питаннях екології та раціонального природокористування (*Кременчуцький — Крюківський виборчий округ, Полтавська область*). У мене таке запитання у зв'язку з прийняттям закону і цих змін та доповнень.

Який у недалекому майбутньому буде порядок розрахунків між підприємствами і між державами співдружності? Це дуже важливе питання. Яка нас чекає перспектива?

ГЕТЬМАН В.П. Це виходить за рамки питання, яке ми розглядаємо. Але я вважаю, що на якийсь певний період буде залишений розрахунковий карбованець, якщо він стане конвертованим першим, а ми не зможемо на той час ввести свою конвертовану валюту. А з переходом на нашу конвертовану валюту цей порядок буде визначено міждержавними угодами. Сьогодні прогнозувати просто важко. Але треба сказати, що вже сьогодні ми, як кажуть, заблокували розрахунки, страшенно зростає картотека. І це наслідок наших невпевнених дій по введенню тих двох валют, які сьогодні існують на Україні, — купона і карбованця. Фахівці попереджали, що це захід абсолютно не відпрацьований і певною мірою ризикований. [...]

Але на якийсь певний період ми будемо використовувати карбованець.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Прошу, перший мікрофон.

МАЯКІН В.А., директор Костянтинівського металургійного заводу імені М.В.Фрунзе (*Костянтинівський виборчий округ, Донецька область*). Сегодня вопросы отчисления валюты, деятельности предприятий в части приобретения валюты являются одним из основных факторов работы предприятий. За этим стоят и реконструкция предприятий, и новые технологии. Поэтому я предлагаю пересмотреть ранее изданные документы по этому поводу, определить время, комиссию, которая это пересмотрит. Я считаю, что в этом постановлении обязательно должна быть какая-то дифференциация. То есть куда расходуется валюта, и в зависимости от этого должен определяться объем отчислений. Прошу поставить на голосование этот вопрос.

ГЕТЬМАН В.П. Шановний колего! Справа в тому, що ми це питання розглядаємо не в цьому ракурсі. Ми сьогодні говоримо, що треба прийняти поправку до нашого закону, щоб юридично дати право Національному банку виступати гарантом.

Ви говорите про те, що треба змінити нашу постанову про валютні відрахування. Я, відповідаючи на перше запитання, погоджуюся з вами. Дійсно, в результаті зміни цінового фактора ми якоюсь мірою сьогодні порушили ціновий паритет.

І якщо дивитися на експортну продукцію, особливо продукцію металургійну, то вона зовсім не вигідна сьогодні для експорту і для відрахувань. Тому я погоджуюсь з вами, що до цього питання ми ще повинні повернутись.

Сьогодні ж ми повинні виступити законодавчо.

Крім того, я, шановні депутати, виступаючи минулого разу, просив уряд негайно відмінити всі

постанови, пов'язані з інвалютним карбованцем.

Не знаю, Василю Васильовичу (головуючий на засіданні перший заступник Голови Верховної Ради України В.В.Дурдинець — Ред.), який порядок існує тут, у Верховній Раді. Але я вважаю, що коли депутати вносять якісь пропозиції, вони повинні знаходити шлях реалізації. Тобто їх слід передавати уряду для вирішення питань.

Минуло два тижні. Сьогодні мені дзвонить мій колега, депутат Шевченко, і каже, що "Укрімпекс" і агрофірма "Нива" закупили у колгоспу "Зоря" знову ж таки два тижні тому зерно за інвалютні карбованці. Я ще раз пояснюю: інвалютний карбованець — це винахід збанкрутілого Зовнішекономбанку колишнього Союзу. І якщо він є тільки в розрахунках, то українські банки не мають можливості приймати такий інвалютний карбованець. Треба відмінити цю постанову, варто поставити долари, фунти чи марки — ту валюту, яка сьогодні може бути конвертована. І необхідно зовсім вилучити з обігу інвалютний карбованець. На жаль, до цього часу це питання не вирішується.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Відповідаю вам, Вадиме Петровичу. Це питання слушне. Секретаріату Верховної Ради зараз дано доручення щодо наведення в принциповому плані порядку, щоб кожне звернення, кожен депутатський запит були відповідно розглянуті і депутат знав про результати розгляду у встановлені законом строки.

Другий мікрофон.

КОСІВ М.В., заступник голови виконавчого комітету Львівської обласної Ради народних депутатів (*Пустомитівський виборчий округ, Львівська область*). Шановний Вадиме Петровичу! Ви пропонуєте нам прийняти поправку до закону і від імені держави через Національний банк гарантувати кредити, що надаються суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності іноземними банками. Я вважаю, що таку поправку потрібно прийняти. Але у зв'язку з тим хотів би з'ясувати, хто буде визначати: чи той суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності провів операцію на зовнішньому ринку, яка є необхідною для господарства України, чи без неї ми могли б обійтись? Адже не раз у цьому залі вже виникали такі питання, що хтось десь там щось закупив, а Україна без цього могла спокійно обійтись. Хто тут буде гарантом для наших валютних фондів?

ГЕТЬМАН В.П. Я повністю з вами згоден. У свій короткий доповіді я вже сказав, що в цьому питанні потрібно навести ідеальний порядок, щоб тільки виконавча влада за домовленістю і за погодженням з Національним банком визначала найбільш пріоритетні напрями, де вона може ви-

ступити гарантом того, чи зможе вона розрахуватись, виходячи з валютного резерву, який ми маємо (в даному випадку на цей рік), чи ні. І треба визначити обсяг таких гарантій.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Прошу, третій мікрофон.

МАТІЙКО А.С., голова підкомісії Комісії Верховної Ради України з питань Чорнобильської катастрофи (*Алуштинський виборчий округ, Республіка Крим*). Уважаемый Вадим Петрович! Все мы читали отчет Национального банка. Там допущена кредитная эмиссия кредитным банком в 30 миллиардов рублей. Не считаете ли вы необходимым в этих двух статьях после слов “майна України” записать: “не допускаючи при цьому кредитної емісії”?

Хватит уже сорить деньгами, необходимо такие банки объявлять банкротами, и пусть они рассчитываются своим имуществом.

ГЕТЬМАН В.П. Я вважаю, що така форма запису, яка в нас наведена, відповідає нормі закону. Те, що ви говорите, може увійти в інструктивні матеріали. Я не бачу необхідності включати це в норму закону.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Перший мікрофон.

СЛЄДНЄВ В.П., директор Донецького металургійного заводу імені В.І.Леніна (*Ленінський виборчий округ, Донецька область*). Вадим Петрович! У меня такой вопрос. Я согласен, что этот законопроект нужно утверждать. Но в то же время я хотел бы обратить ваше внимание вот на что. Мы приняли несколько дней тому назад постановление, которое прекращает поступление инвалюты на Украину (этот факт должен был быть вами отмечен и в докладе).

Те 60 процентов не покрывают затрат, которые предприятие несет. Поэтому даже те контракты, которые заключены предприятием, сегодня должны быть разорваны.

Я бы убедительно просил вас, Василий Васильевич, поручить соответствующим комиссиям Верховного Совета вместе с Кабинетом Министров проект этого постановления срочным образом переработать и повторно внести на рассмотрение Верховного Совета.

По этому вопросу все материалы я вам направил.

ГЕТЬМАН В.П. Шановний Володимире Петровичу! Ми втретє повертаємося до цього питання. Я вже погодився, адже бачив розрахунки по металургійній промисловості. Дійсно, сьогодні експортувати чавун в умовах зростання цін зовсім невигідно. Тому я розумію, що треба вносити поправки. Але сьогодні, шановні колеги, треба

зробити перерахунки. Володимире Петровичу, не може держава три місяці жити без валютного фонду. Вона живе без бюджету, вона живе без фонду, вона жила без герба. Що це за держава без своєї грошової одиниці?

Вадим Гетьман із міністром фінансів України у 1991—1994 роках Григорієм П'ятченком.

ГОЛОВУЧИЙ. Вадиме Петровичу! Тут народний депутат Пинзеник Віктор Михайлович пропонує пункт 5 сформулювати в такій редакції: “може виступати гарантом іноземних кредитів, що надаються суб’єктам зовнішньоекономічної діяльності під заставу Державного валютного фонду та іншого державного майна України”.

Як ви ставитесь до такої редакції?

ГЕТЬМАН В.П. А що там змінюється? Я суттєвого нічого не бачу, Василю Васильовичу: “може виступати гарантом іноземних кредитів, що надаються суб’єктам зовнішньоекономічної діяльності під заставу Державного валютного фонду та іншого державного майна України”.

Я не бачу розбіжностей.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Другий мікрофон. Хай пояснить автор.

ПИНЗЕНИК В.М., завідувач кафедри економіки і управління народним господарством Львівського державного університету імені І.Франка (*Радянський виборчий округ, Львівська область*). Я почув у доповіді депутата Гетьмана, що банк не повинен обов’язково давати гарантії кредитів, і я з цим згоден. Але запис “виступає гарантом”, по суті, стверджує можливість обов’язкового надання гарантій. Банк може вибірково це робити. Тому я пропоную записати: “може виступати”.

Крім того, іноземні кредити можна отримувати не тільки від банків, а й від підприємств, фірм. Через те поняття “іноземні кредити” включає можливість отримання валюти від будь-яких іноземних партнерів. Воно значно ширше, ніж записано в редакції, запропонованій до розгляду.

ГЕТЬМАН В.П. Шановні депутати! Я ще раз уважно подивився пропозицію депутата Пинзенника і не бачу великих розбіжностей. Але редакція, запропонована комісією, як на мене, точніше висвітлює суть проблеми. Інше ж можна пояснити. Справа ось у чому. Національний банк тільки виступає гарантом, а далі він доручає одному з комерційних банків, які є агентами держави, і ці комерційні банки кредитують безпосередньо об'єкт. Там вони вже мають справу з конкретною фірмою, іноземним банком чи з якимись міжнародними фінансовими організаціями. Ну, це вже як буде визначено в договорі.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Прошу третій мікрофон увімкнути.

ГЕРЦ І.І., голова правління асоціації організацій орендарів "Закарпатліс" (*Перечинський виборчий округ, Закарпатська область*). Я повністю підтримую пропозицію народного депутата Пинзенника, але хотів би звернути увагу ось на що. Там записано: "державного майна України". А якщо почнеться приватизація? Як бути з приватним майном?

ГЕТЬМАН В.П. Виступає гарантом тільки по державних кредитах, як тут ми вже говорили, за якимись пріоритетними напрямками. Виступати від імені фізичних суб'єктів Національний банк не буде.

Тут уже звучало запитання щодо суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Суб'єкти юридичні, звичайно, а не фізичні. Приватна особа не може користуватись гарантією Національного банку, Іване Івановичу. Але якщо держава вважатиме за потрібне скористатися послугами якоїсь приватної організації, то такі гарантії їй будуть надані.

Більше того, майте на увазі, що розширюється банківська діяльність. Ваш банк, Іване Івановичу, теж виходить на кореспондентські зв'язки, і ви зможете виступати гарантом у межах своїх валютних коштів, як і банк "Україна". Тобто не обов'язково Національний банк повинен виступати гарантом кожної приватної програми.

ЗАСІДАННЯ 48

(12 квітня 1992 року)

Виступ із питання щодо подолання платіжної кризи

ГЕТЬМАН В.П. Шановні депутати! Я просив би уважно мене вислухати, тому що, дійсно, становище, пов'язане із розрахунками і ви-

користанням кредитних ресурсів банками України, є надзвичайно серйозним і потребує аналізу і виваженого підходу.

Як свідчить аналіз, фінансовий стан підприємств і організацій, а також комерційних банків в умовах інфляції, що зростає, в останній місяць різко погіршився. Загальна сума заборгованості підприємств і організацій України за товари та послуги в першому кварталі порівняно з минулим кварталом збільшилась у 45 разів і досягла 136 мільярдів карбованців, тобто за один місяць зросла майже в два рази. Заборгованість по банківських позичках становить сьогодні 290 мільярдів карбованців і збільшилась тільки за один місяць майже на 100 мільярдів карбованців.

Власне, в такому розвитку подій у господарстві України немає нічого несподіваного. Аналогічні явища мають місце і в економіках інших держав СНД. Наприклад, у Росії прострочена заборгованість за позичками банку і постачальникам становила на 1 лютого 140 мільярдів карбованців, а вже на 1 березня — 606 мільярдів карбованців, тобто збільшилась майже в 4.5 рази. Пов'язано це з ситуацією, що склалася в економіках держав СНД у результаті проведення політики лібералізації цін. Вивільнення цін в умовах надзвичайно монополізованого виробництва призвело до загального, майже десятикратного, підвищення цін, що значно перевищувало розмір незадоволеного попиту, який нагромаджувався протягом багатьох років внаслідок проведення політики державного регулювання та стримування зростання цін.

Слід відзначити, що як обмеженість попиту, так і його структурна переорієнтація не були своєчасно враховані керівниками багатьох наших підприємств та господарств, і продовжувалося накопичування сировини й матеріалів у розмірах, що значно перевищують реальні потреби виробництва. Згідно з даними банків на 1 квітня наднормативні запаси становили 66 мільярдів карбованців, і вони повністю прокредитовані банками. Скажіть мені, де і в якій країні банки кредитують такі неефективні вкладення? Має місце свідоме притримування готової продукції з надією на майбутнє підвищення цін. Все це не могло не загострити проблему нестачі платіжних засобів у підприємств-покупців, і перш за все — кредитних ресурсів.

Справа не в тому, що не досить енергійно збільшувалися кредитні вкладення. Навпаки, в Україні цей процес проходив набагато енергійніше, ніж у Росії. Якщо за січень — лютий російські банки збільшили кредитні вкладення на 59 відсотків (я хотів би, щоб ви це запам'ятали), то банки України — у 2.2 рази. Прорахунок, на мій погляд, був у допущених формах і методах кредитування підприємств.

Значна частина кредитів була направлена на оплату рахунків постачальників, зокрема при проведенні міжгалузевого республіканського заліку взаємної заборгованості. Так, при проведенні заліку в період із 3 по 20 березня були оплачені розрахункові документи на суму 55 мільярдів карбованців, у тому числі за рахунок кредиту — 47 мільярдів. Та минув лише місяць, і за станом на 1 квітня ця заборгованість уже досягла 135 мільярдів карбованців. Зверніть увагу на ці цифри, бо багато хто вимагає нового заліку, і я хотів би, щоб ми сьогодні виважено підійшли до цієї надзвичайно важливої економічної проблеми.

Проведене Національним банком України в цьому році обстеження структури неплатежів наших постачальників показало, що значна частина їх боржників знаходиться не в Україні, а за її межами. В цілому за станом на 1 квітня неплатежі нашим експортерам, тобто Росії та іншим державам, в 1.6 раза перевищують суму неплатежів українських імпортерів їхнім партнерам з державної рублевої зони. Я хотів би це підкреслити. На перший погляд здається, що для погашення взаємної заборгованості слід зробити міжгалузевий залік, як тут вимагали від мікрофонів.

Перебуваючи на засіданні Європейського банку реконструкції та розвитку, я провів переговори із Матюхіним — головою правління Центрального банку Росії. Перший заступник Сивульський з цією місією виїжджав до Росії і провів переговори 16—17 квітня у Центральному банку Росії. Росія категорично відмовляється проводити цей залік, мотивуючи тим, що це потребує великої кредитної емісії — більше трильйона карбованців. На думку Росії, це призведе до нового витка інфляції і означатиме легітимацію, тобто підтвердження законними завищених цін, встановлених підприємствами-монополістами.

Хотів би сказати, що я повністю підтримую таку позицію. Дійсно, якщо ми надалі практикуватимемо проведення заліку лише в межах нашої республіки, то, крім легітимації завищених цін підприємств-монополістів і тим самим й імпорту інфляції в Україну, що вже негативно позначилося на загальному рівні наших внутрішніх цін, це не тільки не поліпшить стан розрахунків, а навпаки, погіршить загальний платіжний стан України й у відносинах з іншими державами СНД.

Шановні депутати! Ми неодноразово інформували керівництво нашої держави, що починаючи з 1 січня 1992 року з ініціативи Росії в міжбанківські розрахунки внесені зміни, спрямовані на облік руху грошей у міждержавних відносинах. Перевищення надходження грошей від інших держав свідчить про придбання товарів за рахунок кредитної емісії і розцінюється як їхній борг перед державою — одержувачем коштів.

Тобто з початку року в міждержавні розрахунки і відносини внесені зміни, що дозволяє визначити платіжний баланс кожної держави рублевої зони. Наш платіжний баланс у відносинах з Росією за станом на 1 квітня цього року має пасивне сальдо і оцінюється в 9.4 мільярда карбованців, тобто на таку суму ми за рахунок емісії закупили товари в Росії.

На переговорах у Москві керівництво Центрального банку Росії поінформувало нашу делегацію про те, що погашення заборгованості по платіжному балансу проводитиметься щоквартально. Умови погашення чи оформлення міждержавної позики повинні регулюватись на міждержавному рівні до 15 числа другого місяця наступного кварталу. Вони просили довести це до відома уряду України, і ми це зробили. Нашій делегації вдалося домовитись про місячну відстрочку вирішення питання врегулювання платіжного балансу України й Росії за перший квартал цього року. Отже, до 15 червня спільно з Кабінетом Міністрів нам доведеться вирішувати комплекс питань, пов'язаних з урегулюванням дефіциту платіжного балансу з Росією.

З приводу цього хотів би звернутися до вас, шановні керівники підприємств, — не сторониться цієї проблеми. По купівлі потрібно більше орієнтуватися на свій ринок, а не на ринок Росії чи інших держав СНД. Сьогодні, на жаль, маємо такі реалії.

17 квітня в Москві підписано угоду про організацію розрахунків між установами Центрального банку Росії і Національного банку України на 1992 рік. Ми домовилися про введення в строк до 5 червня 1992 року системи електронних платежів у розрахунках між Україною і Росією. Це дасть змогу прискорити точні розрахунки як мінімум на тиждень. Хотів би сказати, що тепер затримка в розрахунках досягла двох тижнів, і це, як ви розумієте, затримало десятки мільярдів кредитних ресурсів на цей термін.

Починаючи з 1 червня ми припиняємо прийом платіжних вимог у розрахунках між Україною й Росією. Це надзвичайно важлива акція, на що прошу звернути увагу наших господарників. У ринкових умовах потрібно відмовитися від стереотипів організації розрахунків, які склалися раніше. Не можна сьогодні просто відвантажувати товар покупцю іншої держави, не маючи чіткого уявлення про його фінансовий стан і платоспроможність. Уже сьогодні очевидно, що дуже багато рахунків, виставлених зокрема нашими постачальниками на покупців Росії, не будуть оплачені, тому що останні практично є банкрути. Тобто гроші повинні йти попереду товарів. Якщо ми цього не зробимо, то будемо перебувати в тому ж стані, що сьогодні.

Подолання платіжної кризи потребує також прийняття цілого ряду законодавчих рішень. Необхідно, зокрема, невідкладно прийняти закон про комерційне кредитування і вексельний обіг і тим самим створити нормальну юридичну основу для регулювання відносин взаємної заборгованості між постачальником і покупцем.

Потрібно невідкладно ліквідувати невідповідність рівня (наголошую на цьому) пені за прострочку платежів та середнього рівня процентних ставок за банківськими кредитами. Зверніть увагу на таке. Сьогодні розмір пені становить 14 процентів річних, а кредит — 20—25 процентів. Скажіть, хто буде турбуватися про зниження боргу за картотекою 2, якщо він сьогодні практично вигідний для наших підприємців, тому що кредит дорожчий за пеню?

Одним із напрямів подолання платіжної кризи в народному господарстві є проведення відповідної фінансової, кредитної політики. Необхідно відмовитись від практики надання коштів підприємствам за рахунок збільшення державного боргу України, який уже тепер оцінюється в 420 мільярдів карбованців. Тільки для обслуговування реально існуючого боргу України в частині сплати процентів потрібно сьогодні вишукати в бюджеті 35 мільярдів карбованців, і цю суму треба закласти в бюджет на 1992 рік, оскільки внутрішній державний борг — це в основному заборгованість держави населенню. Одержавши зазначену суму, Ощадбанк України зможе сплатити проценти за вкладами населення.

Майбутній успіх чи невдача грошової реформи значною мірою вирішується сьогодні через реалії нашої фінансової політики. Міжнародний валютний фонд, Міжнародний і Європейський банки реконструкції та розвитку (якщо ми хочемо стати дійсними партнерами цих впливових фінансових організацій) вимагають від нас економічної дисципліни. А для цього всім нам необхідно піти на шлях складних і непопулярних реформ.

Не можна також іти на подальше збільшення кредитної емісії. Нині співвідношення показників валового національного продукту і грошової маси наближається до рівня середини 1990 року. Це означає, що потреба обороту в грошах практично задоволена. Ми прийняли рішення про принципову зміну спрямування нашої кредитної політики, відмовилися від практики автоматичного і огульного кредитування, перейдемо до кредитування пріоритетних напрямів економіки. Тобто кредитні вкладення будуть направлені в ті галузі й сфери виробництва, які стануть вирішальними для економіки, здатними найближчим часом дати відповідну віддачу.

Позики будуть надаватися тільки за умови розроблених конкретних заходів, що дасть змогу виправити фінансовий стан підприємств.

У проведенні кредитної політики ми беремо курс на збільшення видачі довготермінових позик, їх частка в загальній сумі заборгованості по кредитах за I квартал скоротилася (зверніть увагу) з 12.8 до 4 процентів.

Шановні депутати! Зважте на цю цифру. Скорочення інвестицій — це надзвичайно тривожна тенденція. Ми живемо сьогоднішнім днем і не думаємо про завтра.

Проте вирішення цього дуже важливого завдання потребує створення спеціалізованого інве-

стиційного банку, як це є в інших країнах. На нашу думку, цю роль може виконати система Промбудбанку, якщо провести відповідну її реорганізацію. До речі, таким шляхом пішла і Росія.

Необхідно нарешті впорядкувати відносини по касовому обслуговуванню державного бюджету України. Це питання не тільки дозріло, а переріло. Досі комерційні банки сплачують витрати бюджету не в межах надходження, а за рахунок своїх кредитних ресурсів згідно з бюджетними дорученнями, що дозволяє Міністерству фінансів проводити неконтрольований процес.

У проекті Закону "Про Державний бюджет", що вноситься на ваш розгляд, планується дефіцит 30 мільярдів карбованців. Думаю, що дуже важко буде забезпечити цю вимогу, але було б бажано це зробити.

Згідно з розпорядженнями Президента Національний банк виключає автоматичне кредитування бюджетних витрат. Останнє буде оплачуватися в межах реальних надходжень в бюджет, а також попередньо оформлених кредитів Національного банку згідно з рішеннями Верховної Ради України.

Шановні депутати! Ви чекаєте відповіді на болючі питання, які стосуються вас. Я ж бачу вихід ось у чому.

Перше. Наш банк виступає за нормалізацію розрахунків не шляхом нового накачування грошей в обіг і використання їх як джерела споживання. Як бачите, кошти є, але вони — в розрахунках. Більше того, як не парадоксально, але в умовах, коли в дефіциті є платіжні засоби, а не самі товари, це вже добра прикмета на шляху до

створення нормальної економіки. Згідно з указом Президента від 3 квітня ми спільно з Кабінетом Міністрів розробили порядок відшкодування грошових втрат сільськогосподарським виробникам...

Хочу сказати, що цей механізм повністю відпрацьований. Наступного тижня більше 62 мільярдів карбованців будуть надані колгоспам, радгоспам, селянським (фермерським) господарствам, що дозволить їм розрахуватися з поставальниками та збільшити закупки і сприятиме поживленню платежів у цілому по народному господарству.

Ми рекомендуємо, щоб Акціонерно-комерційний банк "Україна" залучив частину цих коштів у депозит і направив їх на кредитній основі на видачу авансів під контракцію сільськогосподарської продукції.

Друге. Нам необхідно звільнити кредитні кошти, що зараз знаходяться в нормативних запасах. Це 66 мільярдів карбованців, з них у Промбудбанку — 56 мільярдів, в банку "Україна" — 6.6 мільярда карбованців.

Ми повинні вирішити питання про вилучення із Центрального банку Росії 83 мільярдів кредитних ресурсів за рахунок вкладів населення, які були передані свого часу Держбанку СРСР.

Це питання перебуває на остаточному шляху вирішення. Сподіваюся, що в цьому місяці ми його вирішимо.

Нам необхідно прискорити роботу щодо впровадження електронної пошти, про що я сказав. Це дасть значну економію засобів платежів за рахунок прискорення обігу грошових документів.

Нам необхідно прийняти рішення про збільшення пені за несвоєчасні розрахунки відповідно до рівня інфляції.

Нам необхідно найближчим часом проаналізувати причини дебіторської заборгованості підприємств Росії та інших держав СНД і розробити конкретні заходи щодо її зменшення.

Якщо ми продовжуємо використовувати емісійний кредит, то кредитуємо сьогодні на дві третини російських підприємств, і ми це повинні зрозуміти.

Рекомендувати підприємствам у господарських угодах передбачати жорсткі санкції за несвоєчасні платежі, а також розрахунки шляхом авансових платежів і платіжних доручень.

З метою запобігання банкрутства банків в умовах гіперінфляції необхідно припинити автоматичне покриття дефіциту державного бюджету за рахунок банківських позик. Мінфін повинен одержувати банківські позики, як і всі суб'єкти господарювання, тобто на основі взаємної домовленості з банком, включаючи і плату за кредит.

От такі заходи вважаю необхідними для виходу із платіжної кризи.

ЗАСІДАННЯ 66

(18 травня 1992 року)

Виступ під час обговорення проекту Закону України "Про Державний бюджет на 1992 рік"

ГЕТЬМАН В.П., Голова Правління Національного банку України (Уманський виборчий округ, Черкаська область). Шановні народні депутати! Останнім часом мені довелося брати участь і проводити конкретні переговори з впливовими колами Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Європейського банку реконструкції і розвитку, Міністерством фінансів Сполучених Штатів Америки, Міністром економіки та фінансів Франції і так далі. Повинен сказати, що всі вони без винятку стурбовані становищем, що склалося на Україні у зв'язку з бюджетом, стурбовані зливою емісійного кредиту з боку Національного банку і попередили, що світові фінансові організації не будуть з нами співробітничати при такому стані фінансів.

Давайте зрозуміємо одне. Усі ми опинилися сьогодні перед непростю дилемою: або енергійно йдемо до ринку і приймаємо пов'язане з цим непопулярне скорочення витрат бюджету і емісійних кредитів, або припиняємо прикриватись ринком, як фіговим листком, і будемо продовжувати розкручувати спіраль інфляції за рахунок нових соціальних програм і задоволення кланових інтересів окремих депутатів і депутатських груп щодо збільшення витрат за рахунок емісії карбованця. Як не гірко, але випускати пусті папірці під ці програми — це не що інше, як обманювати народ.

Більше того, такий стан не дозволить нам до кінця року ввести національну валюту, тому що основою для такого доленосного рішення буде не тверда основа, а пісок. А ми не повинні і не можемо дозволити собі скомпрометувати грошову реформу.

Я повністю поділяю точку зору, яку висловив голова комісії Печеров, — прийняти сьогодні запропонований проект бюджету. Іншого виходу, окрім як припинити депутатський популізм і ввести надзвичайний стан в економіці, у нас просто немає.

За браком часу зупинюсь тільки на окремих питаннях.

Перше. Національний банк не зможе забезпечити стабільність гривні, якщо не будемо мати інструменту створення фондів у вільно конверто-

ваній валюті. На сьогодні не спрацьовують заходи щодо створення Валютного фонду України. Україна, де є 16 954 суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, не може мати у повному обсязі перерахувань до Державного валютного фонду, і отримала на сьогодні всього 14.8 мільйона доларів. Цьому сприяє відсутність стимулювання експорту продукції, непродумана податкова політика відкидає нас назад, масовий бартер ставить під загрозу закупку необхідних товарів, сировини і обладнання і одночасно зводить нанівець можливість погашення зовнішнього боргу.

Пропонується: переглянути систему утворення Державного валютного фонду, відмовитися від оподаткування валютних надходжень, перейти на обов'язковий продаж заробленої валюти юридичним особам, забезпечити імпортерів валютою за єдиним ринковим курсом так, як це робиться в Угорщині та інших країнах. Національний банк цими днями внесе на розгляд Верховної Ради свій проект про валютне регулювання.

Далі. Зробити експертну оцінку надходження експортної виручки, щоб створити реальну можливість погашення боргу, здійснення імпортних поставок і вивчення межі можливості залучення іноземних кредитів.

Нарешті необхідно найближчим часом визначитися щодо правонаступництва України стосовно погашення внутрішнього валютного боргу, а саме: щодо виплати юридичним і фізичним особам валюти, яка знаходилася на рахунках Зовнішекономбанку.

Друге питання. У цьому залі неодноразово поголошувалося, що фінансове становище підприємств погіршується з кожним днем. Прострочені борги за товари і послуги організацій, за даними на 10 травня, уже становлять 488 мільярдів карбованців, тобто вал заборгованості щоденно зростає на 1.7 процента.

Два дні тому мені довелося брати участь у засіданні керівників держав СНД в Ташкенті. Там від імені керівництва України виступив Прем'єр-міністр Фокін, який дав дуже гостру оцінку цьому явищу. Його промова опублікована в газетах. Ви можете з нею ознайомитися. Але ясно одне — українська делегація чи не єдина (потім до неї приєдналися й інші) наполягала на тому, щоб зробити міжгалузевий залік по всій СНД.

Прем'єр Росії Тимур Гайдар наполягає на тому, щоб пов'язати цей захід із часом введення національної валюти, тобто він хоче виключити Україну із проведення такого заліку, оскільки вона проголосила перехід на власну валюту.

Завтра в Ташкенті збираються керівники національних банків, і буде вирішуватися це питання, хоча протокольно було записано доручення до 15 червня визначитися з цим заліком. Я сподіваюся, що залік ми все-таки зможемо зробити.

І останнє. З кожним днем все більшої гостроти набуває питання про врегулювання відносин Національного банку України з Міністерством фінансів, пов'язаних із управлінням державним боргом. Суть у тому, що у зв'язку з рядом заходів, спрямованих на реалізацію соціальних програм і надання фінансової допомоги державному сектору економіки за рахунок емісійного кредиту, утворився державний борг, сума якого різко зросла і за оцінками на 1 червня 1992 року становитиме понад 700 мільярдів карбованців, або 39 процентів до прогнозного обсягу національного доходу на 1992 рік. Міністерство фінансів приймає на свій рахунок цей борг, але відмовляється від оформлення його в офіційному порядку.

Такий стан може призвести до серйозних ускладнень в економічному становищі України з кількох причин.

1. Національний банк втягується в прямі відносини з господарськими структурами, а це недопустимо, навіть небезпечно для емісійного банку.

2. Це дозволяє Мінфіну України штучно знижувати витрати бюджету, оскільки до них не включається погашення боргу Національному банку і сплата процентів, а також затягує вирішення питання про запровадження цивілізованих методів обслуговування державного боргу, тобто економічно обгрунтованої організації мобілізації коштів для бюджету на основі випуску в господарський обіг державних цінних паперів. [...]

3. Врешті-решт надзвичайно легкий підхід до оформлення державного боргу може призвести до ускладнення відносин України з міжнародними фінансовими організаціями, особливо з Міжнародним валютним фондом, оскільки така практика взаємовідносин, пов'язаних із держборгом, вуялює бюджетний дефіцит і втягує у його покриття емісійні кредити у все більших масштабах.

З метою виправлення становища Національний банк України просить Верховну Раду прискорити прийняття закону про внутрішній державний борг. Як відомо, це питання порушується вже не один раз, ще з минулого року, але до цього часу не внесено такого законопроекту. Національний банк України вважає за необхідне доповісти Верховній Раді України, що до прийняття такого закону Національний банк буде вимушений надавати Мінфіну кошти тільки при наявності зобов'язань про погашення цього боргу і реальних витрат на його обслуговування.

Шановні колеги! Фінанси держави, а отже, і економічна самостійність України сьогодні в небезпеці. Не зуміємо це зрозуміти, не зуміємо зібратися в цей вирішальний час — втратимо надію на завтрашній день.

ЗАСІДАННЯ 72

(2 червня 1992 року)

Виступ з питання врегулювання кризи розрахунків та взаємної заборгованості суб'єктів господарювання і відповіді на запитання депутатів

ГЕТЬМАН В.П. Шановний Президенте! Шановна Верховна Радо! Останнім часом на адресу Президента, керівництва Верховної Ради, Кабінету Міністрів і Національного банку надходить велика кількість листів, звернень і категоричних вимог щодо наведення порядку у розрахунках.

Дійсно, підстави для цього є. Починаючи з 1 січня 1992 року неплатежі постачальникам за товарно-матеріальні цінності зросли з 3.2 мільярда карбованців до 424 мільярдів карбованців на 1 травня. А на 20 травня в картотеках № 2 банків уже знаходиться документів з простроченими строками оплати на суму 546 мільярдів карбованців.

У чому ж справа? Головною причиною такого становища, на мій погляд, стали нескоординована лібералізація цін і несвоєчасне відтворення вартості основних і обігових коштів підприємств та організацій.

Як відомо, ціни на товарно-матеріальні цінності і послуги зросли в 10 і більше разів, а оцінка основних і обігових коштів залишилась у старому масштабі цін. У підприємств просто не вистачило платіжних засобів, щоб адекватно відреагувати на зміну ціннісних факторів.

У цих умовах різко зріс попит на банківський кредит. Але можливості банків виявились обмеженими, по-перше, рамками кредитних ресурсів і, по-друге, нормативами ліквідності банків. Кредитні вкладення банків за цей період зросли з 99 мільярдів карбованців на 1 січня до 347 мільярдів карбованців на 20 травня. Але, як видно, це не змінило ситуацію з розрахунками.

Слід сказати, що, на жаль, не була підтримана пропозиція про індексацію статутних фондів банків у 5 разів. Згідно з указом Президента вони були індексовані лише в два рази. І сьогодні всі банки перейшли свої межі ліквідності балансів, іншими словами, вичерпали можливість надавати кредити.

Другою причиною платіжної кризи стала повна неготовність банківської системи до пере-

ходу на режим кореспондентських розрахунків з центральними банками.

Може виникнути питання: а чи потрібні ці кореспондентські рахунки і розрахункові центри при центральних банках? Відповідь тут однозначна — потрібні. Система розрахунків у режимі МФО (міжфіліальні обороти) себе вичерпала з прийняттям Закону "Про банки і банківську діяльність" і переходом на дворівневу систему банків, де перший рівень — центральний банк, а другий — комерційні. Це відповідає світовій практиці. Інша річ — як перейти на цю принципово нову систему розрахунків, скільки таких центрів потрібно?

Хиткий стан відносин між банками знову порушила Росія. Без будь-якого попередження вона з 1 квітня цього року всі платіжні документи по Україні надсилала в Національний банк України. До цього Центральний банк Росії без відповідної підготовки, наявності технічної бази і програмного забезпечення створив на території Росії близько тисячі регіональних розрахункових центрів і 80 так званих міждержавних розрахункових центрів. Мета одна — встановити контроль над розрахунками як між клієнтами, так і між державами.

Якщо до цього додати, що документообіг між цими центрами йде не телеграфом, а поштою (обробка ж документів здійснюється вручну), то цілком зрозуміло, що документообіг між банками займає від 40 до 60 днів. Для України вартість платіжного обігу щодня становить 22 мільярди карбованців.

Частка Росії — приблизно 8 мільярдів. Ось підрахуйте, помножте 50 на 8. Я вважаю, що у зв'язку саме з цією ситуацією застрягло розрахунків на суму 400 мільярдів карбованців.

Що в цих умовах зробив і міг зробити Національний банк? Коли я прийняв Національний банк, то першим кроком було, як то кажуть, розгребти ту гору авізовок, які надіслали російські центри до Києва. Були мобілізовані сотні фахівців з областей, і протягом 10—15 днів ми відправили на місця всі платіжні документи.

Друге. Необхідно було терміново створити в усіх областях розрахункові центри, щоб платіжний обіг спрямувався безпосередньо на місця. Ми вже добилися, що платіжні документи, як правило, направляються безпосередньо в області. Разом з тим наші розрахункові центри, як і російські, поки що функціонують примітивно. Більшість із них не укомплектована кадрами, комп'ютерами, підводять засоби зв'язку. Але все це має тимчасовий характер. Протягом червня ми повинні отримати близько 3 тисяч комп'ютерів з Канади і таким чином здійснимо технічне переоснащення розрахункових центрів. Вже розроблено програмне забезпечення і

створено методику розрахунків. Усе це дозволить протягом найближчих 2 місяців нормалізувати роботу банківської системи в режимі розрахунків через розрахункові центри.

Щоб пом'якшити платіжну кризу, Національний банк, як відомо, здійснив паралельно з цим цілу серію кредитних заходів. Запроваджено факторинговий кредит під розрахунки. Проведено залік із виділенням кредитних ресурсів для підприємств сільськогосподарства, а пізніше — і промисловості. Здійснено через банківські установи компенсацію втрат сільськогосподарських виробників від знецінення їхньої продукції. Частково проіндексовані статутні капітали банків. Ми зайнялися цільовим фінансуванням інвестиційних програм. Закінчуємо поповнення обігових коштів підприємств за рахунок надання тимчасового кредиту в сумі 260 мільярдів карбованців. Внесено ряд пропозицій щодо зменшення готівкового обігу, виготовлення чеків і введення вексельного обігу щодо поставок продукції.

Цим я хотів би спростувати звинувачення в пасивності, які надходять на адресу Національного банку. На мою думку, Національний банк, як то кажуть, перебрав через край, виявив ініціативу навіть більшою мірою, ніж потрібно, і тому опинився в епіцентрі подій, пов'язаних з фінансовою кризою. Адже визначення дефіциту фінансових ресурсів, нормативів обігових коштів, джерела фінансування інвестиційних пріоритетних програм — це перш за все питання, властиві для Міністерства економіки і Міністерства фінансів. Тому я хотів би попросити своїх колег працювати активніше і спільно над вирішенням цих проблем.

Ось і зараз керівники промисловості і деякі народні депутати звинувачують Національний банк у неоперативному поповненні обігових коштів за рахунок кредиту згідно з рішенням Верховної Ради від 15 травня. Запитують, чому замість чотирикратної індексації нормативів поповнюються з індексом 2.5.

Українсько-німецька зустріч. У центрі, праворуч від Віктора Ющенка, — Клаус-Петер Мюллер (Комерцбанк, Німеччина). 1992 рік.

Як відомо, відправною для розрахунків емісійного кредиту в сумі 260 мільярдів карбованців, затвердженого Верховною Радою, стала цифра 65 мільярдів — діючий норматив матеріальних цінностей підприємств України. Помножимо 65 на 4 — це і є 260. Звідки взялася ця цифра — 65, сказати вам сьогодні не можу, тому що від авторства на цю цифру всі відмовляються.

Тому потрібно перш за все визначити дійсний стан з обіговими коштами, за якими системами в банках їх профінансувати. Буквально наступного дня, 16 травня, за підписом міністра фінансів і першого заступника Голови Правління Національного банку на місце була надіслана телеграма з вимогою повідомити про реальний стан. За 4 дні ми зібрали ці дані. Виявилось, що обігових коштів у нас на суму не 65 мільярдів, а 88. Розділіть 260 на 88. Звичайно, коефіцієнт буде менший, ніж 4. Тому фінансування здійснюється, виходячи з коефіцієнта 2.5. Я розумію незадоволення депутатів. Але хотів би просити зважити на те, що Національний банк міг розділити лише ту суму, на яку ви йому дали право.

Тому, враховуючи, що Верховна Рада України своєю постановою вирішила індексувати обігові кошти в 4 рази, я все-таки вважаю, що необхідно бути послідовними і доповнити проект постанови, який у вас є, пунктом 4: дозволити Національному банку прокредитувати всі підприємства в 4 рази з урахуванням, що вихідна сума не 65, а 88 мільярдів карбованців. Для цього нам потрібно додатково 92 мільярди карбованців. Я прошу Івана Степановича, якщо буде така ласка, доповнити проект постанови.

До речі, Росія індексує обігові кошти в 5 разів, але не за рахунок держави, а за рахунок кредиту банку на 3 роки під так званий пільговий процент. Пільговий процент для них — 25 процентів плюс 3 проценти (маржа банку). Кредит надається в Росії під заставу майна підприємств з оформленням відповідних зобов'язань. Ось так, шановні депутати, а ми все намагаємося звалити на нашу державу.

Тому я категорично проти того, щоб індексувати основні фонди в 10 і більше разів, як це вимагалось на нараді асоціацій промисловості. По-перше, ми вже знаходимося на загрозливій межі державного боргу і кредитної емісії і далі накачувати "повітря" в нашу економіку надзвичайно ризиковано, особливо напередодні грошової реформи.

По-друге, зважаючи на те, що наші сусіди індексують основні фонди (я маю на увазі Білорусь та інші держави) від 2 до 5 разів, індексувати наші фонди в 10—20 разів, як це пропонується методикою Смілянського заводу Черкаської області, означало б поставити під сумнів саму ідею приватизації. Адже наші основні фон-

ди будуть значно дорожчими, ніж фонди Росії. Тож ніякий західний інвестор не піде на співробітництво з нами. Перенесення величезної амортизації на собівартість продукції означало б початок нової спіралі зростання цін.

Я вважаю, що в нас немає економічних підстав додатково збільшувати індекс обігових коштів. Достатньо збільшення в чотири рази, як було запропоновано.

По-перше, йти на дальше зростання державного боргу (а він у нас, як відомо, вже становить більше 750 мільярдів карбованців), гадаю, небезпечно. Вирішити, як бути з державним боргом, треба доручити уряду, Національному банку, Міністерству фінансів.

По-друге, ми не враховуємо, що всі підприємства і організації з початку року вже провели переоцінку матеріальних цінностей і таким чином дещо збільшили свої нормативи. Матеріальні цінності, створені в цьому році, оцінені вже в новій системі цін.

Розумію, що обігових коштів нині не вистає головним чином через затримку розрахунків. Тому Національний банк просить дати йому дозвіл на проведення широкого міжгалузевого заліку виключно між підприємствами України, а також на двосторонній основі з тими державами СНД, які підтримують наш проєкт. Це звільнить обігові кошти підприємств і нормалізує їх фінансовий стан.

На жаль, на сьогодні ще не вдалося домовитися з Росією, щоб провести одномоментний залік на однакових умовах з усіма країнами СНД, про що йшла мова в Бішкеку, Ташкенті, Москві. Прошу не звинувачувати в цьому ні уряд, ні Президента, ні Національний банк. Зусиль для того, щоб провести такий залік, було докладено надзвичайно багато. Але спроби домовитися з Росією поки що безуспішні. Правда, делегація Національного банку України зараз перебуває в Москві і веде переговори з Центральним банком Росії.

Нам дуже хотілося б розв'язати цю проблему, адже, за приблизними підрахунками, в банківській картотеці знаходяться десятки мільярдів карбованців. Але справжнього стану справ у розрахунках ми, на жаль, не знаємо.

Чому Росія не йде на залік? Треба визнати, що Центральний банк Росії твердо витримує курс, запропонований Міжнародним валютним фондом та Світовим банком і стримує кредитну емісію. Я вже говорив у парламенті, що з переходом на власну валюту ми теж повинні будемо це робити, інакше підтримки світових фінансових кіл нам не бачити. Зараз же ми використовуємо емісію карбованця і за рахунок цього живемо.

Оскільки залік взаємної заборгованості з боку Росії потребує до одного трильйона карбо-

ванцевої емісії (а картотека тільки по Росії нині вже перевищила два трильйони карбованців), перед Центральним банком Росії стоїть непросте дилема: або відступити від своєї лінії і піти назустріч вимогам клієнтів, або виконати зобов'язання з обмеження кредитної емісії перед Міжнародним валютним фондом та Світовим банком. Думаю, розгляд цього питання в парламенті Росії, який заслухає звіт Центрального банку, прояснить ситуацію.

Не сприяють проведенню заліку і постійні заяви офіційних осіб про перехід України на так званий закритий купонообіг. Я вважаю, що нам необхідно більше діяти і менше давати інтерв'ю. Тим паче тоді, коли, як кажуть, яйце ще в курці. Скажіть, який банк надасть свій емісійний кредит державі, котра заявила, що вона днями виходить із рублевої зони? Ось і заява, зроблена Володимиром Тимофійовичем Лановим Гайдари про перехід з 1 липня на свою валюту послужила стримуючим фактором. Півгодини тому мені дзвонив з Москви перший заступник і говорив, що вони хотіли б, аби хтось дезавував цю заяву, інакше Росія, яка готова лише з 1 липня розглянути питання заліку, не піде на цей залік. *(Шум у залі).*

Умови заліку, які пропонує Росія...

ГОЛОВА. Мені здається, ми вже обговорюємо доповідь. Давайте все-таки її спочатку дослухаємо. Прошу уваги.

ГЕТЬМАН В.П. Умови заліку, які пропонує Росія, нам не підходять. Кредит під залік ми видаємо під ставку 15—50 процентів річних, а в них централізовані ресурси з емісійного банку видаються під 80 процентів річних. Але ми не втрачаємо надії і продовжуємо вести переговори з Центральним банком Росії, щоб захистити права українських підприємств.

Одночасно і самі українські постачальники своєї продукції повинні з розумінням поставитися до кризи в розрахунках. *(Шум у залі).*

Я прошу уваги, шановні депутати. Мова йде про припинення банком прийому платіжних вимог...

ГОЛОВА. Хвилинку, Вадиме Петровичу. Шановні народні депутати! Ваш шум я розцінюю так, що ви передчасно приступили до коментування тієї частини доповіді, яку прослухали. Тому прошу уваги. Давайте дослухаємо, може, далі щось ще цікавіше буде, а ви вже передчасно обговорюєте.

Прошу, Вадиме Петровичу.

ГЕТЬМАН В.П. Мова йде про припинення банком прийому платіжних вимог на інкасо і перехід на так звану передоплату. Хотів би сказати,

що це не є винаходом Національного банку України. Я міг би зараз зачитати рішення Центрального банку Росії. Чому знову-таки Росії? Та тому що сьогодні половина платіжних документів іде на Росію. Так от їхня вказівка: "В целях повышения ответственности, своевременности расчетов за товары и услуги начиная с 1 июля прекращается использование в расчетах между предприятиями, учреждениями и организациями независимо от форм собственности на территории России, независимых государств (тут вони, бачите, взяли на себе право говорити за інших) платежных требований. Учреждения банков, расположенных на территории России, прекращают прием от основных клиентов, начиная с 1 июля текущего года, платежных требований".

Так що ж ви хотіли, щоб ми з вами приймали документи на інкасо, направляли їх у Росію, а вони нам ці документи знову повертали? Тому ми вимушені були давати вказівки. Я шкодую, що їх було багато. Їх, можливо, давали і ті, хто не мав би цього робити. Чомусь і від уряду давали якісь вказівки. А остання була така: "Доводимо до відома вказівку Центрального банку Росії. У зв'язку з тим, що він з 1 липня припиняє прийом платіжних вимог, а також у зв'язку з наступним проведенням заліку взаємної заборгованості на території України всі вказівки про припинення прийому платіжних вимог відміняються. Про остаточні строки припинення прийому платіжних вимог буде повідомлено додатково". Це від уряду і Національного банку пішла така вказівка. Про що йде мова?

Та ми ще весь червень будемо дискутувати, але дискусія повинна все ж таки закінчитися. Ви зрозумійте, якщо ми будемо відправляти товари за межі України без передоплати і не будемо знати дійсний фінансовий стан свого партнера, то тим самим зміцнюватимемо фінансову базу наших сусідів, але збіднюватимемо наші обігові кошти і будемо знову звертатися до держави за емісійним кредитом, аби поповнити ці обігові кошти.

Ось декілька прикладів. Об'єднання "Артемсіль" 80 процентів усієї солі направляє в Росію. Зараз підприємства Росії вже заборгували "Артемсолі" 50 мільйонів карбованців. Але об'єднання знову звертається в банк, щоб отримати 20 мільйонів карбованців кредиту для передоплати тари, щоб знову-таки збільшити борг Росії, без усякої перспективи на повернення.

Чернівецький м'ясокомбінат кілька місяців тому поставив у Санкт-Петербург м'ясопродукції на 120 мільйонів карбованців і не отримав ніякої оплати. Тепер він знову просить поповнити його обігові кошти. На 1.3 мільярда карбованців підприємства Миколаївської області відвантажили свою продукцію в Росію і

кошти не отримали. Такі приклади непоодинокі. І суми, які набігають, шановні депутати, становлять сотні мільярдів карбованців. То ви мені скажіть, чи можемо ми і далі продовжувати використовувати стару командну систему розрахунків, до якої так звикли?

Вважаю, що тільки консерватизм керівників державних структур не дозволяє їм перебудуватись у цій кризовій ситуації. Упевнений, що ринкові структури ніколи не дозволили б собі так вільно розпоряджатися коштами своїх колективів.

Необхідно також мати на увазі, що з 1 липня банки всіх країн СНД припиняють прийом платіжних вимог у картотеку № 2. Не буде вже картотеки № 2 в банках. Це буде проблема самого клієнта. А тепер подивіться, якщо у вас лежить 400 мільярдів карбованців у картотеці стосовно інших країн СНД, чи зможете ви їх повернути? Тому я дуже прошу, щоб ви із розумінням поставилися до намагань Національного банку, уряду стабілізувати розрахунки і щоб сьогодні ви звикали до того, що перш ніж відправити ваші товари, треба спочатку з'ясувати, наскільки платоспроможний ваш клієнт. Якщо цього немає, ви сьогодні не маєте права відправляти свою продукцію.

У вас на руках проект постанови, запропонований Національним банком. У пункті 2 йдеться про пропозицію Національного банку про термінове проведення заліку взаємної заборгованості між підприємствами і організаціями України і тими країнами СНД, де ми на двосторонній основі центральних банків зуміли домовитись.

Умови заліку визначені. Основне для нас — не допустити використання наших кредитів для тих країн, які не приймуть наші умови заліку. Кредит буде надаватися під 15 процентів річних плюс невелика маржа комерційних банків. Залік намічається провести за станом на 12 червня. Робота надзвичайно складна і відповідальна. Адже необхідно зробити анатомію кожної платіжки на загальну суму близько 600 мільярдів карбованців. Але зволікати далі більше не можна.

Для спрощення справи пропонується провести залік без нарахування пені між українськими партнерами і нарахувати діючу пеню 0.04 процента на міждержавні розрахунки.

Користуючись нагодою, повідомляю, що в Ташкенті досягнуто угоди про те, що надалі розмір пені за кожний день прострочки підвищується з 0.04 до 0.2 процента. Це повинно дисциплінувати всіх партнерів, які вступають у взаємні розрахунки.

Одночасно в проекті постанови пропонується Національному банку вжити інших термінових заходів, зокрема в галузі безготівкового обігу. Хотів би повідомити, що Національним банком внесено проект Указу Президента "Про додат-

кові заходи щодо забезпечення своєчасних розрахунків відносно заробітної плати". Указ передбачав конкретні кроки щодо зменшення кількості готівки в обігу, перехід на часткове депонування зарплати, виготовлення чеків, посилення банківського контролю за лімітами кас. На жаль, цей проект указу надто повільно просувається на підпис Президенту, а час не чекає. Вже в цьому місяці ми матимемо проблеми з купонною готівкою у зв'язку з індексацією заробітної плати і зростанням виплат.

Слід сказати, що на сьогодні простроченої заборгованості щодо заробітної плати у нас немає. У цей складний момент, я вважаю, це — одне з позитивних явищ в економіці нашої України на фоні катастрофічного браку готівки в інших країнах СНД. Тому прошу прийняти запропонований Національним банком проект, дати можливість банку терміново, не зволікаючи, приступити до розблокування розрахунків шляхом заліку. І, як казав Іван Степанович, треба негайно діяти.

ГОЛОВА. Шановні народні депутати! Давай-те визначимо час для запитань. 15? Хто за те, щоб обмежитись рамками 15 хвилин, прошу голосувати. [...]

Перший мікрофон.

ЧЕРНЕНКО В.Г., головний лікар медсанчастини Микитівського ртутного комбінату (*Горлівський—Микитівський виборчий округ, Донецька область*). Уважаемый Вадим Петрович! Как бы вы отнеслись к предложению дать возможность Национальному банку Украины оперативно, возможно с Президентом, решать проблемы, которые возникают почти ежесекундно?

Второе. Когда появится купоно-рублевая наличность, в разумных пределах, разумеется, например в Горловке, а еще конкретнее в Никитовском районе? Там ситуация чрезвычайная. Перед отъездом сюда я разговаривал с управляющим банком. Сложности у них огромные.

ГЕТЬМАН В.П. Я ніколи не відмовлявся від конструктивної співпраці з урядом, іншими владними структурами, де будуть вирішуватися питання. Однак мені відомо, що деякі члени уряду їздять до областей і агітують, щоб Національний банк України було передано в підпорядкування уряду. Але, вважаю, не в цьому справа. Сьогодні немає ніяких питань, які б уряд не міг вирішити з Головою Правління Національного банку або з його заступниками.

Що стосується оперативності, — я вас підтримую. Нам потрібно створити якийсь дуже вузький, можливо, фінансовий кабінет, який би і вирішував усі питання. Їх, до речі, надзвичайно

Виступаючи за цивілізоване розлучення з Росією та іншими республіками колишнього СРСР, Вадим Гетьман зумів зберегти дружні стосунки з багатьма керівниками з інших країн, зокрема з Миколою Рижковим.

багато, а ми працюємо не кулаком, як то мовиться, а п'ятірнею. Тому підтримую пропозицію про те, щоб Національний банк України разом із урядовими, фінансово-економічними чиновниками, президентською службою оперативніше розв'язував ці проблеми.

Що стосується готівки. Сьогодні ми не маємо офіційно простроченої заборгованості. Але кризові явища є. Якщо не з'явиться указ Президента, який передбачить певні кроки для зменшення обігу готівки (а вона в нас сягнула планки 22 проценти у загальному обсязі, що є нонсенсом для розвинутих країн, де ця цифра сягає 4—5 процентів), то, звичайно, ми опинимось у надзвичайно скрутній ситуації.

Хотів би повідомити: за рішенням Президента і уряду ми зараз розмістили замовлення на виготовлення наших нових, абсолютно надійних, кращих в обігу банкнот (маю на увазі — купонів), які, за моїми даними, надійдуть десь у 20-х числах червня. Хоча початок червня буде надзвичайно важким з огляду на відпустки, але ми цю проблему розв'яжемо.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Другий мікрофон.

ЮФФЕ Ю.Я., генеральний директор виробничого об'єднання "Стахановвугілля" (*Брянківський виборчий округ, Луганська область*). Уважаемый Вадим Петрович! Не кажется ли вам, что политика банка по отношению к предприятиям напоминает действия, когда душат человека? Придушили — ему нечем дышать, крик поднял, чуть-чуть отпустили. Сейчас вы опять придавили. И вот такие действия повторяются периодически. Но нет кардинального решения вопроса для того, чтобы началось нормальное дыхание, чтобы предприятия начали нормально дышать и пошел нормальный обмен в финансово-кредитной системе. Все это, на мой взгляд, происходит потому, что нет согласия между вами и прави-

тельством. Играют определенную роль амбиции.

Вношу предложение и хочу знать, как вы его оцениваете: Национальный банк подчинить по отдельным вопросам правительству, потому что... Не кричите, пожалуйста, я вам не мешал, когда вы выступали.

А то послушал я вот вице-премьер-министра Украины Сленичева... Он говорит, что у него руки связаны. Вы выступаете... И все кругом виноваты.

ГЕТЬМАН В.П. Спочатку про те, що Національний банк України ніби зв'язав когось по руках і ногах. Ці звинувачення відкидаю відразу. Навпаки, сьогодні ми пішли стежею популізму, робимо кроки, які нам зовсім не потрібні, оскільки випустили з рук емісію. Вважаю, заходи, які ми сьогодні повинні ухвалити, мають бути останніми. А далі, вибачте мені, ми проголосували за ринок.

Що ж стосується відносин з урядом, то хотів би, щоб хтось, хоча б один його представник підвівся і сказав, коли він не вирішив із Гетьманом якихось питань. Я знімаю це питання. І просив би, щоб Олег Іванович прояснив ситуацію. Адже, я знаю, він був у Донецьку, Луганську й агітував за приєднання Національного банку України до уряду.

ГОЛОВА. Не будемо втрачати часу на пояснення Олега Івановича. Якщо він так діє, то робить велику помилку. Він, звичайно, має право на свою думку, але йому як державному діячеві ніхто таких повноважень не давав.

Третій мікрофон.

ЛИСЕНКО А.О., директор Чернігівського виробничого об'єднання "Хімволокно" імені 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції (*Новозаводський виборчий округ, Чернігівська область*). Уважаемый Вадим Петрович! Я поддерживаю ваше предложение о дополнительной эмиссии для выполнения постановления Верховного Совета, чтобы был коэффициент 4. Но ведь принимая этот коэффициент, мы вашими же данными оперировали: 65 миллиардов рублей. Это что было? Это был норматив собственных оборотных средств на первое января или наличие их? Откуда взялись 88? Это первое.

Второе. Не считаете ли вы как Председатель Правления Национального банка, что нужно убедить нашего Президента немедленно отменить указ о предельном уровне рентабельности? Ведь мы загоним наши предприятия в могилу. Об этом говорят уже все.

И третье. Давайте четко и ясно определимся по нашим взаимоотношениям с Россией. Грузим — не грузим, платим — не платим... Так

невозможно работать. Ведь мы вагоны заказываем за 45 дней до отгрузки, а вы дважды в день даете новые распоряжения.

Что касается Владимира Тимофеевича. Если товарищ Лановой предпринял какие-то действия, которые привели к ухудшению наших финансово-кредитных отношений, то пусть отвечает за них.

ГЕТЬМАН В.П. Насамперед, я, здається, говорив, що 88 мільярдів — це сума, яку повідомили з місць і яка сьогодні, на мій погляд, є правильною. Якось відстоювати її, не маючи іншої, не хотів би, але вважаю: якщо ми прийняли коефіцієнт 4, то повинні бути послідовними. Тоді 88 треба перемножувати на 4 і визначати цей додатковий кредит. У цьому підтримую вас.

Що стосується інших питань. Ви стверджуєте, що треба відмінити указ Президента щодо рентабельності. Я сказав би так: сьогодні нам потрібно виробити додаткові заходи до того, що запропонував Президент. Необхідно брати ситуацію під контроль. Ви знаєте, що Росія приймає закон про контроль за цінами. Вона відступила вже від своїх популістських гасел про те, що можна ціни відпустити, і нехай, мовляв, ринок, якого немає, їх регулює.

Тому стримуючі нормативи у нас повинні бути. Це має бути комплекс заходів. Хай мені вибачають колеги з Мінфіну й Мінекономіки, але сьогодні їм треба виробити комплекс заходів, а не викидати якийсь один ланцюг, щоб залатати ці дірки. Їх буде дуже багато.

ГОЛОВА. Перший мікрофон.

ЧЕРНЯВСЬКИЙ О.П., начальник управління сільського господарства Сумської обласної державної адміністрації (*Сумський виборчий округ, Сумська область*). Шановний Вадим Петровичу! Ви знаєте, що робота переробних заводів має сезонний характер. І через те нині, до початку роботи в цьому році, вони перебувають у надзвичайно важкому фінансовому стані. Маю на увазі цукрові, крохмалеві підприємства тощо. Чи не краще було б проіндексувати їх минулорічну виручку, ніж сьогодні їм брати так багато кредитів?

І ще одне. Ви говорили, що Росія у багатьох питаннях нам винна. А чому між нашими близькими банками відстань буває в межах 500 метрів, а документи йдуть тиждень?

ГЕТЬМАН В.П. Гадаю, що для сільського господарства зроблено в цьому році стільки, скільки не зроблено в жодній іншій державі, яка з нами межує. Були у нас білоруси, сьогодні щось хочуть навіть росіяни запозичити, але якраз із тих заходів, що зовсім не вписуються в ринкові вимоги.

І вважаю, що накачувати “повітрям” ще нові проекти у переробній промисловості просто нецільно. Якщо ми зробимо підприємствам залік, то вивільнимо дуже великі кошти, які знаходяться в розрахунках, і таким чином поліпшимо фінансовий стан цих підприємств.

Тепер про затримку в розрахунках. Дійсно, на першому етапі створення розрахункових центрів (а ви знаєте, як вони створювалися) у Національному банку була гора нерозібраних документів. Сьогодні встановлено комп’ютери, ми замінили математичне і програмне забезпечення на принципово нове. Думаю, що через два місяці банки будуть чітко працювати. Раніше не зможуть.

ГОЛОВА. Другий мікрофон.

ЯЦЕНКО В.М., заступник голови Комісії Верховної Ради України з питань Чорнобильської катастрофи (*Коростенський виборчий округ, Житомирська область*). Вважаю, що запропонована постанова протипожежна, і тому її вкрай необхідно приймати. Але ви, Вадиме Петровичу, закликали виробників продукції подумати перед тим, як відправляти свою продукцію споживачам.

Я вже не кажу про те, що сьогодні території багатьох підприємств перетворені на склади. Відома формула “товар—гроші—товар” мав магічну силу: чим швидше вона здійснюється, тим більші національні багатства. Але якщо виходити з вашої логіки, то ми можемо зупинити цей процес взагалі. Чи не призведе це до жебрацтва не тільки народу, а й держави в цілому? І які пропонуються Національним банком заходи, щоб усе-таки подолати цю платіжну кризу?

ГЕТЬМАН В.П. Шановні колеги! Моє бачення розрахунків відповідає світовій практиці. Іноземний інвестор ніколи не відвантажить продукцію, якщо ви йому не заплатили або якщо він не впевниться, що у вас є гроші. Чому ж ви сьогодні “кидаєте” національне багатство і не знаєте перспективи, не маєте гарантій повернення цих коштів? Я можу вам сказати більше: у мене є дані, що багато російських підприємств сьогодні вже банкрути. І кошти, які ви туди заклали, вам ніколи не повернуться.

Якщо ви направляєте продукцію, то разом з нею ви направляєте і платіжну вимогу. Продукція — це споживач платить банкові свого платіжника — банк платіжника платить банкові відправника продукції. Спрощується система.

Але ви ж хочете як? Інкасо цього банку, цей банк — на інкасо розрахункового центру, розрахунковий центр Національного банку — в розрахунковий центр Центрального банку Росії, російський банк — у комерційний банк.

Дається право на оплату. Потім документообіг іде у зворотному напрямку. Що ж ми робимо?

І коли ми запропонували, щоб ви виправили ці зв’язки, посипалась маса телеграм на адресу уряду, на адресу банку: “Грабунок!” Мовляв, Національний банк проводить якусь мало не катастрофічну політику. А один депутат мені дзвонить (до речі, вчора) і каже: “Вадиме Петровичу, та нам би хоч куди-небудь відправляти цю продукцію. Тому що робітник дивиться — не відправили. Розумієте, ми ж цього не можемо допустити”.

ГОЛОВА. Третій мікрофон.

КОРОБКО М.І., секретар Комісії Верховної Ради України у питаннях екології та раціонального природокористування (*Тернівський виборчий округ, Дніпропетровська область*). Шановний Вадиме Петровичу! Підприємства, які роблять перші кроки до ринкової економіки, за відсутності кредиту змушені самоліквідуватись. У такій ситуації знаходиться, зокрема, будівельна індустрія Кривбасу. І це загрожує звільненям десятків тисяч робітників.

Скажіть, будь ласка, чи після прийняття цієї постанови з’являться шанси у підприємств одержувати кредити?

І друге запитання: чому не передбачається (і чи можна це зробити) індексація обігових коштів колгоспів?

ГЕТЬМАН В.П. Почну з останнього. Індексацію обігових коштів колгоспів проведено. Адже були індексовані втрати сільськогосподарських підприємств у зв’язку зі знеціненням продукції (і 60 мільярдів карбованців було зараховано в цьому році). Ще раз кажу, що жодна країна СНД цього не зробила, тільки Україна.

Ви кажете, що не вистачає кредитів. Наведу такі цифри. У минулому році всі банки мали заборгованість 99 мільярдів карбованців. У цьому році вже зараз 347 мільярдів карбованців кредиту, з них, до речі, 125 мільярдів — емісійних. [...]

А що стосується будівельної галузі, то туди направлено 15 мільярдів карбованців. Крім того, здійснюється індексація обігових коштів.

ГОЛОВА. Останнє запитання. Перший мікрофон.

ПІВЕНЬ М.І., голова колгоспу імені 118 загиблих комунарів Шахтарського району (*Макіївський — Советський виборчий округ, Донецька область*). Шановний Вадиме Петровичу! Ви сказали, що індексації нормативних обігових коштів підлягають тільки державні підприємства та

організації. А чому колгоспи сюди не входять? Це — перше запитання.

І друге. Ви кажете, що зробили дуже багато для сільського господарства. Наприклад, з Вінницької області передали якусь штуковину, що коштує 206 карбованців... Так що ж ми зробили для колгоспів? Сьогодні колгоспники йдуть у найми до шахтарів, до заводчан і віддають свою продукцію. Ми кажемо, що треба укладати угоди для того, щоб держава мала хліб. Але сьогодні колгоспники укладають угоди з підприємствами і віддають їм м'ясо, молоко, а згодом віддаватимуть і зерно, соняшник і таке інше.

Ви про нас не думаєте, але нам треба жити. Так що ж будемо робити, шановний Вадиме Петровичу?!

ГЕТЬМАН В.П. Вважаю, що конструктивним було перше запитання, і відповідаю на нього. Колгоспи проводитимуть залік так само, як усі державні підприємства.

Якщо сьогодні подивитися дані щодо заборгованості, то важко сказати, хто зараз у кращому стані — промисловість чи колгоспи.

ГОЛОВА. Дякую, Вадиме Петровичу.

Шановні народні депутати! Вам розданий проект постанови. Вадим Петрович вніс пропозицію доповнити його четвертим пунктом.

Зачитаю цей пункт: "Для забезпечення індексації нормативних оборотних коштів у 4 рази згідно з постановою Верховної Ради України від 15 травня цього року дозволити Національному банку додатково надати тимчасовий кредит у сумі 92 мільярди карбованців з наступним віднесенням на внутрішній державний борг України". [...]

Є пропозиція прийняти запропоновану постанову із зачитаним мною пунктом за основу. Прощу проголосувати.

"За" — 319. Приймається.

Тепер давайте вносити зміни і доповнення.

Гадаю, що до пункту 1 немає зауважень. Немає.

До пункту 2? Є.

Перший мікрофон.

МАРЧЕНКО В.Р., член Комісії Верховної Ради України у закордонних справах (*Роменський виборчий округ, Сумська область*). Иван Степанович! Пункт 2 — нормальний, но противоречит последнему абзацу первой страницы: "...на проведения заліків взаємної заборгованості між підприємствами України, а також країнами Співдружності, за винятком Росії..."

Скажем, у нас 80 процентов предприятий имеют отношения с Россией. Поэтому предлагаю

слова "за винятком Росії" исключить.

ГОЛОВА. Записка до проекту постанови не має відношення — за формою. Але щодо суті прошу Вадима Петровича пояснити.

ГЕТЬМАН В.П. Шановні колеги! Справа в тому, що я передав Президенту примірник одного договору, який Національний банк уклав з банком Білорусі, що погодився на наших умовах провести цей залік. Така згода надійшла і з Середньої Азії, Прибалтики, з Росії. Керівництво Центрального банку Росії пішло у відставку. Вони, дійсно, зв'язали це питання: якщо ви скажете, що всі заяви про перехід з 1 липня на купонокарбованець є безпідставні, ми з 1 липня почнемо з вами взаємозалік. Якщо ви цього не зробите, ми не будемо його проводити. Тому сьогодні я не можу пропонувати приймати рішення про проведення заліку з Росією.

ГОЛОВА. Шановні народні депутати (Вадиме Петровичу, ви, будь ласка, не залишайте трибуну), давайте з'ясуємо. Ми поставили одне в залежність від іншого, протилежного. Мова повинна йти в такій площині: ми не можемо допустити, щоб наші підприємства, які мають зв'язки з російськими підприємствами, не мали механізму взаємозаліку і взаєморозрахунків. Ні в якому разі цього допустити не можна. Будемо сидіти стільки, скільки треба, кому треба і домовлятися. Щоб не трапилося так, що ми повністю перейдемо на купони, а після цього не буде взаємозаліків. Це неможливо. Тому я прошу вас підійти до цієї позиції так: якщо є якісь заперечення, то давайте з'ясуємо. Я ще раз повторюю: ми не можемо допустити, щоб підприємства, які розташовані в Україні і мають економічні зв'язки з підприємствами Росії, залишилися без механізму взаєморозрахунків і взаємозаліків. Єдині в цьому? Єдині. А який механізм — пропонуйте тепер. Вадиме Петровичу, будь ласка.

ГЕТЬМАН В.П. Шановні колеги, хвилиночку. Прощу уваги. Де ви бачите в пунктах проекту постанови слово "Росія"? Немає. Ми пропонуємо...

ГОЛОВА. Тому я й прошу вас з'ясувати щодо суті, що фраза, яку містить записка, до пунктів проекту постанови відношення не має.

ГЕТЬМАН В.П. Правильно. На основі міждержавних двосторонніх договорів домовимося з Росією...

ГОЛОВА. Депутат Марченко це і мав на увазі, Вадиме Петровичу. Тобто коли писалася

записка, тоді ще не все було враховано. А зараз до пунктів проекту постанови вона відношення не має. Це всі повинні почути і знати. Так, Вадим Петровичу? Так.

Другий мікрофон.

Депутат Голобородько записаний. Я вам надам слово.

ШЕВЧЕНКО В.І., генеральний директор Макіївського металургійного комбінату імені С.М.Кірова (*Макіївський — Центральний виборчий округ, Донецька область*). У меня есть замечание (вы, очевидно, не заметили, я поднимал руку) по первому пункту проекта постановления. Нельзя принять к сведению информацию товарища Гетьмана потому, что мы принимаем информацию не лично товарища Гетьмана, а Национального банка. И мы не можем согласиться с тем, что в течение 2 лет работает Верховный Совет, есть Национальный банк, а эти вопросы вроде бы только сегодня возникли. Кто-то должен быть назван в этом официальном документе. Мы должны получить и зафиксировать ответ на вопрос, почему мы дошли до такого положения? Может, не работал Национальный банк, который имел конкретного руководителя, и его фамилия сейчас фигурирует в другом банке. Есть у нас Кабинет Министров, Верховный Совет и Президиум Верховного Совета. Мы должны знать и записать, кто не решил эти вопросы.

Теперь второе. Такая постановка вопроса. Я был на встрече Витольда Павловича и уважаемого Президента с руководителями предприятий. Мы не получили конкретного ответа на самый жгучий вопрос — как сегодня жить предприятиям? Сегодня Вадим Петрович говорит, что через месяц все прекратится и все ваши долги останутся в России. Скажите, пожалуйста, кого на Украине устраивает такой ответ? Это вопрос не наш, не предприятий, потому что у большинства из них положительная разница в расчетах. Скажем, мы должны 5 миллиардов, нам должны 7. И о том, как вернуть наше нормальное состояние, должна болеть голова у правительства и у Национального банка.

Говорить, что с 1 июня или с 1 июля мы не отвечаем за вас, отправляйте туда продукцию. Оставить нас наедине со стихией нельзя, Вадим Петрович. Это вопрос не новый. Мы много раз об этом говорили. Все об этом знают. Мы уважаем вас как специалиста по банковской работе. Но, извините, вникните хоть немножко в положение дел на предприятиях. Вы хотите взорвать в государстве бомбу большой силы.

ГЕТЬМАН В.П. Шановні депутати! Як можна

погодитися а такими звинуваченнями? Іще раз кажу: цей комплекс кризових явищ в економіці — глобальний, він охопив абсолютно всі держави Співдружності. Повідомляю: 2 трильйони — картотека Росії, 600 мільярдів — картотека України, 150 мільярдів — картотека Білорусі. Зважте на ці співвідношення, і ви побачите, що всі знаходяться в абсолютно однакових умовах, тому що явище має один і той же корінь. І шукати тут винного, хто є перший, я б не став.

Я самокритично визнав, що до цього доклала рук банківська система, яка не була готова до переведення розрахунків МФО на кореспондентські рахунки. Чому це виникло, я теж доповів. Вікторе Івановичу, не знаю, чому ви мене не зрозуміли. Я сказав, що нас поставили перед дилемою: або розгребти ті авізовки, які нам направили з Росії, або відмовитися від розрахунків. Що ми повинні були робити? Ми створили адекватні розрахункові центри. Вони примітивні, але нині вже почали діяти. Іще раз прошу: дайте два місяці для того, щоб нормалізувати роботу банківської системи. Ви ж знаєте, в якому стані вона нині знаходиться.

Друге. Повторюю, якщо держава або банк знову візьмуть на себе відповідальність за товари підприємства, які воно відправило, це буде неправильно. Підприємства повинні думати, кому вони відправляють товар, і самі визначати, чи партнер спроможний платити за одержаний товар. Це аксіома. Я не зрозумів, чому ми з цього питання починаємо дискутувати. [...]

ЗАСІДАННЯ 84

(18 червня 1992 року)

Виступ під час обговорення у першому читанні проекту Закону “Про державний внутрішній борг України”

ГЕТЬМАН В.П. Шановні колеги! Добре, що прозвучала промова депутата Приходька, а то б я вас закликав трохи прокинутися, тому що мова йде про надзвичайно серйозну справу, яку ми повинні відчувати, як кажуть, усіма фібрами душі і зрозуміти, що знаходимося на стадії надзвичайної грошової катастрофи. Але щоб спростувати сказане депутатом Приходьком, що Національний банк нав'язує грошову емісію, я хочу повідомити, що завтра мене запрошують до Президента на 11 годину, щоб “нав'язати” ще один емісійний кредит на 300 мільярдів. І після цього, я вам

обіцяю, грошову одиницю ми не введемо і забудемо, що ми можемо це зробити коли-небудь.

Сьогодні ситуація склалась таким чином, що державний борг (ви бачите це тільки в орієнтовних цифрах) становить десь 700 мільярдів. За моїми підрахунками, він сягає за один трильйон карбованців. Цей один трильйон карбованців не зможе висіти повітряною кулею над нами. Ми повинні його обслуговувати. [...]

Перед фізичними особами, тобто громадянами України, реальний державний борг становить 300 мільярдів карбованців. Якщо ці 300 мільярдів правильно обслуговувати, то, виходячи із сьогоднішньої ставки 22 проценти, необхідно вже тепер закладати до бюджету на ці витрати 66 мільярдів карбованців. Хотів би спитати шановного міністра фінансів: де закладені ці гроші і кого ми обманюємо?

Якщо державний борг, який ми сьогодні сформуємо, буде реальний, то на його обслуговування нам необхідно передбачати в державному бюджеті 200—250 мільярдів карбованців щороку. Ось чому не можна так легко підходити до цієї ситуації.

Щоб довести шановному депутату Приходьку, що я ще давно говорив про те, що ми колись повинні до цього підійти, пробачте, процитую самого себе. 17 квітня 1991 року я виступав у цьому залі і говорив: "Якщо допустити і далі безконтрольне з боку Верховної Ради нашої республіки зростання державного боргу, це неминуче призведе до національної економічної катастрофи. Подібні державні позики повинні здійснюватися, як і в усіх цивілізованих країнах, шляхом додаткового випуску цінних паперів і розміщення їх на фондовій біржі. Як бачите, це дві сторони однієї медалі".

У той же день, 17 квітня, я вніс проект Закону "Про внутрішній державний борг". Зауважте, минуло більше року, а ми лише визначаємо контури майбутнього закону. А якби ми з вами контролювали, то не допустили б, щоб уряд, затверджуючи бюджет десь у 600 мільярдів карбованців, паралельно створив ще один бюджет у трильйон карбованців і продовжував безконтрольно використовувати грошову емісію. Більше того, у нас з Міністерством фінансів нині зовсім не відпрацьований механізм фінансування касових витрат бюджету. Мінфін досі не оформив кредит під дефіцит минулого року в сумі 28 мільярдів, а за 5 місяців поточного року — вже в сумі 52 мільярди карбованців. Думаєте, вони є в нашому бюджеті? Їх немає.

Ви дивіться, як легко можна маніпулювати цифрами, якщо не ставитися серйозно до цього закону. Я просив би, щоб ми вже сьогодні встановили якусь межу і сказали... Національному банку (він ваш, він тільки вас повинен слуха-

ти): оце сьогодні рівень, який ви не повинні перевищити. Лише в такому випадку ми зможемо взяти ситуацію під контроль. (*Шум у залі*). [...]

Класичним механізмом створення і обслуговування державного боргу є вільна реалізація (в тому числі і банками) фінансових зобов'язань уряду, тобто облігацій та інших цінних паперів. Але давайте реально подивимося на ситуацію, яка нині склалася, — великий обсяг боргу, знецінення грошей, недовіра населення, а також нерозвинутість в Україні механізму обслуговування боргу. Тому в нас немає впевненості, що цей величезний борг ми зможемо оформити облігаціями і реалізувати їх серед підприємств, банків, населення. Якщо так, то давайте собі задамо запитання: що ми думаємо, створюючи цей великий борг?

Коли створювався механізм приватизації, я дуже просив своїх шановних колег із Комісії з питань економічної реформи, Міністерства економіки (представник якого сьогодні дуже легко говорив, що можна ще раз піти на якісь борги) трохи передбачити розвиток подій. Добре, з боргом населення ми нікуди не подінемося, триста мільярдів карбованців треба повертати, його треба обслуговувати.

Тепер скажіть, куди ми подінемо ці 700 мільярдів боргу, який ми вже нині створили, і під що ми можемо їх списати, аби ввести власну валюту? На чому вона буде триматися, наша нова валюта? На золотому запасі? У нас його немає. На конвертованій валюті інших держав? У нас її теж немає. На товарах, які мають велику конкурентоспроможність, щоб реалізувати їх і отримати валюту? Таких товарів у нас немає. На чому ж вона буде триматися? На цих боргах?

Тому я вас закликаю, шановні депутати, не допускати більше збільшення боргу держави ні на копійку. Тому що це борг, який рано чи пізно доведеться повертати. І якби моя воля, я б уже сьогодні затвердив ту межу, яку ми не повинні переходити. Інакше для України це буде економічна катастрофа.

Дуже прошу вас проект закону прийняти в першому читанні, хоч, можливо, його треба було б трохи і відшліфувати. І взагалі, прошу вас, давайте на цій сесії його затвердимо. Тоді буде певність, що за два місяці канікул ми не піднінемо планку до катастрофічної межі.

У мене дуже багато зауважень. Одне із них — розробити механізм касового обслуговування державного бюджету і механізм обслуговування державного внутрішнього боргу. Якщо ми цього не зробимо, то у фінансуванні бюджету, яке сьогодні продовжується, буде мати місце... Ми єдина держава із країн СНД, яка має два рахунки в бюджетних банках, тобто надходження бюджету і кредит за рахунок кредитної емісії. Всі

країни мають уже один рахунок, і лише в межах надходження коштів від Міністерства фінансів банки нині фінансують, як це й повинно бути. Це вимога не лише наша, а й Міжнародного валютного фонду та Світового банку.

Дякую за увагу. І прошу надзвичайно серйозно поставитись до прийняття цього рішення.

ШОСТА СЕСІЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ дванадцятого (першого) скликання

ЗАСІДАННЯ 3

(16 вересня 1992 року)

Виступ під час обговорення у другому читанні проекту Закону “Про державний внутрішній борг України”

ГЕТЬМАН В.П. Шановні народні депутати! Звертаюся до вас від імені Національного банку з проханням затвердити граничний розмір державного боргу. Інакше за вашою спиною уряд робитиме додаткові витрати, які потім постійно змінюватимуть розмір державного боргу. Якщо не встановити сьогодні планку — 1 трильон карбованців, то вона може завтра піднятися ще вище. Володимир Петрович (Следнев, попередній виступаючий, — Ред.) звертається до вас з проханням не голосувати. Але така позиція не дасть змоги Національному банку, Міністерству фінансів управляти цим державним боргом, встановити цивілізовану форму, організувати випуск цінних швидколіквідних паперів для того, щоб потім вирішити питання про зменшення цього державного боргу, а не про його збільшення. Це питання часу. Тому ми дуже просимо вас сьогодні встановити таку планку, щоб не дати можливості для зростання суми боргу.

Можу сказати вам більше. За тими даними, які ми сьогодні маємо, ця сума найближчим часом може зрости до 1.4 трильйона карбованців. Це означатиме, що борг перевищить суму валового національного продукту, досягне 53 процентів його. Світова цивілізація знає, що тільки до 50

процентів можливий керований процес управління цим боргом. Якщо дану межу буде перейдено, тоді ми можемо потрапити в економічну катастрофу. Отже, треба встановити планку, вище якої державний борг не може зростати. Прошу проголосувати за пропозицію комісії*.

ЗАСІДАННЯ 9

(30 вересня 1992 року)

Виступ під час обговорення документів щодо розмірів мінімальної заробітної плати і пенсії

ГЕТЬМАН В.П. Шановний Іване Степановичу! Шановні народні депутати! Для Правління Національного банку сьогодні немає важливішого завдання, ніж стабілізація обстановки на грошово-кредитному ринку, пом'якшення інфляційних процесів і проведення грошової реформи. Але слід сказати, що історія грошового обігу ще не знає прикладів, коли така реформа була б успішно проведена в момент падіння виробництва і розкручування інфляційної спіралі. На жаль, іншого виходу і шляху в нас уже немає.

Зупинюся тільки на деяких питаннях, які найбільше турбують керівництво Національного банку. Перше. Виходячи з прогнозу зростання оптових цін у 1992 році — в першій половині 1993 року, слід чекати, що пік інфляції у нас ще попереду. Він акумульований зараз головним чином у випереджаючому зростанні оптових цін і відриві їх від роздрібних цін. Якщо подивитесь урядовий документ, який вам роздано, то побачите там, що оптові ціни в нас зросли в 24.8 раза, а роздрібні ціни — у 12 разів. Неминуче роздрібні ціни поповзуть, як кажуть, до цієї відмітки.

Існує думка, що процес інфляції піддається керуванню, якщо вона не перевищує 10 відсотків. За попередніми розрахунками, сьогоднішня інфляція в Україні становить понад 20 відсотків на місяць. Коли інфляція переступає межу 50 відсотків, настає гіперінфляція. Ось чому нам потрібно над усе боятись і робити все можливе, щоб ми (а це цілком імовірно) не перейшли цю межу. Тоді утримати в руках держави важелі економіки буде неможливо. Як бачите, зараз у нас ще залишається невеликий шанс.

Друге. Як відомо, на минулому засіданні ми встановили з вами планку для внутрішнього дер-

* Примітка редакції. Закон України “Про державний внутрішній борг України” було прийнято 16 вересня 1992 року.

жавного боргу України на рівні одного трильйона карбованців. Але не виключено, що він перейде за червону межу, знову ж таки, на 50 відсотків валового національного продукту.

На жаль, у нас сьогодні оцінка цих явищ здійснюється на побутовому рівні. Якщо хочете, то наявність такого величезного боргу, створеного за півроку, я вважаю національною трагедією, і без вирішення проблеми погашення цього боргу ні про яку стабілізацію економіки не можна і мріяти. Ми запропонували змінити адресу направлення коштів, отриманих від приватизації, з тим щоб більшу їх частину спрямувати на погашення державного боргу, і просимо це врахувати.

Третє. Йде катастрофічне зростання ще одного — розрахункового боргу в платіжних відносинах з країнами рублевої зони, і насамперед з Росією. Вже сьогодні від'ємне сальдо платежів за станом на 1 вересня оцінюється (я підкреслюю, це оцінка тільки з боку Росії) майже в 400 мільярдів карбованців.

Звідки воно взялося, і як оцінюється ситуація в цій справі? Центральний банк Росії встановив порядок, згідно з яким усі платежі українських підприємств повинні йти тільки через розрахунковий центр Національного банку України в Києві в Центральний банк у Москві, а звідти — у 85 міжрегіональних центри Росії. Таким же є і зворотний шлях. Майте на увазі, що це не дилетантство Центрального банку Росії, а намагання Росії встановити контроль над експортом та імпортом.

Сотні тисяч авізо з усіх кінців республіки мішками в одну мить пішли до Києва. Для їх опрацювання були залучені всі працівники розрахункового центру, вся техніка. Фельдзв'язком ця гора платіжних документів відправляється в Москву і там, на жаль, чекає своєї черги місяцями (ми це бачили самі, коли ходили по купак наших мішків), що, звичайно, викликає справедливі скарги на адресу всієї банківської системи, і перш за все на адресу Національного банку України.

Щоб прискорити рух цих документів із Москви на місце, ми організували в Москві спеціальний підрозділ з людей нашого банку. Протягом трьох місяців там працюють 10 чоловік, які своїми руками здійснюють випуск цих документів на Росію. Таким чином, з 1 липня було сплачено і переведено в Росію 428.8 мільярда карбованців платежів наших підприємств.

Але турбує те, що за три місяці з Росії на адресу України надійшло тільки 53.5 мільярда карбованців платежів. І ми вважаємо, що з боку Росії проявлено протекціонізм, який не дозволяє російським партнерам розраховуватися з партнерами України. Ось так і виникло це платіжне сальдо, яке Росія запропонувала кожного разу

оформляти під так званий технічний кредит.

Керівництво Національного банку ніколи не було згодне з такою позицією Центрального банку Росії. Ми вважали і вважаємо, що так зване платіжне сальдо може бути визначене тільки при повних розрахунках з урахуванням стану як кореспондентських рахунків у центральних банках, так і розрахунків між підприємствами (що до останніх ми маємо позитивне сальдо). Після гострої, але продуктивної дискусії, яка відбулася в Москві 10 вересня за участю Прем'єра Фокина і в. о. Прем'єра Гайдара, а також голів центральних банків Геращенко і Гетьмана, вдалося підписати документ, який повністю відповідає стану справ. І ми вважали, що зробили велику справу.

Документ такий (зчитаю тільки пункт 2): "Принимая во внимание, что, по имеющимся данным, задолженность со стороны хозяйственных организаций России в пользу хозяйственных организаций Украины на 1 июля... (підкреслюю це, тому, що вони вважають, що після 1 липня не клали в картотеку наші з вами платіжні документи) составляла 224 миллиарда рублей, а задолженность хозяйственных организаций Украины в пользу хозяйственных организаций России только 97 миллиардов рублей, и что в соответствии с дагомисскими соглашениями в сентябре-октябре проводится межгосударственный зачет взаимных требований, стороны договорились временно, на срок до завершения зачета, но не позднее 1 декабря 1992 года, не применять ограничений на размер технического кредита по корреспондентским счетам, открытым национальными банками сторон друг у друга".

Вважаю, що це питання було надзвичайно толерантно вирішено.

Угоду підписано Геращенкою і Гетьманом і парafовано в.о. Прем'єр-міністра Росії Гайдаром.

На жаль, реалізувати нашу угоду не вдалося. Вже наступного дня її було піддано шаленим атакам з боку великодержавних, великоросійських кіл. Із номера в номер газета "Известия" почала публікувати статті типу "Рятуйте! Україна грабує бідну Росію!" Ось уривок із однієї з чотирьох таких статей: "10 сентября в Москву прибыли председатель правительства Украины В.Фокин и управляющий Национальным банком Украины В. Гетьман. Цель их приезда состояла в том, чтобы добиться от России снятия установленных ограничений по взаимным платежам и получить лимит... На переговорах по разные стороны оказались, с одной стороны, Е.Гайдар, с другой стороны — В.Фокин, В. Гетьман и В. Геращенко".

Неправда, Гайдар і Геращенко сиділи "по одну сторону"...

ГОЛОВА. Ви, будь ласка, скажіть чітко, щоб усім людям було зрозуміло. Адже замість того,

щоб повернути нам 140 мільярдів, які вони заборгували, пан Єльцин витлумачив це так, що Фокін приїхав просити кредит у Єльцина. Вітольд Павлович Фокін виступав по телебаченню і розповідав про те, що все це було подано населенню Росії так, що приїхали представники України і попросили кредитів на таку-то суму.

ГЕТЬМАН В.П. Іване Степановичу! Я так і казав. Хотів би, щоб ця історія була зрозуміла народові України. Завтра приїжджає повноважна делегація з Росії, і ми будемо говорити на цю тему.

Закінчую: "... и подписал кабальное для России соглашение с В.Гетьманом" (йдеться про Геращенка).

Наступного дня було буквально те, про що сказав Іван Степанович, — "последовала реакция". "По сообщению правительства Российской Федерации начало межгосударственных переговоров по урегулированию торгово-экономических отношений задерживается, в связи с чем Центральному банку поручено (бачте, він підписує одне, а йому вже доручають) воздержаться от увеличения допущенного ранее лимита технического кредитования при взаиморасчетах с банками Украины".

Так, шановні, в односторонньому порядку було заблоковано торговельні і розрахункові відносини з Росією. Більше того, в день відкриття у Вашингтоні світової конференції банкірів і фінансистів Міжнародного валютного фонду і Світового банку газета "Файненшл Таймс" вийшла з портретом Гайдара на всю сторінку і з величезним заголовком, що Росія заморожує всю торгівлю з Україною.

У цій статті все ставиться з ніг на голову. Ось тільки дуже коротенький витяг, останній, я більше не цитуватиму, але ж це документи.

Гайдар висловив припущення, що Центральний банк Росії, лідери якого з перебільшеною готовністю надавали кредити на смак уряду, дозволили Україні проводити політику по розпалюванню інфляції.

З усіх колишніх республік СРСР Україна має найбільшу заборгованість перед Росією. Вона абсолютно неплатоспроможна, країна-банкрут.

Ми, звичайно, не могли погодитись з такою оцінкою і наступного дня зібрали у Вашингтоні прес-конференцію, зачитали документи, які я вам цитував. Преса достойно відреагувала на демарш Росії.

Я вважаю, що Україна зуміла показати дійсний стан справ.

У Національному банку України вже другий день тривають переговори з представниками Росії щодо міжурядової угоди по розрахунках.

Завтра (я вже про це сказав) сюди приїздить

Гайдар і його команда, а також приїздить Геращенко. Ми сподіваємося знайти вихід із глухого кута, щоб заморожені в Росії на сьогодні кошти наших підприємств у розмірі 305 мільярдів крб. все ж дійшли до адресатів.

Ми збираємося пред'явити керівництву Росії також документи, які свідчать про те, що оголошений залік взаємної заборгованості між підприємствами Росії й України поки що заморожений. За двадцять днів з 224 мільярдів заборгованості, яка впливає з зачитаного мною документа, на сьогодні до Національного банку надійшло всього 1.9 мільярда карбованців.

Звичайно, ми в цих умовах також не маємо права проявляти активність і "випускати" наші гроші в Росію. Так і будемо працювати.

Ось, шановні депутати, такий на сьогодні стан з розрахунками. Якщо хтось ще й зараз намагається в усіх гріхах звинуватити Президента, Прем'єра, Голову Національного банку, то я хотів би це спростувати.

Висновок один: незалежність України нам нелегко дається.

ГОЛОВА. А в самій Україні який стан справ?

ГЕТЬМАН В.П. В Україні, шановні депутати, проведено великі перевірки. Можу авторитетно вам заявити, що сьогодні найбільша складність — це пошта, доставка з одного банку до інших.

Як ви знаєте, були відмінені телеграфні авізо, оскільки з'явилися так звані чеченські документи, які повністю зруйнували в деяких місцях стан фінансових розрахунків. Такі документи з'явилися, на жаль, і в Україні. І деякі банки збанкрутували. Ви ж розумієте, авізо телеграфні не можна перевірити, тому їх і відмінили. А поштова система не спрацьовує.

Як відомо, Президія Верховної Ради за нашою пропозицією встановила відповідальність сторін, за затримку документів встановила систему штрафів. Керівництво Національного банку, присутні тут керівники великих комерційних банків зроблять усе можливе, щоб зняти питання внутрішніх розрахунків. Я вам обіцяю, що найближчим часом це буде зроблено.

І останнє. Шановні депутати! 17 вересня Правління Національного банку внесло на розгляд Верховної Ради Основні напрями грошово-кредитної політики Національного банку на період до кінця року.

Я б дуже просив, Іване Степановичу, керівництво, Президію Верховної Ради терміново розглянути документи, тому що їх відсутність стримує дії Національного банку в цей надзвичайно критичний період...

ЗАСІДАННЯ 44

(17 грудня 1992 року)

**Інформація і відповіді на
запитання у зв'язку з відстав-
кою з посади Голови Правління
Національного банку України**

ГЕТЬМАН В.П. ...Хотів би попросити... 20 хвилин часу, щоб доповісти вам і прояснити питання, які, так би мовити, стоять у центрі дискусії, що розгорнулася навколо Національного банку.

Те, що сталося, шановні депутати, — це не особиста проблема депутата Гетьмана. Це серйозна проблема молоді української державності. Криза центрального банку підриває довіру до всієї фінансово-банківської системи України, підриває її як у нас, так і в усьому світі.

У діяльності кожного центрального банку найголовніше — це його стабільність. Чому? Тому що він є гарантом грошових знаків держави. Тому що з ним мають справу міжнародні фінансові установи.

Я шкодую, що в моїх опонентів не вистачило почуття громадянської відповідальності перед державою, щоб все це усвідомити. Тому я протягом місяця не реагував на численні випадки своїх опонентів, преси тільки заради одного — не ускладнювати проблеми навколо Національного банку.

На що спрямоване вістря критики?

Перше. Національний банк несе відповідальність за кризовий стан міжнародних розрахунків.

Друге. Голова Правління Національного банку України, підписавши з Центральним банком Росії угоду від 17.11.1992 року, фактично заблокував грошову реформу.

І третє. Правління Національного банку України є послідовним прихильником рублевої зони, а отже, свідомо стримує впровадження українського карбованця.

Як бачите, звинувачення занадто серйозні, щоб ставати в позу стороннього спостерігача. Я хотів би тільки нагадати те, що всі уже знають і, думаю, не тільки у нас: платіжна криза була спровокована Центральним банком Росії, який без належної узгодженості між банками країн СНД чотири рази протягом півроку змінював систему розрахунків між банками, а з 1 липня взагалі встановив порядок, згідно з яким усі грошові документи в Україну з Росії і навпаки (а це, я прошу запам'ятати, 40 000 документів за день)

щодня повинні були проходити тільки через центральні банки. За такої схеми розрахунків рух коштів уповільнився в десятки разів.

Дехто вважає, і сьогодні це вже було сказано, що вина нашого банку полягає в тому, що він із 1 липня “перегнав” у Росію 530 мільярдів карбованців (це точна цифра), а отримав звітти всього 98 мільярдів. От вам і криза. На жаль, коріння цієї кризи значно глибші.

Що у зв'язку з цим хотів би пояснити депутатам?

По-перше, провівши в першому півріччі емісію на суму більш як 700 мільярдів карбованців, ми з вами отримали хоч і папірцеві, але кошти, щоб перерахувати їх своїм сусідам. Для російських же підприємств у цей час була відкрита картотека, і сума їх боргу становила три трильйони карбованців. І це теж відомо всім. Вони не могли навіть розрахуватися з українськими партнерами за фактично отриманими товарами. Тому 98 мільярдів — цифра суто умовна. Якби були якісь паритети, вона була б, звичайно, інша.

Але задамо собі запитання: чи спроможний був Національний банк поставити перешкоду на шляху руху отих емісійних коштів, ну, скажімо, в Росію? З правової точки зору — зовсім ні. Тому що він робив усе можливе, щоб своєчасно здійснювати оті 40 тисяч (подумайте тільки!) платіжних операцій за день. А в цей час його розрахунковий центр ще тільки створювався. У нас не було попередників.

Тому якщо хтось говорить про якісь пріоритети або запитує, хто уповноважував цей банк визначати пріоритети, — це сьогодні тільки можна говорити. А вчора було просто нереально.

Але навіть якщо припустити, що банк чи уряд прийняли все-таки рішення припинити платежі за межі України, то закономірно виникає запитання: навіщо тоді ми з вами, шановні товариші, здійснювали оту емісію на доповнення нормативів, на компенсування втрат сільськогосподарським виробникам? Навіщо? Тільки для того, щоб законсервувати оті сотні мільярдів тут, в Україні, і тим самим до кінця знецінити наш купон?

Пробачте, але це означало б обікрати самого себе ще раз. І, чесно кажучи, ми робили все можливе, щоб виштовхнути оті гроші, які ми з вами зробили, за межі України.

Але згадайте, скільки разів я виходив на цю трибуну, звертався до депутатів і до уряду з проханням не робити поспішних, непродуманих кроків у грошовій сфері. Я хочу сказати, що і поповнення нормативів, і відшкодування втрат сільгоспвиробникам можна було робити лише за однієї умови: коли б вони розглядалися як елемент економічної політики, спрямованої на структурну перебудову галузі.

Чого ж досягли ми? Ми розгойдали хвилі інфляції, переповнили канали грошового обігу, так би мовити, гарячими грішми. І природно, що ці гроші пішли до Росії, до інших наших сусідів, де ще зберігалася можливість отримати товар у вартісному співвідношенні один до одного, де були нижчі ціни, де були вищі банківські проценти, де долар на валютній біржі коштував дешевше. Адже це впливає із самої природи грошей. І було б ненормально, якби цього не відбувалося. Тому ті, хто вважає, що Національний банк самостійно міг обмежити рух цих коштів національними кордонами і спровокував платіжну кризу, або помиляються, або, пробачте, дурять простих людей. Я інакше не можу про це сказати.

Де кілька слів про підписану мною 17 листопада в Москві угоду. Вона, підкреслюю, вигідно відрізняється від усіх підписаних раніше угод, тому що відкриває шлях до майбутніх наших відносин із Центральним банком Росії.

Мені з Геращенком вдалося домовитися про виділення Національному банку України 40 мільярдів безпроцентних рублів, якраз для стартового запуску реформи, а не для її блокади, як дехто вважає.

Центральний банк Росії в цій угоді зняв обмеження з російських банків, які тепер мають право відкривати свої кореспондентські рахунки в російських рублях в українських банках. Ми домовилися провести необхідну роботу для підтримання співвідношення між рублем і українським карбованцем, без чого неможливі нормальні торговельні відносини. А головне — Центральний банк Росії врешті-решт погодився на врегулювання питання розподілу активів і правонаступництва щодо активів, і це було записано в тій угоді.

Тож мені нічого соромитись цієї підписаної угоди, яку мені поставили у вину, сказавши, що це була остання крапля, яка переповнила чашу терпіння. Час покаже, хто з нас був ближче до істини стосовно тлумачення статті 6, навколо якої заварилася каша. Як на мене, то ті, хто потім підписав доповнення до угоди від 17 листопада про те, підкреслюю, що всі без винятку рублеві надходження фізичних і юридичних осіб Росії повинні зараховуватися тільки на рахунок Центрального банку Росії в Москві, свідомо чи ні тим самим заблокували всі кореспондентські рахунки в Росії наших комерційних банків. Про це свідчать і невтішні наслідки перших днів реформи, і хід розрахунків. Це — моя душа.

Надзвичайно важливим і принциповим є ставлення керівництва Національного банку до грошової реформи, тим більше, як було заявлено, Голова не підтримував рішення про вихід з

рублевої зони. Відповідь на це питання — у самому статусі центрального банку, першою заповіддю якого є забезпечення стабільності національної валюти.

Ми, шановні, вперше у своїй історії впроваджуємо власну грошову одиницю, і кому як не мені, якому ви довірили керівництво Національним банком України, перш, ніж відрізати, потрібно було десять разів відміряти.

Я вимушений ще раз сьогодні сказати, що ми, на жаль, не вийшли з рублевої зони, а вибігли з цієї зони голі й босі, не вирішивши до цього ніяких проблем. Ми навіть неспроможні були зробити для себе платіжного балансу у відносинах з Росією та іншими країнами СНД, ми не розділили активи і пасиви колишнього Держбанку, не кажучи вже про золотий та алмазний фонди. Звичайно, я як Голова, який думав про те, щоб при виході зберегти стабільність нашої тимчасової одиниці, повинен був боротися проти тих поспішних дій, які перед цим відбувалися.

Ось думка найдосвідченіших спеціалістів центральних банків світу, які в складі комісії Міжнародного валютного фонду з 11 по 24 листопада, тобто в дні, коли ми виходили з рублевої зони, працювали в Україні. Я цитую: “Запровадження карбованця було зроблено у надзвичайно скрутний час і без забезпечення необхідних передумов для успішного переходу до нової валюти, без відповідної суворої макроекономічної політики, всебічної програми структурних реформ, розвитку необхідних інститутів. А це в свою чергу спричинило цілий ряд політичних і технічних проблем у фінансових відносинах з країнами колишнього Радянського Союзу. В цьому зв’язку надзвичайно важливими є питання, вирішення яких надасть можливість запобігти зростаючому економічному розпаду, зростанню інфляції і підризу довіри до уряду, його спроможності справитись з управлінням економікою”. Отже, якщо хтось ще продовжує не довіряти висновкам доморожених фахівців, то нехай би прислухався хоча б до порад закордонних спеціалістів, фахівців цієї справи.

Разом з тим я повністю відкидаю звинувачення на адресу Національного банку в тому, що він нібито гальмував підготовку до грошової реформи.

Я хотів би тільки нагадати, що вже 28 квітня поточного року, тобто рівно через місяць після мого призначення, відбулася нарада банківських спеціалістів усієї України, де були, до речі, і пан Пилипчук, і пан Печеров, на якій обговорено механізм здійснення розрахунків, впровадження купонів у безготівковий обіг, проблеми технічного забезпечення банків, готовність бухгалтерських працівників до роботи за новою системою розрахунків.

Протягом квітня-червня постійно велися складні переговори з Центральним банком Росії. Адже (я хотів би повернутися до цього питання) політика Центрального банку Росії з самого початку в першому півріччі була інша. Я міг би вам про це багато розповісти. Це були складні переговори.

Для тих, хто не знає, мушу сказати, що згідно з підписаними міждержавними угодами країна, яка хоче вийти з рублевого простору, повинна завчасно, за два місяці, повідомити про це Росію та інші країни СНД. Що ми й зробили у серпні в Дагомисі, підписавши угоду про свій вихід із зони у жовтні.

Це я відповідаю тим, хто помилково продовжує вважати, що ми могли перейти на так званий український карбованець ще в травні або червні. Це було нереально. Навіть якщо не враховувати повної технічної невідповідності банків до операцій у режимі іноземних валют.

6 вересня цього року за моєю ініціативою на спеціальному засіданні Ради національної безпеки при Президенті за участю вищого керівництва України була розглянута пам'ятна записка Національного банку про концепцію та шляхи здійснення грошової реформи в Україні. У ній було зроблено, на мій погляд, глибокий аналіз ситуації. Всі члени Правління одностайно констатували в даній записці, що в тих економічних умовах, які склалися в Україні, немає жодної можливості для того, щоб забезпечити стабільність нової грошової одиниці на стадії її запровадження. Погодьтеся, Голові Правління Національного банку було над чим задуматися. Адже це головна функція і завдання кожного центрального банку.

Разом з тим Правління констатувало, що, зважаючи на політичний курс держави, вихід України з рублевої зони став неминучим. Лише після цього почалася жвава робота по підготовці документів і нормативних актів для проведення грошової реформи.

Помилково думали, що це може зробити Національний банк. Ні, грошову реформу проводить уряд, який спільно з компетентними спеціалістами всіх міністерств і відомств створює цілий пакет нормативних документів. Такі нормативні документи згідно з указом Президента були подані 16 жовтня цього року. Була виконана масштабна робота, підготовлено близько 300 сторінок нормативних документів.

Ось такі незаперечні факти. І кожній неупередженій людині (я не хотів би називати прізвища), певно, зрозуміло, що вся справа тут зовсім в іншому.

Шановні депутати! В українському меморандумі місії Міжнародного валютного фонду від 6 квітня 1992 року зазначено: "Жодна країна не

може мати сильної і стабільної валюти без сильного та стабільного центрального банку". Національний банк України потребує від Верховної Ради, від Президента більшої уваги, а якщо хочете, — й більшої поваги, ніж мав досі. Треба підняти роль членів Правління. Вони затверджуються на засіданні Президії Верховної Ради, але їх так і не допустили ні на засідання Кабінету, яке відбулося, ні на засідання Президії, коли там вирішувалося питання про керівництво Національного банку. Заробітна плата працівників головного банку України майже в два рази нижча, ніж навіть у державному Укресімбанку, не кажучи вже про комерційні банки.

А головне — необхідно забезпечити стабільність діяльності банку як органу, незалежного від виконавчої влади.

Центральні банки створюються десятками років. Нам було відведено на це сім місяців. Але я відповідально перед вами заявляю: за цей час вдалося закласти фундамент нового центрального банку незалежної України. В основному підібрано колектив. Напрацьована величезна нормативна база. Виготовлена стартова кількість нових українських грошей. Запущено виробництво монет. Створюється сучасний Монетний двір. Розпочато діяльність Державної скарбниці, валютної біржі, нового Центрального сховища. Створені і технічно переоснащені комп'ютерний центр, центральні обласні розрахункові центри. Найближчим часом планується ввести в дію інформаційну мережу в системі Національного банку та електронну пошту.

Із квітня цього року наш банк відвідало більше тисячі представників іноземних урядових делегацій. Це по три-чотири делегації за день, що свідчить про широке міжнародне визнання Національного банку України.

На закінчення, шановні депутати, хотів би сказати про те, як оцінює нашу роботу місія Міжнародного валютного фонду, котра в період з 11 по 24 листопада працювала у нас. Це для мене є найавторитетнішою атестацією. Цитую: "Місія була приємно вражена діями Національного банку України щодо виконання рекомендацій відносно ключових функцій центрального банку, управління грошово-кредитними справами, аналітичної діяльності, валютних операцій, банківського нагляду, розрахункових систем".

Для того щоб Національний банк був справді ефективним центральним банком, надзвичайно важливо, щоб він був незалежним і автономним у веденні грошово-кредитної політики, визначенні валютного курсу і розсудливого банківського нагляду. Цим самим, шановні депутати, я хотів би сказати, що я і мої колеги по

Правлінню (це Терпило, Станков, Шаров, Марков, Стельмах, Воронова, Кожевнікова, Сорокін та інші) зробили все, що було в наших силах, щоб становлення Національного банку відбулося. І не моя вина, що розпочату справу не вдалося довести до кінця. Дякую за увагу.

ГОЛОВА. Вадиме Петровичу, мені задавали запитання, яке стосувалося і вас. Чи вважаєте ви, що свою заяву подали під якимось тиском? Чи вона залишається в силі?

ГЕТЬМАН В.П. Шановні депутати! Правильне запитання. Ніякого тиску на мене не було. Просто нам створили таку атмосферу, в якій Правлінню було практично неможливо працювати. Останнім часом ми були поставлені в такі умови, коли банк почав перетворюватися у підвідомчу організацію, куди потоком ідуть різні вказівки, коли пропонується здійснення кредитної емісії і надходять доручення про надання додаткових обігових коштів за рахунок неіснуючого джерела, коли керівні працівники банку без його відома направляються в закордонні й інші відрядження.

Ну зрозумійте мене правильно: як можна було Голові у цей час працювати? Хотів би вам сказати одне: кредитна система завдячує слову кредит, кредо. Кредо — це довіра, віра. І коли я відчув, що такої довіри немає, коли я відчув, що вищі посадові особи, до яких звертався, або не все розуміють, або я не відчуваю підтримки... У той час стан мого здоров'я справді був не кращим. Я три тижні пролежав, а тоді справді подав заяву про відставку за станом здоров'я. Ця заява є, вона чинна.

ГОЛОВА. Є запитання? У даному випадку це право депутата Гетьмана — відповідати чи не відповідати на них.

Отже, є запитання до Вадима Петровича? Є. Скільки часу відводимо на запитання? Давайте п'ятнадцять хвилин. Хто за те, щоб на запитання відвести п'ятнадцять хвилин, прошу голосувати.

“За” — 126.

Що, тридцять? Десять? Давайте так: або ми приймаємо заяву (я зараз поставлю це на голосування), або не приймаємо, і на цьому все. Хто за те, щоб не проводити обговорення інформації (а записалося одинадцять депутатів), прошу голосувати.

“За” — 108. Не приймається.

Регламент на запитання — 30 хвилин. Пропу голосувати.

“За” — 227.

Перший мікрофон.

БОНДАРЕНКО А.Д., голова Сумської облас-

ної Ради народних депутатів (*Лебединський виборчий округ, Сумська область*). Уважамий Вадим Петрович! Всем известно, что мы сообща развалили систему управления и поставили на колени промышленность. Отсюда вся “эффективность” народного хозяйства.

Не является ли это следующим этапом общей работы? Тем более, что мы прямо не указали лиц, которые вводят новую идеологию в банковскую систему, финансы. Все-таки мы должны знать, кто чего хочет. Ведь от этого зависит жизнь нашей Украины.

Скажите, пожалуйста, откровенно, кто чего хочет в этой системе?

ГЕТЬМАН В.П. Чого я хочу? Чи хто що хоче? Я не зрозумів.

БОНДАРЕНКО А.Д. Думаю, все депутаты хотят знать суть разногласий. Ведь от этого зависит жизнь народа Украины. А тут обо всем намекали... Хотелось бы знать всю правду об этом деле.

ГЕТЬМАН В.П. Шановні депутати! Питання складне, і я не знаю, як на нього відповідати. Але відповідатиму так, як я його розумію. Які існують розбіжності сьогодні, приміром, у мене з командою, яка є в уряді? До речі, я хотів би співпрацювати і допомогти Прем'єру у вирішенні складних проблем. У моїй особі ніхто не міг мати якогось незручного опонента. Але йдеться от про що. Якщо ми вводимо нову грошову одиницю, якою є наш український карбованець, то або ми розуміємо, що це грошова одиниця, або ми не розуміємо, що робимо.

Якщо ми виходимо з рублевої зони тільки для того, щоб Росія чи хтось інший не мали до нас ніяких претензій, що ми будемо й надалі емітувати чужу грошову одиницю, а будемо, як-то кажуть, зганяти злість на свій, то це одне. Але якщо ми серйозні люди і думаємо над тим, що треба зміцнити ситуацію (а першим завданням будь-якого центрального банку є стабільність валюти), то за концепцією, яка була запропонована, грошова одиниця повинна бути запроваджена після того, як під неї будуть підведені якісь стабілізаційні фундаменти. Що це за фундаменти?

Перш за все треба прийняти Закон “Про валютне регулювання”.

Друге. Ми повинні були вирішити питання про розмежування функцій щодо касового виконання бюджету. Як це не дивно, але сьогодні у нас є два емісійні центри — банк і Мінфін. Я не можу проконтролювати, щоб з моєї кишені Мінфін не перекачав 400 мільярдів карбованців, яких він не добрав, стягуючи податки. Треба було прийняти законодавчі акти про монополістів на ціни і так далі. Тобто підвести ба-

зу під цю реформу. Такою була моя позиція.

ГОЛОВА. Другий мікрофон.

БОРЕЙКО М.С., голова Коростишівської районної Ради народних депутатів (*Коростишівський виборчий округ, Житомирська область*). Шановний Вадиме Петровичу! Шановні колеги! Нещодавно ми, надаючи додаткові повноваження нашому уряду, ввели Голову Правління Національного банку до складу уряду. І ось після цього, наскільки я зрозумів з інформації, та після трьох днів засідань Комісії з питань планування, бюджету, фінансів і цін, розпочалися всі негаразди. У мене запитання: все-таки, Вадиме Петровичу, чи стан здоров'я є причиною, чи необхідно Верховній Раді надати відповідний статус Голові Правління Національного банку у складі уряду? Якщо необхідний статус — давайте приймати таке рішення. Якщо йдеться про стан здоров'я — то давайте приймати і відповідне рішення. Прошу.

ГЕТЬМАН В.П. Скажу вам так: і те, й інше. Коли я подавав заяву, у мене, дійсно, такий був стан здоров'я... Ви розумієте, три тижні хворів.

Що стосується статусу. Абсолютно впевнений, що хто б там не був, Гетьман чи хтось інший, але якщо він буде входити до складу Кабінету Міністрів тільки за посадою і тільки для координаційних функцій, то центрального банку ніколи не буде, і ніякої стабільної валюти ніколи не буде. За одне кермо автомобіля не можуть два чоловіки триматися. Автомобіль цей нікуди не доїде.

Якщо ви довіряєте центральному банку, то надайте йому повноваження.

Вважаю, що кредитно-грошова політика (це думка і представників Міжнародного валютного фонду) повинна бути прерогативою тільки Національного (центрального) банку України.

ГОЛОВА. Нагадую депутатам, що і Прем'єр-міністр Кучма не ставив питання про підпорядкування банку. Він тільки просив одне: законодавчо врегулювати функції Кабінету Міністрів щодо банку, крім кредитної емісії і грошового обігу.

Третій мікрофон.

ШВАЙКА М.А., заступник голови Комісії Верховної Ради України з питань економічної реформи і управління народним господарством (*Золочівський виборчий округ, Львівська область*). Шановний Вадиме Петровичу! Канада просила за видруккування тисячі банкнот 20 доларів. Ми збили ціну до 19 доларів. Україна заплатила двадцять чотири, тобто на п'ять до-

ларів більше. Куди ці гроші пішли? У Канаді, в Торонто, відкритий потайний рахунок на три мільйони доларів. Куди ці гроші йдуть?

Друге. Швейцарія просила 80 мільйонів...

ГОЛОВА. Прошу вас такі запитання зараз не задавати. Працює комісія, яку очолює Василь Васильович. Вона розбереться. Подайте свої матеріали до комісії.

ШВАЙКА М.А. Іване Степановичу! Коли Вадим Петрович став Головою Правління Національного банку, борг України становив 250 мільярдів. Зараз він перевищує два трильйони. Яку суму ви відносите на свій рахунок, шановний Вадиме Петровичу? Хто розвалив банківську систему, як ви вважаєте?

ГЕТЬМАН В.П. Шановний Михайле Андрійовичу! Давайте разом будемо нести відповідальність за те, що ми приймали в цьому залі. Ви з моїх уст жодного разу не чули про те, щоб я просив вас дати дозвіл на чергову емісію. І те, що сьогодні робиться за нашими спинами — вже підготовлені документи на емісію в розмірі 230 мільярдів карбованців — до кінця знецінить купон. І тоді ви будете питати, хто до цього має відношення. Я завжди був прихильником того, щоб у фінансово-кредитній сфері був такий порядок, який би примусив нас створити нормальну державу. А це можливо тільки при злагоді, при державному розумінні і державному підході до цієї справи.

ГОЛОВА. Перший мікрофон.

КАСЬЯНЕНКО А.І., член Комісії Верховної Ради України у закордонних справах (*Дніпровський виборчий округ, Херсонська область*). Вадиме Петровичу! За даними Укрнафтогазбуду, Росії за нафту у вересні не заплачено жодного карбованця. У мене конкретне запитання: що тоді оплачено за факсами в розмірі 28 мільярдів карбованців у вересні? Будь ласка.

ГЕТЬМАН В.П. У вересні, у жовтні, коли приїжджали до нас Гайдар і Геращенко, була досягнута домовленість про те, що оскільки платежі затримуються, відповідальні особи виберуть першочергові з них для того, щоб Росія пропустила їх через свої рахунки.

Тому я дійсно підписав 8 чи 9 факсів, в яких так і писав: "Згідно з нашою домовленістю прошу..." Ці факси — дві сторони медалі. Одна сторона. Тут, по-моєму, повинен сидіти Михайло Васильович (Укрнафтогаз). Він за розпорядженням уряду, який очолював ще Симоненко, сидів три дні в банку, вибирав усі платежі, які на той

час застряли, і цим факсом я передав ці платежі туди, щоб вони були здійснені. Інша форма була. Якщо ми надаємо цільовий кредит, то існує спеціальний факс. Тут був збір аграрників, наприклад, і ми домовилися, що через Агротехсервіс треба видати 9 чи 8 мільярдів карбованців для цільової оплати нафти. То був спеціальний факс, зроблений для цього. За факси, підписувані мною, я повністю несу відповідальність. Стверджую, що в цих факсах, стосуються вони нафти, газу чи ще чогось, я ніяких особистих чи якихось інших інтересів не передбачав. Усього було випущено за моїми факсами 29.7 мільярда, але оплачено лише 5.1 мільярда. Тому що все це так чи інакше застряло. А потім усі платежі "пішли" знову, повернулися в Україну.

ГОЛОВА. Другий мікрофон.

ЯКОВИШИН Л.Г., голова підкомісії Комісії Верховної Ради України з питань Чорнобильської катастрофи (*Козелецький виборчий округ, Чернігівська область*). Виконую прохання моїх колег, які стоять позаду, і прошу вас, Вадиме Петровичу, давати коротенькі відповіді, бо дуже багато бажаючих задати запитання.

Шановний Вадиме Петровичу! Знаючи вас по спільній роботі в парламенті, завжди вважав вас вольовою людиною. І мені абсолютно незрозуміло, як ви могли за такої складної ситуації подати заяву? Я дивлюся на людей, які подають заяви в подібних випадках, як на таких, яким потрібно задовольнити їхнє прохання. Як же так? Від мене, наприклад, 21 раз хотіли отримати заяву, але за 20 років нікому зробити цього не вдалося.

І питання по суті. Я від цього мікрофона (прошу послухати!) з хрипотою кричав раніше і тепер теж. Я хочу, щоб народ України почув нарешті прізвища, імена і по батькові наших вождів, тих, хто нас кинув у прірву, сприяючи такому поспішному, непідготовленому виходу з рублевої зони. Я прошу вас назвати, якщо ви об'єктивна людина, сьогодні цих вождів.

Нині в нас склалася трагічна ситуація, ми ніде не можемо нічого купити. І ось ви назвіть народу України, починаючи від першого до останнього, вождів, академіків, цих великих людей, щоб народ України почув сьогодні, хто кинув нас у прірву.

ГЕТЬМАН В.П. Шановні народні депутати! Я б так питання не ставив. Справа в тому, що ми, хотіли б того чи не хотіли, наробили стільки помилок, що рано чи пізно Росія нас від цієї зони все одно, як то кажуть, відлучила б. Інша справа, як би ми себе мали вести і як повели в цій ситуації: чи розумно, чи все, що було корисне в

Росії, використали для себе. Я вважаю, що не все. У цьому моя розбіжність з урядом. Завтра хтось буде вам розповідати, що ми повинні були вийти раніше. Моя позиція така: вийшли б раніше, розвалилися б раніше. Ще раз хочу звернути вашу увагу на те, чому ми сьогодні повинні дуже серйозно подумати, яким чином переорієнтувати нашу економіку на експорт. До того часу, поки ми не будемо заробляти рублі в Росії, становище не мінятиметься. Ми вже сьогодні опинилися в прокрустовому ложі: скільки заробив там, стільки й отримав. Невже в когось вистачає здорового глузду подумати, що в нас сьогодні може бути позитивне сальдо з Росією? Поки енергоносії, поки ми не перебудуємо... (*Шум у залі*). Шановний колего! Ми з вами проголосували тут за нову економічну політику, за вихід з рублевої зони. До кого ви звертаєтесь? Ми з вами це зробили. (*Шум у залі*).

ГОЛОВА. Мені здається, що тут нічого нового немає. Ми вже звикли до таких метаморфоз. Третій мікрофон.

ЩЕРБИНА В.О., завідувач кафедри математичної фізики і обчислювальної математики Харківського державного університету (*Радянський виборчий округ, Харківська область*). Уважаемый Вадим Петрович! Я прошу внимания, поскольку считаю этот вопрос ключевым. Выслушайте внимательно вопрос и дайте ответ. Случилось так, что я присутствовал на совещании вице-премьеров, которое экстренно было созвано после того, как Вадим Петрович вернулся с договором, подписанным им с Геращенко по поводу открытия корреспондентского счета. Там шла речь об этом и еще много о чем.

Так вот, ключевой вопрос состоит в следующем. В Украине был так называемый июльский счет, на котором находилось 300 миллиардов долга. Все деньги, которые поступали по расчетам российских предприятий за украинские поставки, шли на этот счет и поглощались этим долгом без следа.

Вадиму Петровичу было поручено заключить соглашение об открытии с 16 ноября 1992 года второго счета, чтобы средства, которые поступали по соглашениям, заключенным до 16 ноября, шли на июльский счет, а все поступления по соглашениям после 16-го шли на ноябрьский счет.

Заключено было соглашение в том варианте, о котором я сказал; все шло на июльский счет. Таким образом, сразу после перехода на полный денежный оборот... Послушайте!.. Сразу после этого у Украины не оставалось ни рубля, чтобы проводить свободную конвертацию на купоны. Кроме того, украинские предприятия прекращали поставки, поскольку не получали

ничого, все уходило в счет долга.

Так я поняв происходящее? Если я ошибаюсь, Вадим Петрович, поправьте меня.

ГЕТЬМАН В.П. Шановні депутати! Я ще раз кажу: мені нічого соромитись укладеної угоди. Це саме той випадок, коли одне кермо хочуть утримати декілька людей. Ви ж дивіться, угода, яку я уклав, не змінена, а ті, хто підписував після мене, не сказали, що її потрібно відмінити. Дивіться, як написано: "В связи с возникшими разногласиями по поводу трактовки статьи 6 соглашения в части проведения операций". Трактовки! Я трактую так, хтось — інакше. Чи часто це буває? Якби ми працювали в нормальній обстановці, то треба було б зупинити дію статті, яка викликає сумнів. До речі, це я і запропонував зробити. Коли я побачив, що мене не розуміють, я того ж вечора послав Герашенку телеграму, щоб зупинити дію четвертого абзаца статті 6. Усі ці документи в мене є. Тоді ж Центральний банк Росії дав мені телеграму, що він зупиняє дію цього пункту. Тобто тут нема ніяких, так би мовити, питань.

Друге. Я відкрив другий кореспондентський рахунок і, ще раз кажу, добився 40 мільярдів безпроцентного кредиту від Росії й помістив їх на рахунок. Правда, в мене була щодо них інша мета. Я хотів ці 40 мільярдів розасигнувати через комерційні банки, через 200 кореспондентських рахунків, які ми будемо використовувати, а мої колеги вважали, що треба все це проводити через централізований рахунок. У нормальних умовах і за нормальних відносин це дискусійне питання можна було б вирішити за вечір. Але справу повернули так, що Гетьман заблокував реформу і так далі. Це звинувачення я повністю відкидаю. Навпаки: Гетьман хотів запустити реформу.

ГОЛОВА. Перший мікрофон.

ПАНАСЮК Ф.Т., голова Чуднівської районної Ради народних депутатів (*Любарський виборчий округ, Житомирська область*). Шановний Вадиме Петровичу! Ви, напевне, пам'ятаєте, що коли Верховна Рада призначала вас Головою Правління Національного банку, ви одержали високий рейтинг. Тому сьогодні у мене двояке відчуття щодо оцінки вашої позиції. Просто мені шкода вас, якщо ви дійсно йдете на поступки тим силам, котрі не хотіли вас бачити на посаді Голови Правління Національного банку. Тим більше, якщо за вами немає конкретних гріхів, котрі, вибачте за прямо сказане слово, лежать на вашій совісті. І якщо ви йдете у відставку лише через натягнуті стосунки з Президентом чи урядовими структурами, якщо лише через це ви, відверто кажучи, зраджуєте усіх нас, то ви берете на себе

великий гріх. Переконливо вас прошу навіть при погіршенні стану здоров'я прямо і відверто сказати, що ваша совість чиста і що ви готові відстоювати свою позицію в інтересах народу. Якщо вам потрібен захист парламенту, заявіть про це нам. Ми це конкретне питання тут би й обговорили.

Це одне запитання. Друге. Яку користь принесли комерційні банки, мережа котрих дуже розвинута і котрі мають низькі процентні ставки? Чому сталося так, що банківським працівникам встановлені надзвичайно великі посадові оклади порівняно з бухгалтерськими і фінансовими працівниками різних категорій?

І ще запитання відносно процентних ставок для підприємств АПК, розмір яких становить 80 і більше відсотків. Вони реальні чи ні?

Спасибі. Вибачте за відвертість.

ГЕТЬМАН В.П. Шановні народні депутати! Навряд чи хтось щодо моєї позиції може сказати, що я колись виляв чи когось зраджував. Іван Степанович мені декілька разів говорив: "Я з тобою можу не погоджуватись, але за те, що ти постійно відстоював одну й ту ж лінію, я тебе поважаю". Я ніколи нікого не зраджував і не буду зраджувати. Але майте ж на увазі, що мені треба працювати не у вакуумі, а з конкретними людьми.

Я довіряю парламенту, мені дуже важлива ваша думка. Але є обставини, які вищі, як то кажуть, думки тільки парламенту. Скажіть, як діяти в ситуації, коли погіршився стан здоров'я, а ти замість того, щоб працювати, мусиш воювати з вітряками? Звичайно, тут сил ні в кого не вистачить.

А щодо гріхів, то відповідально заявляю: їх за собою я не маю. А той, хто збирає на мене компромат, нехай спробує щось подібне довести.

Відповідаю на запитання щодо комерційних банків. Зрозумійте мене правильно, комерційні банки нині керуються не лише вказівками Національного банку. Вони комерційні і мають право на ризик. Часом вони роблять, можливо, не те, що хотілося б Національному банку.

Щоб докладніше відповісти на ваше запитання, використаю записку, котра мені надійшла. "У пресі з'явився термін "політика дорогих грошей". Чи можете ви пояснити, що це за політика?" Так от, я хотів би це зв'язати з тими 80-процентними ставками фінансування. Справа тут ось у чому. Коли треба зменшувати кредитну емісію, боротися за те, щоб наші гроші щось коштували, така політика має право на життя. І процентна політика (80 процентів) могла б мати право на існування. Але якщо поряд із цим за спиною випускається 230 мільярдів "пустих" грошей, то ви мені скажіть: навіщо тоді така політика? Що це за політика? Це вже не політи-

ка, а, пробачте мені, випуск грошей і в той же час перекачування грошей від підприємств. Вважаю, що така політика не зупинить інфляцію, а лише призведе до її розкручування.

Сьогодні в народному господарстві знаходиться кредитів на півтора трильйона. Мої опоненти говорять так: а от ми коли встановимо високі процентні ставки, то підприємства самі відмовляться від цих кредитів. А що ж вони будуть робити? Вони будуть їх брати, але вже за сто процентів.

Отже, сто на сто, півтора на півтора — скільки це буде? Це що буде? Зменшення інфляції чи розкручування її? От бачите! От у таких жвавих дискусіях інколи і не знаходиш узгодженості. У нас є різні, часом полярні точки зору на “політику дорогих грошей”, на ставлення до агропромислового комплексу.

ГОЛОВА. Другий мікрофон.

ШАПОВАЛ В.Н., директор Черкаського обласного міжгосподарського учбового центру агропрому (*Чигиринський виборчий округ, Черкаська область*). Вадиме Петровичу! Мене цікавить, чи ви були присутнім на засіданні Кабінету Міністрів, коли приймалася ця постановова? До речі, я нагадаю окремі її абзаци.

Ось перший абзац, що ми сьогодні обговорюємо, де йдеться про те, щоб просити Верховну Раду України звільнити з посади Голови Правління Національного банку України Гетьмана...

А в другому абзаці цього документа зазначено про те, щоб просити Президію Верховної Ради України звільнити з посад усіх членів Правління Національного банку України. До речі, такого навіть всесильне політбюро собі не дозволяло, щоб отак вимітати будь-яке відомство.

А ще мене цікавить таке питання. Все-таки тут не Прем'єр вирішував, а віце-прем'єр пан Юхновський. Отож, чи були ви присутні на цьому засіданні?

ГЕТЬМАН В.П. Мені, шановні депутати, дуже гірко і боляче знову повертатися до тих подій. Якби їх не було (я це відверто вам кажу як людина, як ваш колега), то я не стояв би сьогодні на трибуні. І те, що Іван Степанович зачитав... Я і справді пішов би у відставку. Це було потрібно хоча б для того, щоб зберегти честь і гідність Національного банку України. Це, пробачте мені, честь держави.

Після того, як я подав у відставку (я був на лікарняному, це була субота), до мене зателефонував один із віце-прем'єрів і попросив: “Вадиме Петровичу, надзвичайно важливе питання. Без вас ми не можемо його вирішити. Ви повинні бути”. Я відповідаю: “У мене температура

38.5. Я не можу”. — “Ви повинні бути”. Викликав машину, приїжджаю в банк. А там уже зібрано все Правління. Питаю: “Чому?” Кажуть: “Нас теж запросили”. Строєм ідемо до Кабінету Міністрів. А там кажуть, що засідання закрито, тому Правління не допускається, а присутнім буде тільки Голова. Йду на це засідання, відкриваю папірець, який лежить на моєму столі... А там написано практично те, що ви зараз зачитали. Але я не хотів би це ворухити. Правління банку після цього зібралось і на кожний абзац дало абсолютне спростування: що натягнуто, що притягнуто, що тенденційно, що ганебно.

Я вислухав інформацію, яка була зроблена, вийшов на трибуну і сказав, що я протестую проти такого розгляду цього питання. Я сказав, що у зв'язку з тим, що члени Правління не були допущені на засідання і звільняються з роботи тим органом, який не має права його слухати... Далі я дав рішучу відповідь з приводу цих питань і сказав, що в такому засіданні брати участі не буду. І покинув зал. Це рішення приймалося без мене.

ГОЛОВА. Третій мікрофон.

ТАБУРЯНСЬКИЙ Л.І., президент синдикату “Олімп”, м. Дніпропетровськ (*Петровський виборчий округ, Дніпропетровська область*). Короткий вопрос к вам, Вадим Петрович. Я просил бы дать короткий ответ.

У меня нет никаких доказательств вашей неправильной деятельности. Считаю, что вы и сегодня — Председатель Правления Национального банка Украины. Ответьте мне прямо, пожалуйста: вы сейчас забираете свое заявление обратно или вы настаиваете на том, что оно имеет силу, и просите нас его удовлетворить?

Спасибо.

ГЕТЬМАН В.П. Короткої відповіді, може, і не вийде. Шановні друзі! Я не відкликаю своєї заяви. Я її залишаю. Але я хотів би знати, кому я передам сьогодні банк.

Я вже тиждень знаходжусь в такому стані... Я відповідаю за резервні фонди держави. І я не знаю, де вони сьогодні знаходяться. Я не знаю, кому можна вручити сьогодні це кермо, щоб воно не було, пробачте мені, кишеньковим у когось іншого, якщо ми хочемо створити нормальну державу.

Я не тримаюся за крісло Голови Правління. Я готовий у будь-який момент... Ви скажіть тільки, кому передати банк — і на цьому ви вирішите питання, яке ви мені сьогодні задасте.*

* Після цього народні депутати обговорили інформацію Вадима Гетьмана.

ЗАСІДАННЯ 45

(18 грудня 1992 року)

Виступ під час обговорення питання про відставку з посади Голови Правління Національного банку України

ГОЛОВА. Учора закінчили засідання з домовленістю за ніч усе обміркувати, щоб сьогодні прийняти відповідне рішення. Дали ніч подумати й Вадиму Петровичу Гетьману. Тепер я пропоную те саме, що пропонував учора: вирішити питання щодо заяви Гетьмана, створити комісію чи, правильніше, доручити постійній комісії з участю тих, хто бажає, продовжити перевірку банківських справ. Постійна комісія інформує, що в них багато матеріалів напрацьовано. А обговорення, давайте ще раз домовимося, не буде. Слово надамо тільки Вадиму Петровичу: або він просить задовольнити заяву, або забирає її. Оце і все. Ніякого обговорення, бо це нічого не дає. А потім перейдемо до обговорення інформації Кабінету Міністрів. Сьогодні — день уряду. Буде ряд доповідей, виступ глави уряду Леоніда Даниловича Кучми. *(Шум у залі).* Усе голосували. Дайте можливість виступити такому ж депутату, як і ви...

Прошу, Вадиме Петровичу.

ГЕТЬМАН В.П.. Шановні народні депутати! У мене була можливість усе зважити, подумати. Я відчуваю ваше бажання бачити мене разом з вами, щоб я працював, скільки є сил, там, де й сьогодні. Учора в мене відбулися консультації, так би мовити, звичайно толерантного порядку, з Іваном Степановичем. Сьогодні ранком я мав таку ж розмову з Прем'єром. І повинен сказати, що не почув якихось особистих чи інших претензій на свою адресу.

Але залишилося все те, що було й до цього. Хотів би сказати, що Прем'єр надзвичайно гостро зреагував на рішення, яке було прийняте без нього. Не знаю, які будуть наслідки цього рішення. І все ж прошу вас, щоб ви мене людськи зрозуміли.

Повертаюся до того, що я вчора сказав. Кредитна система завдячує слову "credo", що означає "вірю", "довіряю". Довіра повинна бути до центрального банку, інакше це не центральний банк, а банкір — це не банкір. Такої довіри з боку вищих осіб я сьогодні не відчуваю. Повинен прямо сказати про це. Тому, зважаючи на

все це, я все-таки думаю, що ви не зовсім вірно зрозуміли мене, не зрозуміли того, що у мене, як то кажуть, робиться у душі. Але відставку мою прошу прийняти.

ГОЛОВА. Отже, зачитую заяву Гетьмана В.П. і ставлю це питання на голосування.

"Голові Верховної Ради України від Голови Правління Національного банку.

Прошу прийняти мою відставку за станом здоров'я".

Хто за те, щоб прийняти відставку Вадима Петровича Гетьмана, прошу проголосувати.

Рішення приймається.

Ще раз звертаюся до Вадима Петровича і до всіх депутатів. Ми вчора домовилися, що він буде плідно працювати в комісії для справи розбудови нашої фінансово-кредитної системи. А потім — життя покаже. Усі ми міняємося з часом...

СЬОМА СЕСІЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ дванадцятого (першого) скликання

ЗАСІДАННЯ 41

(19 травня 1993 року)

Виступ під час обговорення довідей Прем'єр-міністра України, Голови Правління НБУ та звіту Голови Правління Фонду державного майна України

ГЕТЬМАН В.П. Голова підкомісії Комісії Верховної Ради України з питань планування, бюджету, фінансів і цін (Уманський виборчий округ, Черкаська область). Шановні Президенте, Голово, Прем'єр-міністре! Шановні колеги! Нещодавно відома на Заході газета "Таймс", оцінюючи розвиток подій в Україні, писала: "Економічна ситуація в Україні одна з найгірших. Країна поступово наближається до посткомуністично-економічного краху. Скорочення виробництва. Інфляція становить 50 відсотків на місяць. Тимчасова валюта, яка майже повністю втратила свою вартість".

Важко не погодитися з цим. Як на мене, то серед головних причин наших невдач в економіці є нерішучість у здійсненні радикальних економічних реформ і непослідовність нашої економічної політики по відношенню до Росії, зокрема непідготовлений і передчасний розрив з рублевою зоною. Перехід на тимчасову валюту не тільки не розв'язав жодного питання, на що покладали надію архітектори нової економічної політики, а навпаки, значно поглибив кризові явища в нашій економіці. І ось чому.

Нас запевняли, що з введенням українського карбованця ми вирішимо проблему розрахунків із Росією. Дійсний стан вказує на зворотне. Через півроку після переходу на власну валюту нас спіткала найбільша за останній час криза розрахунків із Росією з непередбачуваними для України наслідками. І це не дивно. Адже вибігаючи (іншого слова я не підберу) з рублевої зони, ми не спромоглися навіть скласти платіжного балансу з Росією, якого, до речі, немає ще й сьогодні. У преферансистів це називається: грати втемну.

Нас запевняли, що, вийшовши з рублевої зони, ми зможемо запобігти перенесенню інфляційного впливу Росії і з Росії. Це була дитяча наївність. Адже маючи в структурі свого імпорту 70 процентів російських товарів, ми ще довго приречені ступати нога в ногу, доки не перебудуємо свою економіку так, щоб вона була орієнтована на експорт, і цим самим ліквідуємо зовнішню залежність від Росії.

Але тут справа не тільки в теоретичній помилці. Якщо раніше ми реекспортували з Росії інфляцію, випускаючи на один завезений рубль один купон, то тепер на кожний завезений з Росії рубль ми змушені випускати близько п'яти українських карбованців і тим самим розігрівати інфляцію в Україні.

Була думка, що перехід на тимчасову нашу державну грошову одиницю дасть можливість Національному банку опрацювати власну монетарну політику і прискорити перехід на гривню. І тут я не можу погодитися з Вітольдом Павловичем Фокінім. В умовах, коли ми однією ногою вже стоїмо в гіперінфляції, ми не тільки не наблизилися до впровадження гривні, а навпаки, опинилися перед проблемою неможливості найближчим часом узагалі провести повноцінну грошову реформу.

Наступне. Нам говорили, що потрібно перейти на власну валюту, хоч і тимчасову, щоб покласти край валютним тусовкам на вулицях і відкрити шлях до нагромадження валютних резервів держави. На жаль, нічого, як ви знаєте, на краще не змінилося, валютна спекуляція тільки посилилася. У валютній кишені держави, як і раніше, порожньо.

І як результат цього експерименту, як тут деякі кажуть, маємо те, що маємо. В умовах постійного інфляційного очікування купон невпинно втрачає функції грошової одиниці. Якщо ми й далі будемо накачувати українську економіку емісійними ін'єкціями і тим самим знецінювати свою валюту, нас неминуче чекає економічна катастрофа й подальше зубожіння народу.

І тут я повністю поділяю стурбованість Прем'єра Леоніда Даниловича Кучми відносно грошової й курсової політики. Ось в одній із газет надруковано, що курс карбованця становить 4.34, а курс, встановлений Центральним банком Росії, — 4.760. Тобто сьогодні за кожний наш карбованець Росія платить нам аж 21 копійку.

Постійна Комісія Верховної Ради України з питань планування, фінансів, бюджету і цін в останній день роботи парламенту дванадцятого скликання. 17 квітня 1994 року.

Штучне зниження курсу купона до рубля провокує вивезення за безцінь за демпінговими цінами стратегічних товарів з України.

Вихід є. І це моя відповідь на запитання Леоніда Даниловича, що робити. Він полягає у відпрацюванні з Росією спеціального механізму взаємної підтримки валютного паритету російського рубля і українського карбованця. Це повинен бути чесний паритет. Але цю справу Національний банк без допомоги уряду вирішити не зможе.

В останній угоді, яку я підписав 17 листопада 1992 року як Голова Правління Національного банку з Центральним банком Росії, у статті 12 було записано: "Стороны признали целесообразным установление стабильного соотношения между рублем и украинским карбованцем. С этой целью стороны договорились, что в случае достижения соглашения о валютном паритете украинского карбованца и рубля они будут осуществлять согласованные меры, направленные на поддержание курсов указанных валют на внутренних рынках Российской Федерации и Украины в пределах установленных лимитов допустимых отклонений".

Такий механізм існує для валют провідних країн Європи. Впровадження його для валют

Росії й України відкрило б нову сторінку в економічних стосунках між двома найбільшими країнами СНД, внесло б стабільність у розвиток бізнесу на здоровій фінансовій, а не бартерній основі.

Шановні депутати! Шановні члени уряду! Настав такий час, коли всі ми зобов'язані стримувати наші амбіційні бажання вирішувати свої проблеми за рахунок друкарського верстата. Знецінювати наш український карбованець далі вже нікуди.

Тому я пропоную підтримати позицію Національного банку України щодо вирішення питань підвищення цін — тільки на антиінфляційній основі і залишати цей банк як самостійну інституцію. Врешті-решт, сьогодні як ніколи інтереси України, економічна незалежність нашої держави в небезпеці.

Дякую за увагу.

ЧЕТВЕРТА СЕСІЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ другого скликання

ЗАСІДАННЯ 1

(5 вересня 1995 року)

Виступ від депутатської групи “Незалежні” з приводу організації роботи четвертої сесії Верховної Ради України

ГЕТЬМАН В.П. Шановні колеги депутати, дорогі наші виборці! Четверта сесія Верховної Ради України починає роботу в умовах, позначених подальшим спадом промислового й сільськогосподарського виробництва, поглибленням фінансово-економічної кризи в країні, катастрофічним зниженням рівня життя народу. Механізм соціальної підтримки найбільш незахищених верств населення не спрацьовує. Незважаючи на щойно ратифікований Конституційний договір, усе ще бракує конструктивної співпраці між законодавчою і виконавчою гілками влади. Небезпечно вибухового характеру набуває міжконфесійний розбрат.

Усе це потребує ретельного аналізу напере-

додні принципових дебатів навколо довгоочікуваної програми діяльності нового уряду. Хочеться сподіватися, що нова програма виявиться зрозумілою для кожної людини праці й, на відміну від шести попередніх, врешті-решт визначить реальні шляхи виходу України з кризи.

Є всі підстави вважати, що в соціально-політичному й економічному плані осінньо-зимовий період буде одним з вирішальних у житті нашої молодой держави: або ми виявимося здатними забезпечити незворотність курсу на докорінні зміни в реформуванні економіки, або в результаті невизначеності концепції свого розвитку знову втратимо дорогоцінний час, а з ним і останні надії вирватися з лежачої жорстокої економічної та соціальної кризи, і в такому випадку на карту буде поставлено саме існування держави Україна.

З огляду на це негайного прискорення потребує конституційний процес і передусім розробка нової Конституції України. В умовах повного розвалу прокуратури як вищої наглядової інстанції зволікається утворення Конституційного Суду, покликаного бути арбітром у питаннях державотворення.

Депутатська група “Незалежні” неодноразово звертала увагу народних депутатів та керівництва Верховної Ради на необхідність радикальних змін у стилі й методах роботи вищого державного законодавчого органу. Ми й тепер наполягаємо на ротації членів Президії Верховної Ради України.

Докорінної реорганізації потребує діяльність постійних комісій. Ми виступали й виступаємо за їх побудову не за галузевим, а за функціональним принципом. Це, по-перше, дозволить організувати роботу відповідно до законотворчих пріоритетів, що сьогодні надзвичайно важливо. І по-друге, такий підхід дасть змогу позбутися лобізму в парламенті, що призводить лише до зростання дефіциту державного бюджету.

Об'єктивно оцінюючи розмежування політичних сил у Верховній Раді України, наша депутатська група “Незалежні” переконана, що єдиною реальною альтернативою цьому є створення центристського блоку, здатного об'єднати депутатський корпус і зробити його законотворчу роботу продуктивною. На основі цього блоку можна було б сформувати парламентську більшість, так потрібну у вищому законодавчому органі.

Перший крок у цьому напрямі вже зроблено. Утворене на базі депутатської групи “Незалежні” та Міжрегіональної депутатської групи об'єднання “Стабільність” свідчить про перспективність такої ініціативи.

Ми ще й ще раз закликаємо наших колег із депутатських груп “Аграрники за реформи”, “Центр”, “Аграрники України”, “Єдність” та інші згуртувати свої зусилля в пошуках шляхів

Вадим Гетьман із колегою по депутатській групі "Незалежні" Володимиром Пехотою. 1995 рік.

розумного компромісу заради конструктивної законотворчої роботи парламенту, справжньої побудови незалежної Української держави й захисту прав наших виборців.

Критично ставлячись до оцінки своєї роботи й прямо заявляючи про необхідність радикальних змін у діяльності Верховної Ради, ми разом з тим не можемо не висловити свого обурення розв'язаною в засобах масової інформації цілеспрямованою кампанією з компрометації вищого законодавчого органу держави.

Немає жодних сумнівів у тому, що авторитетний, сильний і професійний парламент необхідний нашій молодій незалежній державі й усім тим, хто зацікавлений у побудові демократичного правового суспільства. Більше того, депутатська група "Незалежні" вважає, що в умовах розподілу повноважень між законодавчим і виконавчими органами влади, визначеного Конституційним договором, Верховна Рада України поряд із законодавчою діяльністю повинна посилити свої контрольні функції, зокрема в здійсненні постійного нагляду за виконанням бюджету й власних рішень.

Четверта сесія Верховної Ради України тільки-но починає свою роботу, і ми вносимо на ваш розгляд, шановні депутати, кілька суттєвих питань, від вирішення яких залежатиме ефективність всієї подальшої роботи парламенту.

Перше. Пропонуємо разом з урядом проінвентаризувати підготовлені в постійних комісіях Верховної Ради проекти законодавчих актів і в першу чергу внести на сесію проекти тих законів, від прийняття яких залежатимуть темпи реформ, послідовність і логіка їх проведення, не забуваючи при цьому про соціальну ціну реформ і вплив їх на життя суспільства.

Друге. Розглянути доцільність подальшого існування численних постійних комісій Верховної Ради з тим, щоб ліквідувати дублювання й паралелізм у їх роботі, скоротити витрати на їх утримання. Встановити, що постійні комісії пар-

ламенту повинні засновуватися не за галузевим, а за функціональним принципом. Провести радикальну ротацію голів комісій, створити нарешті Контрольну палату Верховної Ради України.

Третє. Відповідно до Конституційного договору збільшити кількість заступників Голови Верховної Ради, що дасть змогу мати в складі керівництва представників від різних політичних угруповань та сприятиме процесу їх консолідації для конструктивної законотворчої роботи парламенту.

Виходячи з цього ми пропонуємо проголосувати питання про довіру нинішньому складу заступників Голови Верховної Ради України.

Четверте. Першочерговим завданням Верховної Ради України є завершення формування Конституційного Суду й активізація роботи над проектом нової Конституції з тим, щоб не пізніше квітня 1996 року ввести цей проект на всеукраїнський референдум.

П'яте. З метою усунення зайвого непорозуміння між Президентом і Верховною Радою з приводу звільнення й призначення Генерального прокурора, повернення цієї гострої ситуації у правове поле Конституційного договору пропонуємо Президентові й Верховній Раді одночасно скасувати прийняті з цього питання рішення й за поданням Президента затвердити нового Генерального прокурора України.

Шосте. Зважаючи на загострення соціально-політичної й економічної ситуації, рекомендуємо до прийняття нової Конституції не вносити на розгляд Верховної Ради України політичні, релігійні та інші питання, обговорення яких може наелектризувати обстановку в державі, зашкодити злагоді в суспільстві.

І нарешті, депутатська група "Незалежні" пропонує відмовитися від прямих трансляцій по радіо й телебаченню із залу засідань Верховної Ради. Транслювати слід тільки розгляд тих питань, що мають резонансне суспільне значення. У кожному конкретному випадку це має визначатися спеціальним рішенням Верховної Ради України.

З колегами по депутатській групі "Незалежні". Липень 1995 року.

Шановні депутати! Враховуючи, що внесені нами пропозиції тою чи іншою мірою зачіпають групові, фракційні чи особисті інтереси присутніх у цьому залі, ми наполягаємо на поіменному голосуванні з кожної з цих пропозицій.

Прошу Голову Верховної Ради дати вказівку Секретаріату до початку вечірнього засідання розмножити нашу заяву як документ для обговорення. Від депутатської групи її підписали депутати Гетьман, Семиноженко, Ландик, Пехота, Юхимчук.

ЗАСІДАННЯ 23

(12 жовтня 1995 року)

Виступ під час обговорення проекту Закону “Про валютне регулювання”

ГЕТЬМАН В.П. Шановні колеги народні депутати! Ми можемо приймати цей закон чи не приймати, але він, у принципі, діє. Тільки діє не як закон, а як декрет Кабінету Міністрів. І, ясна річ, саме це вже зобов'язує нас якоюсь мірою піти на зміну законодавства або на його оновлення.

Система валютного регулювання за останній час пройшла величезний еволюційний шлях. Через недосконалість нашої законодавчої бази, в умовах нестабільної ситуації в економіці ми могли спостерігати і введення так званого фіксованого курсу, який за неповний рік завдав нашій державі збитків, що їх сьогодні можна оцінити в декілька мільярдів доларів. Але за останній час зважена монетарна політика Національного банку й уряду привела до разючих змін на валютному ринку. Я проілюструю це, навівши деякі цифри.

У січні валютний ринок у цілому по Україні становив 150 мільйонів доларів на місяць. Із них через Українську міжбанківську валютну біржу проходило 137—140 мільйонів, тобто вона була абсолютним монополістом. Потім Національний банк пішов на диверсифікацію валютного ринку, його лібералізацію, і право на купівлю-продаж валюти було надано не тільки біржам, яких сьогодні вже маємо не одну, а й банкам. У результаті у серпні (зверніть увагу!) валютний ринок в Україні становив 750 мільйонів доларів, а валютна біржа — десь 340—350 мільйонів, тобто менше половини. Але в цілому валютний ринок зріс більш як у 3.5 раза. Це — довіра і до держави, і до політики, і до нормативної бази, яку сьогодні маємо. Ці позитивні зміни нам необхідно просто закріпити законом. Це насамперед.

Але я хотів би сказати, що до цього законопроекту слід внести деякі уточнення. Які саме?

По-перше, треба визначити суб'єктів валютного ринку. Я вважаю, що пункт 9 статті 1 треба доповнити таким положенням: “Суб'єктами валютного ринку є: Національний банк України, уповноважені банки, кредитно-фінансові установи та валютні біржі, які мають відповідну ліцензію Національного банку України”. Це повніше відбиватиме, що таке валютний ринок України.

По-друге, у пункті 2 цієї статті треба ввести підпункт такого змісту: “Національний банк України купує та продає іноземну валюту на валютному ринку з метою підтримання стабільності національної грошової одиниці”.

Чому я вношу таку пропозицію? Тому що Національний банк, який проводить торги на українській біржі, за своїм статусом, визначеним законодавством, має надзвичайно великі повноваження, які дають йому змогу впливати на ринкову ситуацію. І тому неприпустимо, щоб Національний банк, який має бути гарантом стабільності, одночасно виступав на ринку як брокер, що купує валюту для клієнтів, яких сам і обслуговує. Думаю, у такому праві Національному банку треба відмовити.

Далі. У пункті 3 статті 5 додати підпункт такого змісту: “кошти резидентів в іноземній валюті, передані в уповноважені банки на підставі депозитних угод”. Це сприятиме збільшенню валютних ресурсів у банках, призведе до зниження ставок на залучення валютних коштів і як наслідок — до зниження ставок кредитування в уповноважених банках суб'єктів кредитування.

І, врешті-решт, про валютний курс. Сьогодні він, як ви знаєте, встановлюється на підставі торгів на Міжбанківській валютній біржі. У зв'язку з лібералізацією валютного ринку України я вважав би, що цей пункт слід сформулювати так: “Валютні курси встановлюються Національним банком України на підставі співвідношення попиту та пропозиції, що складаються на валютному ринку України”. Тобто, не тільки на підставі одних торгів на якійсь біржі, а на підставі всього того кошика, який складає сьогодні ціну власної національної валюти.

І на закінчення. Надзвичайно великого звучання набула сьогодні сама норма: 100, 50 відсотків продажу валюти. Я вважаю, що це питання треба зняти з голосування як концептуальне, тому що введення 100-відсоткового продажу валютних надходжень напередодні реформи призведе до надмірного конвертування, знецінення, до ажіотажу навколо цього питання.

До проведення реформи це питання треба взагалі зняти, залишити діючий сьогодні порядок. А вже після реформи, коли буде визначено особливий статус нашої грошової одиниці, можливо, до цього питання слід повернутися. Сьогодні в законі і нашій постанові це питання треба вилучи-

ти і записати, що продаж валюти здійснюється на умовах, які діють на цей час.

ЗАСІДАННЯ 26

(17 жовтня 1995 року)

Виступ із заявою від депутатської групи "Незалежні" з питання встановлення межі малозабезпеченості

ГЕТЬМАН В.П. Заява депутатської групи "Незалежні".

"12 жовтня 1995 року Верховна Рада України переважною більшістю голосів прийняла рішення про встановлення межі малозабезпеченості населення, визначила її в сумі 4 мільйони 800 тисяч карбованців, що викликало неоднозначну реакцію в суспільстві і посилює протистояння між виконавчою та законодавчою владою.

Немає сумніву в тому, що зазначене рішення Верховної Ради України дехто намагається використати, щоб поставити під сумнів можливість конструктивної співпраці між законодавчою і виконавчою владою в межах Конституційного договору, між Президентом і парламентом.

У зв'язку з цим депутатська група "Незалежні" вважає за необхідне заявити таке. Народні депутати нашої групи, як і конструктивна більшість у Верховній Раді України, одностайно підтримали пропозиції про схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів, хоч і вказували на її недоліки й вимагали після доопрацювання чітко окреслити макроекономічні показники плану на 1996 рік, підкріпивши його фінансовими можливостями держави, і разом з планом на наступний рік внести пропозиції по проекту бюджету на 1996 рік.

Перед початком пленарного засідання на своєму робочому місці в сесійному залі Верховної Ради України Вадим Гетьман переглядав свіжу пресу. Вересень 1995 року.

Головне для нас те, що стратегічним напрямом цієї програми є зупинення подальшого падіння виробництва, підвищення реальних доходів населення, відновлення купівельної спроможності національної грошової одиниці.

Саме цим керувалася депутатська група, пропонуючи при вирішенні питання про межу малозабезпеченості відмовитися від емісійних джерел покриття необхідних для цього величезних коштів.

Дійсно, додатковий випуск грошових знаків на ці заходи в обсязі близько 600 трильйонів карбованців на рік призвів би до зростання цін на споживчому ринку більш як у 3 рази, що повністю знецінило б кошти найбільш вразливих верств населення і ще більше погіршило б їх життя.

Тому ми твердо переконані, що необхідні кошти слід вишукувати не за рахунок емісії, а насамперед за рахунок різкого скорочення витрат на адміністративно-державний апарат управління, який останнім час значно зріс, замороження на певний період підвищення заробітної плати апарату чиновників, в тому числі витрат на утримання Верховної Ради України, запро-

Вадим Гетьман і Юрій Єхануров. 1995 рік.

вадження суворого режиму економії в усіх галузях народного господарства, прискорення структурної перебудови затратної економіки тощо.

На нашу думку, Верховна Рада України прийняла важливий політичний документ, що дає можливість виконавчій владі в міру вишукування реальних фінансових ресурсів, відновлення виробництва все ж таки піднести рівень малозабезпеченості до встановленої межі. Рано чи пізно прийняти таке рішення було необхідно.

Разом з тим ми розуміємо, що ця важлива соціальна проблема не може бути вирішена лише голосуванням у цьому залі, якими б благородними намірами ми не керувалися. Вона потребує величезної спільної роботи всіх гілок влади і повинна знайти своє місце в корективах бюджету цього року і в проекті бюджету на наступний рік.

Усе це змушує нас звернутися до вас, народні депутати України, до нового уряду: не

допустить розігрування політичної карти, загострення протистояння в стосунках між вищими законодавчими та виконавчими органами держави! Закликаємо всіх об'єднати свої зусилля заради благородної мети — підвищення реального добробуту трудящих.

ЗАСІДАННЯ 37

(4 листопада 1995 року)

Співдоповідь під час розгляду звіту про роботу Національного банку України за 1994 рік та Основних напрямів грошово-кредитної політики НБУ на 1995 рік

ГЕТЬМАН В.П. Шановні народні депутати! Сьогодні, звичайно, саме час вести дискусію навколо Основних напрямів грошово-кредитної політики на наступний, 1996 рік (а не за місяць до кінця поточного року слухати питання про Основні напрями на цей рік). Це ж стосується і кошторису, а тим більше звіту за 1994 рік... Вибачте, але тут, я сказав би, поїзд уже пішов.

Водночас вважаю, що у нас було достатньо здорового глузду для прийняття норми, згідно з якою Основні напрями грошово-кредитної політики на наступний рік ми слухали б разом з проектом Закону "Про Державний бюджет України на 1995 рік". Оскільки всі строки подання цього проекту до Верховної Ради вже минули, сьогодні конструктивніше було б говорити про те, що саме необхідно враховувати Національному банку в Основних напрямках на 1996 рік.

Шановні народні депутати! Незважаючи на те, що де-юре наш центральний банк є незалежним у проведенні грошової політики, де-факто він із самого початку свого існування постійно перебував і перебуває під тиском виконавчої влади та різних політичних сил.

Мушу вам сказати, що кожний попередній уряд, розуміючи короткочасність свого функціонування, більше був зацікавлений у підтриманні своєї політичної популярності шляхом застосування інфляційних інструментів, ніж у проведенні непопулярних заходів, метою яких була б стабілізація економіки в довгостроковому плані. Ця традиційна суперечність між центральним банком та урядом спостерігається не лише у нас. Але в нас вона виявилася в нечуваніх темпах інфляції, які є наслідком комплексної кризи в державі.

Нагадаю вам лише деякі цифри рівня інфляції у нас порівняно з Росією. 1991 рік: у нас інфляція — 91 процент, у Росії — 152 проценти. 1992 рік: у нас інфляція — 1445 процентів, у Росії — 1350 (тобто майже однакова). 1993 рік: Україна — 6288 процентів, Росія — 930 процентів (ось коли ми впали!). 1994 рік: Україна — 850 процентів, Росія — 218 процентів. У першому півріччі 1995 року середньомісячний рівень інфляції в Україні становив 11 процентів, у Росії — 10 процентів. У літні місяці цього року Національному банку та уряду вдалося дещо стабілізувати ситуацію, але вересень знову дав нам 14 процентів інфляції, а жовтень — близько 10 процентів.

Як бачите, нам не вдалося вийти на контрольні цифри, передбачені в Основних напрямках. І дива тут не могло статися. За умов високої інфляції використання ставки рефінансування як інструменту жорсткої монетарної політики є обмеженим внаслідок того, що номінальні ставки просто не встигають за галопуючою інфляцією.

До 1994 року процентна ставка була в нас негативною, що відображало загальну розгалуженість управління всією грошовою системою. Лише з березня цього року нам вдалося вийти на позитивний рівень реальної процентної ставки за кредитами, а з квітня реальні процентні ставки і за кредитами, і за депозитами досягли позитивних значень. Таким чином було створено передумови для зниження номінального значення процентної ставки, що й зробив Національний банк. І ми відчули це по процентних ставках, які були запропоновані.

Проте із червня реальна процентна ставка за депозитами знову стала негативною, що уповільнило темпи нагромадження депозитів. В умовах невідповідності депозитної бази кредитним можливостям надзвичайно важливим є створення ефективно діючого банківського ринку, як і передбачається Основними напрямками.

Це дало змогу Національному банку перерозподіляти наявні фінансові кошти між банками, які мають надлишок цих коштів, і банками, які в той чи інший проміжок часу мають більш прибуткові проекти та мають змогу здійснювати моніторинг за використанням наданих кредитів. Це також забезпечило ліквідність міжбанківських боргових зобов'язань та дало можливість Національному банку України здійснювати регулювання на грошовому ринку.

Одна з головних проблем, яка знайшла відображення в Основних напрямках, — це створення ринку державних цінних паперів. Як відомо, ще 23 серпня минулого року вийшла постанова Кабінету Міністрів про випуск облігацій внутрішньої державної позики. І ви знаєте (про це сказав Голова Правління банку), що здійснено шість ви-

У купуарах Верховної Ради України. 1995 рік.

пусків державних цінних паперів. Емітентом при цьому виступає Міністерство фінансів, а генеральним агентом із розміщення та погашення облігацій — Національний банк. Але гострою, я сказав би — найгострішою проблемою тут є те, що вторинний ринок облігацій державної позики і досі не створено, тривають дебати. Є відповідне, причому термінове, доручення Прем'єр-міністра Марчука, а віз, як кажуть, і нині там: облігації розміщуються лише на первинному ринку через аукціони Національного банку України. Це, звичайно, значно знижує їхню ліквідність. Немає також ринку банківських комерційних паперів і муніципальних паперів.

Як це не дивно, але найбільш стабільною і прогнозованою на сьогодні є ситуація на валютному ринку. Це результат здійснених Національним банком та урядом заходів щодо лібералізації ринку, що зумовило збільшення обсягів валютних операцій в Україні. Загальний обсяг таких операцій із січня по вересень цього року зріс щодо долара в 3 рази, щодо німецької марки — в 2.4 рази, щодо російського рубля — в 3.2 рази. Крім того, значно побільшало пропозицій щодо іноземних валют. Поряд із долларом, німецькою маркою і російським рублем наші біржі почали торгувати французьким франком, італійською лірою, англійським фунтом стерлінгів.

Як відомо, з 1 серпня 1995 року дозволено здійснювати обов'язкові продажі валют на міжбанківському ринку. Тим самим ліквідовано монополію однієї біржі. Водночас визначальним фактором на валютному ринку залишається дефіцит платіжного балансу, і це продовжує впливати на курс українського карбованця відносно іноземних валют.

Із звіту Голови Правління Національного банку і з Основних напрямів ви бачите, що дефіцит платіжного балансу в нас ще досить значний, а отже, зберігаються умови для того, щоб курс нашого українського карбованця мав-таки негативну тенденцію.

На жаль, на курс карбованця впливають і інші фактори, у тому числі й необережно мов-

лене слово керівниками держави. Навіть наше з вами вчорашнє рішення з приводу гривні не лише може суттєво вплинути на проведення грошової реформи, а й, безумовно, стане курсоутворюючим фактором, і ви це відчуєте. І цього просто не можна не враховувати.

Було б помилкою вважати, що курс нашої національної валюти визначається лише на міжбанківському ринку України. Якщо ми задекларували, що будемо відкрити економіку, то повинні мати на увазі, що курс нашої валюти паралельно формується на біржах Москви, Мінська та інших столиць. Неважко визначити через так званий крос-курс дійсну ціну нашої грошової одиниці. Тому Національному банку України необхідно постійно тримати цей фактор у полі свого зору.

На сьогодні найважливішим фактором, який впливає на курс нашої валюти, є нерегульованість взаємовідносин Національного банку з Міністерством фінансів. Це добре видно з кошторису, зі звіту Національного банку за 1994 рік, та й із Основних напрямів. Повірте, таких колізій немає в жодній країні світу, навіть у країнах СНД. Хіба можна погодитися з таким вільним ставленням до емісії, яке вчора продемонстрував міністр фінансів, говорячи про межу малозабезпеченості?! Мовляв, дайте нам право на емісійне джерело, і ми цю проблему вирішимо.

Тепер ви переконалися, як правильно зробила Верховна Рада, передбачивши, що витрати, пов'язані з межею малозабезпеченості, здійснюються не за рахунок додаткового випуску грошей, додаткової емісії. Якби ми з вами цього не зробили, то всі наслідки розкручування інфляційної спіралі були б перекладені виключно на Верховну Раду.

Шановні колеги, я не випадково на початку свого виступу назвав вражаючі цифри нашого інфляційного падіння за попередні роки. Такого глибокого падіння не знає жодна інша країна СНД. І причина цього відома: Україна — єдина з країн колишнього Союзу, яка про-

У сесійному залі Верховної Ради України.
12 грудня 1995 року.

довжує використовувати кредитну емісію центрального банку для прямого монетарного покриття дефіциту бюджету. Наші сусіди (Росія, наприклад, — із 1 січня цього року) давно вже відмовилися від подібної практики.

Пряме емісійне покриття призводить тільки до значного зростання грошового мультиплікатора, що у свою чергу спричиняє нагромадження інфляційного потенціалу. Я не маю сумніву, що для того, аби дефіцит бюджету не став джерелом первинної емісії, необхідно заборонити центральному банку надавати кредити центральному урядові. До речі, це є нормою нашого Закону “Про банки і банківську діяльність”, але ми чомусь постійно забуваємо про те, що закон такий діє. Під час затвердження бюджету нас усе одно переконують в іншому, і ми натискуємо кнопки, не розуміючи всіх наслідків прийнятого рішення.

Будь-який бюджетний дефіцит повинен покриватися виключно за рахунок позик від внутрішніх банків, випуску державних облігацій або зовнішніх кредитів. Таке правило є важливим механізмом забезпечення того, щоб витрати уряду відповідали його доходам від податків.

За умов потужного тиску економічних перетворень жорсткість такого правила повинна розглядатися швидше як перевага, ніж як перешкода. Ніхто, підкреслюю, ніхто не має права вимагати від центрального банку принести в жертву монетарну стабільність заради досягнення будь-якої іншої мети, якщо ми дійсно хочемо зробити щось корисне для свого народу.

Ще одна гарантія незалежності будь-якого центрального банку полягає в забезпеченні достатнього рівня його власних ресурсів, тобто капіталу та резервів. Якби від центрального банку вимагалось передавати уряду весь прибуток, то в разі втрати цих коштів йому довелося б просити урядової підтримки. Отже, лише шляхом нагромадження власних ресурсів у сприятливі роки центральний банк може обходитися без підтримки уряду в несприятливі роки.

Тому вимагати сьогодні від центрального банку, щоб він, крім своєї основної функції — за-

безпечення стабільності, був ще й донором для держави, абсолютно несправедливо. Ось чому Комісія з питань фінансів і банківської діяльності, уважно розглянувши всі три документи — звіт, кошторис, Основні напрями та враховуючи те, що ми розглядаємо ці документи перед настанням нового року, а не на початку поточного року, пропонує прийняти всі три постанови разом. Не треба відкладати кошторис на колись. Що це буде за кошторис на 1995 рік, якщо ми його розглядатимемо в 1996 році? Отже, потрібно прийняти всі три документи сьогодні.

П'ЯТА СЕСІЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ другого скликання

ЗАСІДАННЯ 28

(22 лютого 1996 року)

Виступ під час обговорення проекту Постанови Верховної Ради України “Про заходи щодо підтримки сільськогосподарських товаровиробників у 1996 році”

ГЕТЬМАН В.П. Шановні народні депутати! Питання аграрного комплексу хвилює всіх, а не тільки представників аграрного комплексу. І я хотів би сказати, що прийняття запропонованого Анатолієм Степановичем рішення, на жаль, не допомога, а удар по селу. За дефіцитності бюджету спрямовування ПДВ у сумі 131 трильйон на непередбачені бюджетом цілі можна перекрити тільки за рахунок скорочення соціальних витрат і нового витка інфляції. Перекрити додатковими доходами витрати в 131 трильйон карбованців неможливо, тому такий дефіцит призводить (я вже виступав з цього приводу на минулій сесії) до зростання споживчих цін на 11.4 процента на місяць, або 365 процентів на рік. По-перше, це завдасть серйозного інфляційного удару по селу, яке найбільше страждає від інфляції. По-друге, це

Народні депутати Володимир Семиноженко, Валентин Недригайло і Вадим Гетьман. Лютий 1996 року.

робить нереальним весь бюджет, оскільки витрати в ньому перераховані під зростання цін на 34 проценти, а не в 3.6 раза.

Дотування цін, як передбачено в проекті, — це допомога всім. І насамперед — багатим, оскільки вони споживають більше. Таке, “нововведення” перекреслює можливість адресної допомоги найбільш бідним. Допомога ж за рахунок емісії, а отже, — прискорення темпів зростання споживчих цін, — це обман бідних, а не допомога їм.

Далі. Перерозподіл ПДВ означає вилучення доходів господарств, які добре працюють, таких, як у вас, Катерино Тимофіївно, на користь неефективних. Цим не рятують останніх, але знищують господарства, які добре працюють.

Що передбачається в тому варіанті, про який іде мова? Перше. Визначення чіткого і простого механізму закупівель аграрної продукції, коли гроші безпосередньо потраплять на рахунки господарств, а не блукатимуть невідомо де, через укладення прямих контрактів на майбутній урожай.

Друге. Залучення неемісійних джерел фінансування робіт в аграрному секторі, включаючи кошти комерційних банків, під гарантію уряду в межах передбачених у проекті бюджету коштів під держзамовлення у вигляді випуску спеціальних сільськогосподарських облігацій внутріш-

Вадим Гетьман та Анатолій Дронь. Березень 1996 року.

ньої державної позики. Це дасть змогу уникнути сезонного розриву в доходах бюджету і в потребах села на проведення весняних польових робіт. До речі, цим проектом передбачається запровадити механізм, за яким не менше 20 трильйонів карбованців будуть спрямовуватися кожні 60 днів до кінця поточного року.

Третє. Встановлення державних закупівельних цін на рівні біржових, що не даватиме можливості збільшувати різницю закупівельних та продажних цін різним посередницьким структурам.

Четверте. Підтримка певного мінімального рівня цін на аграрну продукцію через спеціальний інтервенційний фонд, що дасть змогу прискорити усунення диспаритету цін.

Вадим Гетьман та Сергій Буряк.

П'яте. Визначення чіткого порядку списання за обумовленими критеріями безнадійної заборгованості господарств перед комерційними банками. Уперше створено механізм списання за рахунок спеціально створених у комерційних банках фондів безнадійної заборгованості, якщо це буде дійсно безнадійна заборгованість.

Шосте. Врегулювання проблеми покриття заборгованості уряду за здану державі продукцію.

Сьоме. Усунення дискримінації національної аграрної продукції на внутрішньому ринку України, коли українська продукція продається з акцизом, ПДВ, а імпортна — без ПДВ, акцизу та імпортного мита, про що я говорив раніше.

І, врешті-решт, щодо механізму відшкодування перевищення сплаченого селом ПДВ порівняно з отриманим від реалізації. Ці платежі виникають у найважчий для села період весняних польових робіт, коли майже немає реалізації. Ця норма не зможе діяти, якщо ПДВ не буде зараховуватися повністю у державний бюджет.

Що я пропоную, шановні колеги? Я пропоную доручити уряду в особі Віктора Михайловича Пинзеника, Національному банку України в особі Віктора Андрійовича Ющенка, міністру фінансів, який тут присутній, Комісії з питань агропромислового комплексу, Комісії з питань

фінансів і банківської діяльності, Комісії з питань бюджету (нехай також підключаться депутати, які мають до цього пряме відношення — Терехін, Гетьман, усі інші, хто може зробити щось корисне, хто побажає) сьогодні доопрацювати два проекти постанов, які є на руках, зробити з них один проект рішення і внести завтра вранці на голосування. Сьогодні з цього питання голосування не проводити, тому що це призведе до розкручування інфляції і перекреслить усі наші бюджетні резолюції. І завтра проголосувати це питання в тому порядку, як передбачено.

ЗАСІДАННЯ 55

(5 квітня 1996 року)

Виступ з питання про проект Конституції України

ГЕТЬМАН В.П. Шановні народні депутати! Я давав проект, він у вас є. Щодо проекту я хочу сказати кілька слів. [...]

За останні дні ми намагалися знайти той крихітний компроміс, який би дав змогу в решті-решт розпочати роботу над проектом нової Конституції.

Часу до 17 квітня, тобто до дня внесення на пленарне засідання проекту Конституції, залишається все менше. Комусь дуже хочеться, щоб, не прийнявши жодного рішення, не створивши спеціальної комісії, не напрацювавши якогось альтернативного проекту, ми отримали 17 квітня на перше читання варіант Конституційної комісії, дружно його провалили з наслідками, які неважко передбачити.

У проекті за моїм підписом я теж намагався наблизити точку зору як лівих, так і правих, щоб урешті-решт процес розпочати.

Що ж ми отримали у відповідь? У відповідь ми отримали ще один проект — від Голови Вер-

ховної Ради. Слідом за ним ще кілька проектів, де наполегливо проводиться лінія обійти погодження, саме погодження з Президентом.

Те, що сьогодні було сказано шановним товаришем Симоненком... Я був на тій зустрічі в числі тих депутатів, хоча не є представником виконавчої влади, і відкидаю все те, що було сказано з цієї трибуни, тому що цього не було. Більше того, було сказано одне: Президент готовий іти на компроміс стосовно проекту Конституції, однак наполегливо вимагає погодження з ним того, що ми з вами тут напрацюємо.

Тому я хотів би звернутися до вас із таким. Усе це, як ви бачите, веде нас до затяжного процесу конфронтації різних гілок влади, а звідси — і до неминучого безальтернативного референдуму. Тому, не бажаючи, щоб знову влаштовувався конкурс проектів, що ще більше ускладнює голосування й розпорошує сили, не дає можливості депутатам зосередитися на одному з проектів, я відкликаю свій проект. Пропоную це зробити всім іншим авторам проектів і залишити один проект, який повинен тут ставитися на голосування.

ЗАСІДАННЯ 71

(6 травня 1996 року)

Виступ з питання внутрішнього державного боргу України

ГЕТЬМАН В.П. Шановні народні депутати! Багато з вас пам'ятають, що ще до затвердження державного бюджету я, як міг, наполягав, щоб питання про державний бюджет було розглянуто в комплексі з питаннями про стан внутрішнього державного боргу, джерела його обслуговування та Основні напрями грошово-кредитної політики. Це три наріжні камені, на яких будується фінансова система будь-якої країни, і розглядати питання внутрішнього державного боргу тоді, коли не затверджений державний бюджет, пробачте мені, це вже чисто формальна акція, тому що джерела надходжень розписані. І визначити нові джерела на обслуговування цього державного боргу ми вже не можемо.

А питання внутрішнього державного боргу для багатьох і західних, і інших країн завжди було питанням великої державної ваги, великої політики. Кожен президент чи інший державний лідер, який приходив на посаду, найпершим завданням, найпершим своїм обов'язком вважав зменшення державного боргу країни, щоб таким чином знизити тиск на державний бюджет і не допустити знецінення національної

Вадим Гетьман і Роман Шпек у кулуарах Верховної Ради. Червень 1996 року.

Вадим Гетьман і Євген Марчук. Червень 1996 року.

грошової одиниці. Це, як кажуть, аксіома будь-якої фінансової політики.

А що ж робимо ми? Ми прийняли в 1992 році, на мій погляд, непоганий Закон "Про державний внутрішній борг України", у тому ж році вперше в історії незалежної України затвердили межу цього державного боргу. Він тоді становив символічну величину — аж 1 трильйон карбованців. А потім ми на три роки забули, що є такий закон.

За спиною Верховної Ради, за спиною владних структур створили, пробачте мені, величезних "горб", який сьогодні перевищив 800 трильйонів карбованців, тобто у 800 разів перевищив ту межу, яку колись було затверджено. І от тепер ми намагаємось під тиском обставин зробити красиву міну при зовсім поганій грі.

Тому я хотів би поставити таке риторичне запитання: хто ж буде відповідати за цей фінансовий бандитизм, який був допущений за останні три роки? Сьогодні треба затверджувати не тільки величину, а головне — джерела обслуговування цього державного боргу й визначити межі, в яких ми можемо сьогодні функціонувати, щоб далі не розвалювати державні фінанси.

Нас заспокоюють, що загрози в цьому нема, адже питома вага нашого державного боргу становить близько 10 відсотків ВВП, а, скажімо, в Америці чи у Великобританії вона сягає за 20—25 процентів.

Коли відключили мікрофон... 1996 рік.

Це справді так, але при цьому ті, хто так говорить, просто свідомо лукавлять, бо знають, що, визнавши наявність внутрішнього боргу, у цивілізованих країнах щоразу визначають реальні джерела й строки його погашення. У нас же в черговий раз пропонується зафіксувати лише зростання цього боргу без чіткого механізму його обслуговування, визначеного законом.

У бюджеті запропоновано обслуговувати лише той борг, який ми створимо в цьому році. А решта? Ви чули, що нам тут говорили, — у якому порядку ми будемо визначати.

Але повернімося до самої структури, що нам пропонують, і звернімо увагу на те, чи справді відповідає величина боргу тому, що записано в документі. Неважко помітити, що тут поруше-

Вихід зі складних ситуацій у законотворчій роботі легше шукати спільно. Ліворуч на фото — члени депутатської групи "Незалежні" Вадим Гетьман та Валентин Ландик. Червень 1996 року.

но елементарні закони арифметики, як то кажуть, змішано в купу і коней, і людей.

От, скажімо, заборгованість держави своїм громадянам за ощадними вкладками і позичками за станом на січень 1992 року в масштабах вартості того рубля додається до заборгованості бюджету Національному банку вже в масштабах знеціненої валюти, яка вимірюється цифрою 773.9 трильйона карбованців. Чи рівноцінні ці показники? Звичайно, ні. Адже знецінення карбованця за той час, що минув з 1990 року, призвело до повного знецінення вкладів населення і заборгованості держави перед населенням принаймні в 100 тисяч разів більшої, ніж це визначено в наших документах.

Ми розуміємо, що держава бідна, що вона не може зараз розрахуватися з населенням через нашу бездарність у керівництві державою. Це призвело до повного знецінення всіх заощаджень, накопичених за все життя нашими людьми.

Проте сам факт, що держава визнала урешті-решт, що вона винна перед населенням через цю політику, сам факт, що ми зафіксуємо цю величину, вселить у людей упевненість у тому, що держава бере на себе ці зобов'язання. А це зобо-

в'язання не тільки перед нинішнім поколінням, а й перед прийдешнім. На мій погляд, це обов'язково треба зробити.

Ось чому я наполягаю, щоб у структурі реального державного боргу була визначена реальна внутрішня величина цього боргу перед фізичними особами, тобто перед нашим народом. [...]

ШОСТА СЕСІЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ другого скликання

ЗАСІДАННЯ 1

(3 вересня 1996 року)

Виступ із пропозиціями щодо організації роботи шостої сесії Верховної Ради України, зокрема наповнення конкретними законодавчими актами нової Конституції, створення депутатського об'єднання центристського спрямування тощо

ГЕТЬМАН В.П. Шановний Голово, колеги, дорогі наші виборці! На високій ноті мажорного акорду, прийнявши в останні дні Конституцію України, завершила роботу п'ята сесія Верховної Ради України. Нарешті суверенна Україна отримала свій Основний Закон, за яким кожна гілка влади тепер має діяти в межах чітко визначеного правового поля. З'явилася можливість не витратити більше часу й сил на з'ясування стосунків, а весь свій енергетичний потенціал направити в бік вирішення конкретних економічних проблем.

На жаль, не встигли відгриміти фанфари, як уже чути далекі тривожні сурми. Декому не по душі досягнуті в останній час гармонія, порозуміння у найвищих гілках влади, і вже робляться спроби знову вбити кілок в трикутник відносин: Президент — Верховна Рада — Кабінет

Міністрів. Дехто продовжує діяти за інерцією, не хоче помічати того, що норми Конституції є нормами прямої дії, їх необхідно виконувати всім і вже сьогодні.

Зважаючи на це, депутатська група "Незалежні" заявляє: найвищим пріоритетом роботи шостої сесії Верховної Ради України повинно стати наповнення Конституції України конкретними законодавчими актами, що дало б змогу ввести Основний Закон держави в повному обсязі і в найкоротший строк.

З цією метою необхідно терміново затвердити конкретний план-графік підготовки й прийняття законів, які впливають із вимог Конституції, не дозволяючи будь-кому довільно тлумачити назву, суть і кількість відповідних законів. Інакше від Конституції України може залишитися лише її назва.

Оскільки вже протягом найближчих 15—20 діб нам належить сформулювати Конституційний Суд України, розглянути проект бюджету держави на 1997 рік, схвалити програму діяльності нового Кабінету Міністрів, то до першочергового розгляду мають бути подані проекти законів, які повинні регламентувати організацію влади в державі, зокрема: про повноваження й порядок діяльності Кабінету Міністрів, про порядок організації і діяльності Конституційного Суду України, про Національний банк України, про організацію місцевого самоврядування.

Потребує законодавчого затвердження проект Господарського кодексу України, що вже опрацьований групою провідних українських фахівців. Є ваші відповідні вказівки, але справа чомусь не рухається.

Як і минулого разу, депутатська група "Незалежні" вважає, що програма діяльності нового Кабінету Міністрів може бути схвалена лише виходячи з реальних фінансових можливостей держави, у рамках затвердженого бюджету на 1997 рік. Інакше ми знову опинимося в ситуації, коли матимемо "паперову" програму (як програма попереднього уряду) без її фінансового наповнення.

Останнє робоче місце Вадима Гетьмана у сесійному залі Верховної Ради. Березень 1996 року.

На жаль, об'єктивні застереження з цього приводу депутатської групи "Незалежні" не лише не були враховані, а навіть викликали в деякого негативну реакцію. А тому ми наполягаємо, щоб цього разу наш парламент не припустився тієї самої помилки.

Наступне. Верховна Рада України, прийнявши Конституцію та виявивши при цьому свої найкращі якості, повинна показати особистий приклад шанобливого ставлення до Основного Закону держави. Мається на увазі оперативне прийняття закону про Регламент Верховної Ради, призначення керівника апарату Верховної Ради, затвердження структури й кошторису апарату, визначення й затвердження переліку комітетів та обрання їх голів.

Надзвичайно важливо, щоб з перших кроків втілення Конституції в життя ми не допустили формалізму в стінах парламенту, адже дехто з голів комісій Верховної Ради України вже називає себе головами комітетів, яких Верховна Рада ще не створила.

Як відомо, депутатська група "Незалежні" ще рік тому ставила питання про суттєву ротацію голів комісій, про кардинальний перегляд кількості та складу постійних комісій, про зміщення акценту в їх діяльності — від галузево-лобістської до функціональної спрямованості з рівноправним представництвом від регіонів і фракцій. Тепер це вже не наша пропозиція, а вимога Конституції, її ні в якому разі не можна проігнорувати, як дехто волів би це зробити, механічно змінивши назву "комісія" на "комітет".

І останнє. Дієздатність Верховної Ради України, її ефективність великою мірою залежатимуть від того, наскільки нам пощастить зберегти те конструктивне ядро в парламенті, яке дало змогу прийняти Конституцію і підтримати високий рейтинг Верховної Ради України.

Тепер уже ні в кого не повинно бути сумніву, що таке ядро може існувати лише на базі центрризму, якщо сповідуватимемо принцип рівновіддаленості від крайніх позицій як зліва, так і справа. Але, на жаль, багато з нас сьогодні вже розуміє, що та центристська більшість, репрезентована депутатськими групами "Незалежні", "Центр", "Єдність", МДГ, "Аграрники за реформи" та іншими, в такому вигляді, як це є на сьогодні, не має перспективи. Настав час на базі цих та інших депутатських груп і фракцій створити організаційно міцне депутатське об'єднання саме центристського спрямування, що мало б на меті насамперед відстоювання принципів щойно прийнятої Конституції України.

Конституція потребує захисту, Конституція потребує наповнення відповідними законами, Конституція вимагає практичних дій вже сьогодні. Саме дотримуючись позицій центрризму ми

б запобігли небажаному втягненню парламенту в політичне протистояння.

Шановні народні депутати! Депутатська група "Незалежні" в сьогоднішньому парламенті залишається, можливо, єдиною, яка не опікується з боку жодної з гілок влади. У своїй політичній парламентській діяльності депутатська група й далі буде підтримувати всіх і кожного, хто сьогодні не на словах, а на ділі буде відданий принципам Конституції України.

СЬОМА СЕСІЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ другого скликання

ЗАСІДАННЯ 2

(5 лютого 1997 року)

Доповідь з питання про призначення Голови Національного банку України

ГЕТЬМАН В.П. 4 лютого на засіданні Комісії Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності майже одногласно (три члени комісії утрималися) прийнято рішення рекомендувати Верховній Раді України згідно з конституційним поданням Президента затвердити Віктора Андрійовича Ющенка Головою Національного банку України.

На тому ж засіданні мені було доручено виступити перед вами із цього питання. Зізнаюсь, що виконувати це доручення комісії мені приємно і в той же час складно. [...] Приємно тому, що я знаю Віктора Андрійовича протягом останніх 10 років спільної роботи спочатку в Українському відділенні Агропромбанку СРСР, а згодом — в акціонерно-комерційному агропромисловому банку "Україна", де він пройшов шлях від начальника відділу до першого заступника голови правління цього найбільшого комерційного банку України. Знаю його як сумлінну, високопрофесійну, скромну, романтичну, порядну, вразливу молоду людину. Легко ще й тому, що як ніхто із присутніх у цьому залі я відчув на собі тягар високої відповідальності, перебуваючи на

Із доповіддю з питання про призначення Голови Національного банку України виступає Вадим Гетьман. 5 лютого 1997 року.

посаді першого банкіра держави, і тих складнощів та нервового напруження, у якому постійно перебувають працівники центрального банку України і його Голова. [...]

Водночас я відчуваю делікатність своєї сьогоднішньої місії. Я не можу безсторонньо ставитися до Віктора Андрійовича і не приховую своїх професійних симпатій до нього. Вам відомо, що я послідовно відстоюю позицію щодо законодавчого закріплення самостійності Національного банку України у визначенні і проведенні грошово-кредитної політики й задоволений тим, що врешті-решт цей визначальний атрибут діяльності центрального банку держави відображено в нашому Основному Законі – Конституції України.

Сподіваюся, шановні колеги, що всі, кому не байдужа ця проблема і хто хотів би досконаліше розібратися в ній і в складних процесах функціонування центрального банку, знайде час, щоб ознайомитися з брошурою, яку я з Юрієм Килимником спеціально підготував до цього засідання.

Мова йде не про намагання зробити якийсь виняток для Національного банку України, а про світову практику, про вимоги Маастрихтської угоди до всіх країн великої Європи, у коло яких, до речі, увійшла й Україна. Мається на увазі виведення центральних банків із підпорядкування виконавчої влади. Лише за цих умов центральний банк будь-якої держави може виконати свою основну функцію – захистити встановлений стандарт грошей і тим самим забезпечити стабільність і купівельну спроможність грошової одиниці всередині країни і стабільний обмінний курс щодо міцних іноземних валют. Не випадково у законах деяких країн основною функцією центрального банку визначено не лише забезпечення стабільності національної валюти, але й цін (приклад – закон про Центральний банк Франції).

Відчуваєте амбіційність такого завдання?

Через стандарт національної валюти цент-

ральний банк відповідає перед своїм народом за забезпечення стабільності споживчих цін. Якщо всі ми дбаємо про свій народ, то невже це не є найвищим національним пріоритетом і не може знайти підтримки народу?

Ось чому я завжди відчуваю дискомфорт, коли дехто із вас досить легковажно вносить пропозиції про можливість додаткового випуску грошей в обіг і звинувачує Національний банк України в усіх гріхах, в тому числі й у небажанні розраховуватися за борги уряду щодо заробітної плати, які на сьогодні уже перевищили 4 мільярди гривень. Пора зрозуміти, що Національний банк у даному випадку може запропонувати лише фальшиві гроші, які не мають нічого спільного з реальними доходами населення. Адже кожна додатково випущена гривня через мультиплікатор удвоє підвищує споживчі ціни, і в першу чергу “б’є” по найбільш знедолених верствах населення.

Я вирішив акцентувати на цьому вашу увагу тому, що лише через призму розуміння особливої ролі Національного банку України в реалізації його основної конституційної функції – забезпечення стабільності грошової одиниці (стаття 99 Конституції України) – ми зможемо дати об’єктивну оцінку діяльності Голови НБУ В.Ющенка і Національного банку України за останні чотири роки.

Я ще і ще раз прошу вас поміркувати над тим, що Україна – чи не єдина на пострадянському просторі країна, яка в результаті брутального ставлення до свого центрального банку і власної валюти пройшла не лише через Чорнобильську екологічну катастрофу, але й зазнала на собі найстрашніших наслідків “економічного Чорнобиля” зразка 1993 року, коли річна інфляція “запкалила” за 10 тисяч відсотків.

Скажу лише, що в післявоєнній історії грошового обігу зі всіх країн світу тільки Болівія у 1985 році мала вищу інфляцію (11 748%). Не буде зайвим нагадати, що у 1993 році Верховна Рада України на вимогу уряду дала згоду, щоб Голова Правління Національного банку став членом уряду. Ось до чого призводить безпринципність та ігнорування світового досвіду.

Найбільшою заслугою Національного банку України і його Голови я вважаю те, що на сьогодні ми маємо більш-менш керовану ситуацію у грошовій сфері, причому на 1997 рік ставимо досить амбіційне завдання досягти рівня інфляції, що не перевищуватиме 30% за рік. А це вже дає підстави розраховувати на вихід економіки із глибокої кризи, на доступ підприємств до кредитів, на збільшення питомої ваги довгострокових вкладень у економіку. Лише за цих умов можна буде розраховувати на створення в Україні сприятливого інвестиційного клімату, зростання робочих місць, відновлення виробництва.

До здобутків Національного банку України і особисто В.А.Ющенка за цей період я відніс би:

- відновлення і цивілізоване функціонування валютного ринку України. Вдумайтесь у такі цифри: за три роки валютний ринок України зріс із двохсот мільйонів доларів до 17 мільярдів доларів США за рік. Зросла привабливість ринку, менше валюти відпливає у тінь чи за кордон;

- випуск в обіг облігацій внутрішньої державної позики, що дало змогу в минулому році вперше профінансувати дефіцит державного бюджету на 70% на беземісійній основі. Паралельно був створений автоматизований депозитарій державних цінних паперів, на 1997 рік поставлено завдання повністю відмовитися від емісійного покриття дефіциту бюджету;

- започаткування аукціонів із продажу сільгосппродукції, що дало змогу задіяти механізм роботи агробізнесу;

- введення у дію найсучаснішої системи електронних платежів мультивалютного режиму і підключення НБУ до міжнародної банківської мережі S.W.I.F.T.;

- створення Державної скарбниці дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння;

- введення в дію виробничих потужностей найсучаснішої Банкнотної фабрики;

- створення при НБУ Банківської академії підвищення кваліфікації кадрів;

- запровадження грошово-кредитної статистики та статистики платіжного балансу. Вперше із середини минулого року у збірнику МВФ "Міжнародна фінансова статистика" серед півсотні країн світу друкується статистичний платіжний баланс України;

- і врешті-решт – довгоочікуване проведення грошової реформи та запровадження в обіг першої національної грошової одиниці – гривні.

Цей перелік можна було б продовжувати, проте звітні дані ви маєте.

Але повинен сказати, що як і у будь-якій великій роботі, у діяльності Національного банку України, його Голови були й суттєві недоліки та прорахунки.

Щойно я говорив про грошову реформу. Технічно вона справді виконана бездоганно. Але я приєднуюсь до критичних зауважень спеціалістів і своїх колег по парламенту стосовно того, що грошова реформа проведена не комплексно, без відповідної глибокої підготовки фінансової інфраструктури. Це і та ж недосконалість податкового законодавства, і не вирішення проблеми заборгованості щодо заробітної плати, і гостра платіжна криза, і відсутність у країні необхідного режиму фінансової економії, збільшення управлінського апарату. Всі ці компоненти повинні супроводжувати будь-яку грошову реформу.

Так чи інакше, але всі ці фактори негативно

впливають на макроекономічну стабілізацію та обмінний курс національної валюти.

Думаю, що Голова НБУ не проявив достатньої наполегливості й рішучості, аби добитися вирішення цих питань напередодні реформи і не перекладати на нову грошову одиницю тягар згаданих проблем. Усе, як ви знаєте, було підпорядковано (як у старі добрі часи) одній меті: до п'ятиріччя незалежності ввести в обіг грошову одиницю, а там, як кажуть, як Бог дасть.

Уже більш як півроку діє Конституція України, яка надала Національному банку право законодавчої ініціативи. Багато моїх колег по Верховній Раді сподівалися, що тепер НБУ наполегливіше реалізовуватиме своє конституційне право і "закидає" нас необхідними законодавчими ініціативами у банківській сфері. Поки що цього не сталося. Давно вже час подати на розгляд парламенту законопроекти "Про страхування вкладів фізичних осіб", "Про кредит", "Про електронні міжбанківські платежі", давно потребує внесення суттєвих змін Закон "Про банки і банківську діяльність". НБУ чомусь займає пасивну позицію щодо створення або удосконалення відповідної законодавчої бази.

Національний банк поки що не б'є на сполох із приводу ситуації, яка склалася у комерційних банках України. На мій погляд, вона катастрофічна. Сьогодні у найбільших банках України понад 40% активів не працюють. Вони заморожені або у прострочених кредитах, або у так званих "вічнозелених", що рік у рік пролонгуються. Більшість банків – на межі банкрутства, проте занадто ризикова кредитна політика керівників окремих банків не знаходить належної оцінки і рішучих дій з боку НБУ.

Чого варті (у плані підризу довіри до всієї банківської системи) зокрема авантюрні дії керівництва Градобанку з валютними депозитами німецького фонду допомоги потерпілим українським громадянам? Чому Національним банком не було прийнято рішення про розміщення цих та інших депозитів у державних банках або в самому Національному банку?..

Не на належному рівні здійснюється валютний контроль. Національний банк України декілька разів намагався втрутитися у безконтрольний режим роботи комерційних банків через так звані ЛОРО-рахунки. Але все залишилось, як і було.

Спеціалісти розуміють, яку величезну загрозу національній безпеці несуть дії окремих комерційних банків, які діють, так би мовити, на грані фолу, та все залишається по-старому.

Усе це питання, які, безумовно, повинні бути у центрі уваги Національного банку. Сьогодні для нього найважливіше – стабільність, яка залежить від стабільності й передбачуваності його

політики. Думаю, всі ми зацікавлені, щоб одна з найголовніших інституцій держави залишалася на висоті поставлених завдань.

Я впевнений, що це можна зробити уже сьогодні, вручивши Віктору Андрійовичу Ющенку мандат на продовження його діяльності на посаді Голови НБУ. Сьогодні в нього є для цього все: високий професіоналізм, молодість, світове визнання, довіра виконавчої влади, зокрема Президента України, який вніс пропозицію з цього питання, а перед цим присвоїв Ющенку звання Заслуженого економіста України.

Не забудьмо, шановні, що слово "кредо" походить від латинського слова "довіра". Я вважаю, що сьогодні Віктор Андрійович Ющенко як ніколи потребує довіри всіх гілок влади і насамперед парламенту України.

Я закликаю вас, шановні колеги, прийняти позитивне рішення з цього питання.

ЗАСІДАННЯ 7

(11 лютого 1997 року)

Виступ з питання про необхідність постійного контролю за зовнішньою заборгованістю України

ГЕТЬМАН В.П. Шановні колеги! Розумію тепер, чому Олександр Олександрович надав мені слово після Наталії Михайлівни (Н.М.Вітренко запропонувала визнати неефективною політику залучення іноземних кредитів і денонсувати угоду з Міжнародним валютним фондом – Ред.). То я хочу для об'єктивності, щоб було зрозуміло всім, сказати, що нам сьогодні ще рано посипати голову попелом. Питання справді гостре, але його можна виправити. І парламент вчасно вирішив попередити уряд.

Дозвольте послатися тільки на деякі цифри. Сьогодні дефіцит України за поточними рахунками становить близько 900 мільйонів доларів США, а це лише 1.9 відсотка ВВП, що є надзвичайно позитивним для будь-якої країни. Серед інших країн, що перебувають в аналогічній ситуації, тільки Росія і Польща мають менший дефіцит, а Угорщина, Чехія, Словаччина – набагато більший.

Як наслідок обмежувального дефіциту за поточними рахунками і нетривалої історії українських боргів Україна перебуває тепер на рівні близько 60 відсотків обсягу експорту боргів. І це теж є визначальним показником для позитив-

ного рейтингу України на міжнародних фінансових ринках. До того ж можу сказати, що за цим показником ми попереду і Чехії, і Росії, і Польщі, і Угорщини.

Отже, ми маємо динаміку, маємо можливості. А головне, правильно чинить Верховна Рада, попереджуючи уряд про можливе зростання піраміди, яка сьогодні ще під пильним контролем, але завтра ми можемо його втратити.

Ось тут ми й підходимо до питань, які постійно повинні бути під пильним наглядом парламенту. Мені прикро, що всі ці роки Україна так і не затверджувала граничного рівня зовнішньої заборгованості держави. А ми повинні це робити щороку, коли затверджуємо черговий річний бюджет.

Тому прошу Олександра Олександровича зробити це хоча б на цей рік і затвердити межу зовнішньої заборгованості, на яку може піти уряд під нашим контролем.

Водночас маю підстави говорити, що сьогодні уряд не контролює становище з усієї кредитної заборгованості. Нині ми враховуємо заборгованість з міжнародних кредитних угод фінансових організацій. Але крім них поза увагою уряду перебувають так звані корпоративні кредитні угоди, які Кабінет Міністрів не контролює, і вони підписуються за його спиною представниками окремих галузей, підприємств, банків.

Скажіть, що робиться з кредитом (величезним кредитом), отриманим заводом "Азовсталь" від австрійських банків? Що робиться з кредитами, отриманими кредитними лініями комерційних банків під гарантії Національного банку на розвиток малого і середнього бізнесу?

А ось приклад, який мене просто приголомшив тим, як у нас неконтрольовано можуть підписуватися кредитні угоди. Із словацької преси стало відомо, що недавно один із наших великих комерційних банків підписав кредитну угоду із загальнокредитним словацьким банком про надання кредиту обсягом 600 мільйонів словацьких крон і 20 мільйонів доларів США строком лише на один рік для фінансування словацького експорту. Словацька газета "Господарські новини" від 22 жовтня 1996 року так і повідомляє, що тепер їхня промисловість нарешті може визначити собі клієнтів, які вивозять до України та зацікавлені у словацьких výroбах. Ці кредити змінюють активне сальдо України, яке було досі зі Словаччиною, на негативне. Цими мільйонами доларів, що нам надає Словаччина, ми практично підтримуємо падаючий курс словацької валюти і не отримуємо якоїсь компенсації для того, щоб можна було укласти паритетні угоди у наших гривнях і в кронах.

Це лише один приклад, коли уряд не контролює ситуацію, хоча і знає про цю угоду. Мені відомо, що пан Осика добре інформований про

те, що таку угоду підписано, але чомусь висновки (і досить серйозні) з цього не робляться. Тому прошу уряд зайнятися цією проблемою. Треба знати, яку реальну сукупну заборгованість має все народне господарство України. Тоді, можливо, ми сьогодні матимемо не 10 мільярдів доларів, а 15–16 мільярдів, які Україна вже, вибачте на слові, нахапала.

І ще таке. Я вважаю, що уряд виявив безпринципність у питанні нульового варіанта, який не було ратифіковано парламентом. А тим часом борги Росії реструктуризовано Паризьким і Лондонським клубами кредиторів. Це надзвичайно складна проблема. А цього року, коли виплати за кредитами Росії й іншим країнам становлять 1.2 мільярда доларів (що передбачено витратною частиною проекту державного бюджету), то ми б хотіли, щоб розв'язання проблеми реструктуризації наших боргів Росії й іншим країнам допомогло вивільнити ці кошти і направити їх на соціальні потреби. Я просив прискорити розгляд питання про нульовий варіант у нашому парламенті, щоб, врешті-решт, поставити на тому крапку.

ЗАСІДАННЯ 12

(18 лютого 1997 року)

Доповідь під час обговорення проекту Закону України “Про ратифікацію угоди між Україною та Російською Федерацією про врегулювання питань правонаступництва щодо зовнішнього державного боргу та активів колишнього СРСР” і відповіді на запитання депутатів

ГЕТЬМАН В.П. Шановні народні депутати! Я дуже шкодую, що це питання у Верховній Раді слухається в напівзакритому режимі. Вважаю, що наші люди повинні знати реальний стан речей, дійсну історію, а не читати якісь публікації з газет, де інколи так перекручують, що я, приміром, одного разу навіть своє інтерв'ю не впізнав.

По суті. За пропозицією уряду 17 вересня Верховна Рада України ухвалила постанову про перенесення на грудень минулого року розгляд питання про ратифікацію Угоди між Україною та Російською Федерацією про врегулювання пи-

тань правонаступництва щодо зовнішнього державного боргу та активів колишнього Союзу.

Малося на увазі, шановні друзі, що за вересень – грудень Росія врешті-решт, надасть нам потрібну інформацію щодо активів і пасивів колишнього Радянського Союзу. А це дасть змогу Верховній Раді без зволікань ратифікувати угоду, підписану урядами наших країн понад два роки тому. Відтоді минуло не три, а всі п'ять місяців. Але, як і очікувалось, ніяких нових даних із цих питань від наших сусідів ми не отримали. Візьму на себе сміливість сказати: і не отримаємо, бо, як кажуть, що з воза впало – те пропало.

За цей час замість кроків назустріч із врегулювання взаємовідносин з Україною, на що ми щиро сподівались, Прем'єр-міністр Чорномірдин 7 грудня 1996 року підписав постанову про врегулювання заборгованості колишнього Союзу РСР перед країнами – членами Паризького клубу та іншими офіційними кредиторами. І хай ні в кого тепер уже не викликає жодного сумніву, що це є останній крок перед вступом Росії до Паризького клубу кредиторів. Тобто очікується, що вже наприкінці лютого цього року Росія з дебітора перетвориться на кредитора. А це дасть їй можливість доступу до кредитів так званих третіх країн, які за різними джерелами оцінюються в 130–140 мільярдів доларів США. Тому я ще більше здивований тим, що від нашого уряду в ці дні знову надійшли прохання перенести ратифікацію угоди про нульовий варіант на пізніший строк аби, мовляв, не зашкодити відносинам між Росією та Україною.

Вважаю, що годі дурити один одного і пора сказати правду.

На мою думку, так званий нульовий варіант увійде в історію держави як прикрий стратегічний промах наших політиків і державотворців, як факт утрачених величезних економічних можливостей.

За два роки, поки йшов до Верховної Ради нульовий варіант на ратифікування, за рахунок і за спиною українського народу користуючись його “щедрістю”, Росія встигла розв'язати майже всі свої проблеми з реструктуризації всіх боргів колишнього Союзу з Паризьким і Лондонським клубами кредиторів із розстрочкою на 25 років та семирічним канікулярним періодом.

Від себе додаю (я так вважаю), що борги ці практично списані.

Я запитав pana Круппа, керівника Дойчебанку, чи не шкода йому цих кредитів? (А, до речі, частка Дойчебанку в кредитах Союзу становила декілька десятків мільярдів доларів. На це він по-філософському відповів: “А що ж шкодувати за молоком, яке збігло”. Отож для Заходу “молоко збігло”, і ніяких боргів вони вже не очікують.

А ось Україна, відмовившись від 16.37 своєї

частки, залишилася п'ятим колесом до воза... Глибоко переконаний, що розпочався шлях до цього так званого нульового варіанту з нашого непідготовленого і бездарного виходу з рублевої зони. Адже в Дагомиській угоді з приводу цього передбачалося, що вихід із рублевої зони мав супроводжуватися розподілом активів і пасивів колишнього Союзу.

Ще до цього, із березня 1992 року, глави урядів країн – учасниць СНД підписали протокол про зовнішній борг та активи, за яким протягом місяця їм мала бути надана інформація про наявність активів колишнього Союзу за кордоном.

20 березня того самого 1992 року глави держав-учасниць створили спеціальну комісію з питань правонаступництва на державну власність, архіви, борги та активи Союзу, але робота цієї та всіх інших комісій (а їх створено за ці роки 5 чи 6) закінчувалася одним: ніякої офіційної інформації від Росії отримати не вдалося.

Тому, на мій погляд, зовсім нелогічним було підписання 28 листопада 1992 року в Москві між Україною та Росією протоколу про тимчасове управління боргами і фінансовими активами, за яким Україна передавала Росії свою частку.

Вважаю, що це був початок кінця, бо процес, як кажуть, розпочався. І хоча згодом цей протокол від імені уряду України був денонсований нашим Міністерством закордонних справ, Росія ще з листопада 1992 року фактично одноосібно стала обслуговувати весь зовнішній борг колишнього Союзу. А тому офіційне підписання Прем'єр-міністром Масолом договору від 9 грудня 1994 року про так званий нульовий варіант стало логічним оформленням де-юре того, що вже два роки існувало де-факто.

Така в моєму розумінні стисла хроніка історії з нульовим варіантом. Тепер декілька слів про суть справи. Тут багато разів виникало запитання: а скільки? У таких випадках передовсім називають: золотовалютні запаси, алмази, нерухомість за кордоном. Коли заходиться про золото, називають цифри із амплітудою від 60 до 240 тонн золота, яке нібито мала тоді Росія і яке підлягало розподілу.

Я вирішив подати свідчення найкомпетентнішої на той час людини – Миколи Івановича Рижкова, який у своїй книжці "Десять лет великих потрясений" подає статистичні дані про фактичні розміри того, що було. Читаю мовою оригіналу: "До недавних пор точные данные обо всех запасах золота в СССР знали едва ли только трое: Генеральный секретарь (впоследствии Президент), министр финансов и Председатель Совета Министров, то есть – я. Когда я возглавил Совет Министров СССР, в стране на 1 января 1986 года золотой запас равнялся 587 тоннам. На 1 января 1990

Під час зустрічі з Георгієм Круппом (Дойчебанк, Німеччина). 1995 рік.

года он составил (зауважте!) 784 тонны. После сенсационного сообщения Григория Явлинского в 1991 году, что в стране осталось лишь 240 тонн золота, волна публикаций захлестнула печать. Я только что написал об истинных, а не мифических запасах золота в слитках. Специально подчеркиваю эту последнюю деталь, так как ни ювелирные изделия, ни музейные ценности, ни антиквариат в запасе не числятся. Мои публикации поубавили золотые страсти, но чуть позже как по команде всплыл новый вопрос – о платине".

До речі, від себе додам про платину. Рижков говорить про неї не випадково, оскільки платина, як і золото, належить до монетарних металів і десь удвоє дорожча від нього.

Так ось що пише Рижков: "В 1986 году ее годовое производство составило примерно 60 тонн да и запас был 40 тонн. К концу 1990 года (то есть тогда, когда мы ищем эти цифры) запас платины был 60 тонн".

Далі Рижков пише, зокрема, що "Советский Союз был самым великим, так сказать, мировым добытчиком золота". Нарешті про алмази. Видатний філософ середньовіччя писав: "Если хочешь победить своих врагов, возьми камень, называемый алмазом". Далі читаємо: "СССР обеспечивал до трети мирового экспорта ювелирных алмазов и около 10 процентов – бриллиантов. Только в 1991 году (це ті цифри, які нам потрібні) было продано примерно 10 миллионов карат алмазов и 500 тысяч карат бриллиантов".

Можна продовжити цитування. І я не хочу коментувати, бо коментарі тут зайві. Погодьтеся, що ця людина знала більше, ніж Явлінський і всі ті, хто нам, так би мовити, давав цифри, які абсолютно не мають нічого спільного з реальністю.

Тепер про об'єкти закордонної власності. Нам дали такі цифри: балансова вартість в 1991 році становила 3.5 мільярда російських рублів. За даними МЗС України (з російських же джерел), вона становить 300–400 мільярдів доларів.

Так от тепер скажіть, чи маємо ми моральне право без достовірної інформації, наосліп, ра-

тифікувати запропонований нам договір і тим самим остаточно перекреслити матеріальні здобутки цілої епохи нашого народу, що нажито його працею в результаті сумлінного виконання і перевиконання відомих сталінських п'ятирічок?

На ваш розгляд внесено два варіанти рішення.

Перший варіант. Президент вносить пропозицію з двох частин:

а) ратифікувати договір;

б) ввести його після виконання певних застережень.

Комісія з питань фінансів і банківської діяльності вносить такі пропозиції.

Перше. Відкласти ратифікацію договору до попереднього врегулювання з Росією ряду процедур, включаючи такі: отримання об'єктивних даних, реструктуризацію наших боргів перед Росією за таким самим принципом, як вона це здійснила з Паризьким і Лондонським клубами кредиторів.

І друге, найважливіше. Повідомити членів Паризького і Лондонського клубів кредиторів про позицію України стосовно цього питання. А від себе додам: це треба робити негайно. Завтра може бути пізно вже, якщо ми цього не зрозуміємо. І це головне в нашому рішенні, хоч там є ще деякі проблеми.

Пропоную першим на голосування поставити пропозицію Президента щодо ратифікації угоди. Не хочу нікого агітувати, але скажу: я не зможу проголосувати за пропозицію Президента, бо за нормами міжнародного права під час ратифікації двосторонніх угод застереження не мають юридичних наслідків щодо їх дій.

Добре пам'ятаю, як Верховна Рада минулого скликання (тут дехто з моїх тодішніх колег є) протягом цілого дня колективно складала застереження (на двох сторінках) до так званої Біловезької угоди. Я хотів би спитати (але тепер уже не знаю, кого спитати), де ці наші застереження? Хто їх бачив і хто їх брав до уваги? А вони, до речі, містили і ці майнові обов'язки.

І на закінчення вношу пропозицію. Оскільки це вже не перший випадок, коли документи, які підлягають ратифікації, потрапляють до Верховної Ради України лише через рік (а ось ця угода шукала свій шлях понад два роки, поки не зменшилася гострота проблем), то я вважаю, що це робиться не випадково, а тому пропоную в нашому рішенні передбачити, що підписані урядом угоди, які підлягають ратифікації у Верховній Раді, повинні вноситися урядом на розгляд Верховної Ради не пізніше, скажімо, як за два місяці. І за це хтось має відповідати.

Засідання веде перший заступник Голови Верховної Ради України **ТКАЧЕНКО О.М.**

І на лоні природи Вадим Гетьман не упускав можливості обговорити робочі проблеми. На фото зліва направо: Вадим Гетьман, колишній Голова Ради Міністрів СРСР Микола Рижков і Віктор Ющенко.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Одну хвилинку. Запишіть-ся, будь ласка. Депутат Дем'ян. За ним – депутат Пшенична. 10 хвилин.

ДЕМ'ЯН Г.В., член Комісії Верховної Ради України з питань науки та народної освіти (*Турківський виборчий округ, Львівська область*). Конгрес українських націоналістів. Шановний пане доповідачу, я не можу не подякувати вам щиро за вапу справді державницьку позицію у висвітленні цього питання. Дай Боже Україні якомога більше таких депутатів і політичних діячів.

А запитання до вас таке. Чи не відомо вам: чи думає хтось у нашому уряді порушити перед урядом Російської Федерації питання про повернення Україні коштів за тих наших співвітчизників, які загинули у численних війнах, що їх вела російська держава (і царська, і радянська) протягом всієї своєї історії, і особливо за тих, яких знищили російсько-комуністичні війська у 40–60-х роках, ведучи боротьбу проти ОУН і УПА? Самих лише президентів України було страчено троє: Михайла Грушевського, Августина Волошина, Кирила Осмака...

ГОЛОВУЮЧИЙ. Вадиме Петровичу, відповідайте.

ГЕТЬМАН В.П. Я не маю таких даних.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Слово має депутат Пшенична. За нею – депутат Брит.

ПШЕНИЧНА О.М., член Комісії Верховної Ради України з питань науки та народної освіти (*Ленінський виборчий округ, Автономна Республіка Крим*). Шановний Вадиме Петровичу, як сказав Віктор Михайлович (Пинзеник – Ред.), справді, ця угода (нульовий варіант) існує. І ви порушували дане питання як член Комісії з питань фінансів і банківської діяльності. То чому ж

комісія не наполягала на тому, щоб це питання було розглянуто на сесії Верховної Ради України? І що перешкоджало тому, щоб ця угода справді була у Верховній Раді?

ГЕТЬМАН В.П. Насамперед недосконалість нашого Регламенту (я хотів внести пропозицію: треба поправити) щодо порядку внесення на розгляд Верховної Ради угод, які підлягають ратифікації. Якщо ми, шановні колеги, цього не зробимо, то матимемо такі випадки, коли з кон'юнктурних чи інших міркувань такі угоди й надалі йтимуть до нас надзвичайно довго.

Щодо цієї угоди, то ми її вже розглядали, тільки в контексті того, що нам подав уряд, коли пропонував внести це питання про ратифікацію перед 17 вересня 1996 року. Тоді вперше це питання офіційно було порушено. Але, як вам відомо, я протягом 1996 року опублікував декілька документальних статей, в яких, передбачаючи хід подій, намагався попередити можливі варіанти вирішення цього питання. І якби ми це зробили трошечки раніше, я думаю, можна було б зробити більше...

Нині вже наші сусіди трохи нервують з приводу того, що ми розпочали розгляд цього питання. Але ми повинні, образно кажучи, встигнути зачепитись за останню сходинку останнього вагона. Якщо ми цього не зробимо, ратифікуємо сьогодні, то, грубо кажучи, поїзд пішов!

ГОЛОВУЮЧИЙ. Вадиме Петровичу, треба було трохи раніше думати, коли підписували...

Депутат Брит. За ним – депутат Пронюк.

БРИТ В.П., секретар Комісії Верховної Ради України з питань екологічної політики (*Приазовський виборчий округ, Запорізька область*). Передаю слово депутату Чупахину.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Будь ласка.

ЧУПАХІН О.М., секретар Комісії Верховної Ради України з питань оборони і державної безпеки (*Куп'янський виборчий округ, Харківська область*). Вадим Петрович, ви в своєму виступленні приводили дані про те, що за 1986–1990 роки в Союзі запаси золота, платини, алмазів зросли в 1.5 рази. Исходя из этого за 10 лет запасы могли бы удвоиться... Не считаете ли вы, что вместо рассмотрения данного вопроса надо было бы рассмотреть по нулевому варианту Беловежское соглашение вместе с оговорками, которые были внесены?

ГЕТЬМАН В.П. Я сьогодні доповідач із питання, яке ви мені доручили. А що стосується запасів, то я міг би вам сказати, які у нас сьогодні є видобутки.

У Росії сьогодні видобуток золота становить десь 200–202 тонни на рік. Тобто ці запаси можуть бути зовсім іншими, проте йдеться про стартові умови. Ми розділилися і кажемо: дайте нам нашу частку – 16.37 відсотка, а вони кажуть: у нас залишилося 140 тонн золота, давайте ділити і так далі. От про що йдеться: 140 тонн, чи, як каже Рижков, 740 тонн золота і 60 тонн платини? Це дуже принципове питання, бо якщо ми думаємо у подальшому зберігати дружні відносини з братнім російським народом, ми повинні шлюбозрозумний процес зробити абсолютно чесно, за умови нормальних і коректних відносин між державами. Я вважаю, що з нами учинили некоректно.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Депутат Пронюк. За ним – депутат Кияк.

ПРОНЮК Є.В., голова підкомісії Комісії Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин (*Тисменицький виборчий округ, Івано-Франківська область*). Українська республіканська партія. Всеукраїнське товариство політичних в'язнів і репресованих. Пане Гетьмане, скажіть, будьте ласкаві, чи не вважаєте ви за можливе так само віднести до російського боргу Україні ту працю десятків мільйонів українських політичних в'язнів, які будували Воркуту, Норильськ тощо, і все це багатство залишилося на території Росії? А разом із тим ті, які повернулися і ще живі, не одержали від Росії нічого і тепер просто злидарюють.

Німеччина пішла шляхом компенсації. Чому б Росії не піти цим шляхом? Це перше.

І друге. Я поділяю вашу думку, що відносно боргів треба вести переговори з Росією.

ГЕТЬМАН В.П. Погодьтеся, що це питання не до мене, це питання стосується Росії. Я вважаю, що Росії треба зробити такий крок, це нормальний і гуманний крок. Справді, Німеччина сьогодні виплачує необхідні кошти оstarбайтерам. Повторюю, треба здійснити нормальне економічне розлучення, як кажуть, по-цивілізовано-му. Сьогодні цього немає.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Депутат Кияк. За ним – депутат Анісімов.

КИЯК Т.Р., член Комісії Верховної Ради України у закордонних справах і зв'язках з СНД (*Ленінський виборчий округ, Чернівецька область*). Пане Гетьман! Дехто з фахівців вважає, що варто залучити для перевірки відому міжнародну аудиторську фірму "Артур Андерсен", яка, до речі, співпрацює з Паризьким клубом

кредиторів. Наскільки це доцільно і доречно з позиції фахівця, яким ви є? Дякую.

ГЕТЬМАН В.П. Це абсолютно нормальна позиція, але вона, на мою думку, трохи запізнїла, її треба було вносити в 1992 році, коли ми не могли ніяк владнати наші відносини стосовно вирішення питання розподілу пасивів, активів, балансів банку, тим більше – коли підійшли до нульового варіанта. За цей час, звичайно, багато втрачено.

Можна було б залучити фірму, але це доволі дорого коштує (дехто називає декілька десятків мільйонів доларів), хоча я вважаю, що зиск від цього був би значно більший.

Але для того потрібне політичне рішення.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Депутат Анісімов.

АНІСІМОВ Л.О., голова підкомісії Комісії Верховної Ради України з питань базових галузей та соціально-економічного розвитку регіонів (*Заводський виборчий округ, Запорізька область*). Прошу передати слово депутату Ямковому.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Будь ласка.

ЯМКОВИЙ І.О., член Комісії Верховної Ради України з питань бюджету (*Тростянецький виборчий округ, Вінницька область*). Шановний Вадиме Петровичу! 26 травня 1993 року, коли ви були Головою Правління Національного банку, ваш заступник Веселовський і Пинзеник підписали угоду з Росією, де визнали борг України перед Росією в 2.5 мільярда доларів США, з них реальних лише 500 тисяч.

Чи не зможе Україна під час ратифікації угоди і прийняття постанови порушити питання, щоб не було цього боргу? Ви чудово знаєте, що то були кредити, надані Центробанком Росії. І тоді підприємства мали можливість проплатити, продукція була, але фактично не була проведена інвентаризація платежів, і держава взяла борг на себе. Я вважаю, що була допущена велика помилка з боку уряду і Національного банку.

ГЕТЬМАН В.П. Питання правильне, тільки ви трохи помилилися, бо на той час я не був Головою Правління Національного банку і заступником моїм Веселовський ніколи не був. Але справді, коли ми виходили з рублевого простору, я порушував питання перед Президентом, перед новим Прем'єром, перед новим урядом, який тоді щойно сформувався, про те, що без вивіряння взаємних розрахунків між Україною і Росією, між розподілом балансу Центрального банку ми не можемо виходити з цього простору,

інакше будемо покарані. Це й сталося. Так що це вже питання, скажемо так, некомпетентності тих людей, які це робили.

ЗАСІДАННЯ 45

(2 квітня 1997 року)

Виступ під час обговорення проекту Закону “Про призупинення спаду сільгоспвиробництва та продовольче забезпечення країни” і проекту Закону “Про пріоритетність соціального розвитку села”

ГЕТЬМАН В.П. Шановний Олександрє Миколайовичу, шановні колеги! Я належу до тих депутатів, які свого часу брали безпосередню участь у розробленні й прийнятті Закону “Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві”. Я виступав і виступаю за те, щоб принципи пріоритетності села були не лише продекларовані, але й реалізовані через відповідні фінансові механізми. Саме цього чекають виборці моїх трьох сільських районів Тальнівського виборчого округу Черкаської області.

Водночас ні я, ні Комісія з питань фінансів і банківської діяльності, від імені якої я тепер виступаю, не можемо погодитися з деякими статтями запропонованого проекту, не погодженого ні з урядом, ні з Національним банком України.

Хочемо ми того чи ні, але коли в запропонованій редакції закон буде прийнято, ми не зможемо забезпечити його виконання і вкотре обдуримо власного сільськогосподарського товаровиробника. Це буде чергова парламентська паперова благодійність.

Про що йдеться? У статті 1 проекту передбачено: “Національний банк України надає в 1997 році Кабінету Міністрів бюджетну позику в розмірі один мільярд гривень зі строком повернення п'ять років під укладені державні контракти на закупку сільськогосподарської продукції”. Іншими словами, йдеться про додаткову емісію на пряме кредитування уряду, що суттєво змінює емісійну позицію Національного банку і тим самим набагато збільшує інфляцію, а відтак спричиняє зростання споживчих цін.

Як вам відомо, згідно з планом економічного розвитку України на 1997 рік передбачається

приріст споживчих цін на 25 відсотків, тобто на рівні передбачуваної інфляції. Для цього, за макроекономічними параметрами, додатковий приріст грошової маси повинен скласти цього року 1.6 мільярда гривень. Коли при цьому (як цього вимагає проект) за рахунок емісії профінансувати уряд ще на 1 мільярд гривень, то рівень інфляції зростає з 25 до 60 відсотків на рік (це вже межа між інфляцією і гіперінфляцією), а купівельна спроможність нашої гривні тільки за один рік знижується рівно наполовину.

Усе це призведе до нового розкручування інфляційної спіралі, стрибка споживчих цін, від якого передовсім постраждають найменш захищені верстви населення. Така, на жаль, ціна цієї пропозиції.

Мене, як і багатьох із вас, обурює сам факт втручання в функціональні права Національного банку України, що захищаються Конституцією. А товариш Вінський демонстративно заявляє, що ніякого погодження ні з урядом, ні з Національним банком розробники цього законопроекту не допускають.

Як вам відомо, згідно зі статтею 99 Конституції України основною функцією Національного банку є якраз забезпечення стабільності національної грошової одиниці. Даруйте, але як Національний банк зможе захищати таку стабільність, коли Верховна Рада навіть без згоди Національного банку, не вислухавши його аргументів, бажає силовим методом змінити монетарну позицію Національного банку!

Я, звичайно, з такою пропозицією не можу погодитися, як не може погодитися і наша комісія. Однак я не відкидаю самої ідеї, викладеної в проекті постанови. Я й сьогодні впевнений, що агропромисловий комплекс є якраз тією сферою, яка дозволяє забезпечити найшвидшу й гарантовану самоокупність вкладених у цю галузь коштів. Майже всі країни світу за різних періодів своєї історії використовували емісійний друкарський верстат. Головне питання завжди поставало: заради чого здійснюється емісія? Якщо планова емісія використовується на потреби економіки і тим самим запускається в бюджетний мультиплікатор, то це більш-менш нормальна ситуація. Коли ж планова емісія використовується, як це маємо у нас сьогодні, для покриття бездарної фінансової політики, то коментарі тут, як то кажуть, зайві. Тому якщо на це погодились автори проекту і дали згоду уряд та Національний банк, перший абзац проекту постанови можна було б сформулювати так:

“Кабінету Міністрів України в межах планової емісії на покриття дефіциту Державного бюджету України на 1997 рік профінансувати закупівлю сільськогосподарської продукції під державний контракт у певній сумі за погоджен-

ням з Національним банком України”.

Якби ми прийняли цю пропозицію, то тим самим не допустили б зміни вже погодженої монетарної позиції Національного банку, утримали б інфляцію в запланованих параметрах і використали б емісійний бюджетний мультиплікатор на потреби саме аграрного комплексу України. На інших умовах цей законопроект з претензійною назвою про зупинення спаду сільськогосподарського виробництва ухвалювати, звичайно, не можна.

Коментувати інші статті цього проекту мені важко, бо ніяких розрахунків щодо змін дохідної та витратної частин бюджету ми не отримали. І я дивуюся, як легковажно цього разу поставився науково-експертний відділ Секретаріату Верховної Ради України, давши позитивний висновок.

Але загалом ідея цього законопроекту прийнятна за умови істотної зміни першої статті.

ЗАСІДАННЯ 96

(6 червня 1997 року)

Співдоповідь під час розгляду звіту Національного банку України за 1996 рік і відповіді на запитання депутатів

ГЕТЬМАН В.П. Депутатська група “Незалежні”. Шановні народні депутати! Слухаючи, як прискіпливо деякі мої колеги народні депутати екзамінували Голову Національного банку України, мені згадалися слова Михайла Драгоманова з його праці “Ми – українці”: “У нас виноват тот, хто работает, – с него и шкуру сдирают”. Звичайно, це перебільшення. Віктор Ющенко залишився в своїй шкурі, але заради об’єктивності треба зазначити, що і наш парламент не все зробив для центрального банку. Через пересторогу чи недовіру залишився свого часу нерозглянутим звіт Національного банку за 1995 рік і не було затверджено баланс, кошторис Національного банку на 1996 рік (пам’ятаєте, ми вирішували ці питання в останній день минулого року?). Майже рік не вносився на розгляд Верховної Ради проект Закону “Про Національний банк України”. І не дивно, що за таких обставин не міг бути виданий указ Президента України про Тимчасову раду Національного банку України на чолі з віцепрем’єром. Ця рада збирається, зокрема, розглядати: річний звіт (те, що ми робимо), бухгалтерський баланс, погоджувати кошторис і навіть

за поданням Міністерства фінансів України скасовувати окремі рішення Правління Національного банку України.

Усе правильно. Вакууму в природі нема, і коли не вирішує ці питання парламент, знайдуться інші.

Так і хочеться сказати: ось ми з вами і приїхали! Практично ми підійшли до прямого підпорядкування центрального банку виконавчій владі, а це, безумовно, може призвести лише до втрати досягнутої з такими зусиллями стабільності власної грошової одиниці, що, відповідно до Конституції, є прямим обов'язком і центральною функцією Національного банку України.

Шановні колеги, кожен неупереджений народний депутат, який ґрунтовно ознайомиться з річним звітом Національного банку за 1996 рік, помітить, що навіть за цих умов центральний банк на тлі невизначеного економічного курсу нашого так званого економічного блоку, можливо, єдина динамічна економічна структура, яка хоча б щось зробила для того, щоб з'явилися оці перші паростки, сказати б, макростабілізації, про що не раз зазначалося з найвищих державних трибун.

Безперечно, 1996 рік увійде в історію нашої країни завдяки двом подіям: прийняттю Основного Закону і запровадженню до грошового обігу національної валюти – гривні.

Президент Міжнародного валютного фонду Мішель Камдесю якось сказав, що проведення грошової реформи – це полювання на тигра з однією кулею в рушниці. Кожен промах – смертельний. Влучно сказано. Справді, і під час полювання на тигра, і в процесі грошової реформи промаху бути не може.

Досвід багатьох країн свідчить: коли перша грошова реформа не вдається, то мало залишається надій виправити становище другого разу. Довіру населення до власної грошової одиниці більше повернути не можна. І з цим втрачається шанс отримати сильну валюту. І гадаю, ви погодитесь, сьогодні, хто б тут що не говорив, увесь світ визнав: Україна попри всі економічні негаразди має сильну валюту. І не випадково лише їй одній із 40 країн світу дозволено сьогодні приєднатися до статті 8 Статуту Міжнародного валютного фонду, що відкриває шлях до вступу України в клуб країн, які мають вільно конвертовану валюту.

Сьогодні з повною певністю можна заявити, що в Україні створено принципово новий механізм регулювання грошового обігу, запроваджено сучасні інструменти грошово-кредитної політики, лібералізовано механізм ціно- і курсоутворення, ефективно функціонує валютний ринок та пришвидшено формується ринок державних цінних паперів.

Проте позиції гривні на грошовому ринку да-

лекі від ідеальних. Макроекономічна стабілізація залишається ненадійною. Процес спаду виробництва триває. У кризовому стані перебувають фінанси підприємств.

Нерозвинутість внутрішнього фінансового ринку спонукає уряд до примусового залучення фінансових ресурсів затриманням виплати заробітної плати з державного бюджету. Турбує, що заборгованість за минулий рік не оформляється як державний борг. Серйозні ускладнення для гривні постали у зв'язку із затримкою прийняття бюджету і проблемами фінансування дефіциту державного бюджету за браком альтернативних джерел його фінансування.

І все-таки величезним здобутком грошової реформи 1996 року було закінчення формування організованого валютного ринку. Достатньо сказати, що протягом лише одного року (зверніть на це увагу) валютний ринок зріс більш ніж удвоє і сягнув у доларовому еквіваленті 20.9 мільярда доларів, тобто дорівнює валюті експорту. Це і є демонстрація сильної валюти, яка повернула собі довіру не тільки населення, але й суб'єктів господарювання.

Та найголовнішим досягненням 1996 року в галузі грошово-кредитної сфери вважаю створення національного фондового ринку облігацій внутрішньої державної позики, що дає змогу запровадити найліквідніші фінансові інструменти в регулюванні грошово-кредитного ринку і вперше залучити до фінансування дефіциту бюджету неемісійні кошти.

Якісно новим етапом у розвитку вторинного ринку державних цінних паперів було впровадження в липні 1996 року спеціалізованого електронного депозитарію Національного банку України, який дав змогу здійснювати операції переведення облігацій від одного власника до іншого в режимі реального часу та вести реєстр власників облігацій внутрішньої державної позики.

Прошу взяти до уваги, що жоден центральний банк світу не займається такими процедурами, оскільки спирається на вже створений національний фондовий депозитарій. Але оскільки ми запізналися зі створенням такої системи в Україні, Національний банк знову взяв ініціативу на себе як свого часу ініціював створення механізму роботи валютної біржі, згодом запуслав аграрну біржу, тепер узявся за створення фондового ринку державних цінних паперів. Нині можна напевне заявити: він із цим завданням упорався.

Якщо до реформи інтерес викликали облігації з терміном погашення у три місяці, що підтверджувало ризиковість ринку та недовіру до стратегічної стабільності, то після реформи інвестори стали вкладати кошти в облігації з терміном погашення в 9 і 12 місяців. Нині питома вага цих

облігацій становить понад 70 відсотків загальних обсягів продажу.

Взагалі операції з облігаціями внутрішньої державної позики уможливили для Національного банку України цілеспрямоване регулювання параметрів грошового обігу загалом та обмінного курсу зокрема. Проте цей ринок поки що розвивається однобоко, здебільшого за рахунок первинної емісії. Вторинний ринок цінних паперів, який за рахунок мультиплікатора створює фінансовий капітал та визначає (це головне) вартість грошей на цьому ринку, не розвивається.

Дотепер причиною такого явища був надто складний і неадекватний податковий режим на вторинному ринку, де з отриманого прибутку власник сплачував 30 відсотків податку, 0.2 відсотка державного мита і комісійні банку. Однак первинні аукціони податком не обкладались. Позаминулого тижня ми ухвалили Закон "Про податок на прибуток підприємств", тобто звели все до одного знаменника. Тепер прибуток від операцій з цінними паперами обкладатиметься 30 відсотками як на первинному, так і на вторинному ринках. Тож варто подумати, чи мудро ми зробили, що прийняли таке рішення.

На жаль, позиція Національного банку із цього питання, моя та депутата Суслова не була почута, внаслідок чого держава обікрала себе-таки. Адже тепер, перш ніж профінансувати дефіцит державного бюджету за рахунок цінних паперів, вона повинна обкласти цей ринок податком 30 відсотків, а потім закупити разом із податком і сплатити цей податок сама собі.

До того ж, цим законом ми штучно збільшили ціну кредитів на фінансовому ринку. Отже, у вас, шановні колеги, не повинно виникати запитання, чому облікова ставка Національного банку України на сьогодні, скажімо, 25 відсотків, а комерційних банків – 40 чи 50. Ми самі ухвалили такий закон, через який на 30 відсотків подорожчали кредити.

Крім грошової реформи, до активу банку за минулий рік слід віднести вдосконалення механізму управління грошовим обігом через такі інструменти, як ломбардне кредитування, операції типу РЕПО на ринку облігацій, повна лібералізація валютного ринку, формування офіційного валютного резерву (до речі, він тепер хоча й невеликий, але все-таки відповідає десь третині потреб Національного банку у тому, щоб зберігати стабільність грошей), вдосконалення механізму обслуговування дефіциту державного бюджету, створення найсучаснішої платіжної системи, виведення на повну потужність банкнотного виробництва та Фабрики банкнотного паперу, організація системи підготовки та перепідготовки кадрів.

І все ж, шановні друзі, ми не хотіли, щоб ви подумали, що Комісія Верховної Ради з питань

фінансів і банківської діяльності оцінює роботу нашого головного банку через рожеві окуляри. Комплексна криза, яка охопила наше суспільство, панує і в банківській сфері. Якщо в Німеччині за 20 останніх років збанкрутувало 20 банків, то, як вам доповів тут головний банкір, у нас третій рік підряд щороку банкрутує 20 банків. 35 банків потребують фінансової санації. На сьогодні сплачений банківський капітал усіх наших банків становить трохи більше півмільярда доларів США, що дорівнює капіталу одного невеликого західного банку. Лише 4 відсотки банківського українського капіталу нині формується за рахунок іноземних банків, тоді як наша норма дозволяє формування до 20 відсотків. Ніхто не йде формувати банківський капітал, про який так багато говорилося в цьому залі.

Понад 40 відсотків грошової маси, як тут уже казали, працює в нелегальній економіці, і в такій самій пропорції бартерні операції замість грошей опосередковують товарообіг. Доларизація грошових відносин усередині країни все ще висока, хоча й знизилась, але заміщує наші гроші на одну шосту, тобто 15 відсотків витісняє все-таки нашу гривню.

Усе це й інше свідчить, що в Україні до цього часу не створено необхідних ринкових умов для легальної конкретної діяльності, а ризик нашого ринку залишається одним з найвищих серед держав світу. Це і є відповідь, чому в нашу економіку не йдуть іноземні інвестиції, без залучення яких самотійно економічну кризу, за моїм глибоким переконанням, нам не подолати.

До цього часу не створено необхідних систем захисту вкладів населення та депозитів юридичних осіб. Крах таких відомих банків, як "ІНКО", Лісбанк, Градобанк та інших, на жаль, не став тривожним сигналом для нашого уряду та й для Національного банку, щоб забити, як кажуть, на сполох і внести на розгляд Верховної Ради законопроект про страхування вкладів населення й депозитів юридичних осіб. Та й у цілому я б зауважив, що Національний банк України якось нерішуче використовує надане йому Конституцією право законодавчої ініціативи. І тому багато питань, які потребують негайного вирішення, чекають свого часу. А як мені уявляється, такого часу в нас уже просто немає.

І все ж, оцінюючи роботу Національного банку за цей період, Комітет з питань фінансів і банківської діяльності пропонує Верховній Раді прийняти звіт до відома, затвердити баланс розподілу прибутків за 1996 рік. Я звертаюся до вас, тих небагатьох, хто залишився в цьому залі і виявив інтерес до роботи головного банку країни: відкладати більше нічого, інакше ми знову не затвердимо і знову нічого не зміниться у цій сфері. Відтягувати прийняття

Після напруженого засідання. 1997 рік.

рішення вже просто неможливо.

Я закликаю всіх, як кажуть, до здорового глузду і дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Спасибі. Шановні колеги, запитання будуть? Я прошу записатися. А тим часом я поставлю Вадиму Петровичу одне запитання. Яке в нас співвідношення між ВВП і грошовою масою і яким повинно бути співвідношення для так званої класичної економіки?

ГЕТЬМАН В.П. У банкірів є такий вислів – монетизація грошового обігу. Це якраз те співвідношення, з приводу якого ви поставили мені запитання. Наскільки я пам'ятаю, воно сьогодні становить 12.4 відсотка, тобто грошова маса дорівнює ВВП. Щодо цього є багато спорів, дискусій. Але ж ми працюємо в зовсім неадекватних умовах. Маю на увазі і бартер, і доларизацію, і нерозвинутість нашого ринку, і тіньову економіку.

Оскільки сьогодні Національний банк має найсучаснішу платіжну систему, яка дає змогу в даному випадку вісім разів робити обіг цього капіталу, спеціалісти вважають, що оте наболіле питання, яке постійно виникає і в залі, і поза залом, – чи вистачає грошей в економіці... Для мене, власне кажучи, його немає, тому що... Зараз вам, товаришу доктор економічних наук Вітренко, я розкажу. Якщо ВВП у нас за минулий рік упав удвоє, за цей рік – на 35 відсотків, то грошова маса за цей час збільшилася в декілька разів. То ви мені скажіть, чому в нас не вистачає грошей в економіці? Може тому, що вони крутяться поза економікою? (*Шум у залі*).

ГОЛОВУЮЧИЙ. Увага! Шановні колеги, я просив би час до перерви (у нас залишилося 17 хвилин) використати для запитань, а після того почнемо обговорення. Не заперечуєте?

Депутат Степанов. За ним – депутат Пономаренко.

СТЕПАНОВ П.С., голова підкомітету Комітету Верховної Ради України з питань соціальної

політики та праці (*Ватутінський виборчий округ, Луганська область*). Фракція "Коммунисты Украины". Уважамый Вадим Петрович! Я очень внимательно слушал выступление Председателя Национального банка. Ожидал, что же скажет лучший банкир мира о нашей банковской системе, какую оценку ей даст, что скажет о том, чтобы банковская система влияла на возрождение экономики. И вас я слушал как высокопрофессионального банкира. И вот никак не пойму... Вы говорите о деньгах. Деньги, деньги, сильная валюта, независимая и так далее, то есть большая масса. А толку? Кому от этого радостно? Кому счастье приносят эти деньги?

Если банковская система (такой, как наша, нет ни в одной стране мира) неестественная, искусственная, выведенная за пределы экономики, абсолютно самостийная, то есть работающая сама на себя – ради денег, деньги ради денег... Вы же сами говорите, что упала промышленность, она уже погибла. И ни при чем здесь денежная система. Это первое.

И второе. Вы сказали, что без иностранной помощи мы не вылезем. Так как же мы нашу страну после страшной войны, когда она лежала в руинах, возродили без плана Маршалла, буквально за три-четыре года вышли на довоенный уровень производства?! Ну, скажите, пожалуйста, вот вы профессиональный банкир...

ГЕТЬМАН В.П. Запитання, звичайно, непросте. І простої відповіді на нього немає. Є тільки власна точка зору або те, що я можу вважати професійною думкою. Вона полягає в тому, що, справді, сьогодні банки у відриві від економіки, в якомусь відокремленому середовищі працювати не можуть. І те, що банкрутують, як я вже казав, 20 банків за рік, і те, що капітал наших банків... Ви правильно говорите, що в нас нібито і не існує... Та це, дійсно, примітивна банківська система, якщо капітал усіх 192 банків України дорівнює капіталу одного середнього банку, скажімо, Німеччини. Тому про яку банківську систему ви говорите? Я ще більше міг би сказати, і не запідозрюйте мене в якомусь лобізмі. Але я заявляю вам відповідально, що якщо не буде найближчим часом прийнято Державну програму підтримки банківської системи, системна криза, яка сьогодні в нас уже набула нечуваних масштабів, може повністю паралізувати цю державу як державу.

Сьогодні банки не можуть існувати самі по собі, а держава сама по собі. Це перше, що я хотів би зауважити. І в цьому зв'язку Національний банк України, звичайно, можна критикувати за те, що він, можливо, недостатньо ще займається банківським наглядом, хоча той закон, який прийнято нами, і недосконалий. Його тре-

Ще п'ять хвилин тому за цим столом тривала гаряча полеміка. Але фото на згадку – це святе. 1997 рік.

ба зробити таким, щоб Національний банк України міг безпосередньо керувати через нормативи (економічні нормативи, я маю на увазі) банківською системою.

І що стосується інвестицій та плану Маршалла. Ніколи я до цього плану Маршалла нікого не закликав. Ідеться про цілком нормальний, цивілізований процес. Не кредити нам потрібні. Я проти того, щоб нам хтось надавав кредити і щоб ми потрапляли в якусь, як кажуть, боргову яму. Ідеться про нормальні інвестиції. Якщо на сьогодні в Угорщині на душу населення вкладено одну тисячу доларів, то в Україні – близько 17 доларів. Вибачте, але більшого капіталу сьогодні ми не можемо знайти. У нас повинен піднятися вітчизняний інвестор. А він може працювати тільки на якомусь капіталі. Де ми можемо його сьогодні знайти?

І, нарешті, якщо інвестор прийде до нас зі своїм капіталом, дасть нам нові технології, створить робочі місця, дасть заробітну плату для того, щоб зрушити з місця виробництво і підвищити мотивацію до праці... Хіба можна заперечувати проти такого, говорити про розпродаж національної економіки? Зовсім ні. Це міжнародний поділ праці. А наша економіка є відкритою, про що ми проголосували у своїй Конституції.

Я за такий порядок, а не за кредитну допомогу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Вадиме Петровичу, будь ласка, тільки не ставте угорську економіку за приклад, бо її розорили.

Депутат Пономаренко. Потім – депутат Радченко.

ПОНОМАРЕНКО Б.Й. Шановний Вадиме Петровичу! Гадаю, ми з вами союзники в тому плані, що банківська система повинна працювати насамперед в інтересах відновлення і становлення вітчизняного виробництва. Попри політичні пристрасті, попри об'єктивні й суб'єктивні недоліки, які має сьогодні наша банківська система, народні депутати, які сьогодні працюють у цьому

залі, – люди мудрі, і, думаю, приймуть нормальне рішення, що буде схвальним.

Але я хотів би запитати вас про таке. Ми вчора ввечері отримали проект бюджету на поточний рік. Там є два таких положення. Ось тут написано: "Спрямувати на покриття дефіциту державного бюджету України на 1997 рік надходження із: джерел внутрішнього фінансування у сумі 3.333.221 тисяча гривень, включаючи доходи від емісії державних цінних паперів..." Як ви вважаєте, ця цифра достатня й об'єктивна? І далі. "Затвердити в державному бюджеті України розмір оборотної касової готівки на кінець року в сумі 500.000 тисяч гривень". Як ви вважаєте, чи достатня це цифра?

Дякую за увагу.

ГЕТЬМАН В.П. Я дякую за цікаве запитання. Ця проблема є для нас дійсно кардинальною. Насамперед, уряд, на мій погляд, і не міг нічого іншого дати, тому що ми своєю Бюджетною резолюцією встановили йому параметри – в яких межах можна пропонувати дефіцит державного бюджету. Якби цього не було, думаю, ми сьогодні отримали б іншу цифру, яка була б значно більшою. Так що ми, так би мовити, стримали апетити нашого уряду в цьому напрямі.

Стосовно джерел фінансування. Щодо цього я не згоден з тим, що там записано. Коли ми будемо затверджувати державний бюджет... Ідеться тільки про те, що треба знайти неемісійні кошти для покриття дефіциту державного бюджету. Там написано настільки завуальовано, що це дає підстави думати про те, що ми і в цьому році будемо використовувати друкарський верстат для покриття дефіциту державного бюджету. А такого не повинно бути. Треба чітко розмежувати, яка частина з цих 3.3 мільярда покривається за рахунок зовнішніх джерел, а яка – за рахунок внутрішніх, виключно за рахунок державних – випуску державних позик, державних цінних паперів. Тоді це буде коректно.

Щодо касової готівки мені важко сказати, акт експертизи я отримав тільки сьогодні. Але хотів би привернути вашу увагу до того (в нашому комітеті це вже відзначалося), що цей проект бюджету на той час не був погоджений з Національним банком і параметри діяльності уряду і Національного банку там різняться. У даному разі, якщо там залишилася цифра, що середній курс валюти – 1.9 гривні за 1 долар, це призведе до того, що ми не зможемо вкластися в ті параметри, які було закладено Бюджетною резолюцією, і інфляція буде вищою. Це потребує додаткового аналізу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Депутат Радченко. Після неї – депутат Грабар.

РАДЧЕНКО Г.Ф., член Комітету Верховної Ради України з питань бюджету (*Прилуцький виборчий округ, Чернігівська область*). Шановний Вадиме Петровичу! Мабуть, кожен депутат хотів почути не лише про результати роботи Національного банку, а й про його найближчі кроки щодо зміцнення фінансової системи, оздоровлення нашої економіки.

Скажіть, будь ласка, якими будуть найближчі конкретні дії і кроки Національного банку і всієї фінансово-кредитної системи нашої країни для того, щоб наша економіка нарешті почала підніматися? Перспектива сподіватися на іноземного інвестора нам сьогодні, як бачите, не світить. Потрібно сподіватися насамперед на свої сили.

ГЕТЬМАН В.П. Шановна Галино Федорівно! Ви правильно ставите запитання, але, на мій погляд, треба його адресувати не мені. Треба отут, на трибуні, поставити міністра фінансів і Голову Національного банку. На моє глибоке переконання, дві організації, які вони представляють, повинні діяти за законом сполучених посудин. Так скрізь у світі. Це надзвичайно близькі організації. Де не спрацьовує фінансова функція, починає спрацьовувати емісійна.

Але погляньте на ложу уряду. Як тільки почалася доповідь Голови Національного банку, пішов віце-прем'єр, нецікаво стало і міністру фінансів.

Про яку синхронізацію роботи ви мене запитуете, якщо я не знаю про наміри уряду в цьому питанні?

Що стосується Національного банку, то ми з вами, Галино Федорівно, можемо вимагати лише одного. Ми задали йому рамкові умови – написали в Конституції, що Національний банк є хранителем наших стандартів, наших грошей. Ми записали, що забезпечення стабільності грошової одиниці є головною, основною функцією Національного банку. Ми також визначили, що на поточний рік пропонується емісія в розмірі 25 відсотків. Оце те поле діяльності, де він засобами і методами банківського механізму повинен забезпечити нам оці рамки. У цих рамках повинні синхронно (згідно із законом сполучених посудин) діяти Мінфін і Національний банк.

Я шкодую, звичайно, що немає кому взяти участь у цій дискусії від тієї сторони, до якої ви хотіли б звернутися.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Депутат Грабар.

ГРАБАР М.Ф., член Комітету Верховної Ради України з питань законності і правопорядку (*Хустський виборчий округ, Закарпатська область*). Прошу передати слово депутату Товту.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Будь ласка. За ним – депутат Швидкий.

ТОВТ М.М., голова підкомітету Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин (*Берегівський виборчий округ, Закарпатська область*). Дякую. Вадиме Петровичу, я хотів би вас запитати: як ви оцінюєте роботу Національного банку України з точки зору виконання ним своїх обов'язків щодо нагляду за діяльністю комерційних банків? У наш час комерційні банки в Україні лопаються, як і трасти, а вкладники залишаються такими ж опшуканими і без будь-яких гарантій повернення своїх вкладів. У Закарпатській області як приклад можна назвати Лісбанк. Багатотисячна армія вкладників, у тому числі вкладників валюти, залишилася з носом, і ні ліквідаційна комісія, ні Національний банк ніяких заходів не вживають.

І друге. Ваша особиста думка щодо монетарної політики нашого Національного банку: вона сприяє розвитку економіки України чи ні?

ГЕТЬМАН В.П. Дякую. Що стосується першого запитання. Якщо ви мене уважно слухали, то я критично поставився саме до того, що ми не зробили всього необхідного і можливого для захисту нашого вкладника, тому що першим кроком будь-якого центрального банку, і не тільки банку, а й нас із вами, є забезпечення умов, за яких вкладник (я маю на увазі не тільки громадян, а й юридичну особу) своїми депозитами повинен бути застрахований від того, що сталося в 1993 році, коли гіперінфляція досягла 10 тисяч відсотків і знищила всі ці вклади. Це має бути нашим першим кроком. Я сьогодні критикував Національний банк за те, що до цього часу не внесено проект Закону "Про страхування депозитів і вкладів громадян", який ми повинні розглянути одним із перших після того, як затвердимо рамкові дії Національного банку в Законі "Про Національний банк України". Це перше.

Те, що сталося з Лісбанком, звичайно, є катастрофою, національною катастрофою. Коли в німців подібне сталося з одним банком, то буквально через кілька місяців уряд вніс відповідний законопроект з тим, щоб такого не повторилося. Ми ж чекаємо, поки вдарить черговий грім, а він, як мені здається, не за горами, тому що на сьогодні ліквідність багатьох банків порушено.

Що стосується другого запитання, то я вже на нього відповідав. Як на мене, сьогодні в економіці достатньо грошової маси, але наскільки ефективно вона використовується, наскільки, так би мовити, наші умови дають можливість залучити нелегальний сектор економіки, щоб він працював за однаковими правилами, – це

вже інша справа. Але з позиції монетариста тут розрахунок зроблено правильно. Якщо падає валовий продукт (а він у минулому році впав на 12 процентів, тоді як грошова маса приросла на 35), то ви мене запитайте: чому ж не вистачає грошей в економіці?

ГОЛОВУЮЧИЙ. Депутат Глухівський... [...]

ГЛУХІВСЬКИЙ Л.Й., член Комітету Верховної Ради України з питань науки та народної освіти (*Золочівський виборчий округ, Львівська область*). Фракція Народного руху. Шановний пане доповідачу, мене немає в списку виступаючих, тому хочу сказати, що схвалюю звіт Національного банку за 1996 рік. Якби всі в Україні так успішно працювали, як Національний банк, то ми вже давно подолали б економічну кризу.

Тепер таке запитання. Відомо, що для нашої економіки справжнім лихом стала криза платіжів, яка спричиняє падіння виробництва. Що Національний банк зробив у минулому році для того, щоб її розв'язати і які прогнози на майбутнє з вашої точки зору?

І друге запитання. Ви щойно говорили про те, що Національний банк емітує 25 відсотків. Чи не могли б ви уточнити, по відношенню до чого 25 відсотків? Що, до всієї наявної грошової маси 25 відсотків?

ГЕТЬМАН В.П. Так, до грошової маси.

Що стосується першого запитання, то воно, звичайно, дуже актуальне. Природно, Національний банк не може стояти осторонь цих питань, і я не хотів би якоюсь мірою бути апологетом, так би мовити, тієї політики, яка проводиться і в економічному блоці Національним банком. Я тут уже одного разу говорив, і Ющенко свого часу говорив про це і писав таємні і нетаємні записки тощо. Ми з вами опинилися не тільки в системній кризі, а й щойно вийшли з економічної катастрофи, якої Європа не мала з часів Другої світової війни. За моїми даними такої інфляції зазнала тільки одна якась із латиноамериканських країн – 13 тисяч відсотків.

І от після такої страшенної катастрофи ми повинні були вжити неординарних заходів, нетрадиційних, неформальних, які дали б змогу подолати наявну на сьогодні дебіторсько-кредиторську заборгованість, що створилася внаслідок інфляційного вибуху. І, на мій погляд, ми повинні були свого часу при проведенні грошової реформи списати її, розчистити, так би мовити, поле діяльності для суб'єктів господарювання і з чистого аркуша, як це зробили німці, починати економічне відродження.

Цього не сталося. Більше того, ми з вами протягом тривалого часу ніяк не змогли прий-

У сесійному залі Верховної Ради України.

няти Закон "Про реструктуризацію боргів". От тільки тепер це зробили, але прийняли цей закон без ув'язки з картотекою і з безспірним списанням тощо.

Але все ж таки в основі платіжної кризи лежать не дії Національного банку, у чому я глибоко переконаний і про що звітую з цієї високої трибуни, а структурна криза нашої економіки, з якої ми ніяк не можемо вийти, незважаючи на численні рішення (зовсім, проте, не пов'язані між собою), що мали б розірвати замкнене коло, у якому опинилася країна. І тільки за умови узгодженої економічної політики уряду і Національного банку можна деякою мірою вирішити сьогоднішні питання кризи платежів. Самостійно Національний банк його не вирішить.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Депутат Шейко.

ШЕЙКО П.В., голова Комітету Верховної Ради України з питань Регламенту, депутатської етики та забезпечення діяльності депутатів (*Бобровицький виборчий округ, Чернігівська область*). Шановний Вадиме Петровичу! Поступове зниження процентної ставки за користування кредитами, що визначається Національним банком, є додатковим свідченням стабільної роботи Національного банку і, я сказав би, додатковим позитивним балом на адресу Віктора Андрійовича Юценка.

Але далі чомусь ця процентна ставка девальгується. Ну, скажімо, 21 відсоток сьогодні плюс 5 відсотків маржа – це 26 відсотків. А в мене в Чернігові відділення Агропромбанку ставку цю підвищує до 52–55 відсотків. Ви сказали, що немає відповідного законодавства. Але я все ж таки хотів би вам нагадати, що агентами цього банку є сільськогосподарські підприємства, яких ми вже задавили цінами. І тепер банк процентною ставкою додає їх, не говорячи вже про те, що він просто кредитів не надає. Вадиме Петровичу, ну який же вихід? Мабуть, усе-таки через ваш комітет і через Національний банк?

І друге коротеньке запитання. У мене в Боб-

ровицькому районі з листопада бюджетники (вчителі, лікарі) не отримують зарплати. Уряд, ясна річ, уже рік обіцяє розрахуватися, але не видає досі. Яка роль, на ваш погляд, у цьому Національного банку?

ГЕТЬМАН В.П. Шановний Петре Володимировичу! Надзвичайно великої ваги питання ви порушили. І я, якби ви мене уважно послушали, виклав би свою точку зору, хоча вона не тільки моя, її може підтримати будь-який банкір.

Про що йдеться? Національний банк України зниженням облікової процентної ставки не дає директиву встановити всім 25 процентів. Він таким чином тільки дає сигнал, що сьогодні, на його думку, ринок грошей повинен реагувати на таку-то ціну грошей. Але дійсна ціна грошей, я про це вже говорив, складається на вторинному ринку, там, де, будемо так говорити, запускається мультиплікатор, там, де державні цінні папери купуються за тією ціною, яку держава призначила за них. І якщо держава за цінний папір призначає ціну в 52 проценти, то, ви мені пробачте, про яку облікову ставку Національного банку ви говорите! Оце й ціна, оце та реакція, оце той сигнал комерційним банкам – за якою процентною ставкою вони можуть видавати свої кредити.

Про що йдеться сьогодні? Про те, що ми повинні вийти на нетрадиційні фінансові ринки Заходу зі своїми державними облігаціями. І якщо сьогодні Росія завдяки своїм облігаціям отримала, за своїм рейтингом, ставку (Наталю, так, так, послушайте) в 11 процентів і сьогодні вийшла на ринок з 1 мільярдом доларів, то завтра держава не викине свої облігації за ціною, яка перевищує в три чи чотири рази цю ціну. Тобто ми таким чином гасимо оцей спекулятивний курс, який сьогодні є.

Як бачимо, є дуже багато інструментів, якими можна впливати, але, знову ж таки, це мають бути синхронні дії уряду, Національного банку і всього його економічного блоку.

ЗАСІДАННЯ 97

(11 червня 1997 року)

Виступи під час обговорення проектів Бюджетної резолюції

ГЕТЬМАН В.П. Олексію Дмитровичу (Шеховцов, автор одного з проектів Бюджетної резолюції, який розглядається на пленарному засіданні – Ред.), шановний! Я міг би погодитися з вами в тому, що треба конкретизувати деякі поло-

ження проекту Бюджетної резолюції, у цілому підтримуючи його в тому варіанті, який подав уряд. Але ваше твердження, яке зараз підтримав колега, я пояснюю просто необізнаністю, так би мовити, незнанням конкретних речей.

Справа в тому, що внутрішні позики – це єдине на сьогодні неемісійне джерело покриття дефіциту, яке уряд може запропонувати. І прийняття вашої пропозиції перенести погашення облігацій на 15 років означало б повністю відмовитися від цього джерела. Потрібні короткотермінові позики – на 3–6 місяців, тому що на довше ніхто не захоче купити облігації.

Як ви вважаєте: тільки ми відмовимося від цього джерела, значить ми повинні будемо знову перейти на емісійні способи покриття дефіциту державного бюджету?

І довідка. Усі держави світу, без винятку, застосовують тільки це джерело – беземісійне фінансування. І воно, до речі, в деяких країнах є провідним, а ми сьогодні маємо тільки початок цього. [...]

ГОЛОВА... Депутат Гетьман від профільного комітету просить надати 3 хвилини. Будь ласка.

ГЕТЬМАН В.П. Шановні народні депутати, справді, це важливий момент, бо ми маємо прискорити саме параметри формування бюджету 1997 року. Ми запізнюємося. Поки ми не схвалимо Основні напрями, за якими повинен діяти і наш профільний комітет, і бюджетний комітет, і уряд в особі Міністерства фінансів, процес буде затягуватися.

За браком часу я спиняюся тільки на одному моменті, який набрав, як кажуть, дещо високої тональності. Ідеться про державні папери, які нині держава залучає для фінансування дефіциту державного бюджету. Я сказав би більше: це є основне надбання 1996 року, що дає можливість розвинути фондовий ринок державних цінних паперів і запровадити нові надійні та ліквідні фінансові інструменти регулювання грошово-кредитного ринку.

Використання державних цінних паперів дасть можливість залучити до фінансування неемісійні кошти, значно знижуючи інфляційний тиск дефіциту бюджету на економіку. Я цілком підтримую деякі пропозиції Олексія Дмитровича (Шеховцова – Ред.) про конкретизацію окремих положень Бюджетної резолюції. Але я ніколи не зможу погодитися з його пропозицією, яка ставить перед нами дилему: або випуск ОВДП, тобто фінансування дефіциту на неемісійній основі, або емісія. Але ж жахливу емісію ми з вами вже пережили... Це найстрашніший податок, яким ми можемо сьогодні обкласти наше населення.

Тому я вважаю, що в проекті резолюції, запропонованому Комісією з питань бюджету, ця теза виписана досить коректно, вона звучить так: “Передбачити фінансування бюджетного дефіциту з додержанням економічно безпечних умов і обсягів використання неемісійних джерел фінансування, скорочення рівня доходності державних цінних паперів та подовження середнього терміну їх обігу”. Це, Олексію Дмитровичу, і є реалізація вашої пропозиції, а та, що ви запропонували, нереальна.

Я пропоную до проекту постанови, який внесла Комісія з питань бюджету, додати тезу про те, що має бути тісний взаємозв'язок бюджетної і грошово-кредитної політики. Інакше ми підійдемо до фіналу, який уже маємо, коли бюджет 1997 року не узгоджений із Національним банком та не відповідає Бюджетній резолюції 1997 року.

У цілому Комітет з питань фінансів і банківської діяльності підтримує в першому читанні проект, внесений бюджетним комітетом.

ВОСЬМА СЕСІЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ другого скликання

ЗАСІДАННЯ 34

(22 жовтня 1997 року)

Співдоповідь під час обговорення проекту Закону “Про Національний банк України”

ГЕТЬМАН В.П. Я виступатиму коротко, тому що вже багато положень проекту Закону “Про Національний банк України” в доповіді висвітлено. Однак спочатку все-таки поінформую, чому ми сьогодні заслуховуємо в першому читанні цей законопроект.

Нагадаю, що 20 березня 1991 року Верховна Рада ще Української РСР у числі найперших своїх законів прийняла Закон “Про банки і банківську діяльність” і тим самим започаткувала створення в Україні першого центрального банку на базі діючої на той час Української республіканської контори Держбанку СРСР. Повірте, шановні

колеги, що створити на базі республіканської контори новий центральний банк із новими функціями було досить непростю справою.

Наскільки мені відомо, в усіх країнах, окрім Китаю, діє один центральний банк. Китай становить виняток тільки тому, що недавно до нього приєднався Гонконг, який продовжує емітувати свою валюту. Таким чином, сьогодні в Китаї є два центральних банки — Гонконзький і Центральний банк Китаю.

Усі центральні банки світу виконують майже однакові функції. Насамперед їм належить монопольне право на емісію і знищення грошей, центральний банк є банком для банків та банком уряду. Оці три основні постулати є головними в будь-якому законі про центральний банк.

Наш Закон “Про банки і банківську діяльність”, який нині діє, в основному відповідає вимогам побудови центрального банку. Але він містить лише 14 статей, які регулюють діяльність Національного банку України, тобто дуже мало, щоб регулювати і законодавчо визначити місце Національного банку України в системі влади.

Безумовно, для забезпечення належного виконання функцій центрального банку необхідно визначити відповідно до Конституції України місце нашого Національного банку в системі органів державної влади і насамперед створити правові гарантії його діяльності та незалежності у проведенні монетарної політики.

Я знову-таки, шановні колеги, хочу наголосити, що ця, так би мовити, автономна незалежність у визначенні і проведенні кредитної політики потрібна не самому центральному банку, а нам усім, вона потрібна суспільству. Інакше наші національні гроші завжди будуть під загрозою. Адже Національний банк має надзвичайно чутливий інструмент впливу на економіку — регулювання грошової маси. Якщо, з одного боку, грошова маса стимулює поживавлення економіки, то, з другого, вона викликає інфляційні потрясіння. Бо якщо надмірне збільшення грошової маси запускає маховик зростання цін, то внаслідок різкого зменшення кількості грошей в обігу виникають дефляція і безробіття. Як відомо, і те, й друге руйнує економіку. Невипадково в країнах Заходу досить поширена формула, відома як крива Філіпса, що визначає таку залежність: чим більше грошей в обігу, тим більша інфляція і тим менше безробіття. Якщо ви згадаєте недавні часи в Україні, то зрозумієте, що ця формула діє в будь-якому суспільстві.

Ось чому для виконання Національним банком однієї з найголовніших функцій, визначених Конституцією, він повинен мати монопольне право, як я вже казав, на випуск і знищення грошей, а також інструменти для регулювання

грошового обігу. Зрозуміло, що виконувати цю функцію центральний банк зможе лише за умови, якщо законодавчо буде обмежено право втручання виконавчої влади у функцію випуску грошей в обіг.

Щоб не склалося враження, що ми намагаємося зробити якийсь виняток для Національного банку України, я коротко поінформую про досвід інших держав, бо знаю, що будуть промовці, які говоритимуть зовсім інше. Так ось, правове становище центральних банків та рівень їх незалежності від державних органів у різних країнах визначається по-різному, але є характерна риса: статус центрального банку впливає із форми правління в даній державі.

Скажімо, Бундесбанк на сьогодні вважається найбільш незалежним у світі. Він настільки незалежний, що не підпорядкований юридично ні уряду, ні парламенту. Водночас повноваження чітко розмежовані: Бундесбанк відповідає за монетарну політику, уряд — за фінансову політику. Річний звіт Бундесбанку публікується, але не подається ні уряду, ні парламенту.

Та це не означає, що Бундесбанк, як кажуть, вільний козак у своїй державі. В його управлінні беруть участь усі землі Німеччини, які делегують своїх представників, і вони однозначно й монополюють функції цього банку.

Така незалежність Бундесбанку не випадкова. В XX столітті, як відомо, німці пережили дві найспустощливіші інфляції. І ці уроки історії для них марно не минули. Німецька марка є найнадійнішою валютою у світі. А найпоширеніше прислів'я в Німеччині таке: не всі німці вірять у Бога, але всі німці вірять у свій Бундесбанк. Мені хотілося б, щоб колись і ми могли так говорити про свій банк.

Мабуть, не потрібно проводити тут якісь паралелі з нашою дійсністю, адже Україна пережила свій економічний Чорнобиль зразка 1994 року із інфляцією понад 10 тисяч відсотків. І тому прийняття відповідного закону, який гарантував би правову незалежність Національного банку в системі влади, є для нас, якщо хочете, життєвою необхідністю.

Мене запитують, чому Україна за темпами падіння є лідером у всій Європі і серед усіх країн, що розвиваються? Я даю одну відповідь: дивіться, до чого в 1994 році призвела ця спустощлива інфляція — вона знищила заощадження населення, обігові кошти підприємств. Через те кожен мусить усвідомити, що незалежність структури, яка здійснює грошову політику, є життєво необхідною і нерозривно пов'язаною з попередженням інфляції, стабільністю цін і захистом інтересів насамперед незаможних верств населення.

Я хотів би вам також нагадати, що в нашій Конституції є п'ять статей, які покладені в ос-

нову цього проекту закону.

“Стаття 99. ...Забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією центрального банку держави — Національного банку України.”

“Стаття 85. До повноважень Верховної Ради України належать:

18) призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України;

19) призначення та звільнення половини складу Ради Національного банку України.” Ми з вами ще повинні це зробити.

“Стаття 100. Рада Національного банку України розробляє Основні засади грошово-кредитної політики та здійснює контроль за її проведенням.

Правовий статус Ради Національного банку України визначається законом.”

“Стаття 106. Президент України:

12) призначає половину складу Ради Національного банку України.”

“Стаття 93. Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президенту України, народним депутатам України, Кабінету Міністрів України і Національному банку України.”

Отже, в Конституції чітко виписані правові гарантії діяльності Національного банку, які покладені в основу цього законопроекту. Закон, проект якого сьогодні розглядає Верховна Рада, закріплює за Національним банком України статус єдиного емісійного банку держави, який зобов'язаний забезпечити стабільність не тільки грошової одиниці, а й цін (що найголовніше). Ніколи ще ми не зобов'язували жоден орган брати на себе відповідальність за стабільність цін у державі.

Проектом закону на Національний банк покладається обов'язок дбати про розвиток та зміцнення банківської системи і забезпечувати ефективне функціонування системи розрахунків. Ці три головні функції червоною ниткою проходять через увесь документ.

У проекті передбачено, що Національний банк України є підзвітним Верховній Раді України, і чітко виписано, з яких саме питань банк підзвітний вищому законодавчому органу держави.

Аналогічно побудовані взаємовідносини, наприклад, між Федеральною резервною системою і Конгресом США, який утримується від конкретних вказівок центральному банку.

Національний банк України як головна грошово-кредитна установа розробляє грошово-кредитну політику. Верховна Рада встановлює орієнтири загальнонаціональної економічної політики, на основі якої Національний банк України повинен будувати грошово-кредитну політику.

Дуже потрібним є запис про те, що Національний банк підтримує економічну політику уряду доти, доки вона не суперечить забезпеченню стабільності національної валюти. Ми з вами пережили вже сім урядів. Кожен із них приходив, як спринтер на коротку дистанцію. І тут дуже легко переплутати емісійний і фінансовий канали, що вже не раз робилося. Застерегти від цього має законодавчий орган, який встановлює маяки для Національного банку, і Національний банк повинен діяти, орієнтуючись тільки на ці маяки. Ця теза пронизує поданий проект закону.

Ефективне управління Національним банком забезпечить дворівнева система. Віктор Андрійович Ющенко у загальних рисах її охарактеризував. Перший рівень — Рада Національного банку. Це більше наглядовий орган. Сьогодні Верховна Рада розглядатиме Основні напрями грошово-кредитної політики на 1997 рік, який уже закінчується, хоча цей документ треба було розробляти і затверджувати дев'ять місяців тому. Невипадково в проекті передбачено, що Рада Національного банку, як це й записано в Конституції, розроблятиме Основні засади грошово-кредитної політики та здійснюватиме контроль за її проведенням.

Досі ніхто Національному банку не затверджував аудиторську фірму для проведення аудиторської перевірки банку. Банк на свій розсуд вирішував, яка фірма його перевірятиме. Тепер визначати аудиторську фірму буде Рада Національного банку України.

За браком часу я не зупинятимуся на всіх повноваженнях цього органу, передбачених у проекті закону, а скажу ще тільки про одне, що є дуже важливим: Рада банку може накладати вето на рішення Ради директорів. Ця норма викликала бурю протесту з боку Міжнародного валютного фонду і Світового банку, які написали нам цілі меморандуми про те, що дане положення треба вилучити, бо це посягання на незалежність Національного банку. Але, я думаю, розробники проекту й керівництво Національного банку досягли мудрого консенсусу, дійшовши висновку, що це дійсно потрібно.

Рада Національного банку може накладати вето на рішення Ради директорів, яке в десятиденний термін повинно бути розглянуто Радою директорів, тобто нинішнім Правлінням. І якщо Рада директорів двома третинами свого складу підтвердить своє попереднє рішення, то тоді вона бере на себе всю відповідальність за наслідки. Це правильно, і це абсолютно нормальне явище, то-

У сесійному залі
Верховної Ради України.

му що питати ми будемо не з Ради Національного банку України, а з Ради директорів.

Процедура формування Ради НБУ, про це Віктор Андрійович казав, дискусійна, такого регламенту в інших країнах нема. Але ми зважали на те, що в Раді НБУ повинно бути представництво і уряду, інакше — як уряд здійснюватиме свій вплив на економічну політику? Тому згідно з проектом до Ради НБУ уряд делегує міністра фінансів, міністра економіки, а Верховна Рада делегує голову Комітету з питань фінансів, голову бюджетного комітету і ще п'ятьох фахівців, яких ви оберете. Рада Національного банку

здійснюватиме контроль за проведенням грошово-кредитної політики, основні напрями якої затвердить Верховна Рада.

Я хочу сказати, що законопроект посилює функції Національного банку як регулятивного та контролюючого органу щодо банків та кредитних установ. Раніше й сьогодні правильно критикували Національний банк за те, що він не має механізмів жорсткого контролю за діями комерційних банків. Практично половина законопроекту присвячена прямим діям Національного банку стосовно комерційних установ. Передбачено найголовніше: згідно з постановою Ради директорів Національний банк застосовуватиме заходи фінансового оздоровлення та впливу до комерційних банків та кредитних установ, які порушують законодавство або ведуть ризикову діяльність.

Шановні колеги! Безперечно, для здійснення економічних перетворень і, врешті-решт, виходу нашої країни з кризи надзвичайно важливим є зміцнення центрального банку держави. Хтось із великих сказав, що без сильного Міністерства фінансів і незалежного проведення грошово-кредитної політики Національним банком державу побудувати неможливо. Сьогодні ми закладаємо фундамент незалежності Національного банку, на якому буде побудована незалежна Українська держава.

Прийняття Закону "Про Національний банк", на нашу думку, може стати відправною точкою для подальшого реформування всієї банківської системи. Він буде першим у пакеті законів з питань регулювання банківської діяльності. Я прошу вас, шановні колеги, підтримати цей документ у першому читанні як концептуальний, подати свої пропозиції, які будуть уважно вивчені, і після цього рухатимемося далі.